

7/17/28/8/11/2

p[ro]p[ter] q[uo]d dicitur d[omi]n[u]s i[n] i[n]f[er]n[is] 17/8
 p[ro]p[ter] q[uo]d dicitur d[omi]n[u]s i[n] i[n]f[er]n[is] 19
 p[ro]p[ter] q[uo]d dicitur d[omi]n[u]s i[n] i[n]f[er]n[is] 18
 p[ro]p[ter] q[uo]d dicitur d[omi]n[u]s i[n] i[n]f[er]n[is] 22
 n[on] e[st] cu[m] e[ss]e v[er]u[m] q[uo]d h[ab]eant 23
 n[on] e[st] cu[m] e[ss]e v[er]u[m] q[uo]d h[ab]eant 27/28
 v[er]u[m] e[st] cu[m] e[ss]e v[er]u[m] q[uo]d h[ab]eant 299
 v[er]u[m] e[st] cu[m] e[ss]e v[er]u[m] q[uo]d h[ab]eant
 p[ro]p[ter] q[uo]d dicitur d[omi]n[u]s i[n] i[n]f[er]n[is] 41/42
 p[ro]p[ter] q[uo]d dicitur d[omi]n[u]s i[n] i[n]f[er]n[is] 45
 p[ro]p[ter] q[uo]d dicitur d[omi]n[u]s i[n] i[n]f[er]n[is] 46
 p[ro]p[ter] q[uo]d dicitur d[omi]n[u]s i[n] i[n]f[er]n[is] 63/64
 p[ro]p[ter] q[uo]d dicitur d[omi]n[u]s i[n] i[n]f[er]n[is] 68
 v[er]u[m] e[st] cu[m] e[ss]e v[er]u[m] q[uo]d h[ab]eant 67.4
 p[ro]p[ter] q[uo]d dicitur d[omi]n[u]s i[n] i[n]f[er]n[is] 73
 v[er]u[m] e[st] cu[m] e[ss]e v[er]u[m] q[uo]d h[ab]eant 74
 v[er]u[m] e[st] cu[m] e[ss]e v[er]u[m] q[uo]d h[ab]eant 75.4
 p[ro]p[ter] q[uo]d dicitur d[omi]n[u]s i[n] i[n]f[er]n[is] 99
 p[ro]p[ter] q[uo]d dicitur d[omi]n[u]s i[n] i[n]f[er]n[is] 108
 p[ro]p[ter] q[uo]d dicitur d[omi]n[u]s i[n] i[n]f[er]n[is] 109
 p[ro]p[ter] q[uo]d dicitur d[omi]n[u]s i[n] i[n]f[er]n[is] 117

*Septimilla secretaria m. 122
vnt/ et ipse x. Iacobina sua 1234*

del collegio de la comp^a de jss de granada. 32.

DE FALSA R. 4689

LUTHERANO: (1)

RVM, SIVE EVANGELICO-
rum nostri temporis,

ET VERA

CHRISTI RELIGIONE

LIBRI DVO PRIMI DE QUATTOR

*Polonica lingua ante octo & nouem annos con-
scriptis atque editis, nunc recens Latina
lingua donati & aucti*

Martino Cromero auctore.

*Cum indice rerum & verborum maxime
insignium locupletissimo.*

PARISIIS,

Apud Gulielmum Guillard & Almaricum
Warancore sub D. Barbaræ signo
in via Iacobæa.

1560.

AD AMPLISSIMUM

ET ILLUSTRISSIMUM PRINCIPEM & DOMINUM, DOMINUM OTTONEM TRUCHSESM, MISERATIONE DIUINA S. R. E. TITULI S. SABINÆ, PRESBYTERUM, CARDINALEM, EPISCOPUM AUGUSTANUM, & C. MARTINI CROMERI PRÆFATIO.

HERCULEM quamuis Ioue genitum, non generis tamen beneficio, sed salutaribus humano generi laboribus, monstrisque perdomandis calum atque diuinis honores promeruisse, sapientes homines memoria prodiderunt. Eius tu exemplum secutus esse uideris, Otto antistes ampliss. & illustrissime, qui cum claris ortus esses Natalibus, non ad otium tamen atque delicias, sed ad bene merendum cum de omnibus hominibus tum de patria tua Germania natum te esse existimasti: Cumque eam uiris & armis florentem, ingenisque & pietate multis nationibus præstantem dudum, monstrorum quorundam uere pietati atque doctrina, ac omnibus bonis artibus infestorum insana rabie diuexari, & in decoris sui amittendi periculum uocari, seu uerius impelli ani-

maduerteres, nihil antiquius habuisti, quam ut laborati, omni ope & ratione succurreres: Eo maiore digno laude, quam Hercules, quod ille iussu & impulsu alieno fecit, quae fecit, nec tam suis ciuibus, quibus prima debetur charitas, quam exteris & ignotis gentibus commodauit: Tu, cum non deesset, ubi honeste & cum dignitate acquiescere posses, utro non modo labores, verum etiam sumptus maximos & pericula suscepisti, atque etiam suscipis, quod patria tua charissima multis simul sauisque monstris, memoria nostra enatis, repurgetur. Quibus autem monstris? Nepe apris vinea domini sabaoth deustibus: leonibus, & lupis gregem Christi laniantibus: draconibus non solum proxima, verum etiam remotissima quaeque venenato prauorum dogmatum halitu inficietibus: denique, ut mitta tauros, Gygates, cetiauros, caeros, triformes geriones, & si qua sunt alia, $\alpha\omicron\delta\upsilon\upsilon\tau\alpha\delta\omicron\iota$, hydris, ac tam varie dissectis sectis, quibus plura in indies capita pro vno quolibet reciso subnascuntur. Ac ut alia preteream, quae superioribus anni: tranquillitatis, publice, recteque religionis, primum germanis tuis, deinde vicinis, atque etiam remotioribus populis restituenda causa magno animo & consilio egisti, eod certe spectat, quod nona Dilinga academia sumptibus tuis, non sine inuidia, vel obreftatione quorundam, qui, si pietatis opinionem aliquam retinere vellet, non modo fauere inprimis, sed opitulari etiam tam praclaris conatibus tuis debebat, excitasti: eamque sic instituisti, ut informandis moribus inuictis, extirpandis haeresibus, propaganda recte religioni atque doctrina, & administrandis ecclesiis Dei generosum quoddam & utile seminarium in omne tempus suppeditare possit. Eodem

typo-

typrographica quoque officina ibidem instituta pertinet: unde nobis orthodoxorum theologorum, veterum iuxta ac recentiorum scripta, quasi arma quadam ad stabiliendam & propagandam dei ecclesiam, hostesque eius refutandos & reprimendos suppeditentur: praesertim cum sedulo caueant incircumcisi isti Philistaei, qui se falso euangelicos nominant, ne quis inueniatur faber ferrarius in Israel, & ne forte faciant Hebraei gladium aut lanceam: Sed ut descendat omnis Israel, siue populus dei, ad ipsos, hoc est, ad scholas ipsorum, & ad libros ab ipsis conscriptos, vel certe excusos ac editos exacuendi vomeris, ligonis, securis, & sarculi sui, siue ingenij quibusuis artibus atque disciplinis expoliendi causa, non sine religionis atque dogmatum corruptela. His igitur tam improbis perditorum hominum conatibus tu duplici ista ratione non in praesens modo, sed in omne tempus recte obisti posse duxisti. Quae sapienter abs te instituta, cum ego non auditu modo accepissem, sed ipse coram, ita volente & postulante te, inspexissem, non probari non potui: & quin tibi publice gratuler, facere non possum. Utinam quidem multos tui similes habeat Germania: Adde & Polonia mea, & alij christiane gentes: Non paulo sane melius breui nobiscum & cum religione agi videremus. Nam quod ad Poloniam attinet, videtur & ipsa non longius abesse a periculo, nihilo facta cautiore alieno malo. Vetus est proverbium: Aliquid mali propter vicinum malum. Id cum ego compluribus annis animaduertere, ut fuit sane animaduertu non difficile, licet minus id mea, quam multorum aliorum interesset, impetrauit a me tam amor patriae, ut, quantum in me esset, ei periclitanti non deessem. Itaque ante octo

1. Reg. 13

novē annos licet in aula regia, non paucis nec leuibus negociis implicarer, suscepi tamen laborem cōscribēdi aliquid lingua vernacula in gratiam Polonorum meorum, quō h, qui in literis non ita multū progressi essent, ut legere & intelligere ea quae lingua latina a viris doctis & piis in hoc genere conscripta sunt, rectē possent: haberent tamen aliquid, quo aduersus profanas nostri temporis haereticōrum nouitates premi nirentur, aut qui iam iis capti essent, retraherentur, & in recta maiorum suorum atque nostrorum religione confirmarentur. Ac singula dogmata accuratē excutere, & praua quidē refellere, recta verō confirmare, neque temporis illius, neque mearū fuit viriū. A Rossensibus, Piggiis, Eckiis, aut, si manus, ab Hofsis, Sottis, Canisis talia expectāda sunt. Mihi satis erat, perinde ac Mercuriali statuae, rudius ac planius, & vniuerse, quid fugiēdum, quidue sequendū esset cuiq; in religione commonstrare. Quatuor itaque dialogos siue colloquia conscripsimus. Et in his Monacho quidem Catholici & orthodoxi doctoris, Aulico verō (quod genus hominū nescio quomodo cupidi est nouitatum) hominis ab haereticōrum nouationibus non prorsus alieni, partes attribuimus. Ac primo quidē ex iis, omnes nostri temporis nouatores, qui quamuis dissentientes, vno tamen nomine Euangelici dici & haberi volunt, pseudoprophetae, & pseudoeuangelistae eorumq; doctrina improba, peruersa, noua, & cū ab Ecclesiā Christi institutis, tum a scripturis sacris ac verbo Dei aliena & haeretica, conciliorumq; & catholicae Christi ecclesiā praeiudiciis damnata, varia deniq; & inconstans, & christiano homini penitus vitāda esse demonstratur. Secundo, verum religionis

nis christiana & salutaris doctrinae fundamentum esse verbum dei, idq; non scriptū iuxta ac scriptū: & in vtroq; cum cōseruando, tu intelligendo. auctoritas ecclesiā christiano cuiuslibet potissimus sequēda esse ostēditur. Obiter etiam veteris testamenti scripturarum vis & usus explicatur. Tertius veram ecclesiā describit, & certis notis expressam, quasi ob oculos ponit. Quartus genera doctrinae ecclesiasticae, ne cui forte speciosum ecclesiā nomē imponat, explicat. His fundamentis iactis, reliquū erat, singulatim omnia pseudoeuangelicorum istorum, aut si quis vellet etiam veteriorum Haereticorum dogmata, rāquam ad Lydiū lapidem probare. Sed hinc lampada libenter alij tradido, ipse impar ferendo tanto oneri. Colloquia autem illa pingui minerua ad captum popularium nostrorum ita scripta, Craconiae, suppr. So non sine causa nomine nostro, tunc edidimus. Nec ea difficiuere piis ac doctis viris, & primariis academiae illius theologis: qui cohortati me sunt etiam, ut ea latino: quoque sermone in gratiam exterorum, atque etiam nostratum hominum, quorum multi latina, quam vernacula legere mallerent, redderem. Verum eum ego laborem tunc recusatum, siue dilatum verius, nuper demum, dū iussu optimi & benignissimi regis mei Sigismundi Augusti aulam laudatissimi & pietissimi Caesaris Ferdinandi sequor, octoq; abundo, suscepi, & pio studio Caesaris, quō ille conatus & animos haereticorum in his comitiis magno animo & grauitate sapienter fregit ac repressit, cōfirmatus, cōfessq; profecutus sum, ut prima duo colloquia latina facerem non tam interpretis legibus, quam auctoris libertate viēs, & vinitoris in morē partim putās, partim di-

ductis latius clauiculis dilatās & amplificans. Ac
erat mihi quidem propositum, ea premere, quoad non
ipsa modo maturescerēt, verum etiam reliqua duo suc-
crescerent: sed nō potui negare cū aliis quibusdā vi-
ris pijs ac doctis, meiq; amantissimis, quibus cū in hi-
sce comitijs Augustanis familiariter viuo, tum tibi
in primis Antistes amplissime, qui me, ex quo tem-
pore in Polonia legatione apud laudatissimum regē
D. Sigismundū, huius, qui nunc regnat, patrem, D.
Pauli eius nominis tertij pontificis max. nomine ma-
gna cum laude & gratia funct⁹ es, singulari bene-
uolentia & fauore cōplecti cœpisti, qui hūc immatu-
rū etiam nū ac dimidiatum ingenij mei factū tibi pe-
renti & urgenti traderem: & arbitrio tuo permit-
terem, statimue eū edi, an premi diutius adhuc vel-
les, quo penes te sit edēdi periculum iuxta ac meritū:
hoc quidem, si quid operapretij fecisse, illud verò, si
precipitasse editionē videbimur. Quoniā autem ede-
re tibi stat sententia, tuis sanē auspicijs in manus
hominū veniat, quod te quasi obstricte in lucē pro-
dit: quo & ipsum nominis tui preclari patrocinio in-
dicioq; securius lucē adspiciat, & meē in te obseruā-
tię documētū prae se ferat. Quod si sic gemin⁹ partus
nō infeliciter nobis eueniet, neq; erit ingratus pijs ho-
minibus (impios enī & proprio suo iudicio cōdenatos
hereticos nō moramur) reliquorū quoq; duarū gemel-
lorū absolute atq; editionē maturabimus: atq; hac
bis duo minuta gra de tenuitate nostra in grariū do-
mini alacriter inferemus. Deus amplitudinē tuā diu
seruet incolumē, & omni prosperitate cumulet ad glo-
riā suā, & presidū atq; ornāmētū Ecclesiae suae san-
ctę. Augustę & Indelicorū 7. Cal. Aug. Anno. 1559.

DE FALSA

LUTHERANORVM SI-
VE EVANGELICORVM

nostri temporis religione,
Liber primus.

Martino Cromero autore.

COLLOCVTORES.

AVLICVS ET MONACHVS.

VLICVS. Heus tu Pharisee.
MONACHVS. Ad me hic
verba facit. Apparet esse au-
licum, & quidem infectum
labe Lutherana. AVL. Mo-
nache, monache. MON. So-
let nobis esse molestum hoc genus hominū:
sed respondebo tamen ei. Me vocas, bone do-
mine? AVL. Quasi non audias, vel non in-
telligas. MON. Mirifice me appellas. AVL.
An non rectē? Quin tu Pharisaeicum istū cul-
tum corporis pariter cum superstitionibus
abiicis, & Euangelium amplecteris? Satis diu
orbem terrarum vnā cum Papis & Episcopis
vestris, & vniuersa sacrificorū turba dement-
tastis, & gloriā Dei ac beneficia Christi pro-
pter etnolumenta vestra obscurastis. Homi-
nibus clauditis regnum cœlorum, vos ipsi nō

Matt. 23.

introitis, neq; quenq; introire patimini, & o-
ciosi elemosynis, & graui nostro miserorūm
que agricolarum & adscriptitorum nostro-
rum ludore vos cum scortis & nebulonibus
saginatis. M O N. Vel te ipsum tamen, si me nō
dignaris, reuerere. A V L. Vera loquor. M O N.
Istiusmodi sales peperit nouum istud Euan-
gelium, amaros & inuerecundos. A V L. Ama-
ra est veritas. M O N. Quid vos aulici & mili-
tares homines? An non mōstrosius histrionū
in morē culti inceditis? Facitis ne autem offi-
cium vestrū? aut rectē ne facultatibus vestris
vtimini? nihil ne auarē, iniuriōsē, superbē, ne-
quiter, petulāter, luxuriōsē & improbē agitis?
A V L. An nō nimiū istud est Monache? M O N.
Qui quē vult dicet, quē non vult audiet. Ne-
que ego tamē hęc omnibus vobis impingo.
Sunt multi honesti, probi, & graues aulici at-
que militares homines, quos par non est im-
proborum & nequiter viuentium culpam su-
stinere. Itidē vicissim aulicos de sacerdotibus
& monachis sentire, simūlque mātīcam, quæ
in tergo est, inspicere æquum esset. A V L. Sed
nos tamen nostra prodigimus: vos egenorum
frusta, & adscriptitorum nostrorum sudo-
rem. M O N. Eum ipsum sudorem vos quoq;
prodigitis, & quidem cum sanguine expres-
sum. Magis quidem deceret, fateor, sacerdo-
tes rectē dispensare ea, quæ ipsis non modō
sua ipsorum, sed etiam egenorum causa, diui-
no munere & piorum hominum pia benefi-
centia attributa sunt & concredita, vōsque pro-

profanos. A V L. Hem, profanos etiam nos vo-
cas? M O N. Quid ni? quando aliud nomen la-
tinum nō succurrit, quo vos, qui sanorum &
sacrorum ministeriis addicti non estis, appel-
lem. Nam laicorū quoque nomen, recentio-
ribus græcis & latinis non inusitatum, minus
æquis auribus admittitis (Seculares vulgus vo-
cat) Vtatur autem eo vocabulo, si id magis
allubescit. Magis, inquam, deceret, pârque
esset, sacerdotes vobis secularibus ad rectē di-
spensandum facultates proprias, & honestē
pięque viuendum exemplo suo præire: quip-
pe, qui sal terræ, & lux mundi esse debeât: sed
vnusquisque onus suum portabit, & ipse pro-
se Deo rationem reddet. Tu quis es, qui alien-
um seruum iudicas? Domino suo stat aut ca-
dit, quemadmodum scribit Paulus. A V L. Li-
cet tamen nobis vos admonere, secundum il-
lam scripturā: Vnicuique mandauit Deus de
proximo. M O N. Perpulcra verō admonitio,
conuitiari, & probris afficere, ne dicā pugnis
contundere, aut etiam mulctare decimis, bo-
nis, & facultatibus: sicut faciūt nonnulli, qui,
dum in sacerdotum & monachorum auaritiā
inuehūtur, idem faciunt, quod præfectus ille
militaris, de quo dicere solet Stancicus mo-
ri: Qui cum militem anserum prædam agen-
tem alta voce increparet, pressius duos sibi
ad iugum sellę equestris porrigi iubebat: Sci-
licet odistis auaros, quod vulgo dicitur in
prouerbio. A V L. Quid mirū, quādo summis
sacerdotibus, & rege ipso ditiores atque locuple-

*Profanus**Matth. 5.**Galat. 6.**Rom. 14.**Eccle. 17.*

tiores estis, qui dudum plerique pares, aut etiam inferiores nobis, ne dicam mendici, fuistis. *M O N.* Hinc illæ lachrymæ. *A V L.* Sed non moramur tamen istas tam inuidiosas ope-
 pes, ac decimas, neque alia emolumenta vestra. *Q*uærite, utimini, & abutimini arbitratu vestro, modo nos verbo Dei ne arceatis, si docere ipsi nos id non dignamini: Humanis traditionibus atque diabolicis superstitionibus ne nos deinceps, quasi naso tractos, seducatis. *P*ax. Iam errorem nostrum deprehendimus, & veritatem agnovimus, quam vos occultabatis. Iam nobis Lutherus oculos aperuit, & imposturas peruersitatẽque vestram retexit. *M O N.* Arbitrabar me cum Christiano, ac non cum Lutherano loqui. *A V L.* Quid? Lutherus non fuit Christianus? Te quidem melior: qui hypocrisis & superstitionibus vestris reiectis, puram putã veritatem orbi terrarum patefecit. *M O N.* Equidem à filio Dei Christo domino iam pridem eam patefactam esse existimaui. *A V L.* Sic est: verum vos monachi cum sacerdotibus, episcopis, & papis eam postea suppresseratis: Lutherus eã denuo de tenebris erutam, orbi terrarum protulit, *M O N.* Ergo ne Lutherus tibi spiritus sanctus est, quem filius Dei post suum discessum misurum se esse pollicitus est, ut nos doceret omnem veritatem? *Q*uemadmodum de Montano discipuli eius Cataphryges, ac Manichæi quoque de suo præceptore longe ante mille annos affirmarunt. *A V L.* Iocaris tu quidem, fed

*Lutherus
qui fuit
rit.*

sed impie. Nõ erat spiritus sanctus Lutherus: sed spiritu sancto illustratus, verbum Dei germanè intellexit, & rectè docuit: & fuit reuera homo Dei. *M O N.* Scilicet: Propheta: Nec is quilibet de fece vulgi, sed Helias. Sic enim eum sui appellant. Et sanè similem illi exitum habuit, nisi quod cadaver tamen eius post conuiuium nocturnum, in quo fuerat hilarior, in lecto repertum est. Ipse quidem Euangelistã se dicere maluit. Vis autem videre, cum nihil minus, quàm Euangelistam, vel Prophetam, vel virum Dei fuisse? nec spiritum Dei habuisse, sed spiritum vertiginis? *A V L.* Id quidem tu bullis vel decretalibus pontificiis, & Episcoporum constitutionibus, aut scholasticis sophismatibus probare velles. Iam ea conticescunt. Sacris literis & verbo Dei probandum fuerit. *M O N.* Ne illa quidem conticescunt, aut conticescent vnquam apud pios & veros Christianos: Sed quando tu ita vis, probemus sacris literis. *A V L.* Nunquã probabis. *M O N.* Audi modò, & audi patienter, neque statim efferaris ira, aut sermonem meum interrumpas, si quid displicebit. *A V L.* Fiet. *M O N.* Sed recedamus illuc parumper, & confideamus. *A V L.* Placet. *M O N.* Primum, arbitror hoc te mihi concessurum esse, si Lutherus falsus propheta est vel fuit, non esse doctrinã eius à spiritu sancto: sed ab illo potius, qui dixit aliquando: Ero spiritus mendax in ore prophetarum eius, Tametsi hoc quoque sacris literis possem euincere. *A V L.* Istud quidem verum

2. PAR. 18.

est etiam sine testimonio sacrarum literarū. Sed Lutherum fuisse falsum prophetā, id verò tibi probandum est. *MON.* Age, Non de solo autem Luthero loquamur: Quandoquidem in eadem causā sunt Zvinglius, Carolo-stadius, Oecolampadius, Muncerus, Melāthon, Bucerus, Brentius, Vrbanus Regius, Osiander, Caluinus, Lascus, Vergerius, Stancarus, Sarcerius, Illyricus, Svenckfeldius, & quotquot Lutheri doctrinam amplexi, exemplūve secuti ab Ecclesia catholica sese hoc nostro seculo segregarunt, nouarūque & peregrinarum doctrinarum auctores vel assertores extiterunt, pro verbo Dei & Evangelio vulgo eas venditantes. Vniuersē igitur ostendamus, eos falsos prophetas, & spiritus sancti expertes esse. Vnde autem id probabo, vt intra cancellos abs te mihi circumscriptos maneam? Fit non rarò in sacris scripturis mentio falforum, mendacium, & insipientium prophetarum: Nec signa omissa sunt, quibus eos à veris prophetis discernamus. Ac per Hieremiam quidem ita Deus ipse de eis loquitur: Falsò prophetæ vaticinantur in nomine meo: Non misi eos, & non præcepi eis, neque locutus sum ad eos: visionem mendacem, & diuinationem, & fraudulentiam, & seductionem cordis sui prophetant vobis. Et alibi: Nolite audire verba prophetarum, qui prophetant vobis, & decipiunt vos visionem cordis sui loquuntur, nõ de ore Domini. Et mox: Nõ mittebam prophetas,

*Lutherus
& ceteri
pseud-
euangelici
sunt falsi
prophetae*

*Falsi pro-
phetae no-
ta.*

Hier. 14.

Ibidē 23.

phetas, & ipsi currebant: Non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant. Nec diuersum est ab his, quod cap. vegesimonono dicit. Et apud Ezechielem: Væ prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum, & nihil vident. Et paulò post: Vident vana, & diuinant mendacium, dicentes: Ait Dominus, cum Dominus non miserit eos. Videntur hic falsos prophetas designari eos, qui cum à Domino missi non sint, nihilominus prophetent in nomine eius. At non apertè hic tibi designari videntur Lutherus, & quos dudum enumeravi, siue discipuli, siue æmuli eius? Cū enim Deus vel per se ipse, vel per ordinarios magistratus, quos posuit in grege suo, regere Ecclesiam suam, quempiam mittere soleat, ad annunciandam hominibus voluntatem suam, ostendant isti, se vtrouis modò missos esse. Ac magistratus quidem Ecclesiasticos ij contemnunt penitus, & in ordinem cogunt, nihili facientes, quod scriptum est à Paulo, quod non est potestas nisi à Deo. Et alibi: Obedite præpositis vestris, & subiaccete eis: tantum abest, vt per eos missos esse profiteantur: Nisi fortè quando incondita multitudo, aut magistratus quispiam ciuilis, vel princeps, exemplo Ieroboam regis impij, vel Michæ illius, cuius mentionem facit liber Iudicum, manum alicuius istorum implet, vt fiat ipsi sacerdos & Propheta, eam esse missionem suam interpretantur. Nam si qui perfugæ sacerdotes & Apostatae ab Episcopis se

Ibid. 29.

Ezec. 13.

*Euange-
lici non
sunt mis-
si à Deo.*

Acto. 12.

Roma. 13.

Heb. 13.

3. Re. 13.

Iudic. 17.

missos esse iactare velint, cogitēt, sed per eosdem, per quos missi erant, reuocari potuisse, cum ab autoritate eorum discessissent. Verū enim uero à Deo ipso se missos esse asseuerāt. Non est fatis. Idem asseuerabant illi, de quibus Deus per Prophetas suos loquitur, sicuti dudum audiuiſti, Quomodo igitur probabūt nobis verum esse id, quod asseuerant? Veri quidem Prophetæ Dei, quales fuere Moses, Samuel, ille qui missus fuit ad Ieroboam regem, Helias, Helisæus, Esaias, quoties auersum à Deo, legēque eius, & promissorum eius immemorem populum iussu Dei conuētere, & in viam reducere, afflictūque ac desperantem consolari studuerunt, miraculis & certis futurorū prædictionibus à Deo se missos esse probarunt. Idem fecit Prophetarum Dominus ipse filius Dei, cum Euangelij lucem Hebræis, umbræ legis, & Scribarum atque Phariseorum traditionibus assuetis, patefaceret. Idem Apostoli, cum orbem terrarū diuturna impietate cæcum eadem luce illustrarent: Domino, quemadmodum scribit

Marc. vi. Marcus, cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Idem cæteri discipuli, & qui eos consecuti sunt alij plurimi sancti doctores & propagatores Euangelij. Quarum rerū plenæ sunt historia Ecclesiasticæ. Quid igitur simile isti faciunt, præsertim cum iactent, vniuersos Christianos populos ante prolatam à se Euangelij lucē in densissimis non modò errorum & superstitionū,

verum-

verumetiam impietatis & idololatriæ siue idolomania tenebris versatos esse? Ecquod miraculum vnquam ediderunt? ecquid futuri prædixerunt? Feruntur quidem id ij non reliquisse intentatum: Sed nunquam eis aliquis eiusmodi conatus successit. *Quin* & extremi iudicij dies à nonnullis prædictus, magna que stolidæ multitudinis perturbatione expectatus præterit: & ille, qui in acie globos bombardarū, quos proiecturi essent hostes, manica se excepturum esse sine villo cuiusquam suorum incommodo, promiserat fidē, fefellit: & subornatus qui simulata morte, in clamate quodam de prophetis istis, quasi rediuius exurgeret, non modò non exurrexisse, verumetiam exanimis repertus esse dicitur. Tales igitur sunt Prophetæ isti vestri, si Deo placet, Euangelici, qui cum vniuersum orbē Christianum, quasi auersum à Deo Christi que doctrina, cōuertere instituerint, aut nihil præstent eorum, quæ prædicunt atque tentant in nomine Domini, aut nihil certè tētare audent & prædicere, quo nobis quemadmodum vel existimāt, vel fingunt incredulis persuadeāt, à Deo se missos esse, & in nomine eius loqui, verbūque Dei annunciare. *AVL.* At Christus prædixit, nouissimis temporibus etiam pseudochristos & pseudopphetas signa magna & prodigia duros, ita vt in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. *MON.* Verum. *Quin* & Paulus aduentum Antichristi ait fore secundum operationem Sathanæ

*Propheta
miraculis
probabat
se à Deo
missos esse
Exod. 4.
1. Reg. 10.
12.
3. Reg. 13.
3. Reg. 18.
4. Re. 6. 7
4. Regum
19. 20.*

Marc. vi.

Matt. 24.

2. Thes. 2.

in omni virtute, & signis, & prodigiis mendacibus. Itaque par est, vt eo prolixius gratias agamus Deo, quòd nondum in tantam tentationem nos induxit. Verum aliis quoque documentis probemus istos falsos esse Prophetas, Ac possent ea quidem cum ex iisdem Veris Dei Prophetis, tū è Deuteronomio Mo-

Deut. 13. sis peti: Sed non est necesse, quando ipse magister noster Christus, certam nobis prodidit notam, qua rectè internosci falsi prophetæ queant: qua vnà cæteræ omnes, quæ ab illis proditæ sunt, comprehenduntur. *AVL.*

Falsi prophetae nota alia. Quænam igitur ea est? *MON.* A fructibus eorum, inquit ille, cognoscetis eos. *AVL.* Hic iam tu hærebis: imò quali forex tuo ipsius indicio peribis: An enim vos Monachi & Sacerdotes vnà cum Episcopis & Papis vestris non estis pleni hypocrisis, auaritia, superbia, ambitione, luxu, ingluuie, ebriositate? An nõ estis immisericordes in egenos, acerbi in subditos, inuidi & contentiosi inter vos ipsos, irreligiosi in Deum, & officiorum vestrorum negligentes? Quid ego libidines vestras impuras & inuerecundas commemorem? Hi sunt fructus, qui non Lutherum, & Euangelicos nostros Doctores atque Concionatores, sed vos, falsos prophetas esse coarguunt. *MON.* Abstrahis tu me quidem ab instituto sermone, quod vestris istis pseudoeuangelicis in disputando perusitatum est: sed tamen paucis tibi respondebo: Nec agam relatione criminum, quamuis possem. Quid enim aut sceleris,

sceleris, aut flagitij est, quod vestri isti pseudoeuangelici prætereant? Sed non ita tecum agam: Nihil nunc de illis dicam: De nobis dico. Non possum negare, quin simus plerique multis vitiis implicati: quanquam non tam perditum tamen, quàm vos vultis. Verum nõ protinus ob id falsi prophetæ sumus, aut praua est doctrina nostra. Eadem sanè opera Propheticam & Apostolicam doctrinam damnes licebit. *AVL.* Quid ita? *MON.* Et illi enim peccatores fuere. An non exiit in Mose infidelitas, propter quam Deus eum terram promissam ingredi passus non est? David adulter & homicida fuit. Petrum scribit Paulus fuisse reprehensibilem. Et non ignoras, eum ter Christum abnegasse. De se autem dicit Paulus, quod peccatorum primus sit. Nec meliores fuisse videtur Euangelistæ, quorum præcipuus Ioannes scribit: Si dicimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Ne ceteri quidem Apostoli: quorum ambitio ad contentionem vsque inter ipsos aliquando exarsit: vt ne fugam eorum à Christo magistro suo commemorem. Proinde & hi pro falsis prophetis habendi essent, neque habenda esset fides doctrinæ Euangelicæ & Apostolicæ. *AVL.* Longe diuersa est ratio illorum, & vestra. Illi enim cum hæc fuissent aliquando, abluti & sanctificati sunt postea: vos in eodè vitiorum luto hæretis. *MON.* Quin ex illis quoque nonnulli postea, quàm verbi Dei ad-

Propter impuram vitam nõ esse asserendam doctrinam cuiusquam.
Num. 20.
Deut. 32.

2. Reg. II.
Galat. 2.
Mar. 14.
1. Tim. I.

1. Ioan. I.
Luc. 22.

Mar. 14.

ministri fuissent, peccarunt, & rursus Dei verbum administrarunt. **A V L.** Mitto hoc. Illud dico: Obscurum esse te, & pugnantia loqui. Modò falsos Prophetas, Christi doctrinam secutus, à fructibus rectè cognosci aiebas: nūc contrà, nō vis obesse doctrinæ malos fructus, hoc est, malam vitam docentis. **M O N.** Non pugnat hæc, si rectè accipias. Nā quòd Christus ex fructibus Prophetam falsum, à quo vt nobis attēdamus præcipit, cognosci vult, per fructus, non mores aut vitam eius intelligit. Sunt quidem & hæc fructus: verum cuiuslibet Christiani, non solius prophetæ proprii. Etsi autem requirit Christum in Prophetis & Apostolis suis vitæ integritatem, & habet ea permagnam vim ad persuadendum hominibus, in iis præsertim sermonibus, qui ad mores & vitæ degendæ rationem pertinent, vult tamen etiam ab impuro doctore puram & salutam doctrinam hauriri. Vis hoc videre? **Mat. 23.** Alibi præcipit is, vt faciamus quæcunque dixerint nobis Scribæ & Pharisei super cathedra Mo se sedentes: secundum opera verò eorum ne faciamus. Quo arguit, non respondere vitam eorum doctrinæ. Ibidemque eorum vitia recenset, propter quæ vix quidem eis cōminatur & exitium, Sed nihilo tamen magis eos falsos prophetas esse dicit, neque vitare, sed amplecti potius & seruare nos iubet doctrinā eorum, eique obtēperare. Paulus quoque gaudere se scribit, etiamsi qui propter inuidiam & contentionem Christū prædicent. **Contra,**

*Mat. 23.**Philip. 1.*

Contra, multi fuerunt in religione Christianæ heretici, honestate & sanctimonia vitæ præditi: quales fuere Tatiani, qui se etiam Encratitas dixerunt propter continentiam, Eucharistia præcatione, Apostolici, Manichæi, Audiani, Nouatiani, qui propter puritatem Cathari dicti sunt. Apollinaris quoque, & Nestorius, & Eustathius honestè vixerunt, fueruntque docti & vigilantes Episcopi: & tamen falsi prophetæ & Heretici: eoque loco eos habuit Ecclesia Catholica, & eo nomine damnauit. **Quin** semper antehac Heretici honestate & sanctimonia vitæ in animos hominum influebant, teste Chrysostomo: Nunc demum nequitia, improbitate, & audacia vulgo se commendat. Non igitur hi sunt fructus, à quibus falsus propheta cognoscitur. **A V L.** Quinam ergo? **M O N.** Doctrina, frater mi, doctrina. Nam cum propheta interpretis Dei sit, seu viva voce, seu scripto, seu quouis alio modo iussa eius hominibus patefaciat, fructus eius, quæ edit, quatenus propheta est, ipsa est interpretatio ac doctrina: **Quæ** si verè & constanter voluntati Dei veri subseruit, bonus est fructus, verum prophetam indicans, etiamsi vita eius non vsquequaq̃ incorrupta sit & irreprehensibilis: Sin à Deo cultūque & præceptis eius auocat, quamlibet honestatis & sanctimonix speciem vita docentis præ se ferat, illicet falsus est propheta, & mendax, & infipies. Proinde illi, quos dudū enumeravi, Mo-

Heretici honestate vitæ. Epiph. contra heret.

Chrysost. in Mat. hom. 24.

Fructus à quib⁹ propheta indicandi sunt.

3. Reg. 13.

3. Reg. 13. ille etiam, qui ad Ieroboam regē Israel à deo missus, cum contra voluntatē Dei cibū sumpsisset, à leone interfectus est, veri prophetæ fuere. Quamuis enim vita eorū præceptis diuinis non ad amussim respondisse videatur, doctrina tamen à volūtate & præscripto eius non deflexit. Contra, Sedechiam filiū Canana, Achab filiū Coliæ, Sedechiā filium Maaſiæ, Semeiā Nehelamitem, scriptura sacra falsos prophatas vocat, non quòd sceleratè aut nequiter viuerēt, sed quòd cum à Deo missi non essent, prophetiæ munus sibi arrogarēt, & voluntatem Dei secus, quàm ipsè volebat, interpretarentur. Illos quoque, à quibus nobis attendendum esse Christus præcepit, ait idem in vestimētis ouīū venturos esse. Quid autem aliud sunt ouilla vestimenta, quàm dicta & facta, mansuetudinis, innocentia, pietatisque speciē, præ se ferentia, & quidē scripturarum testimoniis adumbrata? Quid porro ille, de quo scribit Moses in Deutero, qui, cum prædixerit signum atque portentum, & euenerit quod locutus est, dicit: Eamus, & sequamur deos alienos, quos ignoras, & seruiamus eis? an non pro falso propheta habendus est: Moses quidem etiam interfici eum iubet. Quid ita? An non videtur esse verus propheta, cum euenerit id, quod prædixit? Falsus est nihilominus, quia locutus est, inquit, vt auerteret vos à Domino Deo vestro. Hi sunt igitur fructus, à quib⁹ Christus nos falsum prophetam cognoscere iubet: Nempe doctrina à verbo

verbo iussūq; Dei dissentiēs. A V L. Hic ego te teneo, tuis ipsius verbis, quasi vinculis quibusdā, constrictum. Nā Lutheri ac cæterorū euangelicorum doctrina ex euangelio est ac verbo dei deprompta: Vestra verò Papistarū nequaquā: vos igitur estis falsi prophete, non Lutherus. M O N. De nostra aliàs, si videbitur, sicut prius dixi. Nunc quidem de noua ista, quam Euangelicam vocatis, disquirere instituimus. Ac nusquā quidem isti pseudeuangelici non iactant verbum Dei & Euangelium, perinde atque illi, quos paulò ante recensui: Hęc dicit dominus: Os domini: verbū Domini: Sed speciem eius tantum præ se ferunt, virtutem autem eius abnegant. Vuarum & ficuū suauitatem ostentant audientibus & legentibus: sed spinæ sunt ac tribuli, de quibus veræ ficus & vuz salutaris doctrinæ colligi nō possunt. In vestimētis ouium veniūt, hoc est, vestiunt se sermonib⁹ ex Apostolicis & prophetis scriptis, & ex ipso filij dei euāgelio, quasi ex vellere agni immaculati, qui tollit peccata mundi, contextis: Intrinsicus autē sunt lupi rapaces. Verba quidem ex Euangelio, sacrisq; scripturis cōcinnata ac deprompta afferunt: Cæterum sensum à Christi & spiritus sancti mente alienum de suo ipsis affingunt: Tametsi nonnunquā etiam verū & germanū sensum, & quē ab apostolis & apostolicis viris traditū Ecclesia catholica ranquā depositum accepit, & sedulò fideliterq; conseruat, proferūt, vt probè videātur imitari illum, de

Euangelici falso iactat verbum Dei

Matt. 7.

Ouilla vestimenta.

quo scribit Moses, sicut paulò ante commemoravi, qui prædicit nonnunquam ea, quarum rerum exitus vera fuisse comprobatur: sed in eo idem, quod ille, & ipsi propositum habent: nepe, ut miscentes vera falsis, auertant populos à Domino Deo suo, & à vera pietate cultuque & præceptis eius, & persuadeant eis, ut eant ab Ecclesiæ Catholicæ consensu discidentes, & seruiant diis alienis, & ut ait Christus: rapiant ac dispergant oves eius. Qui sunt autem dii alieni, ad quos isti à vero Deo nos auocant? Nempe noua & peregrina dogmata, ad quæ cum isti vana quadam religione animos hominum adstringunt, ac pro ipsissimo Dei verbo ea venditant, pro diis ea volunt haberi. Sed quoniam ea cum ipsius magistri nostri Christi domini salutari, ab initio nobis per Apostolos & Apostolicos viros tradita, & per tot seculorum successiones in Ecclesia eius ad hoc vsque tempus fideliter conseruata doctrina non congruunt, & à vera pietate aliena sunt, alieni sunt dii: Quorum nam autem? Cunctarum in circuitu gentium, inquit Moses: hoc est, impiorum hereticorum, qui, ut ait Psaltes, in circuitu (Ecclesiæ nimirum, ex qua egressi sunt per successionem) ambulat: Et quidem earum gentium, quæ iuxta, vel procul sunt: hoc est, recentiorum iuxta ac vetustiorum hereticorum: Quos deos ignoramus nos, qui intra Ecclesiæ sinum nos continemus, & patres nostri, sancti & orthodoxi doctores, atque adeò Apostoli & Prophetæ;

qui

doctores, atque adeò Apostoli & Prophetæ, qui verum nobis Euangelium & verbum dei iam inde ab initio bona fide, multi quidem etiam sanguine suo obsignatum, tradiderunt: Quin paulò ante ignorarunt etiam ipsi, prius quam à nobis exirent. A V L. Horrenda dicitur, si vera sunt. Sed mihi aliter videtur. M O. Imò sunt verissima. L O g è sunt aliena à Christianis moribus & pietate, atque adeò à civili hominum societate & còmuni naturæ humanæ sensu eorum dogmata, & priscis iuxta ac recentioribus hæreticis consentanea, cum receptis verò Ecclesiæ Catholicæ decretis & institutis, & Apostolicis ac prophetis scripturis, ac vero Dei verbo pugnantia.

Quod probatu non est difficile. Quodnam enim (quæso per deum immortalem) est præclarum istud Euangelium & verbum Dei, quod isti nunc è profundis ac diuturnis tenebris, quemadmodum ipsi iactitant, ærutum, hominibus obtrudunt? Quos fructus edunt istæ spinæ ac tribuli? Nimirum absque disciplina ac timore Dei securè viuere: audacter peccare, inani & impia misericordiæ Dei fiducia: persuasum habere nullo peccato, præter incredulitatem, hominem posse damnari: Imò nihil præter incredulitatem pro peccato ducere: hominibus Deoque fidem non seruare: non reddere suum cuique, imò alienum rapere: nemini obtemperare: magistratibus profanis iuxta ac sacris auctoritatem detrahare: probris afficere, execrari, & seu

*pseuduã
gelicæ do-
ctrinæ for-
ma et fru-
ctus.*

*Luthe. de
capt. Ba-
byl.*

*Idem in
serm. at-
tendite à
fals. Pro-
phet.*

Ioan. 10.

Dij alie-
ni

Heb. 13.

veris, seu falsis criminibus in odium hominum adducere eos, quibus diuinitus obedire & subiaceri iubemur, præpositos, hoc est, pontificem max. Episcopos, & sacerdotes: &

Gene. 9.

cum improbo illo Cham, nõ vnum aliquem, sed multos atque adeò omnes in vniuersum patres cum hic viuentes adhuc, tum regnantiam cum Christo, impudenter sublannare, & pro nihilo ducere, imò & calumniari: petulanter inuehere in sacras Synodorum cõstitutiones atque decreta: sacramenta Ecclesiastica, ritúsque eorum sacros, è sacra scriptura ferè & exemplo Christi desumptos, scèdè proculcare: verba Dei, quibus voluntas eius testata nobis esse debet, vnumquenque arbitrato suo interpretari, seu verius peruertere, neque certi quicquam, quod sequamur, relinquere: deum mali, hoc est, peccati omnium authorè, & quouis tyranno & Alastore dæmone iniustiorè & improbiorem fingere, quippe qui id, quod ipse fieri voluerit, atque adeò fecerit, puniat in eo, qui culpa vacet, & qui inuitus fecerit, ipso, quasi fabro malleum vel securim impellente: Nisi forte nõ punit, quin approbat etiam: Qui nam autè fructus prouenerunt in populis ex ista doctrina pseud euangelica? Nempè summa proteruitas & licentia, cultúsque diuini neglectus atque contemptus, de quo & ipsi quæruntur Lutherus & Melanchthon, impudentia, iniustitia, vsuræ plus quàm centesimæ: dissensiones atque scèctæ: latrocinia, acerbæ tyrannides, turbæ,

*Fructus
doct: in
pseud eu
gelicæ.*

feditiones plebis atque subditorum aduersus magistratus ac dominos suos procerum ac Principum aduersus Imperatorem Regèque suos, ita vt abrogare etiam Imperium Carolo eius nominis Quinto Principi laudatissimo quidam priuato consilio, siue infania potius, non dubitarint: Mitto enim alios inferiores magistratus profanos & Ecclesiasticos, in quibus idem tentatum, vel etiam perfectum est, tentatúrque etiamnum contra leges publicas, & pãcta conuenta: denique immania ac ciuilia bella, & profusio sanguinis: Quæ omnia in Germania, Heluetia, Anglia, Dania, Suetia, & Noruegia nostra memoria extiterunt. Atque vtinam ne eadem cum Gallis, tum nobis quoque Polonis quasi fatali quodam contagio impendant. AVLIC. Vestræ sunt istæ calumniæ. MON. Nequaquam, palpari id potest, nedum videri. AVL. Sit ita sanè, quòd multa eiusmodi patrata sint, atque etiam nunc patrentur à nõnullis principibus & populis, qui prætextu Euagelicæ doctrine male sanis cupiditatibus vel odiis suis impensius indulgent: Cæterum Lutherus talia non docuit, neque cæteri Doctores Euangelici. MON. Scriptis eorũ hoc demonstrari potest. AVL. Hoc scio, agrestes Lutherum non concitasse. Imò scriptis eos insectatus est. MON. Quid tumultus demonstrat, eum cõcitasse, aut rectè factum eorum comprobasse? Credes ne vera esse omnia, quæ ego dico de doctrina Lutherana? *Agrestium tumultus à Luthe. concitatus.*

A V L. Profectò minoris ea ponderis apud me deinceps esset, quàm fuit hactenus. M O N A.

Luthe. de capt. Babil.

Audi igitur, De captiuitate Babylonica sic ille scribit: Reuera nos Christiani liberi sumus, ab omnibus omnium hominum legibus exempti, libertate Christiana per baptismum nobis donata. Item nulla est ergo remedij spes, nisi reuocato libertatis Euangelio, secundum ipsum, extinctis semel (audi obsecro) omnibus omnium hominum legibus, omnia iudicemus & rogamus, amē. Iam in eo libro, quem scripsit contra duo Cæsaris mandata, vide quid scribat de rusticorū tumultu, principes & magistratus appellans. Deus ita procurat, ô principes, vt tyrannis vestra diutius tolerari neque possit, neque velit, neque debeat. Attende quæso quod dicit, neque debeat, an sit consentaneū illi Paulino: Qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit. A V L. At idem Lutherus alibi diuersum scripsit.

Luth. contra duo Cæsaris mandata.

Luther. in visi. Sax.

M O N. Vel inde agnoscas licet versipellē administrum Sathanæ. In visitatione sanè ita scripsit: Nonnulli etiam, incautè loquuntur de libertate: vnde putant homines quidam, se tam liberos esse, vt non debeant amplius reddere id quod debent, nec obtemperare vllis magistratibus. Alij putant libertatem Christianam nihil aliud esse, quàm vesci carnibus, non confiteri, nō ieiunare, &c. Atque ita absurdas imperitæ multitudinis opiniones debent concionatores arguere. A V L. Hoc certè non est concitare. M O N. Scribit quidem

ille ita: Sed post festum, quod aiūt. Cum turbasset prius & seduxisset plus minus bis centum millia hominum, qui sunt interfecti, & sicut ipse ait Lutherus, in inferos demersi: ac trecenta propemodum castella atque monasteria, quemadmodum prodidere nonnulli, vastata essent in sola Fræconia. Quid Zvvinglius, nonne Heluetius inter se prius coniunctissimos commisit, ipseque in centor ac dux parricidialis belli in acie cecidit? Quid Vestphalici tumultus, & Monasteriensis ciuitatis tyrannis à Sartore arrepta, cuiusnam opera cõflata est? Nonne Thomæ Mûceri, & quorundam aliorum pseudeuangelicorum concionatorum? Facéo Sueuos, Styrios, & cæteros Germaniæ populos, qui & ipsi inter se & aduersus nobilitatem ac magistratus suos authoribus & ducibus istis concitatoribus (concionatoribus dicere volebam) tumultuati sunt. Nihil dico de nupera Bohemorum seditione. Sed quid opus est verbis in re luce meridiana clariore? Ecquem mihi Concionatorem, siue adeò ecquam istorum concionem proferes, in qua non odia populi aduersus ordinem Ecclesiasticum, & omnes omnino diuersum sentientes rabidis clamoribus, maledictis, execrationibus, & calumniis inflammentur? Ecquis autem vnquam è concionibus eorum vultu ad lachrymas & pœnitentiam, aut certè ad religionem & modestiam Christianam composito prodire visus est? ac non potius ardentibus ira oculis &

Germania clades.

omnibus membris, non obscuro murmure & fremitu audita maledicta secum ipse vel cum altero repetens, ita vt si quis aduersariorum sese tunc offerat, manibus temperaturi non esse videantur? *Quin* factum id est multis in locis non semel, vt prorumpentes vnâ cum concionatoribus, non modò in obuios, sed etiam in laritantes in domibus vel monasteriis, vel templis, immaniter impetum facerent. Hi sunt fructus doctrinæ istius nouæ. Longe diuersa certè fuerunt olim temporibus Apostolorum exorientis Euangelij crepundia: Non facere, sed pati vim & iniuriam tunc homines condiscabant: Nec per vim atque tumultum socios aut præceptores suos iudiciis magistratum eripiebant, aut aliena inuadebant: Sed illuminati, Paulo teste, magnum certamen passionum sustinebant, partim ipsi opprobriis & tribulationibus spectaculum facti, partim socij taliter conuersantium effecti. Nam & vinc̄tis compatiebantur, & rapinam bonorum suorum cum gaudio suscipiebant: E quibus potes coniiicere, quale sit istud nouum Euangelium, & sit ne inter istos vindices & propagatores eius spiritus Christi, quem Esaias principem pacis futurum esse promisit: an verò ille spiritus, qui homicida est ab initio, & in veritate non stetit, nec vlla alia re primos parentes nostros perdidit, quàm inobedientia beneuolo in speciem mendacio suo conflata. Iam Petrus quoq; istos magistros mēdaces graphicè de-

*Hebr. 10.**Esai. 9.**Ioan. 8.**2. Pet. 2.*

pingit: *Qui* post carnē, inquit, in concupiscētia immunditiæ ambulant, dominationēq; contemnunt, audaces, sibi placentes, sectas non metuunt introducere, vel, vt est in Græco exemplari, præfracti, non reformidantes honoratos homines maledictis incesse. Et paulò post: Voluptatem existimātes diei delicias, coinquinationes & maculæ, deliciis affluentes, in conuiujs suis luxuriantes vobiscum (sue vt Græci legunt, qui conuiuantes in erroribus suis, vobis insultant) oculos habentes plenos adulterij & incessabilis delicti, pellicientes animas instabiles, cor exercitatum auaritia habentes, maledictionis filij, derelinqentes rectam viam, errauerunt secuti viam Balaam ex Bofor, qui mercedem iniquitatis amauit: correptionem verò habuit suæ vesaniæ subiugale mutum animal in hominis voce loquens, prohibuit prophetæ insipientiam. Hi sunt fontes sine aqua, & nebulae turbinibus exagitatae, quibus caligo tenebrarum reseruetur. Superbia enim vanitatis loquentes, pelliciunt in desideriis carnis luxuriæ eos, qui paululum effugiunt, qui in errore conuersantur, libertatem ipsis promittentes, cum ipsi sint serui corruptionis. Hactenus Petrus. Quæ verba expēdamus quæso singillatim. An enim isti post carnem nō ambulant in concupiscētia immunditiæ? quādo matrimoniorū sanctimoniam, laxatis libidini in omne tempus frenis, vulgandis diuortijs, permittendīsq; post separationem nouis con-

*Pseudena
geici post
carnem
ambulāt.*

jugiis, atque adeò inducendo plurium simul vxorum vsu (quòd fecisse quidam edito libello, qui tamen statim suppressus sit, dicitur) profanant: denique vouere castitatem & continentiam, stultum esse, Deiq; verbo contrariũ, & quod ab homine præstari nequeat, docent. Sicut enim sine cibo, potu, somnòque, ita & sine coitu maris & sceminæ naturam humanam durare non posse: Et sicut nõ sit arbitrij sui, mas sit an scemina, ita nec illud esse, vt se à sceminæ commixtione contineat. Quæ oratione apro quidem aut asino conuenit, tantum abest, vt hominis cuiusuis, non dico Christiani, & qui Euangelicam & Apostolicam doctrinam resuscitare se profitetur, esse videatur. An non contemnunt autem ij dominationes & magistratus? Quando conuitiis & maledictis suis in odiũ vulgi eos adducunt: quod fecit Lutherus aduersus duo Cæsaris edicta, & contra statum Ecclesiasticum (vt conõciones omittam) scribens, & nusquam non faciunt omnes isti vestri Euangelistę: Aut quando ita scribit idem ad præfides Ecclesiæ: Certiores vos facio, quòd de cætero nolo vobis amplius eũ honorem habere, vt me submittam vel vobis, vel vlli angelo de cælo ad iudicandum, vel cognoscendum super doctrina mea. Et mox: Volo per eam & vester, & angelorum iudex esse. Aut quando negant nos necesse habere parere vllis humanis constitutionibus, neque posse quenquam in alium potestatẽ habere propter libertatẽ,

*Luth. de
vita con-
ing.*

*Damna-
tiones con-
temnunt.*

*Luth. con-
tra statũ
Eccles.*

*Idem de
capt. Ba-
bil. & ad*

qua Christus nos omnes liberauit. Quòd si quid Concilium aut Papa cum omnibus Episcopis & Cardinalibus præcipiat, in respectũ eorum (vtar enim verbo Lutheri) non esse parẽdum, etiã si rectum vel tolerabile sit, quod præcipiatur. An non audaces autem & proterui sunt isti? qui cum hæc, quæ modò recitauit, scribunt, tum illa: Ego indulgẽtiis & omnibus papistis cõtrarius fui, sed per nullam potentiam: solum exercui verbum Dei, prædicaui, & scripsi: aliud nihil feci: Eo, quando dormiui, quando Vvitembergensem cereuiciam cũ Philippo meo & Amfdorffio potauit, tantum effeci, vt Papatus adeò debilitatus sit, quòd ei nullus adhuc princeps, aut Cæsar tantum detrimenti intulerit. Aut illa: Cur nõ hos papas, hos cardinales, &c. omnibus armis impetimus, ac manus nostras in sanguine ipsorum lauamus? An non placent sibi met ipsi? qui eos se esse putant, qui in tam latẽ patenti per orbem terræ Christiana religione, in tam multis nationibus atque linguis, per tot secula, soli scripturam & verbum Dei rectẽ intelligant, &, quod est in prouerbio, cornicum oculos configant: hoc est, Sanctis Patribus, qui omnem vitam suam in doctrina, cultus diuini exercitatione, sanctimonia transmiserunt, & ad extremum nonnulli propter Christum sanguinẽ suum profuderunt, quorũque præstantiam & merita Deus variis & insignibus miraculis per eos in vita, & post mortem ad sepulchra &

*Pragen.
& serm.
ser. 4. post
Inuoc.*

*& serm.
dom.
Remini-
scere.*

*Audaces.
Idem ser.
seria 2.
post Inuo.*

*Idem in
Syluest.
Prior.*

*Sibi pla-
centes.*

memorias eorum editis, euidenter declarauit, iis, inquam, & Conciliis legitimis, in spiritu sancto congregatis & peractis, auctoritatem omnem derogant, negantes se curare, quid Patres, quid Concilia sentiant: sancta & salutaria Ecclesie Catholice instituta temere exagitant, atque conuellant, & postea pro iis deteriora longe & ridicula commeta sua hominibus à se dementatis obtrudunt, & ex imo terræ angulo cunctis Christianis populis credendi & viuendi leges prescribere conantur: de sancta scriptura iudicium sibi arrogant, dicentes, hoc est in Canone, hoc non est: Hoc est Petri, aut Ioannis: hoc non. Diui Iacobi epistolam palearem, siue stramineam uocant: De epistola uero ad Hebræos uide quid scribat uester Aristarchus, & sacre scripturæ nõ aduocatus, sed iudex: Epistola ad Hebræos durum habet nodum, quod in sexto ac decimo cap. simpliciter abdicat ac denegat poenitentiam peccatoribus post baptismum. Et in duodecimo cap. ait. Esau quæsiuisset poenitentiam, non tamen inuenisse, quod est contra omnia Euangelia, & omnes epistolas Pauli. Atque inde colligit, eam neque Pauli esse, neque cuiusquam Apostoli. Ne uidelicet cogatur retractare illud, quod sæpe in ore & calamo habuit: Nihil esse in sacra scriptura, quod ipse non probè intelligat. Sicut & Apocalypsim negat omnino uel Apostolicam esse uel propheticam. Metuunt ne autem ij Sectas introducere? Quibus iam Germaniam, ut

*Caluinus
Brentius
in prolegom.
Pericop.*

*Censura de
scripturis
Canonis
Luth. in
presat. in
nouum te-
stamentu*

*sectas nõ
metuunt
introducere.*

cæteras

cæteras Christianas gentes taceam, impleuerunt inconfutilem Christi tunicam scindentes, ac dispergentes gregem eius, ita, ut quoquo te uertas, in Lutheranos, & Euangelicos, & Protestantes, & confessionistas, aut in Zuinglianos, & Caluinianos, & sacramentarios, aut eorũ supparens Melanchthonianos, aut Adiaphoristas, aut Illyricianos, aut Antinomos, aut interimistas, aut Anabaptistas, aut Osiandrinos, aut Picardos, aut Suenckfeldianos, aut Brandeburgicos, aut Seruetianos, aut Libertinos, aut Svermeros, ac nescio quas alias pestes incidas necesse est: Quæ omnes è Luthero, tanquam ex equo Troiano prodierunt: Christianos autè, qui se dicere in domo, siue ecclesia Dei cum consensu habitare uelint, per paucos reperias. A V L. Licet ne tribus uerbis interpellare? M O. Si quid habes, quod ad rem pertineat, licet. A V L. De Brandeburgicis nihil me unquam audiuisse memini. M O N. Narrauit mihi quidam uir grauis & fide dignus, cum per quædam Germaniæ loca iter faceret, se uidisse in summis templorũ & adiutorum eis turriũ parietibus scriptum per magnis literis, quæ uel eminè legi possent, quod ibi religio Brandeburgica & non alia seruaretur, percunctantemque in diuersis idem comperisse, & esse id edictum principis. Cæterum non uacasse sibi disquirere, quanam esset religionis eius ratio, nisi quod esset nõ nihil diuersa à Lutherana & Saxonica, sed ad institutũ reuertamur. Verentur ne autem isti

*Honorat-
tos viros
non verè-
tate male-
dictionem
incessere.*

pseudeuangelici, si tibi græcus contextus ma-
gis aridet, honoratos viros maledictis ince-
fere? qui de pontificibus max. & episcopis, &
aliis piis ac sanctis viris, ac de Christiano po-
pulo bene meritis, non modò viuis, verume-
tiam in Christo quiescentibus, tam probrosa
& contumeliosa passim & loquuntur, & con-
cionantur, & scribunt, & pingunt, & fingūt:
Martyrum & aliorum sanctorum veneratio-
nem & inuocationem iam inde ab initio ferè
in Ecclesia Christi receptam & vsitatam fal-
so idololatriæ nomine traducunt: Imagines
& reliquias eorū spurcè tractant & elimināt:
Miracula, quæ deus ad sepulchra & memo-
rias eorum fidei, quàm ij nobis tradiderunt,
& pro qua sunt mortui, confirmandæ causa,
mirificè in hanc diem patrat, dæmonum præ-
stigias, impudentissimè digitum dei blasphemantes,
vocitant. Nec id modò, verumetiam
ipsum sancti sanctorum Christi Iesu Domini
ac Dei nostri, quem pater clarificauit, gloriâ-
que & honore coronauit, & super opera ma-
nuum suarum constituit, eius (inquam) imagi-
nes, salutare toti generi humano cruciatus,
& mortem eius repræsentantes, non sine con-
tumeliis demoliuntur, ne quam nobis benefi-
ciorum eius memoriam relinquunt, Turcâ-
que & Tartaros Christiano orbi imminentes
demoliendi eas, labore leuent: denique eius
ipsum Christi nomen sacrosanctum, in quo
omne genu flectitur, cœlestium, terrestriū, &
infernorū, blasphemant, dum cum alij verum
deum

*Joan. 13.
Psalm. 8.*

deum eiusdemq; cum patre siue essentis, siue
naturæ esse negant, alij desperasse in cruce &
gehennæ pœnas gustasse blaterant, plerique
autem omnes mundâ oblationem, quam mis-
sam vocamus, quæ ab ipso instituta, iugiter,
nec quicquam frementibus & freudentibus
demonibus, eorūmq; mâcipiis, in toto mûdo
Deo sanctificatur & offertur, sicut olim ipse
per prophetam suum Malachiam prænūcia-
uit, impuris & probro plenis buccis atq; lin-
guis polluunt, & idololatriam appellant. An
non existimant autem ij voluptatem diei deli-
tias? siue, Non cōsecrantur ij de die in diem
delitias? qui vniersè libertatis atque religio-
nis Christianæ vim in eo collocant, vt edat,
bibat, agat, omittat quisque quod sibi lubet:
stata ieiunia, ferias, & vota ne seruet, ne confi-
teatur homini sacerdoti peccata sua: ne con-
uertatur ad deum in ieiunio, fletu, & plâctu,
ne oret instantius: ne castiget corpus suum, &
in seruitutem redigat, quo minus reprobus ef-
ficiatur. Nō sunt ne autem isti coinquinatio-
nes & maculæ? qui suis istis ceptis & ansis re-
ligionem Christianâ Iudæis atque Turcis pu-
tidiorem & abominabiliorem, quam vnquâ
aliâ, reddiderunt. Fertur autem Solimannus
imperator Turcarū, cū Christianos & quos-
uis hereticos ferat in ditione sua, Lutheranos
istos & euangelicos in primis odisse & auer-
sari, itaquam infideles dominis suis, & ad per-
turbandam pacem & quietem publicam fa-
ctos. An verò prauitate & improbitate sua,

Malac. 2.

*Volupta-
tē existi-
mâtes di-
ei delitias
Ioel. 2.*

2. Cor. 9.

*Coinqui-
nationes.*

*In conui-
uiis suis
luxurian-
tes vobis-
cum.*

I. Tim. I.

*Oculos ha-
bentes ple-
nos adul-
terij &
incestabi-
lis delicti.*

tanquã suauibus epulis perfruentes, non sub-
fannant nos (hoc enim hïc sibi velle videtur
Petrus) & quemadmodũ gygas ille Philistęus
exercitui Dei viuientis, exprobrant, quod iis,
qui nobis præsunt, obtemperamus, humilita-
tem & patientiam consecramur, templa fre-
quentamus, pijs peregrinationes suscipimus,
oramus, ieiunamus, res ad vsũ nostrũ à Deo
cõditas per verbum & orationem sanctifica-
mus, quo depulsis dæmonum insidijs sint no-
bis salutare: vestitu, gestibus, & actionibus
salutis nostræ mysteria repræsentalamus, signo
crucis, dæmonibus terribili, nos & omnia quę
salua esse, quęq; sanctificare volumus, signa-
mus, aliãque instituta & cęremonias ad cultũ
diuinum pertinentes, quę mentes nostras ad
Deum attollant, seruamus? Vbi, quàm mul-
ta falsõ & calumniosẽ nobis & maioribus no-
stris atque suis impingunt? An nõ habent au-
tem oculos plenos adulterij? cum se, & alios,
qui se solenni castitatis voto Deo consecra-
rant, mares pariter & fœminas falsis cõiugijs,
sed veris adulterijs & incestis contaminant.
Cessant ne autem delinquere? qui eo con-
tentionis prouehuntur, vt ad quãuis absurda
præter animi sui sententiam concedenda ad-
duci se aduersariorũ disputationibus patian-
tur potius, quàm vt vlla in re errorem suum
quamuis manifestũ agnoscant: quique sacra-
menta, quibus ex instituto Christi & Aposto-
lorum eius purgamur & sanctificamur, partim
abiecerunt, partim profanarunt, partim
virtute

virtute omni & efficacia denudarunt, & qua-
si casses nuces pueris ad lusum reliquerunt: &
cum in mores nostros passim debaccherentur,
ipsi nihilominus bacchantur, tantũque ab-
sunt ab emendanda vita, vt ipsimet sectæ au-
thores de proteruitate & licetia suorum que-
rantur, quam ipsi instituerunt, docentes: Non
esse discrimen apud deum inter bonũ & ma-
lum opus. Et: Non posse hominem damna-
nari, si modõ credat, etiam si sit nequissimus
& nocentissimus. Nonne autem eiusmodi
verbis atque pollicitatione scientiæ, multis
seculis toti orbi terrarum incognitæ, sicut ser-
pens Euam seduxit, ipsi quoque pelliciunt ad
se animas instabiles? At planum est, quàm
impudenter sese vbique ingerant ac vendi-
tent, & cum alijs artibus, tum pollicitatione
& indulgentia rerum earum, quæ vulgo pla-
cent, libertatis (inquam) siue licentiæ, nouarũ
tabularum, & vsurpationis alienarum facul-
tatum atq; dominationis, homines leues, de-
coctores, superbos, ambitiososque seducant.
An verõ non habent ij cor exercitatum aua-
ritia, qui repudiata ea: quam vltro nonnulli
susceperant, paupertate, & in auaritiã sacer-
dotum detonãtes, direptis templis, monaste-
rijs, & alijs deo dicatis locis atque bonis, non
vnum atq; alterum anserem, sicut Stancicus
noster, ad iugum Sellæ sibi porrigi iubet, sed
fatiari nunquam possunt. Non sunt ne autem
filijs maledictionis? Et quidem duplici nomi-
ne, siue quod sint maledicetissimi, ac spurcius

*Melach-
thõ in an-
not. in Io-
an.*

*Luther.
multis in
locis.*

*Pellicien-
tes ani-
mas instabiles.*

*Cor exer-
citatum
auaritia
habentes.*

*Ma'edi-
ctionis fi-
lij.*

Galat. 1
Prou. 22.
Eccle. 3.
Psal. 108
Dereliquētes rectā viam.
I. Ioan. 2.
Prou. 22.
Eccle. 3.
Cyprian. de simpl. pralat.
Hieronymus ad Damas.
Luth. ad duos pleb. de Ana-bapt.
Errauerunt secuti viā Balaam ex Bofor.

scribant atque loquantur, quàm propudiosa scorta in ganeis & lupanarib⁹: siue q̄ peruertendo sensum scripturarum sanctarū, & euangelizando nobis præter id, quod accepimus, & exasperādo communem matrem ecclesiā, dilexerunt maledictionem, & veniet eis, vt ait Dauid, quasi paterna hæreditas. An non derelinquunt autē viam rectam? dum ex nobis prodeuntes, nō manent nobiscum, transfrediunturque terminos antiquos, quos posuerunt patres eorū atque nostri, apostoli (inquam) & apostolici viri, episcopi, doctoresq̄; sancti, & concilia: denique à catholica ecclesia, extra quam, perinde atque extra arcā Noë, regnante diluuiio, nemo saluus esse potest, sicut scribit sanctus martyr Cyprianus, & post eum Hieronymus, segregarūt semetipfos, & segregāt quos possunt, cum quibusuis, etiam quos ipsi pro hæreticis & impiis habent, sese coniungentes, & cōtra eos, apud quos omne bonum, verumq̄ Christianismum, imò nucleum Christianismi esse, & inde ad se venisse non diffitentur, scelestā consilia consociātes, quę licet nec prius latuerint, nuper tamen in colloquio Vormacię instituto, planius à malè cōcordibus eorū sociis prodita sunt. An non errarunt autē secuti viam Balaam ex Bofor? qui dum Husi, Viclefi, Berengarij, Vigilantij, Iouiniani, Aerij, Donati, Pelāgij, Massilianorū, Eutychetis, Arij, Sabellij, Catharorū, Marcionis, Simonis Samaritani, & aliorum priscorum hæreticorum inueterata, & ab

RELIGIONE. LIB. I. 17

ecclesia dei iam pridē damnata dogmata studiosē consecantur, & sopitos olim ignes è cineribus eorum exuscitant, quasi de inueteratis eorum vindemiis residuos racemos colligunt, vetustāque turris Babylonicæ munitiōnem contra ecclesiam Dei noua ambitione resuscitant. Balaam enim Hebræis inueteratum, Bofor autē vindemiam siue munitiōnem significat. An nō amarunt autem ij mercedem iniquitatis? qui propter cōmodo sua vel sperata, vel amissa, ecclesię aduersari, eamque cum præsidibus suis probris & cōtumeliis afficere orsi sunt. An nescis, vnde nam Lutherus istā suam doctrinā orsus est? **A V L.** Dic amabo. **M O N.** Nempe quod alij cuidā, ac nō ipsi, pontificiarum veniarum siue indulgentiarum promulgatio, vnde ipse per magnum quæstum sperabat, delegata est. **Q**uem bolū cum sibi præreptum doleret, cepit homo vehemens pro concionibus exagitare primum negociationū, deinde negocium omne indulgentiarum. In eo cum se ei nōnulli opponerent, cōtentione prouectus est lōgius: Cūmq; aduersari sibi præsidēs & instituta Ecclesię, & pōtificis max. autoritate in primis premi se animaduerneret, in eum furorē atque amētiam erupit, non vt magnæ Romę Archiepiscopū excommunicaret (ob quod factū olim Dioscorus Alexandrinus patriarcha à Chalcedonēsi synodo damnatus est ac depositus) sed vt decretales superiorum pontificum epistolās, & canones Ecclesiasticos publicè ho-

Balaam. Bofor.

Luthera-na do ctri-na exort⁹

Euaqr. histo. eccl. li. 2. c. 4.

mō priuatus dānaret ac exureret: nec sit veritus scripto edito affirmare, q̄ maximo se beneficio affecturus fuerit Carolostadius, aut quisquis alius persuadere sibi potuisset, in eu charistia verū Christi corpus & sanguinē nō esse. Nulla enim re papatui, hoc est, vt alibi interpretatur, q̄ paulō ante audisti, vero Christianismo, magis in commodari posse. Viden' Helix istius, vel, vt ipse mauult, Euangelistæ zelum atque propositū? Vnde perspicuē cernere licet, cuiusnam ille siue propheta, siue Euangelista sit. Nempe illius, qui expetuit vt cribraret Apostolos Christi, sicut triticum, & qui primis progenitoribus nostris paradisi felicitatem inuidēs, perditus ipse, mendacio suo eos & omne genus humanum, quantum in ipso fuit, perdidit, & quo authore denique Balaam mercedem iniquitatis adamauit, vt ei populo malediceret, cui Deus benedicebat. an autem disimulat scurra Vergerius, quibus rebus adductus, iurisiurandi religione violata (de quo etiam gloriari cum nō pudet) ad Lutheri, vel nescio cuius istorum castra transierit? An item nescis, vnde alius quidam, si Deo placet, Euangelista & superintendens nobis exortus est? Nimirum quod Apostolicum locum ad quē adspirauerat, neque in patria, neque foris assequi potuit: Cūmq; pro Episcopō iam sese gereret, spe sua frustratus est. Itaque cum se prægrauante suspitione purgare instituisset, ac non obscuro periurio obstrinxisset, negotiatoris Euangelici exemplum secutus,

Luth. ad
Argen-
tin.

Luc. 22.

cutus, venditis omnibus quæ habuit (etiam sacerdotiis) emit sibi preciosam Margaritam: cūmq; domi non sibi nasci liberos sciret, foris quæsiuit. Sed redeamus ad verba Petri. An non sunt autem isti fontes sine aqua, siue, vt Hieremias ait: Cisternæ dissipatæ, quæ nō possunt cōtinere aquā illam viuam, de qua Christus locutus est, hoc est, spiritum sanctum? Sic enim Ioannes interpretatur: Qui verba quidē scripturarū tenent, sensum verō earum, à spiritu sancto per ora sanctorum patrum atque Conciliorum proditū, & in ecclesia catholica, quæ est columna & firmamentū veritatis, per multa secula conseruatum, reiciunt. Nō isti sunt nebulæ turbinibus exagitatæ, quibus caligo tenebrarum non modō gehennæ, verum etiam illarū, quibus obscuratum est insipientis cor eorum, & traditi sunt in sensum reprobum, reseruatū? Qui circumferūt omnī vento doctrinæ, & quod cuiq; in mentem venit, & quamdiu venit, iā sic, iam aliter docēt: non intelligentes neq; quæ loquuntur, neque de quibus affirmant: & ad extremū, cum partim expressis scripturæ verbis, partim suis ipsorum scriptis, partim denique ipsa rerū euidētia, quamuis sint impudentes, vrgentur à nostris, spretis omnibus legitimis hominum iudiciis, ad tribunal Dei prouocant; vt interrim sine vlla cuiusquā censūra atq; coërtione pro libidine sua quisque quodlibet sentiat, ac faciat. An non loquuntur autem isti superba vanitatis, cum ita scribunt: Si voluissē cum

Hiere. 2.

Ioan. 7.

Nebulæ
turbimib'
exagita-
ta.

Roma. 1.
Ephes. 4.

Brent. in
Prælogo.

Superba
vanitatis
loquentes.

Luth. ser. mo. ser. 2. post. Inno cation.
 impetu procedere, induxissim in Germaniã magnam sanguinis effusionem, imò orsus fu-
 issim ludum Vornatiã, ita vt Imperator nõ
 fuisset tutus? Orsus tu quidem es belua, siue
 Smalcaldiã, siue Francofordiã ad Mœnum:
 sed tamen in eo ludo, isti tuã doctrinã con-
 sentaneo, tua mancipia minus tuta fuerunt,
 quã pius Imperator, iustiorẽ causam deo
 non obscuris documentis & successibus cõ-
 probante: Quod tamen tibi viuenti spectare
 non licuit, sanguinis autem effusionem & ip-
 se trucibus oculis tuis adspexisti, & posteris
 spectandam reliquisti. Alibi autem audi quid
 idem dicat: Dico igitur ego Martinus Luther
 domini nostri Iesu Christi indignus Euange-
 lista, quod hũc articulum (sola fides absque
 õmni opere iustificat coram deo) debent stã-
 tem ac manẽtem dimittere (sic vertit quidã)
 Rom. Impe. (audi sesquipedia verba) Tur-
 carum Imperator, Tartarorum Imperator,
 Persarum Imperator, Papa, omnes Cardina-
 les, Episcopi, Presbyteri, Monachi, Mona-
 chã, Reges, Principes, domini, omnis mun-
 dus, omnesque pariter dæmones. Et debent
 præterea infernalem ignem habere super ca-
 pita sua, & nullam ad hæc gratiam. Hic sit
 meus doctoris Lutheri instinctus à spiritu san-
 cto, & verum Euangeliũ. Quid verò, si huius
 bestię tã magna & blasphemã loquentis cor-
 nua, nempe Melancthonẽ, Brientium, Laf-
 cum, & cæteros eiusdem farinae deliciores,
 non semper tamen bene simulantes humani-
 tatem

*Idem in
 glosa. Ger
 ma. edicti
 Imperato
 rij.*

Apo. 13

tatem & modestiam, legas vel audias? Quid si
 Caluinum, Illiricum, Vergerium, & alios, qui
 pleniore & verè Lutherano afflatu incitati,
 minus sibi simulandũ ac dissimulandum esse
 putant? Agnoscas in eis procul dubio si non
 voces, certè spiritus paternos, cum dicit apud
 Esaiam. In cœlum ascendam: super astra Dei
 exaltabo solium meũ, & sedebo in monte te-
 stamenti, in lateribus Aquilonis: Ascendã su-
 per altitudinem nubiũ: similis ero altissimo.
 Postremò an in istis vanis & superbis fermo-
 nibus ac scriptis suis, variisque & peregrinis
 doctrinis, vix speciẽ pietatis habẽtib, virtu-
 tem certè eius abnegãtib, non pellicunt in
 desiderijs carnis luxuriã, eos qui paululũ effu-
 giunt, qui in errore conuersantur? Iã id supe-
 rius ex me audisti, & res ipsa loquitur. Quo-
 modo autem pellicunt? an non libertatem
 ipsis promittentes? At luce meridiana clarius
 est: nec ipsi diffitentur, nihil se aliud agere ac
 docere. Sed nec illud minus clarum est, quod
 ipsi sunt serui corruptionis, dãtes libertatem
 in occasionẽ carnis, vt ait Paulus, & velamen
 habentes malitiã libertatem, vt alibi Petrus
 scribit: Iã ne igitur vides, quã pulchrè eos
 Petrus quasi suis coloribus depinxerit? Quod
 & Iudas fecit in eandem ferè sententiam. Ni-
 si quod cum & ipse maximè illustri nota eos
 delinisset, & quasi digito ostendisset, dicẽs,
 hos esse, qui segregant semetipsos (quod ne
 ipsi quidem negant, neque negare possunt,
 quamuis negent, vllam esse posse cuiquã fatis

Esai. 14.

*Pellicunt
 in deside-
 rijs carnis
 &c.*

2. Tim. 3.

*Libertatẽ
 ipsi pro-
 mittentes.*

*Galat. 5.
 1. Pet. 2.*

*In collo-
 quio Vor-
 mi. 1557.*

Luth. in excus. 4. articul. iustam causam segregandi sese) adiecit, animales spiritum non habentes: vt ne quis expectet ab eis aliquid spiritu Dei dignum, vel doctrinæ eius consentaneum. Quo fit, vt nequaquã dubitandum sit, eos esse magistros mēdaces, illusores, seductores, & falsos prophetas, hoc est, hæreticos. A V L. Sunt quidem non nihil ista, quæ dixisti hæctenus de Euangelicis istis doctoribus atque doctrina: Verum habebam alicubi, quæ tibi pro ipsis responderem, aut ex te quærerem: sed interpellare te dicentem ausus non sum, neque potui, perpetuo cursu & impetu orationis tuæ abreptus. M O N. Si hæc tibi satis non sunt, vide quid Christus ipse prædixerit: Surgent multi pseudoprophetae, & multos seducēt: Nonne hoc in Luthero ac discipulis eius expletum est? Nonne ij surrexerunt in Ecclesia sancta, in qua prius inter alios obscuri, vel min^o certè clari quàm vellent, latuerant, vt facerent sibi nomen in terra? Nonne seduxerunt multos ab vnitate eiusdem Ecclesiæ, de qua ipsi exiuerunt, & protestantium nomen, quo secessio coarguitur, sibi sumpserunt? Non sanè nos ab ipsis secessimus, verum ipsi à nobis: Ex nobis prodierunt (vt verbis Ioannis vtar) sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum, pacèque & charitate nobiscum coadunaretur: quas duas res verbum Dei, quod isti semper in ore habent, potissimum nobis Christianis commēdat. In hoc, inquit Christus, cognoscent homines, quòd

Mat. 24.

Seductores.

Christiana nisi simbola.

quòd mei estis discipuli, si dilexeritis inuicē. *Ioan. 13.*
 Ioanes autem in prima Epistola: Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est vsque adhuc. De pace autē Christus apud Marcum: Pacem (inquit) habete inter vos. Et Paulus ad Corinth. Pacē habete, & Deus pacis & dilectionis erit vobiscum. Et ad Hebr. Pacem sequimini cum omnibus & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum. De vtraque idem Paulus ad Ephesios: Rogo vos ego vincētus à Domino, vt dignè ambuletis vocatione, qua vocati estis cum omni humilitate & mansuetudine, cum patientia, supportantes inuicem in charitate, solliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis: Vnū corpus, & vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestrę. Hinc potes rectè colligere, istos, qui odio & maledicētia ardent, talia, qualia modò audisti, docēt ac scribunt, dissidiisque & secessionibus pacē, concordiam, & mutuam populi Dei & ecclesiæ Christi charitatē scindunt & lacerant, neq; ex nobis esse, neque Christi discipulos, neq; in luce ambulare, multò minus aliis lucē afferre, neq; Deū pacis & dilectionis secum habere, aut videre, aut aliis ostendere, neque ad eandē nobiscum & cū populo Dei spem vocationis pertinere, neque deniq; spiritū dei habere. Expectas ne autē, vt ipsi etiā de se, quod res ipsa & species doctrinæ nõ obscūrè loquitur, disertis verbis confiteatur, cuiusnā prophete sint, & quo spiritu incitati scribāt ac doceant? Nusquam illi

Mar. 9.
2. Cor. 13.
Hebr. 2.
Ephes. 4.

Lutherus quidem spiritum Dei & Christi non iactant, quo spiri- ita vt difficile sit diuersam confessionem ab
tu incu- ta eis exprimere: Sed tamen cum princeps eo-
tus fuerit rum & architectus gloriatur se cum sathana,
Luth. ser- vnum & alterum frustum salis comedisse, ac
mo. dom. de missa cum eo disputantem firmis & inuin-
Reminisf. cibilibus argumentis ab eo victum se esse fa-
Et de ab- tetur, an non verissimè & rectissimè nos ipsi
rog. missa occinemus Paulinum illud? Quæ enim parti-
2. Cor. 6. cipatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ so-
 cietas luci ad tenebras? Quæ autè conuentio
 Christo (addã ego, & spiritui eius sancto) ad
 Belial? vides igitur qualem isti lucem mundo
 inferant: Nemo eam, de qua Bulingerus, v-
 nus & ipse de vestris Euangelistis ita scribit:
 Sunt qui nouitatibus delectantur: Sunt qui
 vana gloria capiuntur, qui volunt videre no-
 uam quandam lucem mundo inferre, aut ali-
 quid singulare animaduertisse, quòd nemo
 priorum animaduertit. Mihi quidem talis
 videtur esse lux ista, quali illuminati sunt
 post peccatum oculi Adami & Euę diabolic-
 ca nimirũ, Deoq; aduersa: Solus enim Chri-
 stus est lux vera, quæ illuminat omnem ho-
 minem venientem in hunc mundum: Quem
 qui sequitur, nõ ambulat in tenebris. Proin-
 de, si Lutherus quoq; & cætera pseudeuange-
 licorũ istorum turba illuminat, alia fuerit ista
 lux, Christi luci ac doctrinæ aduersa, qualem
 audisti modò. A V L. Mittamus ista, quæ re-
 prehensione digna fuisse videtur in dictis, scri-
 ptis, & factis eorum. Certè homines sunt &
 illi.

Buling. in
assert. v-
triusque
natura in
Christo.

Lux hære-
ticorum.

Gene. 3.
Ioan. 1.

Ioan. 8.

illi. Est autem humanum falli, labi, decipi.
 M O N. At id tu prius de Luthero negabas.
 A V L. Lapsi sunt nonnunquam & veteres do-
 ctiores, quorum tamè authoritas apud vos pe-
 nè sacrosancta est. Illa spectemus potius, in
 quibus hi doctrinam Euangelicam instaura-
 runt, quam vos monachi & sacrificuli nouis
 dogmatibus & superstitionibus vestris ob-
 scuraueratis, & luminibus nostris officieba-
 tis. M O N. Quid istuc ais contra publicum
 pseudeuangelicorum istorum & protestan-
 tium consensum? Concesserunt enim hoc il-
 li nobis in comitiis Imperialibus, nos esse ve-
 teris religionis: Cùmque aduersari se nobis
 in ea profiteantur, simul nouitatem suam vi-
 dentur agnouisse. Sed age: Sit hoc tibi inte-
 grum per me, quandoquidem & isti vestri
 magistri nolunt se alligatos esse scriptis ac di-
 ctis suis. Quorum autem luminibus nos offe-
 cimus? A V L. Nostris, idiotarum siue laicorũ:
 Sic enim à vobis appellamur. M O N. Igitur a-
 liter nos ipsi intelligebamus, quàm vos doce-
 bamus? A V L. Negas? M O N. Non viderur.
 Nisi fortè alios libros habebamus, & priuata
 conuenticula, à quibus vos arcebamus. Ve-
 rum hoc neque Lutherus dicitur, neq; quic-
 quam probare potest. Semper vobis patue-
 runt nostræ Scholæ atque libri. A V L. Ergo
 ipsi quoque errabatis. M O N. Vbinam? In Po-
 lonia tantum? an etiam vsquam alibi? A V L.
 Imò ex Italia & Roma in Germaniam, Bo-
 hemiam, Vngariam, & Poloniam omnia pra-

Nouitas
hæretico-
rum.

Hæretico-
rum calia-
nia de ob-
scuro
verbo dei
Luth. &
aliorũ hæ-
reticorũ
doctrina
nova &
ab eccle-
siasticave-
teri dissen-
tens.

ua dogmata inuecta sunt. **M O N.** Hispani igitur, Galli, Scoti, Siculi aliaque nationes Christianae aliter sentiunt? **A V L.** Sentiebant olim: Sed illas quoque Roma infecit, cum principatum ecclesiasticum in iis v'surpasset. **M O N.** Quid hoc est, nisi nugari? Quasi non prius pleraque illae gentes, quam nos ad Septentrionem remoti, Romanam Ecclesiam religionis magistram habuerint & agnouerint. **A V L.** Sit ita sane: Verum in Graeca Ecclesia, in Africa, Asia, India, & in aliis regionibus, quae non sunt, neque fuerunt sub iurisdictione Paparum, syncerius fortassis, & in honore suo conseruatum est Euangelium ac doctrina Christi. **M O N.** Omnes certe Christiani fuerunt, ac debent esse sub vno praeside & pastore. **A V L.** Verum: Sub Christo, non sub Papa. **M O N.** Imò & sub Papa, veluti sub Christi vicario, & successore diui Petri, cui Christus clauis regni caelorum tradidit, & oues agnosque suos pascendos & regendos commendauit. Sed reiiciamus hoc in aliud tempus, agamusque id quod coepimus. Ais syncerius, & in honore suo conseruatam esse doctrinam Christi in illis Ecclesiis aut regionibus, quae non sub iurisdictione Papae: At res ipsa contrarium loquitur. Atque id tu quoque intelligere mihi visus es, quando timide ac dubitater locutus es. Verum id quoque in aliud tempus seruemus, illud quidem luculentè probari potest, in plerisque omnibus, in quibus Lutherus ac discipuli eius (quod citra in-

*Matt. 16.
Ioan. 21.*

*Schismatice magis
consentunt
cum Ec-*

uidiam dictum sit) Romanae & occidentali ecclesiae aduersantur, Graecos, Indos, Asiaticos, atque Africanos omnes, quamuis sese & ipsi ferè segregarint, magis vobiscum, & cum Romana ecclesia, quae cum euangelistis istis Lutheranis, Sacramentariis, Anabaptistis, Picardis, & caeteris huius temporis pestibus consentire. Quod apud vicinos nostros Russos atque Moschos, qui se Graecos sequi profitantur, apertè videre licet. Est apud eos in summa veneratione eucharistia, asseruaturque etiam in templis sub specie panis, quamuis fermentati, & infuso sanguinis poculo: atque ita indurata, cum opus est, frangitur, & aegrotis vino vel aqua infusa praebetur. Est sacerdotium ac caeteri sacri ordines: sunt legitimae, nostraeque similes initiationes: Est iurisdictione ecclesiastica: Est sacrosancta Patrum, Conciliorum, & Canonum ecclesiasticorum auctoritas: Est sacrificium, & in eo eius, qua initio eis sacra tradita sunt, linguae vsus retinetur, licet ea vulgo non vsquequaque intelligatur. Est coelibatus votum, cum ipsum per se in viris & foeminis, tum sacris ordinibus annexum, ita vt presbyteris ac diaconis matrimonium contrahe re non liceat, si ministerio sacro fungi velint: licet ante initiationem ductas vxores retineant: Episcopi verò ne ante initiationem quidem ductis vti possint. Est & Chrisma apud eos, & alij sacramentorum ritus & caeremoniae, deque eorum efficacia certa persuasio. Est inuocatio sanctorum, & summa imaginum, memo-

*clesia Ro.
quam cum
haereticis
nostri te-
poris.*

*Russorum
& Graco-
rum dog-
mata.*

riarum, & reliquiarum eorum, & crucis Christi veneratio, maximusque & religiosissimus ea signandi usus: sunt festi dies: sunt statuta ieiunia cum delectu ciborum: & pro Dei cultibus habentur: Fiunt preces & eleemosynæ pro defunctis, & anniuersariæ oblationes: Creduntque & ipsi his animas defunctorum adiuuari, & è Purgatorio eximi: Nisi quod non ignem, sed caliginem quandam aspectu diuino animas arcenem, illi purgatorium esse volunt. Sunt apud eos & satisfactiones pro peccatis: Sunt merita bonorum operum: magna est dignitas vitæ monasticæ: magna vis votorum: Sunt benedictiones rerû ad usum humanum & sacrum accommodatarum: Sunt cerei, picturæ, vestes sacræ, & quæ præterea ad cultum ornatumque templorum pertinet. Verum dies me defecerit prius quàm omnia enumerem, in quibus illi nobilissimum, & cum Romana Ecclesia consentiunt, ab istis verò pseud euangelicis nouatoribus longè dissentiunt, ita quidem, vt eorum nouationes oderint peius cane & angue, vt ait quidam: neque ferant eos inter se, cum ferant tamen Catholicos. Mitto Bohemos Hussitas siue Calixtinios, & Armenos, qui propius etiam ad instituta eiusdem Ecclesiæ accedere videntur.

A V L. Fortassis & isti populi aberrarunt à recta via Euangelij, partim prioris Romanæ Ecclesiæ commercio & consuetudine seducti, partim quòd neque libros, neque doctos viros, neque scholas inter se habeant, ij præ-

fertim

fertim, qui à barbaris veri Dei ignaris subacti, in seruitute sunt. Olim autè alius eorum fuit sensus, cum ij libertate, doctrina, opibusque florent. M O N. Erras. Nam Russi quidem & Moschi iam inde ab initio per sexcentos annos alieni fuerunt à Romana Ecclesia. Armeni verò, & Bohemi, & Græci cum florent maximè rebus omnibus, tunc magis quàm nunc cum ea idem sentire studebant, non ignari, quàm haberet sedes D. Petri prærogatiuam. Posteaquam autem ab ea se segregarunt, plura sibi, quòd authoritatem eius labefactarent, mutare & nouare permiserunt. Quanquam Deo sit gratia, Bohemi nobilissimi quisque cum subiectis sibi plebibus, & ciuitates ferè primariæ gentis eius retinent etiam nunc fidem Catholicam, & Romanæ Ecclesiæ authoritatem agnoscunt, neque vquam ab ea recesserunt. Armeni verò persistant & ipsi, ni fallor, in eo, quod in Florentino Concilio ante centum quadraginta annos publicè professi sunt, & maiestatem Ecclesiæ Romanæ eiusque præsulis, quoad per barbarum Tyrannum licet, libenter agnoscunt. A V L. Atqui Romæ quoque & per vniuersum orbem Christianum, sicut ego audio, multa secus recepta fuerunt ab initio nascentis fidei, & in primitiua, vt vocant, Ecclesia, quàm nunc seruantur ac docentur. M O N. Quampridem igitur facta est mutatio? A V L. A quadringentis, aut quingentis, aut ad summum sexcètis annis. Quanquam alij memo-

rant à mille fermè annis errores in Ecclesia pullulasse. MONA. Hem. Vel ipsa ista varietas & in constantia dictorum, mendacium istorum arguit. Facile autem ego hunc errorem refellerem, si tibi demonstrarem partim ex historiis, partim è sacris Doctoribus, partim è conciliis, in Africa, Asia, Græcia congregatis, à quadringentis, sexcentis, nongentis, & mille annis non aliter sentire Romanam Ecclesiam, quàm ante mille ducentos, trecentos, & quingentos, non modò ea ipsa, verumetiam Africana, Græca, Armena, Indica, Asiatica, hoc est, quæ sub Constantinopolitano, Alexandrino, Antiocheno, & Hierosolymitano Patriarchis erant, senserunt: Neque quicquam immutatum esse, aut pauillum sanè, & in leuioribus rebus, & quæ, vel istorum magistrorum vestrorum confessione, per se sunt libera & adiaphora, ita vt nihil referat, sic ea seruentur, an aliter: Atque id pro ratione temporum, atque vtilitatis Christiani populi factum est voluntate & autoritate eorum, qui præerant Ecclesiæ, Quos constituit dominus super familiam suam, vt dent illi in tempore tritici mensuram: Quosque, vt ait Paulus, Spiritus Sanctus constituit regere Ecclesiam Dei. Cum igitur tantus sit populorum ac seculorum in Religione, quæ nos in Ecclesia per Dei gratiam retinemus, consensus, & ab eo vestri isti pseudeuangelici dissentiant, non est dubium, doctrinam eorum nouam & peregrinam eoque falsam

Lucæ. 12.

Acto. 2.

& Hæreticam esse: Verum enim, vero non est contrarium, sed falsum vero. Atque ita ipsos etiam Authores & assertores eius, esse falsos Prophetas, magistros mendaces, & Hæreticos, & in quos iure optimo quadret illud Paulinum: Si quis aliter vobis euangelizauerit, præter quod accepistis, anathema sit. Nunquam sane quisquam probabit, ista, quæ Lutherus, ac cæteri isti, (si Deo placeat) Euangelici diuersa à nobis docēt, à Christo vel Apostolis eius eodem modo esse tradita, & in Ecclesia Dei rata vnquam fuisse & recepta. Illud verum est, nostra memoria primum extitisse Martinum Lutherum, qui cum idem nobiscum prius sensisset, & in eadem regula mansisset, paradoxa quædam dogmata, & maioribus nostris, totique Ecclesiæ CHRISTI partim incognita prorsus, partim damnata prius & eliminata, protulerit & exuscitarit. Ac illa quidem ipse primus de suo commentus est: Solam incredulitatem esse mortale peccatum: Bona opera, quantumuis rectè facta, esse peccata: vel in omni opere bono iustum peccare: Nullum esse posse hominis Christiani meritum ad gloriâ: Qui fidem in Christum habeat, vt cùm; viuat, certum eum esse debere, de gratia Dei & iustitia sua: Iustitiâ à Christo nobis non infundi, sed impulari tantum: Baptismo non deleri peccata, Manere enim in baptizatis concupiscentiâ quæ verè peccatum sit: Christum nihil præcepisse, nec vllum esse in Euangelio præceptum: hominè christia-

Gal. 1.

Lutheri
dogmata
nova.

num liberum esse ab omni obseruatione legis & bonis operibus: Cultus Dei sine præcepto ipsius institutos, non esse recipiendos: Nullo sacramento imprimi characterem: Pœnitentiam à timore gehennæ ortam, noxiâ esse: Contritione fieri hominem hypocritam & peccatorem: Satisfactionem pro peccatis & pœnis nullam ab homine, quamuis Christo sit in situs, fieri posse: & impium esse dogma satisfactionis: Eum, qui credat se absolutum esse, etiam si non à quo oportet, nec quo modo oportet, atque adeo ioco id factum sit, nec eum admissorum pœniteat, certò esse absolutum: Habere autem potestatem absoluedi etiam puerum & sceminam: Ad Eucharistiam suscipiendam nulla esse opus præparatione aut pœnitentia: Missam non esse sacrificium, ac ne bonum quidem opus, sed idolo latrariam: Et impium esse, peragi eam pro uiuis aut mortuis: Christianos omnes ex æquo sacerdotes esse, administrationem autem conferri cuiquam à multitudine: Matrimonium non esse sacramentum: Tametsi hoc fortassis à Græcis & Armenis mutuatus est: Atque adeò unicum esse sacramentum, baptismum videlicet: Corpus Christi in Eucharistia non esse adorandum: Cœlibatû sacerdotum, quâuis castum, esse damnabilem: Virginitatem nugas esse & Sathanæ mendacia: Epistolam ad Hebræos & Iacobi Epistolam esse nothas & Apocryphas, itémque Apocalypsim Ioânis, & libros Machabæorum: Bellum gerere, atque

RELIGIONE. LIB. I. 25
 atque adeò illatum etiam à barbaris depellere, nefas esse Christianis: quin & apud Iudicem agere de iniuria: Nullum esse apud Christianos magistratum, siue superioritatè: Hæc ferè ille de suo protulit. Discipuli autè eius, *Pseudocathelicorum recentiorum dogmata.* quasi non satis prophanarum nouitatum magister effudisset, adiecere postea, Nullum esse discrimen inter præceptum & consilium: Nihil uouendum esse Deo, quod verbo ipsius præceptum non sit: Infantes baptizatos rebaptizandos esse cum adoleuerint, eò quòd credere non potuerint cum baptizarentur: Corpus & sanguinem Christi in Eucharistia non verbo Dei fieri, sed vsu & sumptione. Absque eo namque esse merum panem & vinum: Cum pane corpus tantum, cum vino tantum sanguinem sumi. Nisi fortè ab Hussitis siue Calixtinis hoc sumpserūt: Impios nõ sumere in Eucharistia corpus & sanguinem Christi: Hominem ea iustitiâ, quæ Deus ipse sit, iustificari: Quod nescio an Manichæum sit etiam. Externum verbi dei ministeriû superuacaneum esse: Reuelationibus Dei Christianum hominem sine scriptura sacra atque doctrina instrui, quid eum facere oporteat: Nisi fortè Cataphrygum, hoc est, Diuortium inter Christianos coniuges ob quoduis dissidium, imò è quauis causa fieri posse. Tametsi Rusi quoque idem sentire videtur: Christum secundum humanam naturam esse verum, proprium & naturalem filium Dei. Christum in cruce desperasse, & pœnas gehennæ gustasse

mortalium: Imaginem dei fieri quemlibet hominem Christo indutum, perinde ac ipsum filium Dei: Christum secundum diuinam tantum, vel secundum humanam tantum naturam humanum genus iustificare: Sacramenta vel duo, vel tria, vel quatuor tantum esse: Cere monias omnes à cultu diuino esse excludendas: Alij porro nihil referre putant, siue quis vtatur cæremoniis, siue non. Mitto multa alia, quæ ab iis excogitata sunt, & indes adhuc excogitatur, absurdiora etiam. Ante cæ tum autem & quadraginta vel quinquaginta annos extitit Ioan. Hus in Bohemia: Nec ita multo ante Vicleffus in Anglia, qui in Concilio Constantiensi dånati sunt: à quibus vestri isti pseudeuangelici cum suo Luthero illa maximè dogmata mutuati sunt: In sacramè to Eucharistiæ panem & vinum simul esse cum corpore & sanguine Christi: Missam humanam esse inuentum: Excommunicatione nemini esse timendam: Crucem Christi non esse adorandam: Mendicatum sodalitia esse damnabilia: Quanquam quod ad excommunicationem attinet, vestri alacriter excipiendam, iidemque missam idololatriam esse volunt. Nam damnationem cõmunionis laicæ, hoc est, sub specie panis tantum, quasi cõtra Christi præceptum institutæ, ab Husi demum successoribus, Petro Dresdeni & Iacobello sumpserunt. Ante hos enim neque Hus, neque quisquæ eam damnare adortus est. Porro illa: Confessionem, quæ fit homini sacerdoti, &

Hus.
Vicleff.

Husita-
rum dog-
ma.

Valden-
sum siue

cõfirmationem, & vnctionem extremam sacra-
menta non esse: episcopos, & concilia, & ecclesiam nullos posse condere canones: Põ-
tificis max. siue Papæ nullã esse eximiam præ-
cæteris episcopis auctoritatem: episcopos &
presbyteros, qui peccatis obnoxij sint, desine-
re esse id quod fuerunt: Magistratibus quibus-
uis peccatoribus parendum non esse, Eccle-
siæ & administris eius nõ licere vlla bona pos-
sidere: Indulgiarum vsum nullum esse, nec
facultatem earum vllam penes præfides eccle-
siæ: Benedictiones aquæ, salis, panis, vini, her-
barum, fructuum, chrismatis, olei, fontis ba-
ptismalis, & aliarum rerum à deo ad vsum ho-
minum creaturarum abominandas esse: Mona-
chatum diabolicum esse inuentum: In baptis-
mo nihil esse adhibendum, præter aquam:
Prædicationem verbi Dei cuique liberam esse
debere: Hæc (inquam) & si qua sunt alia,
ante trecentos vel prope quadringentos an-
nos à Valdësis siue Picardis, terræ filijs, &
incerto authore progerminatis, excogitata,
nec nisi in exiguo terræ angulo radicata, illi
primum, quos dudum commemoravi, Vicle-
ffus & Hus, deinde longè post vestri isti pseu-
deuangelici, authore Luthero, renouarunt,
nonnulla magis etiam deprauantes. Quale est
quod pontificem max. siue Papam non mo-
dò cogunt in ordinem, sed etiam hominem
peccati & Antichristum esse asseuerat. Quæ-
dam tamen etiam in iis & isti, & illi arbitrata
suo reprobarunt. Bohemi quidem ij, qui Ca-

Picardo-
rum pro-
pria dog-
mata.

lixtini dicuntur, & Hufsi doctrinam sequi se profitentur, hæc quoque, quæ modò recē-
fui, plerâque omnia Picardorum, & Viclefi
etiam dogmata damnant, habentq; Picardos
pro hæreticis, atque etiam Lutheranos. Verû
ipsi quoque licet in paucis quibusdam ab ec-
clesia tamen catholica dissentiunt. Nescio ve-
rò an iidem cû Picardis, an progenitores eo-
rum fuerint ij, qui se tempore Bernardi voca-
bant Apostolicos, homines rusticani, nec ipsi
certum authorê habentes: Qui neque agros,
neque possessiones vllas habebant: nos verò
irrident, (inquit Bernardus) quia baptizamus
infâtes, quod oramus pro mortuis, quòd san-
ctorum suffragia postulamus: Non credunt
autem ignem purgatorium restare post mor-
tem. Iam verò, qui Ecclesiam non agnoscût,
non est mirum, si ordinibus Ecclesiæ detra-
hant: si instituta non recipiunt, si sacramen-
ta contemnunt, si mandatis episcoporum nõ
obediunt: Peccatores (inquiunt) sunt Aposto-
lici, Archiepiscopi, Episcopi, presbyteri, ac
per hoc nec dandis, nec accipiendis idonei
sacramentis. Ab his quoque pseudeuangelici
isti pleraque mutuati sunt. Nonnulla tamẽ
eorum dogmata repudiârūt. Sed ea quoque,
quæ tunc siue Hufso, siue Vicleffo, siue Pi-
cardis, siue Apostolicis istis authoribus exor-
ta sunt, noua sunt admodum & nupera, si ad
rationem superiorum temporum, quæ inter
illõs & Christum Apostolõsque intercesse-
runt, referas: Et nõ in Picardia, aut Gallia, ne-

*Apostoli-
ci hære-
tici.*

*Berna. in
cantica
canti. ho-
mil. 66.*

que

que in Anglia, aut in Bohemia, christus que-
ri se iussit: Imò præmonuit nos, dicēs: Si quis
vobis dixerit: Ecce hîc est Christus, aut illic:
Nolite credere. Et: Si ergo dixerint vobis:
Ecce in deserto est, id est, alibi quàm in eccle-
sia Catholica, nolite exire: Ecce in penetrali-
bus, & ignoratis hæctenus dogmatibus, nolite
credere. Damnati sunt autem illi cum dog-
matibus suis à quibusdam Conciliis, & ab
vniuersa Christi Ecclesia pro hæreticis habi-
ti sunt & habentur: Et magna pars illorum
populorum, quorum mentionem dudum fe-
ci, vel respuit paulò pòst, vel initio peruersa
illa dogmata non suscepit. Iam in Euchari-
stia non esse verè corpus & sanguinem chri-
sti, quod magna pars istorum Euangelico-
rum, Carolostadio, Zuinglio, & Oecolampa-
dio, Lutheri vel discipulis, vel æmulis autho-
ribus, asseuerat, primus ante quingentos &
quinguenta annos docuit Berengarius in
Galliis. Sed damnatû est id dogma, velut hæ-
reticum & impium, à Vercellenfi, Turonen-
si & Romano conciliis, nec radices tunc vs-
quam egit: ipsèque Berégarius id retractauit.
Porro ante mille annos docuit Donatus in
Africa, Ecclesiam Christi bonis tantùm & e-
lectis constare, & esse eam inuisibilem. Pela-
gius Britânus, iustificatos per fidem sine pec-
cato esse posse in hac vita. Vigilantius in Gal-
lia, sanctos, qui ex hac vita ad aliam commi-
grarunt, non esse venerandos, neque inuocan-
dos, vt nos precibus suis adiuuēt. Iouinianus

Matt. 24

*Berenga-
rius.*

Donatus.

*Pelagius.
Vigilan-
tius.*

*Iouinia-
nus.*

in Italia, Omnia peccata esse paria: Continentiæ votum stultum esse, nec seruandum: Ieiunium nullius esse meriti apud Deum: Nec vllum in eo seruandum esse delectum ciborum: Castitatem non esse maioris meriti apud Deum, quàm coniugium: Sanctorum reliquias non esse venerandas, neque festos dies colendos. Aliquanto autem antè in Græcia Aëtius quidem & Eunomius, fide sola saluari homines, neque damnari quenquam credentem, quamuis sceleratum & peccatorem. Aëtius verò, & ipse Arianus: Nullum esse delictum inter presbyterum & episcopum: Promortuis orandum & sacrificandum non esse: Ex præcepto non esse ieiunandû, neq; quarta & sexta sabbathi, neq; quadraginta diebus ante pascha, neque vllum aliud ieiunium: sed quando cuique libet: Lugubres cæremonias, quæ in commemoratione passionis Christi domini nostri ante pascha peragi solent, aliâque instituta ecclesiastica, ineptias esse. Verû ea quoque noua, & superiorum temporû ecclesiæ incognita & aduersa tunc erant dogmata, eoque nomine nõ modò à Papa aut Italis, aut iis denique populis, qui Romanæ ecclesiæ autoritatè agnoscunt, sed ab vniuerso cœtu Christianorû repudiata, testibus Epiphanio, Hieronymo, Augustino, Prospero Aquitanico, & aliis temporis illius scriptoribus, paulò post extincta sunt: quia non erant ex Deo. Et tamè ea vestri isti pseudægelici tanto quasi postliminio reuocarunt & resuscitarunt, &

*Aëtius
& Eunomius.*

pro

pro doctrina Christi & Apostolorû, iam inde ab initio in ecclesia Dei perpetuo seruata, imperitis inculcant: Sicut & illa: Hominem nõ esse liberi arbitrij: Deum hominibus impossibilia præcepisse: Præsciētiam dei necessitatem asserere voluntatibus & actionibus hominum, atque ita Deû causam esse peccati propriè & efficienter: Christianorû infantes sine baptismo immunes esse ab originali peccato: Peccatû non deleri in baptismo: Per sacramenta non conferri gratiam: Ordinem sacrum non esse sacramētum: Confessionem nõ esse institutû apostolicû: mulieres posse fungi sacerdotalibus muneribus: Legem Mosaicã non pertinere ad christianos: Filium dei non esse verbum, nec appellari hoc nomine in Scripturis: Imaginem dei in anima simul & in corpore esse: imagines sacras in templis fendas nõ esse: Animas piorum post mortè vsq; ad extremum dei iudicium quiescere in abditiis quibusdam terræ receptaculis: Christum passû esse etiam secûdum diuinam naturam: Eiusdem humanam naturam in diuinam conuersam esse, posteaquã in cælû ascendit: eundè de cælo, ac non de virgine cernè sumpsisse, aut phantasticum ac non verû corpus habuisse: A Carpocrate, Valentino, Marcione, Manichæis, Pepusianis, Alogianis, Massilianis, Audianis, Iconomachis, Catharis & Armenis prodita. Illa item: Christum purum hominem, ac non Deû quoq; fuisse: Nullã deinceps futurã esse hominû à morte resurrectio-

Hæreticorum veterum dogmata.

Carpocrates.

Valentinus.

Marcion.

Manichæi.

Pepusiani.

Alogiani.

Massilian.

ni.

Audian.

Iconomachi.

Cathari.

Armeni.

nem: & si qua sunt alia, quæ cum illis, quos dudum commemoravi, vetustiores etiam, & Apostolis ferè æquales, nempe Ebionem, Cherinthum, Hymenæum, Philetum, auctores habeant, his etiam nostris temporibus suos repererunt assertores, è vestris scholis profectos. Quamvis enim ea vetusta sint, tamen quia non ab Apostolis aut Apostolicis viris Ecclesiæ tradita, nec ab ea recepta, sed repro-
bata sunt potius cū suis auctoribus, nec multo post obliterata penitus, noua meritò habenda sunt, ac illius generis, de quo scribit Paulus ad Galatas: Si quis vobis Euangelizauerit præter quod accepistis, anathema sit. Ne illud quidè nouum est, asseuerare, quòd concilia generalia legitimè congregata errare possint aut soleant in iis, quæ sunt fidei. Sed fuit id semper iam inde ab Ario, commune cunctis hæreticis, & ab Ecclesia Christi simul cum assertoribus suis damnatum. Istos igitur vos habetis progenitores, ac Euangelij vestri & alienorum deorum auctores; alienos ab Ecclesia CHRISTI, & in circuitu eius ambulantes, quorum successione gloriari vobis licet. Est ne autem credibile, per tot secula, quæ inter hos, quos modò enumeravi, hæreticos, & Lutherum, quique eū secuti & consecuti sunt, aut per superiora illa, quæ inter Apostolos & eos ipsos, quamvis diuersis temporibus exortos, intercesserunt ecclesiā à sponso suo Christo ac spiritu sancto habitā esse derelictū? A V L. Ego hoc nō dico. M O N.

*Ebion.
Cerithus
Hymenæus.
Philetus.*

*Cōtinua-
tio dogma-
tum.*

Sed.

Sed dicit propugnator ac fabricator confessionis Augustinæ, de iustitia fidei omnia templa, monasteria, scholas, deniq; omnes libros Theologorum recentium mutos fuisse. A V L. Atqui & istorum, quos tu modò commemorasti, temporibus, & omnibus fuerūt semper, & sunt etiam nunc, & post nos erunt, non solum in illis regionibus, quarum fecisti mentionem, sed per vniuersum orbem Christianum quos Deus à papisticis & monasticis vestris dogmatibus immunes, in vera religione, quæ per Lutherum à tenebris vindicata est, serua-
uit, seruat, seruabitque. M O N. Vbi nam quæso isti latuere? Cur nulla eorum extat memoria, sicut extat Iouiniani, Husi, Vicleffi, Berengarij, Donati, Aërij, Marcionis? Cur non norunt inter se? aut cur mentionem sui inuicem nullam fecerunt, præsertim cum cæteri omnes Christiani aliter sentirent, illaque eorum dogmata tāquam noua, hæretica, & ab ecclesia Christi aliena damnarent? Certè ad stabiliendum dogma quoduis magnopere pertinet, si ostendatur id non nouum, nec vnus alicuius, vel paucorum & obscurorum hominum priuatum esse: sed hos, & hos, illustres doctrina, virtute, & pietate viros ita sensisse, & sentire, nec in vno terræ angulo, neque in vno æuo, verum à longis temporibus perpetuò: Omnèsque vel præcipuas gètes, quæ in cōcordia religionis perseverarint, id amplectas esse & seruare. Vbi hæc omnia concurrerint, id demum argumèto est, non nouum il-

*Catholi-
cum do-
gma quo-
modo co-
gnoscer-
dum.*

lud esse dogma, sed institutū, aut morem receptum ecclesiæ catholicæ, Christi que & apostolorum eius doctrinam. Christo enim Deus pater dedit hæreditatem (nō vnum aut alterum hominem, neque vnam aut alteram gentem, sed) gentes, quemadmodum ait Dauid: & possessionem eius (non hanc vel illam regionem, sed) terminos terræ. Alibi verò: Regnum tuum (inquit idem) regnum omnium seculorum: non vnus, duum, triumue. Nisi fortè nunc humanæ vires & fraudes diuino consilio resistere, & gloriam Dei opprimere possunt. At is idem est etiam nunc, qui ante mille & aliquoties centum annos, Hebræorum & Gentilium sapientes atque tyrannos, admirabili consilio suo deuicit, & illis inuitis & reluctatibus religionem atque doctrinam suam in vniuerso orbe terrarum propagauit: quique; Apostolis & prædicatoribus suis promisit, se daturum os & sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicere vlli aduersarij: qui etiam recepit, portas inferorum, hoc est, hæreses non esse præualituras aduersus Ecclesiam suam: Et quod recepit, abundè præstitit. Neque enim vnquam præualuerunt hæresiarchæ, quamuis doctrina & artibus disputandi ac persuadendi instructi, scripturarum sacrarum prompta recitatione iactabundi, mille dolis & mendacis ad fallendum exercitati, armisque & potentia maximorum principum & populorum nixi. Tametsi vsi sunt nonnunquam aliquouisque præualere Deo permit-

*Ecclesiæ
Christi
amplius-
do.
Psal. 2.
Psal. 144.*

Luc. 21.

Mat. 16.

*Hæreses
nūquam
præualue-
rūt aduer-
sus Eccle-
siam.*

permittente, vt qui probati erāt, inter nos manifesti fierent, sicut ait Paulus, & repurgato tritico paleæ ventilabris illis ex area, hoc est, Ecclesia Dei excuterentur, igni extinguibili reseruata. Ne igitur patiari tibi persuaderi, antiquam Ecclesiæ Christi istam esse doctrinam, quam Lutherus ac cæteri nostri temporis Hæretici & Pseudeuāgelici pro euangelica iactant. Quamlibet autem ea vetustos auctores habeat, sicut modò commemorauimus, noua est tamen: quod ipsi quoque non diffidentur, cum nos publicè veteris esse religionis agnoscunt: Nec immeritò. Nō ita pridem enim, cū idem antea sciperemus omnes, & in eadem regula permaneremus, in vno quodā Christiani populi angulo ea exitit, & cū profanis priorum Hæreticorum (quos tamen auctores iactare erubescit) nouitatibus cōgruens, pugnat cū receptis antiquitus moribus, institutis, & canonibus sanctæ Ecclesiæ, ab Apostolis & Apostolicis viris per vniuersum mundum propagatæ: ita, vt meritò auctores & propagatores eius doctrinæ ex eorum numero haberi debeant, qui cum in medio nostri surrexerint, quemadmodū scribit Moses, dicunt nobis, & persuadere volunt, vt eamus, & seruiamus diis alienis cunctarū in circuitu gentium, quæ iuxta vel procul sunt, sicut iam dixi & exposui. Sed quid mirum est, doctrinā istam pseudeuangelicam pugnare cum receptis moribus, institutis, & canonibus ecclesiæ Christi, quando pugnat cum Christi ipsius

1. Co. 11.

Luc. 3.

Phil. 3.

Deut. 13.

doctrina, & scripturis Apostolicis, ad quas isti semper, quemadmodum omnes ferè heretici, prouocant. Neque ego de iis scripturis nunc loquor, quæ fortassis aliter atque aliter queant intelligi: verùm de iis quæ claræ sunt, nec facillè patiuntur variam interpretationem. Qualis est de corpore Christi: Accipite & comedite. hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. De eo quod impleri possint m̄a data Dei. Et mandata eius grauiã nō sunt. Et: Omnia possum in eo, qui me confortat. Et quod Christus dixit: Iugum meum suauẽ est, & onus meum leue. De discrimine peccatorum: Qui scit fratrem suum peccare, peccatū non ad mortem, &c. Et mox: Est peccatū ad mortem. De fide iustificante: Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, à gratia excidistis: Nos enim spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus. Et mox ostendit, qualis nã ea sit fides. Nam in Christo Iesu (inquit) neque circumcisio aliquid valet (nimirum ad iustitiam siue iustificationẽ) neque præputiũ: Sed fides quæ per charitatem operatur. Et Christus ipse: Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Additq;: Fides tua te saluam fecit: vt ostendat, fide quidem nos iustificari & saluos fieri, sed non sola, neq; nuda. De iustitia nostra, quod verè nobis à Deo conferatur, ac non imputetur r̄atum: Sed ablutus estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis. Et in Euangelio: Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis. Neque enim aliud est libera-

RELIGIONE. LIB. I. 31
tio à peccato, q̄ iustificatio. De magistratibus Ecclesiasticis, eorũq; autoritate: Attendite vobis, & vniuerso gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Et: Obedite præpositis vestris, & subiaccete eis: Ipsi enim peruigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri: Vt cū gaudio hoc faciant, & non gementes. Hoc enim non expedit vobis. De satisfactione: Quòd si nosmetipfos iudicaremus, non vtique iudicemur. Et: Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibite mēbra vestra seruire iustitiæ in sanctificationẽ. De lege Euan-gelica: De Sion exhibit lex. Et: Dominus iudex noster, Dominus legifer noster. Et ipse Christus: Mandatum nouum do vobis. De meritis bonorum operum: Filius hominis reddet vnicuique secundum opera eius. Et illud: Merces vestra copiosa est in cælis. Et apud Marcum: Quisquis potum dederit vobis calicem aquæ in nomine meo, quia Christi estis, Amen dico vobis, quia non perdet mercedem suam. De Baptismi efficientia, & necessitate etiam in paruulis: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. De sacrificio Christianorum: in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. Et: Sacrificantibus autẽ illis Domino. Et si enim apud nos est in veteri translatione, ministrantibus, tamen Lucas

Ioan. 8.

Act. 20.

Heb. 13.

I. Cor. 11.

Roma. 6.

Esa. 33.

Hierc. 31.

Ioan. 13.

Mat. 16.

Matth. 5.

Mar. 9.

Ioan. 3.

Malac. 1.

Acto. 13.

Græcè λειτουργούντων scripsit: quod propriè apud Christianos ad ministerium sacerdotale; hoc est, ad sacrificium pertinet: Sicut & alibi idem Lucas de Zacharia sacerdote scribès, ministerium eius sacerdotale λειτουργίαν appellat. De eo quod Deus malorum nostrorum seu peccatorum author non sit: Non Deus volēs iniquitatem tu es. Et: Deus enim intentator malorum est: Ipse autem neminem tentat. Vnusquisque verò tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus. De Confessione: Confitemini alterutrum peccata vestra. Et: Accipite spiritum sanctum: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt. Qui locus etiam sacerdotium Christianum, quod isti euertere conantur, sancit: Sicut & ille: Posuit in nobis verbum reconciliationis, &c. De extrema vñ ctione: Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngen tes eum oleo in nomine domini, &c. Et Apostoli (inquit Marcus) vngabant oleo multos infirmos, & sanabantur. De orando pro mortuis: Sancta ergo & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur. De igne purgatorio: Non exibis inde donec reddas nouissimum quadrantem. Et: Nō remittetur neque in hoc seculo, neque in futuro. Quod sancti post mortem cum Christo regnent in cœlis: Ascendēs in altum, captiuam duxit captiuitatem. Et: Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo. De cauenda se-

curitate & certitudine gratiæ Dei: Cum metu & tremore vestram salutem operamini. Et: Nescit homo, vtrum amore an odio dignus sit. De libero arbitrio: Nam qui statuit in corde suo firmus, non habēs necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, & hoc iudicauit in corde suo, seruare virginem suam, bene facit. Quæ ipsa scriptura etiam votum cœlibatus & castitatis, vt pium, & quòd præstari ab homine possit, approbat. Sicut & illa: Cum luxuriatæ fuerint, in Christo nubere volunt, habētes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. De eo, quòd ieiunio Deus colatur: Ieiuniis & obsecrationibus seruiens, seu verius colens: Deum videlicet. Græcè enim λατρεύουσα dicitur. His itémque multis aliis scripturis, & verbo Dei per eas expresso, isti vestri noui Euangelistæ, ex professo contraria docent, dum statuunt non esse verè præsens in Eucharistia corpus Christi: aut vsu vtentium, ac non verbo Dei id effici: præcepta Dei à nemine in hac vita impleri posse, peccata omnia esse paria & mortalia: fidem solā iustificare: Non verè nos per Christum iustos fieri, sed manente peccato, iustitiam eius nobis imputari: nullos esse debere magistratus Ecclesiasticos, vel nullam eos habere auctoritatem præcipiendi & coercendi inobediētes: impium esse satisfactionis dogma: Christum nihil præcepisse: vel, Euangelij nullam esse legem: nulla esse merita bonorum operum, ac ne discrimen qui-

Phil. 2.

Eccle. 9.

1. Cor. 7.

1. Tim. 5.

Luc. 2.

pseudenū
gelica do-
gmata.

dem vllum inter bona & mala: Baptismū & cætera sacramenta nuda esse signa, nec vllam per ea conferri à Deo gratiam: Paruulos sine baptismo saluari. è Christianis parentibus ortos: Dei opera esse non minus peccata nostra, quàm rectè facta: Confessionem, quæ fit Sacerdoti, commētum esse hominum: Sacerdotium & sacrificiū apud Christianos nullum esse, præter id, quo omnes sumus sacerdotes, & regale Sacerdotium: Missam (quo nomine appellamus sacrificium Christianum) idolatriam esse: Extremam vnctionem esse figmentum hominum: Pro mortuis orandum non esse: Purgatorium non esse post hanc vitam: Piorum & sanctorum animas ante extremum iudicium in nescio quibus abditis receptaculis quiescere: Hominem nullum habere liberum arbitrium: Continentiam & castitatem ab homine præstari non posse, stultūmq; esse votum eius: Impium esse, ieiuniū, & quæ sunt eiusdē modi corporis castigationes pro cultibus Dei haberi. Quid autem hæc recenceo? Quin omnia ipsorum dogmata, quæcūque aduersus Canones, instituta, receptōsq; mores Ecclesiæ statuunt, verbo Dei & scripturæ aduersantur. Ea namque, siue ad eū author eius Christus, Ecclesiæ autoritatē grauissimā pœna sanxit, dicens: Qui nō audierit Ecclesiam, sit tibi tanquam ethnicus & publicanus: Christūque ipsum Dei verbum, ac Deum sperni pronunciat, si quis præfides Ecclesię spernat. Adhuc ne igitur dubitas tuos

Mat. 18.

istos

istos euangelicos cum presultore suo Luthe-
ro falsos esse Prophetas, & vt ait Petrus, magistros mendaces, & illusores, iuxta proprias
2. Petri. 1.
concupiscentias ambulantes, introducentes
3:
sectas perditionis, & à vero Deo doctrinæque eius salutari, Apostolicis & Propheticis scripturis, Ecclesiæq; Catholicæ moribus & institutis comprehensa ad deos alienos, hoc est, vel sua propria, vel iam pridem damnata prescorum hæreticorum dogmata amplectenda & colenda populum Dei auertentes? An non hi sunt fructus eorum, à quibus secundum Christi Domini, & famulorum eius, Mosis, & aliorum Prophetarum atq; Apostolorum doctrinam, quamuis vestimentis ouium tecti sint, lupi rapaces, & falsi Prophetæ, luce meridiana clarius cognoscuntur? Quid verò illud, quod cum doctrina eorum incōstans &
Euangeli-
licorū dis-
sentio in
doctrina:
varia sit, ac secum ipsa pugnet, nonne satis arguit, eam nō à veritate & spiritu veritatis, sed à patre mendacij diabolo, qui solet esse spiritus mendax in ore falsorum Prophetarū proficisci? Veritatis enim simplex est & constans, ac sibi ipsa consentiens oratio. Falsum falso, imò ipsum sibi repugnat. A V L. Nescio an quicquam varietatis aut inconstantie in scriptis Lutheri & sectatorū eius appareat, quæ admodum tu asseris. Sed ita vos eos fortassis cauillantes interpretamini. M O N. Non est nostrum cauillari. Istis hoc peculiare est Pseud-euangelicos cum patre suo diabolo. Vis ne autem videre, vera esse, ac non cauillos hæc,

E

quæ dico? In eo sanè solo cõsentiunt inter se, quod summa contentione omnes oppugnât doctrinam, instituta, & mores Ecclesiæ Catholicæ. Cæterum non dabis mihi duos tractus, nec scio an duas ciuitates in Germania, per omnia consentientes inter se de religione ac dogmatibus. Aliter Vittembergæ multa seruantur & creduntur, aliter Norimbergæ, aliter Augustæ, aliter Argétinæ, aliter Liptiæ, aliter Tubinge, aliter Magdeburgi, aliter Vvratislauia, aliter in Prussia: atque ibi non vbi-que eodem modo: Et apud Heluetios aliter Geneuæ, aliter Tiguri. Quid dico de ciuitatibus. In vnaqualibet ciuitate, secus in hac quàm in illa parœcia: Imò verò in singulis domibus diuersa est religio. Quin, quod maius est, in vna domo paterfamilias & inquilinus, pater & filius, socer & gener, mater & filia, vxor & maritus, fratresque Germani inter se dissentiunt. Ac alius quidè cum Melanchthone sentit, alius cum Osîadro, alius cum Illyrico, alius cum Bucero, alius cum Brentio, alius cum Anabaptistis, alius cum Memnone, alius cum Suenckfeldio, alius cum Zuinglio vel Oecolampadio, vel Caluino, vel Coruino, vel Bullingero, vel Vrbanò Regio, vel Sarcerio. Nam & isti eorum doctores, cum quilibet suo sensu de religione statuât, scripturamq; interpretetur, inter se, & à Luthero dissentiunt. Nec profectò aliter sentio, quàm Deum confudisse nō tam linguas, quàm sensus & mentes eorū, vt se inuicem non intelligant:

gant: sicut illi, qui olim turrim Babel edificare orsi erant: quo non modò prudentes, verumetiam idiotæ & bardi animaduertant, & quasi manu cõtrectent, istud eorū consilium doctrinamq; ex deo nō esse, nec deo placere. Neque verò existimare debes paruas esse, ac de eo, quod pueri in faba se reperisse clamant, hoc est, de rebus parui momenti controversias inter eos: Sunt de ipsis capitibus religionis. Multa in Zuinglio & Oecolampadio reprehendit Lutherus, ita vt pro Hæreticis eos habeat: nonnulla in cõfessione Augustana, à fidelissimis & cõstantissimis olim (nunc enim idè dicere non ausim) discipulis suis cõscripta. Argentinenses quidè & Constantienses, & nonnullæ aliæ ciuitates ei subscribere initio noluerunt. Suenckfeldius autè etiam refutationem eius cõscripsisse fertur. Lutherum Vrbanus Regius, Bucerus, Caluinus sæpe notât, Zuinglius etiâ crimen hæreseos vicissim ipsi impingit. Melanchthone, Flaccius, Illyricus, Gallus, Snepsius, & qui cū his sentiunt, Interdum pro nouo papista habent, interdū pro sacramentario, & omnino pro transfuga ab euangelio Lutheri. Illyricus quidem anathemate eum percussit, gliscitq; magnopere inter partes disidiū. Vittembergensibus (nec scio an etiâ Vvirmbergensibus) Melanchthoni ad stipulantibus. Documento sunt non solū scripta vtrinque edita, probris & maledictis scatentia, sed etiâ discessio siue eiectio pendenda nonnullorum delectorum è colloquio.

proximo Vvormatiensi, cum vtrique sibi confessionem Augustanam & Lutheri doctrinam vendicarent, alteris autem adimerent. De Lutheranis scribit Oecolampadius: Specie verbi Dei afferre Lutheranos verbum Dei non afferre: quod plerumque facere soleat hæretici, omnisque existimari velint, se vti verbo Dei. Gaspard autem Suenkfeldius Antichristos eos appellat, quemadmodum ipsi se fatentur. Videntur cuiusmodi hic sit consensus? Verum attingam aliquot capita, quo certius perspicias vera esse, quæ dico. Anabaptistæ docent: Cum Christus nos liberauerit, nemini nos obedire, neque opus esse magistratibus, principibus, legibus, aut institutis ullis. Idem & Lutherus aliquando sensit, sicut paulo ante audiuisti. At Melanchthon & confessio Augustana peruersum id esse iudicat, ac verbo Dei repugnans. Osiantrum damnant Vittembergenses, imò & Flacius, quod impie doceat, nos essentiali iustitia Dei iustos esse, & fieri. Tuetur Brentius cum suis Vittembergensibus, vel in futura vita duntaxat, id verum esse affirmans. De corpore Christi aliter sentiunt Lutherus, Melanchthon, Brænius: aliter Calvinus, Zuinglius, Oecolampadius. Illi affirmant conuenienter nobiscum, in eucharistia esse veram carnem & sanguinem Christi, damnantque diuersum sentiētes. Tametsi in eo & ipsi dissentiant à nobis, quod cum nos credamus panem & vinum verbo Dei in carnem & sanguinem Christi transmutari, illi asserunt, fide & usu vtiendum effici,

Oecolamp.
in dialog.
contra Melanch.
Illir. de
50. error.
Suenkfeld.
Demagistrat.

Luther. de
potestate
secul.
Melanch.
de potestate
secul.

De eucharistia sacramento.

effici, ut hæc ibi adsint, manente nihilominus pane & vino. Quanquam Lutherus quoque contra Zuinglianos, & de eucharistia scribens, & confessio Augustana anno 1530. edita, admittere videntur transmutationem. Hi verò, sacramentarij nimirum, dicunt, non esse in eo sacramento verè corpus & sanguinem Christi, sed panem modò & vinum, significantia corpus & sanguinem Christi. Quanquam & hi inter se admodum diuersi sunt: cumque aliter sentiant alij, Calvinus cum suis sectatoribus nouitio commento asseuerat tamen verè in eucharistia, siue, ut ipsi loquuntur, in cœna domini, manducari corpus Christi, & bibi sanguinem eius, quamuis ille cum eo ipso corpore & sanguine suo in cœlis ad dexteram patris sedeat, nec sit in eo sacramento. Ad quorum castra magna pars Lutheranorum hoc tempore transiit. Sed mittamus id modò: Ad alia transeamus. Quod ad eucharistiæ perceptionem attinet, nonne in vniuersum omnes vtriusque speciei participes fieri contenditis? **AVL.** Verum: Nec aliter fieri debet, aut potest. Ita nanque docet ac præcipit verbum Dei, mortem nobis interminans, nisi manducauerimus carnem filii hominis, & biberimus sanguinem eius. **AVL.** Et tamen Lutherus in eo libello, cui titulum fecit, de vtraque specie Sacramenti, sic scribit: Quod hominibus vtraque species sacramenti datur, non reprehendo, neque reiicio, imò possem seruare hanc consuetudinem: Sed tamen de eo nemo

Luth. contra artic.
Lomaniesi
Idem contra
Zuing. et
de eucharistia.

Caluin.
contra Vessphal.

De cõmuniõne sub vna vel sub vtraque specie Ioan. 6.

Luth. de vtraque specie sacramenti.

fic debet intelligere, quasi ita fieri oporteat. Et: Si veneris ad aliquem locum, ubi populo eucharistia sub vna tantum specie administratur, sis & tu vnica specie contentus. Et ad Bohemos scribēs: Pulchrum quidem esset, vtraque specie eucharistiæ vti, & Christus nihil hac in re tanquam necessarium præcepit: præstaret pacem & vnitatem, quam Christus vbiq; præcepit, sectari, quàm de speciebus sacramenti contendere. Audin' quid scribat? Ad hæc in eo libello, quem vocauit declarationem eucharistiæ: Non dixi, inquit, neque consului, neque est intentio mea, vt vnus aut aliquot Episcopi propria autoritate alicui incipiant vtranque speciem porrigere, nisi ita constitueretur & mandaretur in concilio generali. Bucerus quoque, & Melanchthon id ponunt inter adiaphora, & quæ nihil referat hoc vel illo modo seruari, sicut fuilla vesci, vel abstinere, inquit ille. Atque ad eò scribit alicubi Lutherus, si quo casu concilium statueret, sub vtraque specie communicandum esse laicis, se in despectum eius concilij aut vna, aut neutra, nequaquam autem vtraque potiri velle, & eos, planè anathema habere, quicumque talis concilij autoritate vtranque sumerent. Cælibatum & continentiam propositum in iis qui se addixerunt ministeriis ecclesiasticis, atque adeò in quibusuis, qui id vltro amplexi sunt, laudant magnopere Picardi, affirmantq; id habere certas promissiones huius vitæ, & futuræ. At Lutherus,

Idem ad Bohemos.

Idem declar. Eucharistiæ.

Bucer. in colloquio Ratispon. Melanch. in locis commun. & in hypotyp. Luth. de formula missæ. De voto continentia ac cælibatu. Picard. cõfessio.

rus, Bucerus, Oecolampadius, castissimi scilicet monachi, cum in plerisque eos admirentur, hoc ferre non possunt: Sed, sicut iam audiuisti, stultum id, nec Deo gratum esse cum verbis, tum exemplo suo asseuerant. *Quin* istis vestris Euangelicis nemo satis certus firmusq; transfuga aut idoneus Euangelista habetur, nisi durissimis scilicet cõiugij compedibus constringatur. Idem videlicet factitarunt Apostoli. De sacrificio missæ Lutherus scribit in libello, cui nomen dedit capita fidei Christianæ: Summâ & horrendam esse idolatriam, ex professo contrariam principali articulo fidei, quamuis inter omnes alios cultus idololatricos Papistarum habita sit pro præcipuo & vtilissimo. Attende autè, quàm consentanea his Augustana confessio proferat: Falso, inquit, accusantur Ecclesiæ nostræ, quod missam aboleat. Retinetur enim missa apud nos, & summa reuerètia celebratur. Seruatur & vsitata ceremoniæ ferè omnes, præter quàm quòd latinis cantionibus admiscetur alicubi Germanicæ. Quæ sunt (queso) iste Ecclesiæ vestræ? An non eæ, quas Lutherus cõdidit? Igitur aut falsum scripsit ille Propheeta vester & Helias, aut vos eius decreto idololatræ estis. In eandem sententiã scribit & Bucerus ad episcopum Abrincensem: vbi etiam missam appellat sacrificium. Sed libet eius verba recitare: Itaq; inquit, existit in sacra cœna summũ sacrificium, non modò laudum, sed ipsius Christi, sed & nostri ipsorum.

Pseudenã gelistarũ copedes.

De sacrificio missæ Luth. in cap. fidei Christianæ.

Confessio August.

Bucer. in resp. ab Abrin. episcopũ.

Eius enim, quo se Christus in cruce obtulit, vim & fructum hîc cùm percipimus, tum fratribus pro modo sacri ministerij, & arcanæ sanctorû inter se societatis, & communis: Indèq; non possumus nos non totos domino cõsecrare: idque benignis eleemosynarû largitionibus minimos domini studiose testari.

De inuocatioe sanctorum.
Zuin. art. 20. Confes. August. Melanch. in apol. Oecol. in annotat. Chrysof. in Iuven- tinum.
 Audin' q̄ diuersa hæc sint à Lutheri & con- cionatorû istorum vestrorum sententia? Nec minor est inter eos cõtrouersia de inuocatio- ne sanctorum in Christo quiescētium. Zuin- glus & Melanchthon, & Brentius negât eos esse inuocandos. Contrâ, Oecolampadius & Bucerus id non improbant: quin permittunt etiam: Imò & Lutherus ipse de præparatione ad mortem, & contra Taboritas scribens. Li- bet autem Oecolampadij verba ea de re reci- tare: Sancti in cœlis sua charitate flagrantes, non desinunt pro nobis intercedere. Quid igitur mali, si hoc petamus, quod credimus Deum velle, etiam si nihil tale præceperit? Quid mali, si & cõmendemus patrocina san- ctorum, modò id circumspectè, opportunè, & modicè fiat pro auditorû qualitate? Id quod agit Chrysostomus, & Nazianzenus quoque in laudibus Cypriani, & obseruat hoc fermè omnes Ecclesiæ tam Oriētis, quàm Occiden- tis. Si omnes fermè Ecclesiæ tā Oriētis, quàm Occidentis, hoc seruant, quin igitur hæretici & falsi Prophetæ sint, qui diuersum sentiunt? causam Oecolampadi dicere non potes. De Ecclesia Roma. an non scribunt, loquuntur,

De Rom. ecclesia.

pingunt, & fingunt passim, eam esse Babylo- nem, malorum omnium, & maximè idolola- triæ sentinam, &, vt saluo pudore dicam, me- retricem illam, de qua scribit Ioannes in Apo- calypsi, quæ miscet hominibus vinum furo- ris Domini? Papam autem esse seductorem, idolum, seruum Sathanæ, Antichristum, ho- minem peccati, filium perditionis, abomina- tionem desolationis, quam vidit Daniel pro- pheta stantem in loco sancto, & multa alia probra ac maledicta, quibus pleni sunt eorû libri & parietes. Vide autem quid scribat Bucerus: Ingenuè profiteamur, apud veteris Ecclesiæ patres Romanam Ecclesiam præ cæteris primatum obtinuisse, vt quæ cathedram D. Petri habeat, cuiusque Episcopi suc- cessores Petri ferè semper habiti sint. Et Lu- therus: Ecclesiam Romanam præ cæteris ec- clesiis à Deo honoratam fuisse, non est du- bium. Et aliquanto post: Quamuis autem iam, heu dolor, Romæ peius agatur, quàm cõ- ueniret, tamen nulla causa tam grauis est, aut erit vnquam, qua meritò quis se ab illa sepa- rare debeat. Imò quanto peius Rom. Eccle- sia habet, tanto magis illi & accurrendum & succurrendum fuerit, eisque magis inhæren- dum. Nâ discessionibus nihil proficietis. Ad- de, quòd Christus, propter diabolum deserui non debeat. A V L. Vbi hæc scribit Lutherus? M O N. In eo libro, cui titulum fecit, Excusa- tio quorundam articulorum: quem, vt alia i- tem nonnulla scripta eius, boni isti, & bonæ

Apo. 16.

et 17.

Bulling. de Orig. erroris.

Gualter. in Anti- christ.

Bucer. in præpara- torius ad conciliū.

Luthe. in excusat. quorun- dam arti- tic.

Lutheri operum edi-

tio Vitem bergens. fidei vindices veritatis discipuli eius, cæteris eius operibus Vitembergæ nuper editis, non in seruerunt: E multis autem aliis multa arbitrato suo expunxerunt atque mutarunt. Quod factum alij quidam religiosiores, ex eadem schola progressi, dissimulandum sibi esse non putant. Sic igitur ibi scripsit Lutherus: & tamen ipsemet horum immemor, plerisque in omnibus ab ea, & à capite & antilite eius pa pa confidenter sese & alios absque iusta causa segregat, seque ipse cum suis in eo condemnat, quod Christum propter diabolum deferat. Quod & reliqua protestantium turba itidem facit, dum in confessione Augustana profitetur, se nihil docere, aut proferre velle, quod discrepet vel à scripturis, vel ab ecclesia catholica, vel ab ecclesia Romana, quatenus è scriptoribus nota est. De ecclesia in vniuersum: Lutherus ait eam esse inuisibilem & spiritualem, & gregem passim dispersum, neque temporum continuationi, neque locorum vniuersitati alligatum, ita vt expungi è symbolo queat nomen catholica. Idem sentit Brentius. At Philippus affirmat, esse cœtum visibilem, & externis insignitâ signaculis, cuius auctoritas sit infallibilis: Hæreticos capitali supplicio, affici, ait idem Lutherus, contra voluntatem Dei esse. Negat Calvinus, idque; & ipse in comburendo Serueto, & Theodorus Beza libro ea de re edito, approbavit. Ioachim^o etiam Vvestphalus sceptro Magistratuum coercendos esse affirmat: De pœnitentia ac dolore

Confess.
Aug.

De Eccle-
sia.

Luth. con-
tra Amb.
Cathari-
num.

Brent. in
proleg.

Melanb.
in locis

com. et de
iudicio

Syn.
De puni-
dis hære-

dolore pro peccatis, siue contritione, institutione. Norimbergenses ita præscribunt, quod paræci primum de pœnitentia concionari, populûmque ad congruentem pœnitentiæ vitam adducere debeant, quemadmodum CHRISTVS præcepit, & omnes Prophetæ fecerunt. Ac ne id intelligatur de innouatione vitæ, sicut Lutherus pœnitentiam interpretatur, peruersè detorquens verbum Dei Matth. 3. & 4. paulo post eadem institutio declarat, pœnitentiam esse contritionem cordis, & dolorem ob admissum peccatum, cum vero gemitu ad remissionem peccatorum, veramque vitæ integritatem. Et mox: Paræci debent populo patefacere iram Dei, minasque & pœnas contra abhorretes à pœnitentia. Idem sentit Bernensis Sacramentarium Synodus. Nec dissentit ab eis Augustana Confessio: Quæ etiam fidem partem esse pœnitentiæ asserit: quod Calvinus non malè reprehendit. Vide autem quid scribat Lutherus de hac ipsa pœnitentia ac dolore pro peccatis: Contritio maiorem facit hypocritam & peccatorem. In articulis autem à Leone condemnatis: Cum quis credit se esse absolutum, est absolutus, etiam si contritionem non habeat. Et in assertionione: Hæc esse suam opinionem ac doctrinam affirmat, perniciosam esse speciem doctrinæ, docere, quod homines intuitu pœnæ & præmij contritionem siue dolorem pro peccatis habere debeant. Ita Lutherus. De peccatis Calvinus &

tici.
Luthe. in
assert.
Vestf. cõ
tra men-
dac. Io. à
Lasco.
De pœni-
tentia:
Instit.
Norimb.

Fides an
sit pars
pœniten-
tia.

August.
confess.

art. 11.
Calui. in
instit.

Luth. ser.
de pœnis.

Idem in
art. à Leo-
ne cõdem-

art. 12.
Idem in as-
sert. art. 6

De peccatis. Lutherus, aiūt, omne peccatum per se & sua-
Cal. in- pte natura esse mortale, nullum veniale. Ali-
str. cap. 3 bi idem Lutherus, solam incredulitatem pec-
Luthe. in catum esse asseuerat: Melanchthon verò fac-
art. per cit discrimen inter veniale & mortale pecca-
Parif. dā- tū. De eo an Deus sit causa peccati, Melanch-
natis. thon in annotationibus super Epistolā Pauli
Idē de li- ad Roma. primæ editionis ita scribit: Certum
ber. Chri- est, omnia à Deo fieri, siue bona, siue mala.
stiana. Dicimus autem Deum non solum permittere
Melan. in creaturis, vt operentur, sed ipsummet omnia
cap. 8. epi propria operari. Quemadmodum igitur
sto. ad Ro. confitemur, vocationem Pauli, fuisse propriū
ultima opus Dei, ita & adulterium Dauidis, & sc̄uitia
editionis. Manlij, atque etiam proditio Iudæ, pro-
An deus prium opus Dei fuit. Deus enim omnia in om-
sit causa nibus operatur principaliter & effectiue.
peccati. Et Lutherus in asserione: Quomodo potest
Idē super homo sese ad bonum præparare, cum nec in
Episto. ad potestate sit suas vias malas facere? Nam &
Roma. mala opera in impiis Deus operatur. Quod
Art. 36. quidem Calvinus etiamnum pertinaciter as-
Calui. in seuerat, quamuis reprehendatur à discipulo,
instit. fi- siue is est Castalio, siue quis alius. Non potest
dei. autem Deus odisse opus suum. Sed aduersa-
Confess. tur his confessio Augustana, & institutio No-
Aug. In rimbergen. quæ excipit peccatum, asserens id
lit. No- solum à Deo non proficisci. Eadem institutio
rim. cum præcipit parcēcis, vt populum adhor-
De libero tentur, vt secundum doctrinam Dei viuat, in-
arbitrio. nuit hominem habere liberum arbitrium bo-
 ni & mali faciendi, & ab eo se abstinendi.

Apertè

Apertè autem Bucerus id astruit, Episcopo
 Abrincensi respondens, & in caput nonum
 ad Romanos scribens. Quod quidem ex pro-
 fesso cum Lutheri, & Melanchthonis, & Cal-
 uini, & Illyrici sententia pugnat: Quemad-
 modum & illud, quod eadem Norimber. in-
 stitutio concedit, noua lege siue Evangelio
 præcepta Dei contineri. Melanchthon verò
 scribit: Christum non venisse, vt homini-
 bus legem aliquam ferret. Et alibi: Euange-
 lium nihil præcipit. Idem sentit Lutherus.
 Tametsi alibi idem Melanchthon omnia
 præcepta Euangelica mandati vim habere,
 & hominem libero arbitrio non carere asse-
 rit. De fide iustificante & saluante Luthe-
 rus ita scribit: Fides sola per se ipsa absque om-
 ni opere, sicut hic diuinum verbum sonat,
 facit nos saluos. Et opera nihil omnino ad
 iustitiam aut salutem iuuant. In eandem sen-
 tentiam audiuisti, quæ superius aliunde reci-
 tauī, seſquipedalia eius verba. Contrarium
 scribit Georgius Maior, eoque nomine dam-
 natur ab Illyrico ac cæteris Lutheranis. Ha-
 bet autem ad stipulatores Zvinglium & Cal-
 uinum, & cæteros Sacramentarios, nisi fal-
 lor. Porrò de bonis operibus & meritis eo-
 rum Melanchthō ita scribit in locis commu-
 nibus: Sciendum est etiam, præmia propo-
 sita esse bonis operibus, seu bona opera me-
 reri præmia corporalia & spiritualia. Et si au-
 tem in hac vita etiam multa præmia Sanctis
 redduntur, tamen quæ Ecclesia subiecta est

Bucer. ad
epist. Ab-
rinc. cap. 9. ad
Roma.
Luthe. de
cap. bab.
Mel. in lo-
loc. com.
prima a-
dit.
De præ-
ceptis Noui
Test.
Instit. No-
ri. Melā.
super Ioā.
Luthe. in
præf. in no-
uum test.
Et i epist.
ad Galat.
Melan. in
locis com.
Luthe. in
sermo. de
Ascens.
Domini.
Idem in
glossa edi-
ti imper.
Georg. in

Epist. ad Rom. & contra Illyr. Zuig. in epist. Iac. De meritis honoru operum. Melanch. in locis com. Buc. ad Episcopu Abrinc. Confess. August. Geor. Maior de operibus. Luthe. in assert. art. 31. Luth. ser. de piscatione Petri. Idem de liber. christiana. De adoratione corp. Christi.

cruci, præcipua præmia redduntur post hanc vitã, sicut Christus inquit: Merces vestra copiosa est in cœlis. Nec diuersum sentit Bucerus, ad episcopum Abrincensem ita scribens: Non negamus etiam operibus nos iustificari, sicut ait Iacobus: Quia reddit vniciq; Deus secundum opera sua. Et rursus: Non auditores legis iusti sunt apud Deũ, sed factores legis iustificabuntur. Et paulò inferius: De meritis etiam non est inter nos controuersia: nulli enim ea reiicimus, ne vitã quidem æternã. In eandem sententiam & Cõfessio Augustana, & Georgius maior. Non sic autem Lutherus: qui affirmat, etiam iustum in omni opere bono peccare. Et statim subdit: Bonum opus quantumuis bene operarum, secundum misericordiã Dei veniale peccatum est, secundum autem iudicium Dei mortale. Peccatum autem qualecunque, cui dubium est, nullum habere bonum meritũ, neque præmiũ? Et in quodam sermone: Quanto sceleratior es, tãto citius tibi Deus gratiam infundit. Iam magna pars eò tendit, vt se adornet sicut cartus, & postea debeat eos Deus acceptare: Nequaquam. Imò alicubi asseuerat hominem Christianum liberum esse ab omni legis obseruatione, & bonis operibus, quod Deus hæc ei neque præceperit, neque vetuerit. De Eucharistia, schola Regiomontana, Brentius, & Cõfessio Vvirtembergensis affirmãt, & inter vos Aulicos sunt, qui ita sentiunt. Quamuis verum ibi sit corpus Christi, non esse tamen adorandũ.

Luthe. de adora. sacram. et i catechis. antiquo. carolst. ad Albe. Dureriu de adoratione signi nominis. Buc. de act. colloq. Ratiſpo. Oecolã. de sac. ench. De bapt. & catero rũ sacra. virtute et efficacia. Luthe. de capt. Bab. Idẽ assert. artic. 41. Luth. i epist. aduersus regẽ Ang. Calui. in antidoto. Buc. in Matih. De numero sacrament. Luthe de capt. Babyl.

adorandum, neque vllõ honore prosequendum. Lutherus verò, Carolstadius, Bucerus, asserunt esse eam colendam & adorandam; perinde ac Deum in sua essentia. De baptismo institutio Norimbergen. docet, per eum nos ab omni potestate diaboli, peccati, mortis, & inferni liberari, & fieri filios vitæ, hæredesque omnium bonorum Dei. Nec diuersum ab eo docere videtur cõfessio Augustana, & Melanchthõ, sententias patrum super negotio Eucharistiæ colligens. Lutherus autem dicitur, nullum sacramentum in nobis gratiam operari: Vbi etiam hereticum dogma vocat id, quod ecclesia catholica profitetur: Infundi à Deo gratiam per sacramenta. Tametsi in assertione idẽ ipse quoque asseuerat, ita vt ipse quasi forex indicio suo pereat, hæreseos sese damnans. Alibi etiam damnat Suermeros, qui sacramenta pro externis tantum signis habent, quibus Christiani signentur, quasi oues creta rubra. In eadem sententia sunt Caluinus, Bucerus, Lascus, & omnes sacramentarij, quòd baptismus nondum sit signum, in quo nulla cuiquam gratia infundatur, & quod infantes Christianis parentibus orti, sine baptismo vitam & salutem adipiscantur. De numero autem Sacramentorum quàm variè & inconstanter loquuntur. Alij namque septem, alij quatuor, alij tria, alij duo tantum numerant, & iidem nunc plura, nunc pauciora. Alicubi Lutherus vnicum esse vult, si iuxta scripturam loquendum sit. Quo verbo non magis alios, quam

quasi contra scripturam loquentes, quàm se ipsum condemnat. Ipsemet enim Eucharistiam quoque siue cœnam Domini ferè semper, aliquando & pœnitentiam, nõnunquam & confirmationem, & extremam vnctionem & ordinem, & matrimonium, vult esse sacramenta à Christo vel Apostolis instituta, & in Ecclesia antiquitus vsitata Amiculus quisdẽ eius Philippus, cum initio duo fixisset, adiecit postea & ipse pœnitentiam, deinde & ordinem. Quod si recudet adhuc locos suos, restituet (spero) nobis & reliqua tria. Mitto multa alia, in quibus illi inter se diuersum, atque adedò contrarium sentiunt, ne sim lögior. Ex his enim quæ recensui, satis cernerè est, quæ sit inter eos consensus. Nec sanè omnia eorum scripta legere potui, nec omnia, quæ legi, memoria tenere possum. A VL. Imò e- quidem miror, tam multa te ex ipsis memoriter recitare potuisse. M ON. Crebris vestrorum insectationibus adactus, hæc vndecun- que potui collegi, vt in promptu haberem, quo vós retunderem. Sed ad rem redeamus. Non solum autem alius ab alio dissentit, verumetiam vnusquisque secum ipse pugnat, sicut iam cœpi dicere. An verò semel Melanchthon locos suos commutes, & cõmentarios in epistolam ad Roma. mutauit? Confer autem ea scripta inter ipsa, confer & id, quod nuper de Interim, ac de adiaphoris scripsit, deprehendes manifestè, quàm sint inter se diuersa & pugnancia: Et quidem de maxi-

mis

mis rebus: velut de fato & libero hominis arbitrio: de iustificatione & iustitia nostra: de fide: de peccatorum paritate & imparitate: de dispositione seu præparatione ad gratiam: de numero, vsu, & virtute sacramentorum: de ecclesia Christi: de autoritate, & iurisdictione ecclesiastica: de ritibus & cœremoniis: de meritis & necessitate bonorum operum ad salutem: De peccato etiam audiui si modò quàm variè scribit. Quod cõfessio Augustana, qua nihil sanctius esse debuit (quandoquidem iuratur in eam in schola Vvitembergensi, vel Osiandro teste) an non diuersa nũc est ab ea, quæ Cæsari exhibita fuit initio? Bucerus aliquando cum sacramentariis contra Lutherũ, aliquando cum Luthero contra ipsos vna eadẽque de re sentit. Quàm variant autem sacramentarij in quatuor illis Christi verbis. (Hoc est corpus meum) exponendis? Attẽde autem, quæso, quid is, qui hanc ipsam sectã cum Zvinglio potissimum propagauit, Oecolampadius, inquam, scripserit, de hoc ipso Sacramento: Quocirca, inquit, simpliciter & absque hæsitacione credamus adesse & contineri sub hoc pane verum corpus, sub vino autem sanguinem. Sufficiat nobis tantillum notitiæ, quantum ex sacris literis haurimus. Alioqui in ministerium fidei intellectus noster mancipetur. Quomodo is, qui ad dexteram patris residet super cælos, sit & in altariis verè præsens, quia nobis impossibile cognitũ, ne turbemur, ne simus frustra anxij.

Augusta
na cõfessio
nis au-
thoitas.

Eucharis-
tiam ve-
rè contine
re corpus
Christi.
Oecolap.
de Sacra-
mento eu-
charistia.

Ibidẽ
in visi.
De pote-
state pa-
pa.
De præ-
para. ad
mortem.
In sermõ.
de matri-
mo.
Philip. in
vlt. editio
ne locoris
com.

Hæretici
secum ip-
si singuli
pugnant.
Melanch-
thonis in-
constan-
tia.

Tenet omnipotens sedem maiestatis suæ in cælis, & hîc mysteriis & fidei nostrę non deest. Et vultus mei lineamenta à me non transeunt, integra tamen & in multis relucēt speculis. Quæ ratione Basilius mysterium hoc *ἁγίου*, hoc est, exemplar scitè vocat. Cæterum panis vinisque substantia an esse desinat (per se subsistentibus accidentibus vel per quantitatem) an in corpus Christi transeat & conuertatur, an Christum ita contineat, vt simul adhuc quod videtur esse, sit, dicique debeat panis, nihil ad nos, de eo litigent ociosæ scholæ. Quod si ignoramus quomodo in carnem Christi panis hic conuertatur, cum non capimus quomodo panis communis, quem domi solemus edere, transeat in carnem nostram? Quid si obtusiores sensus nostri, & stupent, si negetur aboleri substantia, nec detur accidentibus absque corpore locus & substantia, sed manente panis substantia dicatur verè adesse corpus Christi? Quid, inquã, mirum? si quidè & ignoramus, quomodo saluis virginalibus claustris editus sit puellus Christus. Aut quomodo obseratis ianuis cum surrexisset, ad discipulos sit ingressus. Nihil, inquam, ad nos, vt ut hæc fieri possint. De sacramentis rogasse per incredulitatem, quomodo fieri possint, quàm dura responsa mereatur, satis nos admonent exempla Nicodemi, non capientis regenerationis mysteriũ, & Iudæorum corrixantium, quomodo hic nobis potest dare carnem suam ad vescendũ.

Nobis

Nobis angelus satisfaciatur, qui sciscitanti Mariæ ait: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Nam & hîc constant omnia efficacia virtutis Dei, qui dixit, & facta sunt, qui, & quæcunque voluit, fecit tam in cælo quàm in terra. Ne sit ergo locus curiositati. Esto enim panis vinumque sit maximè, nos hic nihil minus, quàm panẽ & vinum quærimus. Non hic petimus, quod alat & pascat corpus, sed quod reficiat & saginet animam. Non hic curæ nobis visibilia, sed inuisibilia. Quod adoramus, quod esurimus, quod oculis mentis & fide spectamus, non minus videt Homerus quispiam oculis captus, quàm Lynceus. Insipientium fuerit hinc inde ab ara ad aram discursare & tumultuari. Panis ille post consecrationem siue sit, siue non sit triticeus, nobis certè non est triticeus, sed Cælestis: siue fermentatus sit, siue infermentatus, nobis certè *ἁγίου* Pascha est CHRISTVS. Præterimus hic omne quod altario minister intulit, & in eo solo moramur & hæremus, quod cœlitus adest, & spiritus sanctus benedixit & sanctificauit. Qualiscunque est, nobis duntaxat figuræ & signi vices gerens, verum CHRISTI præsentis corpus velamine quodam obtegit. Non dico figuram, & Typum tantum, vt manipulum primitiarum Abel, vt oblationem Melchisedek, vt agnum paschalem, manna, panes propositionis, subcinericium Helix, & cæteras veteris testamenti figuras.

F ij

Abfit id blasphemie, vt tantū tribuamus vmbrae, quantum luci & veritati, & figuris illis, quantum huic sacrosancto mysterio. Panis enim hic nobis non tantum signat, sed est corpus ipsum Domini. Habemus in hoc fidem Christo veritati primariae, quae fallere nequit & dixit, Accipite & manducate, hoc est enim corpus meum. Carnem itaque & sanguinem Christi adesse & contineri simpliciter fate-
mur, quo pacto autem, non exploramus: si-
quidem nec necessarium, nec vtile. Non cui-
uis Ozæ prophanis manibus arcæ attingere,
neque quibusuis propius fumigabundum mō-
tem accedere datum, &c. A V L. Hæc ne scri-
bit Oecolampadius? M O N. Id quidem dubiū
non est. A V L. Mirum est. Sed perge. M O N.
Quid ego hic enumerem non modò varias
ac diuersas inter se, verumetiam contrarias
Vitembergensium de iustificatione opinio-
nes? Notauit Andreas Osiander: annotarunt
& alij, eas esse plures quam quatuordecim.
Conscripsit etiam Eckius librum contra in-
stitutionē Norimbergen. vbi multa profert,
in quibus ea nō modo cum Luthero & Me-
lanchthone, verum etiam secum ipsa pugnat.
Libet hic scitum quiddam referre, quod in
Germania nuper accidisse audiui. Cum prin-
ceps quidam pulsus, contra leges publicas,
quibus condendis ipse quoque affuerat, sa-
cerdotibus, direptisque atque euersis etiā ali-
cubi templis, rationem cultus, quemadmodū
ipsi videbatur, diuini peculiarem instituisset,
&

Lutheri
inconstan-
tia.

& ad eam seruandam ministros Ecclesiarum
iureiurando adigeret, potestatem tamen addē-
di, minuendi, & mutandi sibi reseruaret, fertur
quispiam ex iis detrectasse in iurandum, nisi
ij, qui scriptum illud edidissent, priores iura-
rent, se id mutaturos non esse. Videtur ne tibi
temeraria & impudens istorum leuitas & in-
constantia scitè satis esse redarguta? Vis etiam
de alio quodam eiuſdem factionis principe
quiddam audire? Vult is videri vnā cum mi-
rificis doctoribus siue seductoribus suis per-
inde ac horrendam idololatriam abominari
sacrificium Missæ, cū omne aliud, tum vel
maximè id, quod pro mortuis offertur, & ta-
men patitur id peragi quodam in loco ditionis
suæ, atq; ad eò aspectui propemodū quo-
tidiano subiecto. Hæc ne est constantia do-
ctrinæ? aut videtur ne is verè & ex animo age-
re id quod agit, & pro Euāgelio ac verbo dei
ducere eam doctrinam, quam scriptis etiā edi-
tis tuctur, pœnarumque diritate sancit, & con-
cionatores siue concitatores eius profitetur?
Sed mittamus turbam. Ipsum gregis ducem
Lutherum excutiamus. Scribit is in libro de
abroganda missa: quod quicquid citra scri-
pturæ auctoritatem fit, id manifestum fit, ab
ipso Sathana profectum esse Et mox: Quod
sine verbo Dei ordinatur, nō ab Ecclesia, sed
à synagoga Sathanæ sub nomine Ecclesiæ or-
dinatur. Ipsemet autem contra Anabaptis-
tas baptismum paruulorum, quem illi tol-
lunt, eò quod nulla mentio de eo fit in sacra

De aucto-
ritate scri-
pturæ.
Luthe. de
abrogan-
missa.

*De concilio-
riorū au-
thoritate.
Luthe. cō-
tra Zuing-
lium &
Oecolam-
pad.
Idem in
sermo.
Attendi-
te à falsis
proph.
De inuo-
catione san-
ctorum.
Luthe. in
cap. fidei
Christia.
In decli-
quorundā
artic.
Idē in de-
cē præce.
Idem de
præpara-
ad mort.*

scriptura, moribus tantum & institutis eccle-
siæ defendit. Itidem Melanchthon, & insti-
tutio Norimbergen. De Conciliis idem Lu-
therus scribit: Si diutius steterit mundus, ite-
rum erit necessarium, ut propter diuersas scri-
pturæ interpretationes, quæ nunc sunt, ad
conseruandam fidei vnitatem Conciliorum
decreta recipiamus, atque ad ea cōfugiamus.
In quodam autem sermone: Hoc, inquit, E-
uangelium subuertit funditus & radicitus pa-
patum, & omnia Concilia: Quia non tene-
mur seruare, quod papa præcipit, & homines
constituunt. De inuocatione sanctorum, qui
hinc decesserunt, ita scribit in capitibus fidei
Christianæ: Inuocatio sanctorum, abusus est
Antichristi, contrarius præcipuo articulo fi-
dei, & obscurat cognitionem Christi. Alibi
verò, ubi purgat se de quibusdam, quæ ipsi
impingebantur, scribit: De intercessione san-
ctorum cum vniuersa ecclesia christi se tene-
re & sentire, sanctos à nobis esse venerandos
& inuocandos. Quis enim, inquit, potest cō-
tradidere iis, quæ in hanc diem miraculosè &
manifestè fiunt apud reliquias & sepulchra
sanctorum? Nec diuersum sentit in decem
præcepta scribens. In eo verò libello, quem
scripsit de præparatione ad mortem: In neces-
sitate mortis non debet homo cessare Mariâ,
Angelos, Apostolos, & alios sanctos, quos co-
luit, inuocare, ut ij pro se Deum orcent. Nec
aliter sentiunt Bucerus & Brentius, & Bo-
hemi Hufsitæ. Item Lutherus ad Louanien-
ses

ses ita scribit: Nunquam negaui, nos meritis & precibus Sanctorum, quamuis valde imperfectis, adiuuari. Audiuisti autem pau-
lò ante eum dicere, quod neque ipse sibi quisquam aliquid mereri possit. De votis sacerdotum, & monachorum, scribit idem in sermone. de Epiphania, ea liberè sine peccato & conscientia posse ac debere omitti, vel irrita fieri. Et alibi: Cœlibatum & virginitatem nugas esse, & mera Sathanæ mendacia. In Decalogo autem ait: sacrilegium esse, ubi iam non tantum castitas polluitur, sed etiam quæ Deo soli fuit oblata, tollitur, & sanctum profanatur. De missa audiuisti quàm probrosè loquatur: Nec scio an etiâ impudentius alibi. Perlege autem quod scribit de captiuitate Babylonica, ubi ait: Missam esse partem euangelij, imò summam & cōpendium euangelij, ita, ut sermones quoque vulgares nihil aliud esse debeant, quàm expositiones Missæ, hoc est, illustrationes promissionis diuinæ huius testamenti. Hoc, inquit, erat fidem docere, & verè ecclesiam ædificare. Et in formula Missæ: Nam hoc negare non possumus, Missas & Canonem panis & vini, ritum esse à CHRISTO diuinitus institutum. Et in resolutionib. Plus prodest Missa, si per sacerdotem vni applicetur, quàm si sine applicatione pro omnibus celebretur. Alibi verò cōtrà, applicationem huiusmodi abusum esse asserit. Laudat eam etiam in sermone de nouo testam.

*Idem ad
Louanien-
ses.*

*De votis
monacho-
rū & sa-
cerdotū.*

*Luth. ser-
de Epi-
phania.*

*Idem de
votis.*

*Idem in
decal.*

*De Missa
& appli-
catione
eius.*

*Idem ser-
fe. 2. post*

inuocauit

*& contra
Zuing.*

*& Oeco-
lam. li. 2.*

*Idem de
cap. Bab.*

*capite de
Eucha-
rist.*

Idem in formula missa. Idem in resolutionib. conclus. 26.

Idem de missa priuata. De communione corporis Christi sub vna vel sub vtraque specie iã prius audiuisti. De pœnitentia quoque audiuisti quid sentiat. Attende autem quid scribat in visitatione Saxonica: Multi nunc loquuntur de sola remissione peccatorum, de pœnitentia verò parum vel nihil. Tametsi sine pœnitentia nulla sit remissio peccatorum, neque potest intelligi remissio peccatorum sine pœnitentia. Quod si quis aliter existimet (ait) eum esse errorem supra omnes errores. Atque vt intelligas de qua pœnitentia hæc dicat, explicat in resolutionibus scribens: Quod Dominus & magister noster Iesus Christus voluit, vt tota vita fidelium esset pœnitentia. Nec solum de interiori hoc intelligi voluit: Imò interior nihil est, nisi exterior varias carnis mortificationes operetur. Vnde sequitur, vt illæ tres partes satisfactionis, ieiunium, oratio, eleemosyna, sint partes pœnitentiæ Euangelicæ. Completitur autem ieiunium omnes castigationes corporis; oratio omnes exercitationes animæ, meditando, legendo, audiendo, orando: Eleemosyna omne obsequium erga proximum, vt ita per ieiunium sibi ipsi seruiat, per orationem Deo, per eleemosynam autem proximo: vt per primum vincat concupiscentiam carnis, sobrièque & castè viuat; per secundum superbiam vitæ, viuâtque in timore Dei: per tertium concupiscentiam oculorum, & iustè viuat in hoc seculo. Laudat

Idem in resol. concl. I.

dat idem vetustissima concilia, quòd rectè statuerunt modum pœnitendi & satisfaciendi pro peccatis: itémque sanctam matrem ecclesiã, quòd pio affectu manum domini præuentura castigat filios suos satisfactionibus quibusdam, ne incurrant in flagella Dei. At a libi ipse omnem satisfactionem tollit, impiù esse dogma asserés. Quod Philippus quoque facit. De Romana Ecclesia dudum audiuisti, quomodo doceat idem in declaratione quorundam articulorum. Attendisti ne autè, quàm fuerit eorum immemor in cap. fidei Christianæ, & in captiuitate Babilonica, quæ iam superius recensui? De Papa & autoritate eius, & ecclesiastica omnino nemo potuit contumeliosius scribere, quàm scripsit Lutherus multis in locis. Inspice autem quid scribat in resolutione ad Leonem Papam: Beatissime pater, prostratum me pedibus tuæ beatitudinis offero, cum omnibus quæ sum & habeo: Viuifica, occide, voca, reuoca, approba, reproba, vt placuerit, Vocem tuam, vocem Christi in te præsentis & loquentis agnoscam. Et in eodem libro: Manifestum est, quòd ad remissionem pœnarum & casuum sola sufficit potestas Papæ. Quando ergo sacerdotali officio excommunicat, absoluit, ordinat, deordinat, statuit, abrogat, præcipit, prohibet, dispensat, mutat, interpretatur, in his omnibus agit virtute istius verbi: Quodcùque solueris, &c. Sed hæc eadè fide, qua multa alia, Vitembergensis editio refecuit. Non item illa, quæ se-

Idem in assert.

Melanch. in apol. cõfes. De Romana ecclesia.

Luther. in decla. quorundam articul.

Idè in ca. fidei Christiana.

Idem in capt. Babilon.

De Papæ auctoritate & Ecclesiæ potestate.

Luther. in resol.

Ibidè conclus. 61.

*Ibidē con-
clus. 69.* quantur: Conclufione 69. Authoritati papa-
li in omnibus cum reuerentia cedendum est.
Qui enim potestati refistit, refistit Dei ordi-
nationi. Qui autē Deo refistunt, ipsi sibi dā-
nationem acquirunt. Et dominus ipse: Qui
vos spernit, me spernit. Igitur licet in rebus
exiguīs, nihilo tamen minus quā in magnis
authoritati cedēdum. Hinc illud etiam venit
quod et si Papa ferret iniustas sententias, ti-
mendæ tamen sunt. Et conclus 71. quod rur-
sus refectum est: Qui contra veritatem Apo-
stolicarum veniarum loquitur, sit ille anathe-
ma & maledictus: Quia et si res parua sit ve-
niarum largitio, tamen contra potestatem su-
perbè agit, qui contradixerit. Ideo meritò ma-
ledicetur. Ecce & de indulgētiis habes, quid
aliquādo senserit. Itē conclus. 86. Non est no-
strum, inquit, iudicare voluntatem Papæ, sed
tantummodo ferre, etiam si quādo fuerit ini-
quissima. In decalogum autem scribens, & in
sermone de excōmunicatione docet, magnū
honorem habendū esse magistratibus Ecclē-
siasticis, etiam si mali ac tyranni sint, sicut &
Christus Annæ & Caiphæ honorem habuit,
propterea q̄ Ecclēsiastica sit potestas Chri-
sti. Et ob id ne nefandissimis quidē actiomb⁹
eorum cōmoueri nos oportere, quin alacriter
fufcipiamus, aut certè reuerenter excufemus,
quæ ij faciunt. Quia tēpus nostrum valde pe-
riculosum est: Propterea prudenter nos age-
re oportere, ne propter personas potestatem
quoq; vilipēdamus: imò propter potestatem
siue

*De indul-
gentiis.
Ibidē con-
clus. 71.*

*Ibidem
conclu. 86*

*Idem in
decalogo.*

*De magi-
strat. Ec-
clēsiasti-
cis.*

*Idē serm.
de excōm-
municat.*

siue magistratū vt vilissimis etiā personis ho-
norem habeamus. Vides, quid hic in genere
de magistratibus ecclēsiasticis scribat. Non i-
gnoras autem quid alibi scribat, & audiuisti à
me superius, quæ scripsit contra statum ecclē-
siasticum. A V L. Sed hæc initio scripsit prius
quā probè veritatem agnouisset. M O N. Vis
ne autē nosse, quid longè post contra Anaba-
ptistas scriperit de papatu? A V L. Cupio. M O.
Nos fatemur sub papatu plurimum esse boni
Christiani, imò omne bonum Christianum,
atque etiā illinc ad nos deuenisse. Quippe fa-
ctumur, in Papatu veram esse scripturā sacram,
verum baptismum, verum sacramentum alta-
ris, veras clauēs ad remissionem peccatorum,
verum prædicandi officium, verum catechif-
mum, vt sunt oratio Dominica, decē præce-
pta, articuli fidei: Dico insuper, sub papatu ve-
ram Christianitatē, imò verum nucleū Chri-
stianitatis esse. Hæc sanè posterior scripsit.
A V L. Credā ne ita Lutherū scripsisse? M O N.
Non est dubiū. A V L. Tam longè hæc diuer-
sa sunt ab iis, quæ nobis doctores nostri dicti-
tant & ostentant, quā dies à nocte. M O N.
Vis ne etiam de purgatorio Lutheri varieta-
tem & inconstantiam videre? A V L. An de eo
quoque variè & inconstanter scripsit? M O N.
Audi: In libello capitū fidei Christianæ scri-
bit: Purgatorium pro dæmonum illusione ha-
bendum esse, propterea quod aduersetur pri-
mo articulo fidei. In disputatione verò Lip-
sica: Ego qui credo fortiter, imò ausim dicere
sput. Lips.

*Luther. in
epist. ad
duos ple-
banos de
anaba-
ptismo.*

*De purga-
tor.*

*Luther. in
cap. fidei
Christia.
Idē in di-
sput. Lips.*

Matt. 12.

scio, purgatoriū esse, facile persuadeor in scripturis de eo fieri mentionem: Quemadmodū illud Matthēi inducit Gregorius in Dialogis: Non remittentur, neque in hoc seculo, neque in futuro: volens peccata quædam remitti in purgatorio. Admitto & illud 2. Machab. 12. Sancta est & salubris cogitatio pro defunctis exorare. Item in declaratione quorundā articulorum: Purgatorium esse credendum est firmiter, & ego certò scio, quòd miseræ animæ ineffabiles in illo patiuntur pœnas, & quod tenemur & debemus illis subuenire, orando, ieiunando, elemosynas dando, & aliis quibus possumus modis. Itémq; in resolutione.

*Idē in declaratione quorundā articulorum.**In resolutione conclus. 15.*

Mihi certissimum est, ait, purgatorium esse. Nec multum me mouet, quid blaterent hæretici, quando iam mille & plus centum anni sunt, quod beatus Augustinus in suarum confessionum libro nono pro matre & patre suo orat, & orandum petit: Et eadem sancta mater eius moriens, vt ibi scribit, memoriam sui optauerit ad altare Domini? Sed & à beato Ambrosio id factum narrat. Quod si etiam tempore Apostolorum non fuisset Purgatorium, vt superbit fastidiosus Picardus, nunquid ideo credendum est hæretico, vix quinquaginta annos nuper nato, & fidem tot seculorum falsam fuisse contendendum? maximè cum ipse nihil aliud faciat, quàm quod dicit: Non credo: & sic probauit omnia sua, & improbauit omnia nostra, quasi non & lignum & lapis non credant. Hæc sunt verba Luthe-

ri,

ri, quibus ipse se condemnauit. Idem enim in eo. deprehendas, quod ipse in Picardis reprehendit. Vellem autem, vt ea diligenter mādaretur memoriæ, præsertim ea, quibus affirmat, Non habendum esse pro falso dogma tot seculorum, propter verba & contentionem hominibus nō ita pridem exorti, & qui noui quippiam doceat contra recepta instituta, mores, & leges ecclesiæ catholicæ. Nec est quod dicas ab initio sic eum sensisse, postea verò correxisse. Nam & in capit. fidei Christianæ, 1544. paulò ante mortem editis, affirmat, recte orari pro mortuis. Quod ne Zuinglius quidem damnat. Esset autem ridiculum & vanum orare pro iis, quos iuari precibus tuis nō posse certò scias: Quod quidem de damnatis iuxta ac de beatis dubium non est. Possent plura proferre, in quibus cum Lutherus & Melanchthon, tum cæteri isti pseudeuangelici doctores, non modò inter se alius ab alio dissentiant, verum etiam singuli variant, & ipsi secū pugnant de rebus grauib. Sed hæc nunc sufficient: è quibus luce meridiana clarius apparet, doctrinam eorum non à Deo esse, qui nō est dissensionis Deus, sed pacis: sed ab eo, qui ab initio in veritate non stetit; & sicut tunc recens adhuc cælum mendacio dissidiòque turbauit, sic & orbem terrarum in hunc vsque diem turbare non desinit. Huius igitur, ac non Dei prophetæ sunt isti, cuiusque voluntatem & faciunt ipsi sedulò, & quibus possunt, pro Dei voluntate inculcant. A V I.

*Zuing. in art. 60.**I. Cor. 14. Ioan. 8.*

Quid? Possẽ ego vicissim ex te quærere, an non nos quoq; Catholici, dum contraria illis docemus, scripturis pleraq; omnia confirmamus, & diuturniorẽ certẽ, legitimãque scripturæ possessionẽ atque præscriptionẽ habemus? Cur igitur non potius nobis, seu verius scripturis iis, quæ à nobis proferuntur, creditur? sed mitto hoc. Illud potius quæro: An nõ è scripturis & verbo Dei docet omnia. M O N.

2. Cor. 11.

An non ipse quoq; Sathanas non rarò se trãfiguratur in angelũ lucis? An non ita seduxit primos progenitores nostros? cum diceret, scit enim Deus. An non ita ipsum Dei filium Dominum & magistrum nostrum in deserto adortus est: Scriptum est (inquiens) & verba scripturæ sacræ profrens? Quid igitur mirum, si ministri quoq; eius pseudopostoli, pseudeuãgelistæ, & pseudoprophetæ, operarij subdoli, transfigurantur velut ministri iustitiæ? & specioso prætextu lucis Euangelici & verbi Dei, quasi ouillis vestimẽtis contacti, Corpus Christi, Ecclesiam, luporum in morem diripere, & à capite suo diuellere fatagunt, vt mutant & perdant? Quotquot extiterunt hereses iã inde ab initio nascentis religionis Christianæ ad hoc vsque tẽpus, paucissimas ex iis reperiã, quæ nõ scriptura sacra, Euãgelio, verboq; Dei niti sibi vitæ sint. Verum enim uerò quãdo tantopere scripturarum verbis isti nituntur,

Matt. 4.

Matt. 19.

Matt. 5.

Matt. 18.

cur nõ castrat semetipso propter regnum cœlorum? Aut cur si quis percutiatur in vnã maxillã, non præbet alterã? Aut

cur

cur pedem vel manum ipse sibi nõ abscindit, vel oculum non eruit, quando ipsum scandalizat? Cur hic verbum Dei non amplectuntur?

A V L. Non ita ista accipiẽda sunt, vt verba sonant. M O N. At in hoc ipso fallunt, & falluntur omnes hæretici, non quòd scriptura sacra destituantur, sed quòd eam peruersẽ intelligent & interpretentur, & non quem spiritus sanctus author scripturę dictauit, sed quẽ ipsi

Hæretici; errant in sensu scriptura.

de suo afferunt, sensum eius, verbi Dei nomine appellant. Testem eius rei habemus Augustinum scribentem, quòd omnes hæretici ex eisdem scripturis falsas atq; fallaces opiniones suas conentur defendere. Nec ab hoc diuersum est, quod scribit in libro de Genesi ad literã. Nec secus Hilarius. Videntur enim, inquit, sibi de singulis, quæ asserunt præstare rationẽ, quia singulis assertionibus suis quædam ex diuinis voluminibus testimonia subdiderunt, quæ corrupto intelligentiæ sensu solis tantũ ignorantibus blandiantur, spem veritatis secundum prauitatẽ interpretantium præstatura. Vetus est prouerbiũ: Sacra scripturam cereum habere nasum, quem suo quisq; arbitrato possit inflectere, ita vt nõ modo diuersa, verum etiã pugnantia dogmata per eam statui defendiq; à contentiosis & hereticis so-

Aug. de Trin. lib. 1. cap. 3.

Idem de Genesi ad literam lib. 7. capit. 4.

Hilar. de Trini. lib. 4.

leat. Nec est quod ambigas: Perinde scripturę authoritate nixus est Arrius ac Sabellius, quãuis pugnãtes inter se haberet opiniones: Perinde Pelagius ac Manichæus: perinde Eutyches ac Nestorius. Quinetiã nunc non minus

Scripturis dimer-sa & contraria dogmata probantur.

scriptura sese tuentur Anabaptistæ, quàm Lutherani, aut Sacramentarij. Et in qualibet autem secta, qui inter se aliquo de dogmate dissentiunt, quilibet ex iis sententiæ suæ scripturam authorè citat, & verbo Dei expresso niti se asseuerat. An enim hoc non faciunt Osiander æquè ac Vitembergenses de iustificatione, iidemque iuxta ac Illyricus & Gallus, de libero arbitrio, ac de multis aliis dissentientes? An non Caluinus iuxta ac Vestfalus? Stancarus æquè ac idem Osiâder? imò vero Lutherus, quoties mutat sententiam, & contrarium aliquid ei, quod prius docuit, docet, non minus hoc, atque illud prius, scriptura confirmat, & pro verbo Dei vult haberi. Ad eundem modum Bucerus, Melanchthon, Brentius, & cæteri pseudeuangelici. Vtris igitur scripturis magis credes? Is ne, quas hic, an quas ille pro se profert? & cum vtrius te addixeris, iis ne quas is heri, an quas hodie produxit? An fortè vtrisque, alteris hodie, cras alteris? An verò neutris, atque adeo nullis? sed vt quicquam tibi in mentem venerit, quamdiu libebit, iam hoc, iam aliud sequèris? itèmq; alter, tertius, decimns, & quilibet? Quid igitur inde consequetur? Plures erunt in mûdo. religiones, seu verius opiniones de religione, q̄ homines. Re

Diaboli ligio verò nulla certa erit. Quod quidem & *astus in* Christus ipse prædixit, inquit: Cū venerit *astus in* fi *euertendo* lius hominis, putas inueniet fidem in terra? Et *Christi* animaduerte obsecro, qualis iste sit astus & *nismo.* cura diaboli, dei salutisq; humanæ inimici.

Princi.

Principio ex professo per Iudæos & Paganos persecutionibus atq; cædibus Christianorum conatus est delere Christianã religionẽ. Vbi hoc nõ succcessit, largitionibus, honoribus, & voluptatibus corporis auocare eos, qui Christo nomina dederant, cæpit. Cum autem hic quoq; non modo à viris & prouectis, verum etiam à muliebri sexu & à pueris ars eius eluderetur, orsus est per Hæreticos varios errores, verbi Dei prætextu, inter Christianos ferre. Quibus licet multos omnium ordinum, nationũ, seculorũque homines seduxerit, et quasi paleas à tritico segregarit, nauicula tamen Ecclesiæ catholicæ inter eos, quasi inter scyllã & charibdim semper euasit, neque in hanc, neq; in illam partem declinãs. Ecce autem nunc ad extremum tales artifices veterator ille cõcitauit, qui iam sic, iam aliter docendo, & omnia tamen prætextu verbi Dei confirmando, maiestãtẽ & fidem eius ipsius verbi Dei in animis hominum labefactarẽt: quẽ admodũ cum quis arborẽ vel stipitem firmiter terræ infixum vno impetu conuellere, aut eruere non potest, leniter huc & illud agitãdo sensim labefactat, ac sic demum nullo negotio emouet. Nec sanè defunt, qui non obscure præ se ferunt, malle se nihil credere, q̄ nunc hoc, nunc aliud: cum ij, qui pugnantia docent, ex æquo ea verbo Dei confirmare videantur. Verum hic quoque exertit sese mirifice potentia Dei, qui nunquã passus est portas inferorum aduersus ecclesiã suam præuas-

Matt. 16.

*Hæretico-
rum dissi-
dium in-
teritū eo-
rum acce-
lerat.*

*Ozeas 10.
Luther. in
5. Psal.*

Epilogus

lere, sed semper Satanā ipsiusmet armis dolif-
que superat. Nā vt nihil esset aliud, certè dis-
fidiis istis variisq; & pugnātib; dogmatibus
ipsum sese malū depascitur & euerit. Quem-
admodū & Ozeas propheta memorat: Diui-
sum, inquit, est cor eorū, nunc interibunt.
Ipse quoq; Lutherus ait: Nullos vnquam hæ-
reticos vi aut astu victos esse, sed mutua diffē-
sione: nec aliter cum eis pugnare Christum,
quā missio, inter eos spiritu vertiginis & dis-
fensionis: sicut inter Sicheimitas ludicum 9.
inter Babilonicę turris operarios: Et in nouo
testamēto inter Arrianos, Donatistas, & Pela-
gianos. Ita Lutherus, vtinam tam verè omnia.
An autem obsecro non est diuisum cor isto-
rum, quando alius quidē sic, alius verò aliter,
atq; adeò vnus & idē iam sic, iā aliter docet,
contrariāq; & pugnātia inter se dogmata scri-
pturarū testimoniis & autoritate cōfirmāt?
Nō igitur diuina aut Euāgelica est ista doctri-
na, sed diabolica, falsa, impia, pestilēs, & cui-
libet Christiano velis, quod aiunt, remisq; fu-
gienda, cum neq; vllis miraculis, verisue futu-
rorum prædictionibus diuinitus cōprobetur,
& maledictis, mendaciis, calūniis, summāque
ordinis politici & Ecclesiastici, atq; adeo na-
turæ ipsius cōfusione redundans, à vera qui-
dē & recta maiorum nostrorum religione &
pietate, innumerabilibus miraculis, totq; secu-
lorum & populorum consensu confirmata,
auertere, & ab vniuersæ Christi Ecclesiæ so-
cietate & cōcordia abstrahere, ad prophānas
verò,

verò, & cū vero Euangelio verbōq; Dei pu-
guātes nouitates, ipsas etiā inter se varias & cō-
trarias, quasi ad alienos deos colēdos pertra-
here nos nitatur, & vel in deserto prædamna-
tarum ab ecclesia Christi hēreseon, vel, in
nescio cuius, omnibus præter se, vel paucos alios
hactenus ignorati Euāgelij penetratib; Chris-
tum nobis ostendat, & his fructibus, à quo
nam profecta sit, sese prodat planissimè. AVL.
Eò me adduxisti, vt tibi assentiri cogar, prauitatem
& errores in hac noua doctrina inesse.
Sed nō quiuis error statim hēreseos damnan-
dus est. M O N. Fateor: Verū de capitibus reli-
gionis falsum & prauum dogma pertinaciter
tueri, aut scripturā sacram peruerse interpre-
tari, & pro verbo Dei venditare, id, quod est
à verbo Dei alienum, hæreticū est. Quod ipsi
quoque nō diffitentur. Huiusmodi autem es-
se doctrinam istorum, iam satis, opinor, aper-
tè demonstratum est. A V L. At alij tamen, aliis
minus errant. Et multi in multis agnouerunt
correxerunt errores suos. M O N. An errores
suos, nescio: Contraria quidē iis, quę prius do-
cuerant, multos docuisse scio, & ostendi etiā.
Sic tamē id fecerunt, vt ferè prauitatem pra-
uitate commutarent, & quiduis potius facere
ac pati, quā in viam vnde deflexerant, redi-
re mallent. Nonnunquam seruierūt in eo. Scē-
næ magis, quam quod verè & ex animo dam-
narent ea, quę reprehendere & corrigere vi-
debantur. Argumento sunt cum syncretis-
mi inter dissidentes, Marpurgi olim, & nuper

*Hæresis
quid.*

*Buc. con-
tra Lato.
In collo.*

*Vnormat.
Oecolamp-
pad. 3 dia-
log. cōtra
Melanch.*

*An cor-
rigat er-
rores suos
pseudenā
gelici.*

ante colloquiū Vvornatiæ institutum, Francofordiæ ad Mœnū, & aliàs alibi facti: de quibus nūc plura non dico: tum quæ ipsi vel admittunt, vel scriptis mandāt, aduersariorū doctrinæ magis, quam suæ consentanea. Qualia sunt, exempli gratia, q̄ cum Lutherani cōtra Zuinglianos asseuerent, verè, & vt Theologi vulgò loquūtur, realiter esse Christum in eucharistia, nō verbo tamen Dei, sed vsu fumentium id effici aiunt, adorandumq; esse negāt. Mitto quod Caluinus nuper scripto in lucē edito in dogmate de Eucharistia negat penitus aduersari sibi cōfessionem Augustanam, Philippum autem architectum eius non magis à se, quàm à propriis visceribus in ea causa posse diuelli asseuerat. Atque id interrogatus Philippus opportuno loco refellere, aut negare ausus nō est, & tamen ipse auctor Augustinæ confessionis hactenus præ se tulit, & præ se ferunt etiamnum, qui eam amplectuntur, se credere Christum verum Deum & hominem præsentem esse in Eucharistia, ac dānare se eos, qui diuersum sentiant. Sed vt id quoque tibi dem, tamen si possem non dare, Melanchthonē, Brentium, ac cæteros eiusdē farinae, quos tu significare videris, correxisse multa, & minus terra Christianisq; auribus absurda docere, quàm alios: At bonum iecere vnā cum Luthero suo fundamentum cum iis, quæ ipsimet damnant, tum aliis omnibus peruersis dogmatibus, quæ extiterunt, atque etiam nunc existunt, & adhuc possunt existerē,

*Caluinus
contra Vvornatiæ
confessionem.*

Fundamentum hæresion.

RELIGIONE. LIB. I. 51
re, quod certè non mutarunt: imò omnia sua dogmata in eo construxerunt. A V L. Quod nā illud? M O N. Vnum de duodecim sanctæ religionis Christianæ capitibus, in quo multum, ne dicā omnia, posita sunt, reiecerūt. Hic certè recusare ij non possunt, quo minus pro hæreticis habeantur. Quāuis enim ipsi nimis adstringant nomen hæreseos, symbolū tamē eo loco habent, vt licet id scripturis comprehensum non sit, scripturis tamen id exequet, & cum iis ex æquo iudicē omnium de religione controuersiarū id statuunt, & pro hæretico habeāt, quisquis aliquod symboli caput nō recipiat. A V L. Quodnam autem obsecro istud symboli caput est, quod ij reiciunt? M O N. Credo sanctam Ecclesiam catholicam. A V L. Quid ais? Profitentur illi sanctā ecclesiam catholicā. M O N. Verbis quidē profitētur, factis autem negānt. Nam eius auctoritatem labefactarunt, non modo ipsum nomen catholicæ, sed etiam omne eius iudicium aspernati, dum asserunt canones sanctorum patrum atque conciliorum, & receptos mores ac instituta Ecclesię, traditionēsq; Apostolicas ab ea ipsa Ecclesia cōseruatas, quæ sacris literis expressę nō sint, esse commenta hominum, quibus nos credere non oporteat. Libros quosdam sacros veteris ac noui testamēti, nothos esse, licet eos ecclesia recipiat: Et in iis autem, quos non reuocant in controuersiam, non eum, quē veteres orthodoxi doctores, & vniuersa Ecclesia per tot secula amplexa est, &

*In actis
colloquij
Vvornatiæ.*

nobis quasi per manus tradidit, sed quem ipse sibi quisq; excogitarit, verum & germanū esse sensum. Cum autem his ita docendis & faciendis autoritatē ecclesiæ labefactarint, nihil certi nobis in religione reliquerūt. Potuerunt profectō in hoc fundamento Caroloſtadii cum Zuinglio & Oecolāpadio, & post eos Calvinus securē illud construere, quōd sub specie panis & vini in eucharistia, non est verē corpus & sanguis Christi, & redarguentia se illa verba Christi ipsius, Hoc est corpus meum. Et: Hic est sanguis meus: ita interpretari, vt dicerent, per panē & vinum, corpus & sanguinem Christi significari, vel ea esse figurā corporis & sanguinis ipsius, sicut & illud, vbi dicit Paulus: Petram fuisse Christum: vel ipse Christus: Ego sum vitis vera. Potuit idē Calvinus: Deum in hominibus authorem & patratores esse omnium flagitiorum atque scelerum, quanquam ab ea sententia ne Melanchthon quidem alienus est, ac ne ipse quidem Lutherus, sicut iam prius dixi. Potuerūt Anabaptistæ: Nō esse efficacis baptisma infantium, eō quod de eo nullum extet præceptū Christi in sacra scriptura: quin quod ex ea cōtrarium potius accipiatur, cum Christus fidem cuiusque propriam à baptizādis exigat, dicens: Qui crediderit & baptizatus fuerit: cuius expertes sint infantes: quippe qui necdum ratione vti queant. Potuerunt idem: Nos omnes liberos esse, nec debere quenquam cuiquam subesse, ita præcipiente Paulo:

*Sacramē
tarij.*

*1. Cor. 10
Ioan. 15.
Calvinus*

*Anaba-
ptista.*

Mar. ult.

lo: Precio empti estis, nolite fieri serui hominum. Potuere & Memnonij, qui non credunt Christum verē humanam naturam de virgine assumpsisse. Potuit Osiander, frustra Christū esse mortuum, cum non essentia eius diuina iustificemur. Potuere & ij, qui volunt inter Christianos communes esse debere vxores, facultates, atq; adeo omnia, & vt ab hominibus canum vel pecudum in morem sine verecūdia vira degatur. Potuere Seruetiani, filium Dei patre minore esse. A quo ne Lutherus quidē videtur abhorruisse, *ὁ πατριος υἱος*, hoc est, cōsubstantialis nomen, ac Niceni concilij patrū contentionem exagitans. In isto ipso fundamento Franciscus Stancarus, qui nescio sit ne monachus apostata, an Iudæus, an vtrunque, peruersa dogmata sua extruit, soli humanæ Christi naturæ iustificationis hominū beneficium acceptum ferens: Christum secundum humanam naturam, & quatenus homo est, esse verum, proprium & naturalem filium Dei asserens, & cū Eutyecete naturas confundens: Humanā naturam ipsam in se nobiliorem atque præstantiorem esse angelica: Christum idem quod Moysen statuisse de diuortio, licereque quauis de causā, & quoties libet, virū iuxta ac mulierē diuortiū facere, & aliud matrimonium cōtrahere. Et tamē sunt apud nos in Polonia, qui illū talem aliudē à bonis & sapientibus viris ex bene cōstitutis rebus publicis pulsum tuētur, & fauore prosequuntur, ac tantum non in manibus gestant, nō ob aliud,

*1. Cor. 7.
Memnonij.*

Osiander.

*Adami-
ta.*

Seruetiani.

Stancarus.

quàm quòd dissentit ab Ecclesia catholica. Quibus non suppeteret tantum intelligentiæ & audaciæ, nisi in crassati, impinguati, dilatati essent bonis Ecclesiasticis, fit enim ferè, vt nulli sint capitaliores hostes Ecclesiæ, quàm qui de bonis Ecclesiasticis tenerius enutriti sunt, & locupletati. Sed ad rē redeamus. In eo ipso fundamento extruxit & *Suenckfeldius*, neq; auditionem, neque lectionem verbi Dei cuiquam necessariam esse, cum simus omnes *hæretici*, hoc est, docti à Deo, & nescio quæ alia dogmata pestilètia, & à superioribus omnibus lōgè diuersa. His omnibus Lutherus cū suis istis, quemlibet modestis in speciè, amicus, causam præbuit, & classicū (quod dicitur) cecinit, dum auctoritatem ecclesiæ catholicæ debilitauit. Quod si enim cum aliquo istorū hæreticorū differas, ac diuersum vel contrariū aseras, mox tibi respōdebit: Non cōtineri id in scriptura quod tu dicas: Aut si scripturā proferas, negabit ille librū, vnde ea prōpta sit esse in canone: aut statim contrariā scripturā profereat, confidenterq; asseuerabit, hęc illa esse maioris auctoritatis, aut non sic eā oportere intelligi, vt tu intelligas, sed vt ipse. Quod si demonstras ei, sic sanctos patres, concilia, & ecclesiam catholicam intellexisse, & intelligere: Respondebit, Homines & illos fuisse: propter commenta hominum non esse nobis transgredienda præcepta Dei, quasi de verba dei sit, ac nō de intelligentia eius, cōtrouersia: Se deniq; tã rectè, ac rectius etiā scripturā sacram

Suenckfeldius.

Hæreticorum confidentia.

eram intelligere, quàm cæteros omnes homines, qui vnquam fuerunt, sunt, & erunt, & quàm vniuersam Ecclesiam. Quod quidem arrogantissimè passim iactitât Lutherus, Melancthon, Calvinus, Brentius. Hic iam ij gradum sistant oportet: Nec possunt, quamlibet impiis sua quoque opinione hæreticus repugnare, cum ipsi idem sentiant: Aut certè aliena dogmata euertendo, sua euertent: Quod quidem vsu venit Luthero in oppugnandis Anabaptistis, &, ni fallor, Sacramentariis. Quid autem prohibebit, quo minus in isto ipso fundamento aliquis dogma illud, ad quod potissimum Satanas, per istos ministros suos collimat, exædificet? nimirum, Nō esse Deum. Habuerit is certè etiam scripturæ sacræ adminiculum. Quod si dicas: Insuper istis illam esse sententiam: Responderit: Paulum optare, vt Corinthij sustineant insipientiam suam, imò velle, vt velut insipientem se accipiāt. Hic tu frustra ad distinctionem, vel interpretationem confugas. Suam ille non modò tuæ, sed omnium patrum atque vniuersæ Ecclesiæ interpretationi prætulit. Viden' quale ædificium in istorum fundamento exædificatum sit? Non minus est autem in culpa, qui mali causam præbuit, quàm qui id patrauit. Atque ita non minus isti elegantiores & moderatiores, quemadmodum ipsi videri volunt, siue Lutherani, siue evangelici aberrarunt, quàm illi alij, quos ipsi dānant, quando quidem in eorum principiis &

Ps. 13.

52.

2. Cor. II.

fundamentis illi quoque dogmata sua conditionerunt. A V L. At vtuntur ij quoque testimoniis & interpretationibus patrum ad stabilendum ea, quæ sentiunt ac docent. M O N. Ita sane: Turcæ quoq; pacta seruant: Scilicet quoad ipsis expedit. Nec à patribus autè isti sensum scripturarum petunt (nisi forte, cum illorum quispiam proprium suum sensum, q̄ ecclesiæ totius consensum sequi maluit) sed suum ad illos afferunt, eadem videlicet religione in eis, qua in sacris scripturis, versantes, vt quamuis reluctantes obtorto collo trahant eos in suam sententiam, & pro se facere asseuerent, non pili facientes, etiam si ipsa rei euidencia, vel falsi, vel calumniæ coarguatur. **Q**uin eò prouehuntur audaciæ, vt non vereatur in iis, patribus inquam & vetustis scriptoribus ecclesiasticis, rectè scripta, & quæ cauillari, ac in suum sensum detorquere facile nequeunt, mutando aut expungèdo corrumpere. **Q**uod faciunt maximè in iis libris, quos ex alia lingua in aliam transferunt, aut opera typographorum in lucem edunt. A V L. **Q**uid ais? M O N. Vera loquor. A V L. Profer aliquid eiusmodi. M O N. Faciam: Historiæ Ecclesiasticæ scriptor Græcus Socrates citat aliquoties Canonem Ecclesiasticum, quo sancitur: Nō oportere præter sententia siue autoritatem Romani Episcopi Ecclesiis canones siue regulas vllas statui, vel (quod perinde est) concilia celebrari, vt olim vertit cōsarcinator historiae tripartitæ. At fidus, si deo placet, interpres

Socrates
libr. 2.
cap. 8. &
17. hist.
Eccl.
Hist. Tri-
part. libr.
4. cap. 3.

pres Andreas Musculus vertit & edidit. Non debere canonicæ dedicari Ecclesias sine consensu Romani Episcopi. **Q**uod quàm longè diuersum sit à sententia Socratis, nemo non videt, qui vel primoribus labris Græcas literas degustauit. Ac nimium sanè Musculus hic tribuit Romano Episcopo, quippe, qui ne in ultimo quidem Oriète patiari Ecclesias sine eius autoritate consecrari: Sed interim rem suam agens egregie fallit. Non errore autem & ignorantia eum lapsum esse, arguunt eà, quæ in eo ipso capite octauo præcedunt & sequuntur: quibus ex professo de synodo agitur. Fit quidem etiam dedicationis mentio, sed obiter: nimirum quod eius prætextu Synodus Antiochiæ coacta fuit: Verum quæ statim sequuntur, quorúmque ratio per canonem illum redditur, de synodo loquuntur. Euidentiùs autem Musculum arguunt, quæ capite decimoseptimo scribuntur. Vbi sic author ille de Iulio pōtifice memorat, nulla facti dedicationis mētionē: Vtar autem ipsis Musculi verbis latinis: Literarum istarum inter se contrariarum exemplaria Iulius Episcopus Antiochiæ congregatis misit: scripsitque, primum quam molesta fuerit ipsum epistola, deinde quòd præter canones egerint, quòd ipsum ad synodū non vocasset cum canō ecclesiasticus vetet ecclesias consecrari sine sententia romani episcopi. Vides ne quam non respondeant vltima primis? expostulat Iulius se non vocatum esse ad syno-

dum. Quid autem in eo peccatum est Iuli? Maximè, inquit, contra canonem ecclesiasticum, qui vetat ecclesias consecrari sine sententia Romani episcopi. Præclare. Quis est tam stupidus, qui hic fraudem interpretis nõ deprehendat? Vis etiam euidentiore demõstrationem, quam vel cæcus palpare queat?

so 70. lib.

3. cap. 10.

hist. eccl.

Citat etiam Sozomenus eundem canonem: Atque eum locum ita vertit idem Musculus: Iulius vbi cognouisset Athanasio tutum non esse, vt in Ægypto maneret, accersiuit eum ad se. Illis autem, qui Antiochiæ conuenerant. (Nam tum temporis epistolam illorum acceperat) scripsit, reprehendens eos, quod clanculum Nicæni concilij dogma alterassent, & præter ecclesiæ leges ipsum ad synodum non vocassent, cum sacerdotali lege cõstitutum sit, pro irritis haberi deberi, quæ præter sententiam episcopi Romani geruntur.

Quid apertius, quàm non de consecrãdis ecclesiis, verum de synodis decretisq; synodorum canonem illum etiam apud Socratem loqui? A V L. Cur igitur hic Musculus non deprauauit itidem atque ibi? M O N. Dicam. Quoniam apertiora sunt verba Sozomeni, quàm vt fraus interpretis latere possit: Aut si mauius, quia minus valuit is memoria, quàm valere mendacem oportet. Quid illud, quod nuper in colloquio Vvormatiensi ipsæ columbæ ecclesiæ Lutheranae negarunt in suo codice reperiri apud Theophilactum verba illa, quibus in eucharistia ostenditur fieri

Theophi.
in Mar.
cap. 14.

ἡ ἁγία εὐχαριστία hoc est, trãselemetatio siue transubstantiatio panis & vini? An non extant ea verba in Græcis exẽplaribus, quæ vulgo circumferuntur? an non in latinis quoque, ab ipso forum compari Oecolampadio veris? Quæ igitur in vertendis & edendis libris, aut vlla omnino in re fidem habebimus istis, qui ita se gerunt in iis, quæ facillè possunt coargui?

A V L. Vt hæc omnia tibi concedam ita esse, certè vel illud mihi vicissim concedas oportet, ex hac Lutheri, Melanchthonis, & aliorum Euangelicorum doctrina & scriptis nostra memoria permultum boni extitisse. M O N. Quidnam? A V L. Si nihil aliud, illud profectò magnum est, quod ij vobis sacerdotibus & monachis de libris sacre scripturæ puluerem & situm, quo per multos annos obducti erãt, deterfere, & suffusionem, qua vobis oculi ad verbum Dei caligabant, detraxere. Neque enim negare potes, vos in scholis & monasteriis, non nisi philosophiam aut sophisticam, vel summas, nescio quas, atque doctores eos, quos vocant scholasticos (quos ego nomina re nescio) tractare, atque inde nobis rudi plebeculæ concionari, siue, vt verius dicam, fabulari solitos esse, exempla & miracula fabulosa promentes, Christi verò ac verbi eius, hoc est, Euãgelij & Paulinarum epistolarum rarò, aut nunquam mentionem facientes: Neque enim in eo versati eratis, donec Lutherus eò vos perpulit. M O N. Hæc quidem est istorum calumnia: Sed nunquam defuit verbum

*Psendenã
gelici stu-
dia homi-
num ad
lectionem
s. scriptu-
ra excita-
runt.*

Dei in Ecclesia. Lecta est semper sacra scriptura, & bene tum intellecta, tum explanata. Quanquam non iactata fortassis apud vulgus hominum tanta ostentatione, quanta nunc fit. Aedificare tunc pij concionatores ecclesiam Dei studebant, non peritiam scripturarum, aut obscurorum dogmatum scientiam ostentare: Cúmque apud Christianos auditores, & salutari de fide in Christum doctrina imbutos concionari se non ignorarent, Pauli ac cæterorum Apostolorum exemplo, mores hominum potissimum à vitiis reuocando, & ad pietatem cultúmque Dei, ac cæteras virtutes & officia vitæ excitando, informabant. Et cum animaduernerent, exemplis maximè duci homines, ea cùm è sacra scriptura & ecclesiasticis historiis petita, tùm se fortassis vel ab aliis pio quodam studio excogitata, & ad id, quod agebant, accommodata, in primis inculcabant. Difficilioribus autè questionibus, quarum plebs capax non erat, abstinebant: receptam Basilij, Gregorij Nazianzeni, Origenis, Cyrilli, Chrysoptomi, Dionysij Areopagitæ, atque adeo plerorúmque omnium S. Patrum doctrinam, Christi que ipsius Domini ac Magistri nostri, & Apostolorum, teste Eusebio, exemplum secuti: eas ferè ad scholas Theologorum reiciebant: Vbi excutiebat eæ subtilius inter doctos, sacris scripturis adhibitis. Quoniam autem sunt eæ nonnunquam obscuriores, & pugnare inter se videntur, plus operæ infumebatur in rationibus natura

*Basil. de spiritu sã
cto. ca. 27
Nazij. de Theolog.
sermo. I.
Orige. in Ez echiel.
om. II.
Cyril. in Ieu. lib. 5.*

turalibus ac dialecticis, doctorúmque orthodoxorum testimoniis citandis: propterea quod nemini esset dubium eos rectè sensisse, & probè scripturas sacras intellexisse & interpretatos esse. Attingebant tamen etiam concionatores nonnunquam obscuriora quædam, aliis alio moderatius, vel iactantius. Plerunque autè aliena autoritate niti, quàm noui aliquid de suo proferre malebát, & in maiore, quàm nunc est (inuenta arte typographica) librorum penuria, in cõpendiis & summis quibusdam, quas viri, pietatis atque doctrine opinionis flores, ante se cõscriptiferant, ferè cõquiescebát, securi, recte eas, Christi que Apostolorum doctrinæ & ecclesiasticæ traditioni couenienter cõscriptas esse. AVI. Atqui ipsi quoque sumularij vel summarij, & omnino scholastici doctores, operosis & inutilibus questionibus dediti, eam doctrinam, quæ verè Euangelica & salutaris est, neglexerunt. MON. Est hæc peruulgata noui istius euangelij aduersus veram Christi ecclesiam calumnia: superioribus seculis veram de religione doctrinam in ea ignotam fuisse, próque ea non modò inutiles quæstiones, verum etiã falsas quasdam & verbo dei contrarias opiniones peruagatas esse: Vtpote, doctrinam de fide neglectam, & pene oblitteratam: officium mediatoris dei & hominum christi Iesu non satis agnitum: beneficia eius meritis bonorum operum, satisfactionibus, indulgentiis, & orando pro defunctis obscurata: gloriæ Dei, sanctorum inuocatione & meritis, itémque ve-

*Chrysopt.
in Psalm.
140.
Dionysij
ad Rom.
Eus. de
monst.
Euang.
lib. I.*

neratione imaginum & cultibus, sine verbo Dei institutis, plurimum detractum instituta Christi Evangelica traditionibus humanis commutata: libertatem Christianam dierum obseruatione & aliis Iudaicis cęremoniis imminutā & oppressam propemodū: conscięntias hominum excarnificatas, & ad desperationem misericordię Dei adductas: denique totam fermę religionem Christianam partim Iudaismo, partim idololatria, vel, vt ipsis magis libet loqui & scribere, idolomania contaminatam fuisse. A V L. Sic est: hęc illi scholasticis doctoribus & vobis impingunt. M O N. Sed impudenter (quod pace tua dictum sit) perfriētis frontibus mentiuntur: Qui quidem vel præcipuus est fructus istius Euangelij, vn de planē quiuis agnoscat, quem id authorem habeat: Nempe eum, de quo ait veritas in euangelio suo: Mendax est, & pater eius. Calumnias autem eas esse, facillē quiuis deprehendet, qui scripta eorum, recentiorum inquam, & scholasticorum Theologorum, semota maleuolentia, legerit: Et est id perspicue demonstratum cum ab aliis rectē sentiētibus nostri temporis Theologis, tum à viro doctissimo & pientissimo, Hosio nostro, nō magis nomine, quàm re Hosio, episcopo Variensi. Sunt ab eis tractata cum hęc istā, tū omnia perquam diligenter, religiose, & piē, non sine accurata excussione sacrarum scripturarum, ita vt negare non possis, fuisse eos in iis exercitatissimos. Quod si me tamen vr-

gebis

gebis, vt tibi concedam, minus quàm par esset, curę ac studij superiori tempore impensum fuisse lectioni Sacrarum Literarum, non magnopere tibi refragabor. Solet hoc fieri in eo genere studiorum, quod cum labore aliquo coniunctum est, vt homines rebus trāquillis & quietis non parum de exercitatione, instrumentorumque suorum tractatione, & vsu remittant. Nautę quidem cum serenū est cælum, & mare tranquillum, & cum secundo vento nauigant, omisis remis ludunt inter se, aut aliud quippiam agunt. Vos quoque equestres & militares homines, quia pax est, nonne aratro & rei familiari, & nonnulli mercaturę manus, abiectis armis, admouistis, ita, vt gladios vestros rubigo occuparit? Neque tamen propterea bona est tempestas, aut bellum, quod hoc milites, illa nautas eò adducit, vt omisis rebus aliis, artes & instrumenta sua tractent. Eadem ratione non propterea Lutherus aut eius doctrina laudem meretur, quòd eò nos adduxit, diligentius vt scripturam sacram tractemus. Nec propterea hęc retici laude digni sunt, quod scribit Paulus: I. Cor II. Oportet & hęc esse, vt qui probati sunt, manifesti fiant in vobis. Valde sunt viles Eccles. heretici, quemadmodum scribit Aug. nō verum docendo, quod nesciunt, sed ad verū quærendum carnales, & ad verum aperiendo, spirituales catholicos excitando. Sunt enim innumerabiles in Ecclesia sancta Deo probati viri, sed manifesti non fiunt inter

*Hæresicon
utilitas.*

*Aug. de
verā reli-
gio. ca. 8.*

nos, quandiu imperitię nostrę tenebris delectati, dormire malimus, quam lucem veritatis intueri. Quapropter multi vt diem dei videant & gaudeant, per hæreticos de somno excitantur. Vtatur igitur etiam hæreticis, nõ vt eorum approbemus errores, sed vt catholicam disciplinam aduersus eorum insidias asserentes, vigilantiores & cautiore simus. Hic sane etiam August. testificatur, vtilis nobis esse hæreticos: At non propterea probandi sunt, ipsoꝝmque dogmata. Eodem sanè argumento probari possent, Iudæos recte fecisse, quod Christum morte affecerunt, per quã nos salutem adepti sumus. Quin & Satanas hic laude sua fraudandus non esset, qui Iudæos eò induxit: Ne in eo quidem, quod tam multi sancti martyres per supplicia sua in cælum peruenerunt. Nam nisi Satam Iudæos & Paganos in eos concitasset, fortassis martyrij coronam adepti non fuissent. A V L. Sed tamē multa vtilia & salutaria Lutherus, Melancthon, Brentius, & alij, quos vos pro hæreticis habetis, docuerunt & conscripserunt. M O N. Est ita. Aliter namque homines nõ decepissent, nisi bona malis, & vera falsis admiscuissent. Venena quoque facile esset cauere, nisi dulcedine aliqua temperarentur, & bono cibo potuue immiscerentur. Neq; pisces hamum deuorarent, nisi esca præfigeretur. Iã olim scripsit Paulus, quod etiam dudum commemoravi: Nã eiusmodi pseudapostoli sunt operarij subdoli, transfigurates se in Apostolos

*Hæretici
recta
uis
ad-
miserunt.*

2. Cor. II.

los Christi. Et non mirum: Ipse enim Satanas transfiguratur se in Angelum lucis. Non est ergo magnum, si ministri eius transfigurentur velut ministri iustitię. Et Christus ipse nos præmonuit, quod falsi Prophetę in vestimentis ouium ad nos essent venturi. A V L. Si verũ est, Lutherum, Melancthonem, Brentium, addo etiam Calvinum, & alios recentiores multa bonaliteris mandasse, cur bona non amplectamur, mala autem reiiciamus? M O N. Quis autem mala à bonis discernet? A V L. Id quidem facile est. Quicquid est consentaneũ verbo Dei & scripturę sacrę, id amplectendum est. Quod verò contrarium est, aut non extat in Euangelio, vel Apostolicis scriptis, recipiendum non est. M O N. Nihil est fallacius ista regula. Iam audisti ex me, nullis ferẽ vnquã hæreticis scripturas desuisse, quibus dogmata sua, quamuis absurda, improba, & impia tuerentur, detorquentes eas ad suam ipsoꝝm & multorum aliorum perditionem. Proinde hæreticorum & suspectorum scriptorum lectione prorsus abstinendum est, iis, præsertim, qui non satis perspectam habent formam sanorum verborum, & quorum partes

Matth. 7.

*Hæretico-
rum scri-
pta cauẽ-
da.*

2. Tim. I.
Tit. I.

etiam, malam ac pestilentem, quàm bonã her-
bam carpit, & imprudens sese inficit. **A V L.**
Nos quidem homines sumus, non oues: Non
deest nobis ratio & iudicium. **M O N.** At Chri-
stus Redemptor & liberator noster oues nos
esse voluit, nempe vt ouium in morem non
sua quisque sapientia niteremur in iis, quæ ad
religionem & salutem nostram pertinēt, sed
pastorum curæ ac ductui nos totos permitte-
remus. Ne Euæ quidem in paradiso defuit, in
quo delectum faceret: nec fuit ea ratione de-
stituta. Perfecti enim à Deo conditi sunt pri-
mi parentes nostri: Et tamen præterita arbo-
re vitæ, noxium fructum ea decerpere maluit:
quo se & nos omnes pessundedit. Quid autē
eam decepit? Vidit mulier, ait scriptura, quod
bonum esset lignum ad vescendum, & pul-
chrum oculis, aspectuque delectabile, & tu-
lit de fructu illius & comedit. Quàm sæpe
autem verum est in vita hominū illud, quod
scribit poëta quidam?

*Horat.
lib. 1. ser.*

Fallit enim vitium specie virtutis & umbra.

An non animaduertimus autem quæso,
nos ipsos quoque (licet homines, non oues
simus) in quotidianis escis libētius & auidius
malam & insalubrem, quàm bonam appetere,
& suauius vesci? Recte Moses cunctam co-
gitationem cordis humani intētam ait esse ad
malum omni tempore. Quid autem atinet è
turbidis & impuris lacunis haurire aquam,
cùm è limpido fonte potare liceat? Nō teme-
re igitur vulgo interdicitur hæreticorum li-
bro-

Gene. 3.

Gene. 6.

rorum lectione. Veritatis enim simplex est
oratio, vt est in prouerbio: Falsum autē ver-
borum lenociniis fucatum, & quasi suauibus
quibusdam condimentis temperatum, prius-
quam aduertat animū, specie boni in pectus
sese insinuat. Ne verò existimes nouū id esse
& insolēs, interdici quibusuis lectione hæreti-
corū librorū: Septima synodus Oecumenica
statuit, ne quis eiusmodi libros habeat. Si
autem habuerit, vt episcopus tradat. Quod si
non fecerit, clericus quidem deponatur, lai-
cus verò à cōmunionem arceatur. Et longe ve-
tustior ea sanctus martyr Cyprian⁹, schisma-
ticorum quoque scriptorum lectione absti-
nendum esse censet. Quin & Constantinopo-
litana quædam synodus, seu potius concilia-
bulum Arrianorum Episcoporum, ita scribit
de Ætuo, & ipso hæretico, quæadmodū Theo-
doritus memorat: Condēnato à synodo Æ-
tio, propter nefaria & offensionū referta scri-
pta ipsius, fecere episcopi, quod ecclesiasticis
legibus cōsentaneum est, vt & honore diaco-
natus priuaretur, & expelleretur Ecclesia.
Nōsque editis monitionib⁹, legi nefandas epi-
stolas ipsius vetuimus, ac omnes hortati su-
mus, vt illas tanquam inutiles & infructuosas
abiciere vellent. Vides ipsos quoque hæreti-
cos hæreticorum librorum lectione aliis in-
terdixisse? Porrò Constantinus Magnus impe-
rator Christianus seuerè edixit per omne im-
perium suum, vt libri hæreticorum exureren-
tur. Si quis verò occultaret, vt capitali pœ-

Cant. 9.

*Cypr. ad
Cor. epist.
6.*

*Theodor.
Eccl. hist
libr. 2.
cap. 28.*

*Lex de
lib. hære-
ticorum
exuredis.*

Socrat. hist. Eccl. li. 1. ca. 9. na afficeretur. Extat & Iustiniani simillis lex
Sozo. hist. Eccl. li. 2. cap. 21. in Autenticis, siue nouellis constitutionibus.
Aut, vt Anthimus Tit. 3. Hæretici vitandi. 1. Cor. 5. 2. Ioan. 2. Tim. 2. Eccle. 13. Iam verò & Paulus hereticum hominem vitari iubet post vnam & secundam correptionem. In quo non tam illud spectat, vt ne cibum cum eo capiamus, aut negocij quicquam in vita communi habeamus, aut vt occursum quoque eius vitemus: Quæquam & hæc sunt cauenda, quantum id nobis est, secundum aliam eiusdem Pauli doctrinam: vbi dicit, cum eiusmodi ne cibum quidem sumi oportere: & Ioannes neque in domum eum recipi, neque aue ei vult dici. Non tam hæc tamen spectare ibi videtur Paulus, quàm vt colloquia, conciones, disputationes, scripta eorum, execratorumque sacrorum communionem, & quicquid eiusmodi est, vnde infici animi nostri possint, sedulo fugiamus. Quod quidem aliunde planum fit, vbi idem Apostolus profana & vaniloquia deuitanda esse præcipit, & causam addit: Quia sermo eorum serpit, hoc est, proxima quæque inficit, vt cancer. Eodẽ spectat sapiens, cum dicit: Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Proinde scripta pariter & colloquia concionelque hæreticorum atque schismaticorum, & cœtus ad orandum & colendum Deum instituti, vt inquinamenta, magnopere vitandi sunt piis omnibus. Neque vnquã, siue in cultu dei, siue in vllò dogmate, cõiungere se quisquam debet cum Ecclesia malignantium, & à cœtu atque communionem sanctorum, hoc est, Ecclesiæ Catholi-

RELIGIONE. LIB. II. 60
 tholicæ segregare. Quod quidem à maioribus nostris perquam Religiose obseruatum est per sexcentos ferè annos, quibus Polonia, cum semel Christo nomen dedisset, nunquam sese per Dei gratiam ab Ecclesia Catholica segregauit, aut vllis profanis hæreticorum nouationibus contaminauit. Ante centum quidem & viginti vel triginta annos non pauci equestris ordinis nobiles & factiosi homines, Husi & Vicleffi sectam atque dogmata amplecti cœperant: sed celeriter id malum conqueiuit. At non ociosi eius rei spectatores erant rex & senatus regni, tam profanus, vel vt vocant secularis, quàm Ecclesiasticus: Non sunt illi viri pij & sapientes passi, malum id radices agere, neque serpente, nullam neque necessitudinum, neque loci cuiusquam, dignitatisue rationem ducentes, ac ne priuatorum quidem commodorum suorum, potentiaque vel comparandæ, vel ostendendæ. Euitabantur olim tales passim & plecebantur, qui curiose ac temerè de Religione dissertabant. Vitabant eorum confessus & congressus atque familiaritatẽ boni & honesti viri. Tantum aberant, vt quispiam aridèdo, vel renidendo, vel ad honores & magistratus eos prouehendo ausus eorum approbare velle videretur, & animos eis adderet. Ac ne militibus quidem externis, quorum auxiliis necessariò tunc vtendum erat publicè maioribus nostris ad propulsandas vicinorum iniurias, faciliè indulgebatur.

Polonorum constantia in religione.

Quin & regnum armis viisq; florens cum offeretur vltro, à pio rege Cazimiro de sententia Senatus amplissimi repudiatum est, quòd videretur hæretica labe infectum esse. Ita tunc piaculum erat, commune aliquid habere cum hæreticis. Nunc id in laude vrbauitatis ducitur: neque satis Vrbanus & Aulicus habetur is, qui de religione garrere nescit, vel non dignatur. Atque ita vos aulici & nobiles homines plerique abieciſtis militaria studia maiorum vestrorum, Theologiamq; arripuistis, & perlecto libello, duobus tribusq; grossis venali, aut ne lecto quidem, sed audito tantum, inter computandum quopiam itidem duorum grossorum Theologo, confidenter & præfracte passim quibusuis locis ac temporibus de religione disputatis. A V L. Scilicet præstaret interrim alea vel chartis ludere, aut perpotare eo vsque dum oculi exiliant, aut nequiter & impudicè confabulari, aut obtreſtare denique hominibus & ordinibus. M O N. Vtinam quidem ab his vobis temperaretis. A V L. Equidem hæc non laudo: Cæterum lectionem & colloquia de religione ac de verbo Dei reprehendere non possum. Dauid verò etiam beatum pronunciat eum, quisquis in lege domini meditatur die ac nocte. M O N A. Bona quidem sunt colloquia de religione & rebus ad salutem pertinentibus, si sint modesta & honesta ac tempeſtiua, non curiosa, neque pertinacia, ac non cum sciolis itidem & curiosis

Psal. I.

*Colloquia
de religio
ne qualia
probanda
sunt.*

riosis hominibus, sed cum iis, qui per multum tempus in eiusmodi rebus pio studio versati sunt: denique in loco, & hoc animi proposito, vt aliquid boni addiscas, nõ vt contetioni indulgeas. Hoc enim vetat Paulus, dicens: Non li contendere verbis: Ad nihil enim vtile est, nisi ad subuersionem audiētium. Quanquam autem nihil prohibet meditari quenquam in lege domini conciones sacras frequentatem, etiam si ipse non lectitet, eum præsertim, qui à sacris Ecclesiæ ministeriis remotus, aliis vitæ communis officiis destinatur: Sed tamen ne lectionem quidem ego reprehendo in iis, qui abundant ocio, habentq; nonnullos progressus in literis, si cum pio studio piam & honestam vitam coniungant. Nam ita demum fructuosa fit sacrarum literarum lectio: Cui est sane bonum & vtile incubere, & in lege domini meditari, vt inde fidem & spem tuam confirmes, charitatem accendas, & vitam emendes, familiamque tuam rectè gubernes & instituas: verum ista, vt ne minima quidem in re à sensu & consensu ecclesiæ Christi discedere tibi fas esse arbitreris. A V L. Quid si multi errores, multaq; praua instituta & mores, qui abusus vocantur, extant in ecclesia? ij ne assensu vel silētio nobis approbadi sunt? M O N. Vtinam nihil sit eiusmodi. Verù de hoc aliàs, si videbitur. A V L. Iam adeò perturbatus est animi mei sensus, vt prorsus ignorem, quid sequar. M O N. Ostēdam ego tibi, quid sequare: nec errabis. A V L. Obscuro te, sicut me do-

2. Tim. 2.

lectio sacrarum literarum, qua in quibus probada.

cuiſti, quid fugiam, ita doceas etiã deinceps, quid ſequar. M O N. Faciam. Verũ reiiciamus hoc in alium diem. A V L. Ne in longum reiicias vehementer te oro. Iam enim me adduxiſti in faſtidium doctrinã iſtius, quam vocãt Euangelicam: ſed ne in veſtra quidem, quam Eccleſiaſticam vocatis, omnia mihi probatis, quæ vel ipſi docetis & ſequimini, vel in iis, qui ſe à vobis ſegregant, reprehenditis. Vide mini vos quoque, perinde atque illi, interdũ nimis contentioſe agere. Spero autem te aliquid æquabile & verbo Dei conſentaneum allaturũ eſſe. M O N. Idem & ego ſpero. Opto quidem certè. Nec te fallere velim in eo, in quo vtriuſque noſtrũ ſalus agitur. A V L. Veni igitur quæſo ad me cras in diuerſoriũ meum: ibi ſimul prandebimus. M O N. Neſcio vbi diuerſas. Nonne autẽ fatius eſt te ad nos ad templum venire? Ibi licebit nobis in porticu cõuenire, & partim ſtãdo, partim ſedendo, partim inambulando liberẽ colloqui. A V L. Placeat: Verum heus tu, qua hora? M O N. Duodecima. A V L. Rectè. M O N. Tu interim Deum precare, vt gratiam ſuam vtrique noſtrum impertiri dignetur ad gloriam ſuam. Idem ego faciam. Vale. A V L. Tu quoque vale.

DE

DE VERA CHRISTI RELIGIONE,

ET QUID HOMINI CHRI-

ſtiano in ea ſequendum ſit.

LIBER II.

Martino Cromero Authore.

COLLOQVNTVR,

MONACHVS ET AVLICVS.

MONACHVS. Eccum heſternũ Avlicum meum. A V L. Ego verò iã diu te expecto pater. M O. Bene ſe res habet: Iam patrem vocat, quem heri Phariſæũ appellavit. Nondum eſt hora duodecima. A V L. Fortaſſis: ſed mihi nox quoq; hæc lãgior eſſe viſa eſt. Nõ leuiter enim me permouit heſternus ſermo tuus de noua iſta religione, ſiue doctrina, vt tu dicere ſoles, pſeudeuangelica: addeò vt iam ea minus mihi placeat, quã dũdum. Quod ſi vos monachi & ſacerdotes cre-

bro ita nobiſcũ colloqueremini, aut pro con- *Hæreſion*
cionibus nos doceretis, minus eſſet errorum *noſtri tem*
atque diſſenſionum inter nos. Nam licet mul- *poris pro-*
ti ſint, qui propterea nouam illam doctrinam *pagatariũ*
amplectuntur, quia ſũauis eſt, & ad licentiam *cauſe.*

frena relaxat hominibus, sed non pauci sunt itē, qui religione incitati, & salutis æternæ cupidi, cum in istos Evangelicos concionatores, aut libellos eorum inciderint, idem patiūtur quod famelici: nempē, vt cibum fortuitu oblatum, auidē vorent, non reputātes secum, sit ne is salubris, an insalubris. **M O N.** Vera dicis: Et priusquam nouerint, quid nos doceamus, cęcum nostri, doctrinæq; nostræ odium imbibūt. Etenim illi perfricta fronte vbique sese ingerunt, & confidenter de omnibus differunt. **A V L.** Et quidem sacram scripturam quasi è manica, vt vulgo dicitur, fundentes, tertio quoque verbo Euangelium & verbum Dei crepāt: vos verò ad instituta & mores siue traditiones ecclesiasticas, quasi ad normā quādam, pleraque omnia reuocatis, & quod semel vsu & consuetudine inueterauit, qualecunque, id est, mordicus defensatis. Hic ego sanē quā lubēs ex te didicero, quid nos sequi oporteat. Ea de causā hic nunc adsum, he sterni promissi tui exactor. Spero autē te nihil eiusmodi dicturum esse, quo me in errorē inducas. **M O N.** Auertat Deus, vt aliquid falsi aut prauī te doceam. Agitur in eo, sicut heri dixi, salus animæ meę pariter ac tuæ. Nihil dicam quod verbo Dei confirmare & probare nequeam. **A V L.** Istud equidem lubens audio. Enimvero hoc est verū certūmq; religionis nostræ fundamētum: Quo si niteremur, nunquam aberraremus, neque essent inter Christianos ista dissidia. **M O N.** Rectē istud perpēdis,

*Verbum
Dei fundamētum
est religionis.*

dis, verbum Dei esse verum certūque veræ religionis fundamentum. Neque enim intellectus vllus creatus immēsam illam & infinitam diuinæ naturæ lucem perspicere, voluntatēque eius cōprehendere potest, nisi quatenus ipsa se cuiq; impertit. Ipsius igitur Dei verbo informemur necesse est, quid nos sequi, quid fugere in religione ac Deo colendo oporteat. Ab hoc fundamento si recedamus, in fœdos falsarum religionū errores, & in semperiternum interitum, quod procul Deus auertat, delabi nos necesse est. **A V L.** Ita profectō docent Lutherani, siue, quemadmodum ipsi vocari volunt, Evangelici: & hoc mordicus tenent: Atque ob id segrēgāt sese à vobis monachis & sacerdotibus, ducūtque vos pro alienis à vera Christi ecclesia, quæ verbo Dei regatur: asserentes, vos à Dei verbo discessisse, humana cōmenta secutos: ita vt in vos quadrare dicant illud, quod dominus dixit Pharisæis: Irritum fecistis mādatum Dei propter traditionem vestram. *Mat. 15.* **Quin** cōtaminasse vos religionem Christianam, non modò profanis superstitionibus, verū etiam idololatria, prædicant. **M O N.** Ita quidem illi nos vulgò traducunt & criminantur: Sed non sine impudenti calumnia. Quod prius quā planū fiat, constituendum nobis est certi aliquid de verbo dei, ad quod deinde, quasi adamussim certissimam doctrinam nostram expendam. **A V L.** Placet: In dirimendis enim cōtroversiis de iudice siue arbitro primū conueniat oportet.

ter. *M O N.* Arbitrantur isti, solas scripturas sacras esse verbum Dei: Sed falluntur, aut fallūt planissimè. Nam neque solæ sacræ scripturæ: neq; eæ quolibet sensu prolata & intellectæ, sunt verbum Dei. *A V L.* Quid ais? Mihi certè permirū, ne dicam absurdū videtur, & Christi magistri nostri præcepto, quod nos scrutari scripturas iubet, contrarium, si vsquam alibi, quàm in scripturis verbum Dei, Christi; doctrinam quæramus, aut, si quis eas (in quâ) neget esse verbum Dei. *M O N.* Non videbitur spero tibi mirum, neque cōtrarium Christi præcepto, cum quæ dixi probauero, & ad oculum demonstraro. *A V L.* Id expecto. Sed memento, quomodo inter nos conuenerit de ratione probandi. *M O N.* Memini: Ac primū, non solis scripturis sacris verbum Dei contineri. Sic autem rem accipe. Homo, cum sit solus inter animantes mēte & ratione præditus, nō modò ea quæ sunt & fiunt in rerum natura, intelligentia inuestigat & percipit, multaque præterea naturæ vestigiis insiltens excogitat, verum etiam animi sui sensa alteri communicat & explicat. Id autè facit partim verbis & sermone, partim scriptura, partim nutibus & gestibus, siue aliis quibusdam signis. Sed horum omnium certissimus & maximè proprius interpret mētis est sermo, ore proiatus, quem itidem atque ipsūm animi sensum siue conceptum, Græci λόγος vocant: Latini, Theologi præsertim, nonnunquā verbum dicere malunt: Cui scriptura, & nutus, gestusq;

*Propositio**Ioan. 5.**Hominis præstinita.**Sermo et verbum.*

subseruiūt. Atq; hinc est, quod quamuis hæc inter se distincta sint, & vni cuidā generi subiecta, tamen quia propriam id appellationem non habet, non est inusitatum, vt non modò id, quod ore enunciatur, sed etiā quod manu scribitur, siue aliis quibusdam signis indicatur, sermonis & verbi nomine appelletur: & quidē non tam ipsa vox articulata, aut nomen & verborum contextus voce prolatus, scriptusue, aut figura corporis & membrorū hac appellatione designatur, quàm comprehensa his rebus sensa, quæ de animo loquētis, scribentis, vel significantis in animo audiētis, legentis, intuentis, aut quouis alio modo percipientis transfunditur. Cum autem Deus etiam, pro summa sua erga genus humanum beneficentia, mentem & voluntatem suam diuinam hominibus ad salutem ipsorum, suamque gloriā patefaciat, id siue voce, siue scriptura, seu signo quopiā sensibus obiecto fiat, seu quo alio arcano modo animis insinuetur, verbum & sermonem Dei vocamus. Nec refert, per se ipse Deus id faciat, an angelorū hominūue, siue aliū cuiuspiam naturæ conditæ ministerio. Nam & in humana vitæ consuetudine, si quid legatus vel ad minister domini sui mādato loquatur, ipsius domini verba seu verbū id esse dicimus: Itēmq; scripturam seu literas domini appellamus, quas amanuensis eius nomine & mādato conscripsit. Quin etiā si literæ ab alio atque alio transcribātur, dictæue iterentur, vel etiā describātur,

Verbum Dei quid appelletur.

nihilominus rectè eius esse verba dicuntur, cuius mentem voluntatèque explicat. Itaque propriè quidem verbū Dei dicimus id, quod Deus ad Abraham vel Moſen, exēpli gratia, locutus est, ſiue id per angelos, ſiue alio quopiam modo factū est. Sed & internæ prophetarum inspirationes, rectiſimè verbi Dei nomine cenſentur. Hinc est illud Dauidicum: *Psal. 84.* Audiā quid loquatur in me dominus Deus. Decem quoque præcepta legis in tabulis lapideis digito Dei scripta, rectè verba Dei dicuntur. Illud item rubi ardentis & non conflagrantis viſum ſiue ostentū, quod vidit Moſes, idemque id quod Petrus in Ioppe, nō perperam verbum Dei dicitur. Nec minus rectè autè id, quod ſiue Moſes, ſiue Eſaias, ſeu quis alius, quem Deus alloquio vel ſpiritu ſuo dignatus ſit, diuinitus acceptū aliis hominibus impertitus est, ſiue id viua voce, ſeu ſcripto, ſiue alio quopiam ſigno fecit, idque poſtea per longam ſeriem ſuccedentium ſibi inuicè hominum aliis atque aliis itidem quaſi per manus traditum est, Dei verbum à nobis appellatur, dum modò eo ſenſu accipiatur, qui ſit menti ac voluntati Dei coſentaneus. Alioqui enim nihil minus erit, quàm verbum Dei, licet ab angelo vel propheta profectum, & coſcriptum eſſe conſtet. Qualia fuerunt ea, quibus Satan filium Dei tentans in deſerto uſus est. Licet enim ille verè diceret: Scriptum est enim: & quemadmodum ſcriptum erat proferret: tamen quia nō eo ſenſu id proferebat, quo

quo à ſpiritu Dei per prophetam prolatum erat, non erat Dei verbum, ſed mendacium, quod ille ex propriis loquitur: Quoniam autem Chriſtus dominus Dei filius, ac Deus uerus est; quicquid is cū in terris inter homines uerſaretur locutus est aut ſcripſit, aut geſtu ſignòue vllò in myſterio repræſentauit, pro uero Dei uerbo id habendum est: & quidem expreſſiore, quàm quod à prophetis enūciatum, vel ſcriptis mandatū est. Hinc Paulus epiſtolam ſuam ad Hebræos ita orditur: Multifariam multiſq; modis olim Deus loquēs pa- *Hebr. 1.* tribus in prophetis, nouiſſimè diebus iſtis locutus est nobis in filio. Hic est, qui quæcunq; audiuit à patre ſuo, nota fecit nobis. Hic cum *Ioan. 14.* nos de poteſtate peccati, Satanæ, & mortis morte ſua liberaſſet, ac filios Dei, uitæq; eternæ, & regni cœleſtis hæredes effeciſſet, ſiue adeò, ut magis propriè cum Ioanne Euange- *Ioan. 1.* liſta loquar, poteſtatè nobis, ut tales fieremus, Chriſtus *no ſolum* dediſſet, uiam etiam, qua hæc tam præclara ſeruator *est, uerū* aſſequi queamus ac debeamus, Deūque bonorum illorum authorem cōnoſcamus, & *etiam mā-* ritè in ſpiritu & ueritate colamus, doctrina & *giſter mū-* exemplo ſuo nobis demōſtrauit, ſiue, ut Paulino uerbo utar, inſtituit: A poſtoli uerò ac cæteri diſcipuli eius, cū à ipſo eruditi, tum à ſpiritu ſancto illuſtrati, eius iuſſa per uniuerſum *Ioan. 4.* orbem terrarum propagarunt. Inſeuerat qui. *Hebr. 10.* dem initio Deus in natura hominis à ſe conditi nonnullam ſui cognitionem, per quam is *Religio-* non ignoraret ſuū & cæterarum omnium re- *nis ſemi-* na.

rum cōditorem atque moderatorem, & quid ei placeret, qui displiceret: quo actiones suas vitamque omnem ea quasi certissima quadā regula ad bene beatēque viuendum dirigeret. Verum ea cognitio, post vitiatam peccato naturam, obscurata, sensimq; obliterata est prope modum. Hinc postea falsæ religiones ab hominibus excogitatae extiterunt, quibus nō modò verus rerum omnium opifex, Deus fecus quā par esset, & quā ipse vellet, verum etiam naturæ quædam longè infra diuinitatem posita, & ad extremum imagines & statuae mortuorum hominum, atque dæmonum humanis manibus fabricatæ pro diis colerentur. Non est tamen passus Deus Optim. Max. genus humanum in iis tenebris penitus consensescere & interire. Non defuere primis illis sæculis, qui parentum & maiorum suorum traditione & moribus informati, ac diuinitatem etiam illustrati, rectè solum verum Deum colerēt. Quales fuere post diluuium Abraham, Melchisedech, Loth, Isaac, Iacob, & alij. Nam ante diluuium retentus est tamen publice vnus veri Dei cultus. Ad extremum vnum sibi delegit populum Deus de posteritate Abraham, cui per Moysen feruum suum legem tulit, temporarios quosdam colendi sui ritus & vitæ degendæ præcepta continēt, donec instauraret omnia in Christo filio suo, quemadmodum ab æterno præfiniuerat, veramque ac sempiternam religionem iam non vni populo, sed vniuerso generi humano per eum

*Falsarū
religionū
origo.*

*Religio
vera retē
ta à pa-
tribus.*

*Legis Mo
sicae fi-
nis.
Ephes. I.*

eum proderet: cuius quasi seminarium quoddam lex illa continebat. Neque eo contentus, per prophetas etiam subinde excitatus, mandatisque suis instructus eū ipsum populum, præfractum & ad impietatem prolabentem ad officium reuocabat, & pedetentim à temporariæ illius legis vmbri ad promissam ac tenuiter etiam tum deliniatā veræ religionis lucem traducebat: Quæ tandem suo tempore à Christo Domino, doctore iustitiæ per Prophetam quendam olim promisso, ac certissimo & fidelissimo Diuinæ voluntatis interprete, utpote ipso Dei verbo, veròque Deo, cum certa totius generis humani salute prolata est & explicata. Hinc rectè Petrus cū cæteris Apostolis ab eo sibi discedendum esse negauit, quod eum verba vitæ æternæ habere diceret. Quæ verba Cyrillus Episcopus ac doctor eximius explicans, ita scribit: Hinc etiam discimus, vnum solummodo Christū sequendum esse Magistrum, illi soli inhærendum, qui ad vitam æternam deducere potest. Sic enim in primogenitorum Ecclesiam ingressi, vltima beatitudine perfruemur. Hoc igitur est verbum Dei, quo nos, qui à Christo Christiani dicimur, in colēdo Deo, & vita ac beatitudine æterna adipiscenda potissimum niti oportet. Quod vocatur etiam Euangelium, hoc est, bonus nūcius, quia per id reconciliatio Dei & salus generis humano nunciatur. Dicitur & lex Euangelica ab eo ipso Euangelio: & Christiana à Christo

*Christus
vera reli-
gionis Do-
ctor.*

Ioel. 2.

Ioan. 6.

*Cyri-
llus in
Ioan. lib.
4. cap. 28.*

*Euange-
liū quid.
Lex euan-
gelica &
Christia-
na.*

authore: eò quod continet præcepta, quibus ad propositã per Christum Dei gratiam & salutem peruenitur. Quomodo autem ea nobis lex atque doctrina, idque Euangelium & verbum Dei proditum est? Principio in confesso est, Christum ipsum Seruatorem ac magistrum nostrum, ante mille quingentos annos in mundo inter homines communem vitam degentem, licet propter omnium totius mundi, & omnium sæculorum hominum venisset tamen in vna tantum orbis terrarum portiuncula, nempe in Iudæa siue Palæstina, solos ferè Gentiles suos Iudæos paulò plus tribus annis viua voce & exemplo suo docuisset: scriptis verò nihil mandasse. Semel duntaxat legimus eum scripsisse, idque in terra ac in puluere: quod ilicò ventus difflauit, vel homines pedibus delerunt. Discipulis quoque suis & Apostolis, hoc est, legatis, quos in vniuersum orbem terrarum dimittebat, non præcepit is, vt aliquid scriberent, sed vt itidem docerèt, quemadmodum testificatur Matthæus in Euâgelio suo scribens, quòd Dominus Iesus cum resurrexisset ex mortuis, ascendens ad Deum patrem, sic eis præcepit: Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia, quæcunq; mandauit vobis. Et si autem nõ verbis modò, sed etiam signis atq; scriptura, sicut iam dixi, docemur, tamen ad sermonè atque prædicationè Christum id retulisse potissimum, è Marco discimus:

*Christiana
nam doctrinam
voce traditã esse.*

Ioan. 8.

Matt. 28.

mus: qui eiusdem præcepti mentionem faciens, his verbis vtitur: Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Intelligebat nimirum doctor orbis terrarum sapientissimus, atque ad eò ipsa Dei virtus, ac Dei sapientia id, quod ne humanarum quidem rerù vel mediocriter periti ignorant: Nullam artem (ne dum eam, quæ sit omnium præstantissima ac difficilima, colendi, in qua, Deum, ac rectè viuendi, & ad summam beatitudinem perueniendi, qualis est vniuersa Christi doctrina) literis sine præceptore, vt scribit quidam, & sine aliqua exercitatione percipi posse. Ac proinde non scribendo, vt rùm docendo ac prædicando eam ipsam siue artem, siue doctrinam omni creature, hoc est, omnibus totius mundi hominibus à paucis illis, quos ad hoc delegerat, ac itidem non scribendo, sed docendo, tum verbis, tum exemplis suis instituerat, tradi voluit: Et quo id rectius illi & expeditius facere possent, omnium totius mundi non literarum, sed linguarum peritiam cœlitus per spiritum sanctum ipsis infudit. Hoc est Euâgelium, quod illi & successores eorum episcopi & presbyteri vniuerso mundo & omnibus sæculis quasi per manus tradiderunt, domino opitulante siue cooperante & sermonem eorum signis confirmante, sicut scribit Marcus, & Paulus ad Hebræos, Semènque illud doctrinæ ac verbi sui diuini gratia sua fouète, vt in cordibus hominum radices ageret, cresceret, fructumq; pro-

Mar. 16.

*Cicero in
Epist. fa-
mil.*

*Euange-
lium non
scriptu.
Mar. 16.*

Hebr. 2.

Hiere. 31. ferret, sicut per Hieremiam prophetam pri-
dem promiserat. Ecce dies venient, dicit do-
minus, & feriam domui Israëli, & domui Iuda
fœdus nouum: Et paulò pòst: Post dies illos,
Hebr. 8. dicit dominus, dabo legè meam in visceribus
eorum, & in corde eorum scribam eam. Quæ
verba Paulus repetit, & ad eandem rem accõ-
modat. Hoc est verbũ Dei viuum & efficax,
& penetratiũ quouis gladio ancipiti, quem-
Hebr. 4. admodum scribit idem Paulus, quo solo Ec-
clesia Christi administrata est aliquãdiu, nul-
lum scriptum Euãgelium, neque vllam aliam
scripturam, præter veterem Hebræorum le-
gè habens. Hoc est illud Euãgelium, de quo
Paulus scribit Corinthiis: Per Euãgelium ego
2. Tim. 2. vos genui. Itèmq; Timothæo: Secundum
Euãgelium meum. Non scripsit sanè Paulus
vllum Euãgelium: Ne epistolam quidem ad
Corinthios prius vllam scripserat: Ad Timo-
thèũ scripserat quidè, sed in ea nihil est eiuf-
modi, quod hoc loco cõmemorat à se in Euã-
gelo suo traditum fuisse. Neque id de Lucæ
Euãgelo accipiendũ est, vt volunt nonnul-
li, quali Lucas id ex traditione atque doctrinã
Pauli cõscripserit. Ipsemet enim Lucas testa-
tur, se id cõscripsisse ex traditione eorũ, qui
ab initio ipsi viderunt: Hoc est, cum Christo
vixerunt: Inter quos Paulus nõ fuit: quod ex
Actis Apostolorum ab eodem Luca cõscrip-
tis planũ est. De hoc ipso Euãgelo Ga-
latis quoque idè Paulus scribit: Miror quòd
Galat. 1. sic tam citò trãsferimini ab eo, qui, vel quod,

vos

vos vocauit in gratiam Christi, in aliud Euan-
gelium, quod non est aliud: nisi sunt aliqui,
qui vos conturbant, & volunt conuertere E-
uangelium Christi. Et mox: Si quis vobis Euan-
gelizauerit, præter id, quod accepistis, anathe-
ma sit. Hoc Euãgelium cum ipsis etiam Apo-
stolorum temporibus pseudapostoli quidam
& Hæretici, quales fuerunt Hymenæus, Ale-
xãder, Ebion, Cerinthus, & nonnulli alij adul-
terare cõcepissent, non tã veteris testamèti scri-
pturis, quibus ipsi plerunq; nitebantur, quàm
authoritate atque traditione eorũ, qui Chri-
stum penitus nouerant & audierant, vel con-
sensu eorum, qui secũdum Apostolos Eccle-
siis præerant, vel denique Apostolicorum vi-
rorum miraculis refellebantur. Atque ea de-
mum erat vera Christi doctrina, verũmq; E-
uangelium, quod vel ipsi Apostoli eius, vel eo-
rum, qui per eos Ecclesiis præfecti essent, cõ-
sensus, vel Deus ipse per euidentia & huma-
nam virtutem superantia miracula approbas-
set, siue id veteris testamenti scripturis cõfir-
maretur, siue non. Hinc factum est, vt Pau-
lus, quamuis Christum cœlesti sibi loquen-
tem audiisset, tamen ad Ananiam discipu-
lum ab eo mitteretur, vt inde disceret, quid se
facere oporteret: Ac ne dubitaret id esse ver-
bum Dei, miraculo curatæ cœcitatatis eius, illi
Deus fidem astruxit. Idèmq; Paulus licet in
Paradiso ac tertio cœlo audisset arcana verba,
tamè, sicut ipse scribit, secundum reuelationè
ascendit Hierosolymam, & contulit cum illis

*Euãgelij
probandi
& vindi-
candi ra-
tiones.*

Acto. 9.

Galat. 2.

(Apostolis videlicet, ac ceteris qui Christum audierant) Euangelium, ne fortè in vanū cur-
reret, aut cucurisset. Iam cum quidam descē-
dentes de Iudæa docerent gentes, quòd nisi
circumciderentur secundum morem Mo-
sis, non possent saluari, & Paulus cum Barnaba
ipsis aduersaretur, statutum est, vt ea de re ad
Apostolos & presbyteros in Hierusalem re-
ferretur. Et quod ij communi cōsensu decre-
uerūt sine vllis scripturarum testimonijs, ac-
ceptum est à Christianis, perinde ac si Chri-
sti esset doctrina. Porrò cum Sergium Paulū
proconsulem à Paulo & Barnaba audientem
verbū Dei Clymas magus à fide auertere co-
naretur, miraculo Paulus doctrinā suam com-
probauit, cum eum cecitate percussisset. Qua
ratione Petrus quoq;, diuersum docēte Simo-
ne Mago, nō semel, nec vno in loco vsus est,
teste discipulo eius Clemēte Romano. Idēq;
Petrus Iudæis ad fidē conuersis, & zelo quo-
dam verbi Dei ac legis Mosaicę secum disce-
ptantibus, vt est in actis Apostolorum, non
tam visi & præcepti diuini expositione, quā
consecuti in domo Cornelij miraculi enarra-
tione fatiscit, ac verbum esse Dei, quamuis
non è Christi doctrina, neq; è scripturis legis
diuinę petitum, vt Gentiles quoq; in consor-
tiū Euangelij reciperentur, cōprobauit. Hęc
igitur tunc erant documenta veræ Christi do-
ctrinæ & verbi Dei, quod non in chartis vel
membranis, vel greis lapideisue tabulis, sed in
auribus & cordibus hominū Dei digito per
Aposto

Acto. 15

Acto. 13.

Clemen.
in lib. re-
cognit.
Acto. II.

Apostolos & Apostolicos viros scribebatur.
Nempe testimonium Apostolicum, prælidū
Ecclesię consensus, & miracula. A V L. At A-
postoli & Apostolici viri iam pridem dormie-
runt: miraculaque cessarūt. M O N. In pseude-
uangelicis tuis non iniuria requiras miracula,
sicut heri dixi, qui se doctrinam à multis secu-
lis ignoratam nunc demum è tenebris profer-
re gloriantur; Nōs verò qui vnà cum maio-
ribus nostris intra gremium ecclesię catholi-
cæ nos continemus, id ipsū euangelium, &
eam ipsam doctrinā retinemus, quæ ab Apo-
stolis & Apostolicis viris tradita, & innume-
rabilibus ac stupendis miraculis, cōsensuque
perpetuo Christianorum populorum atque
conciliorum in spiritu sancto congregatorū
comprobata, per cōtinuatam ad nos vsque
succeedentium sibi inuicem ætatum & Sacer-
dotum traditionem in Ecclesia Christi con-
seruatur. Hoc igitur Euangelio ac verbo Dei
nos sine vllis nouis miraculis rectè nitimur.
A V L. Inanem igitur scribendi laborem sum-
pserunt Euangelistæ ac cæteri Apostoli? Aut
non videntur tibi eorum scripta habēda esse
pro verbo dei. M O N. Apage. Mihi verò idem
videtur, quod tibi, & omnibus verè Christia-
nis: ea item esse germanā & falsi expertem ve-
ritatem, & ipsissimum verbum Dei, per eos-
dem Apostolos ac discipulos Christi spiritu
Dei conscriptum. Sed dubium non est, id ali-
quanto post cum late iam viua voce propaga-
ta esset religio Christiana, factum esse, & non

Euango-
lium ve-
rum in
ecclesia.Scriptu-
ra sacra
verbum
Dei.

in hoc factum, vt iis scripturis omnis Christi doctrina & vera religio cōtineretur & nobis proderetur. Ac Matthæus quidem post octauum, vel, vt alij volunt, duodecimum, vel, vt Irenæus, & eum secutus Eusebius, post vicefimum demum à Christi ascensione annum in Æthiopiam iturus, primus omnium euangelium Hebraica lingua conscripsit, Hebræis-que monimenti loco reliquit. Hunc secutus Marcus, Romæ, quæ cum aliis pariter de Petro audiuerat, breui scripto complexus est. Post hunc Lucas scripsit in Græcia, quemadmodum non ipse Christus, quem ille non audiuit, verum discipuli eius tradiderunt. Ad extremum Ioannes, non minus quadraginta, vel sicut alij volunt, amplius sexaginta annis post Christi Ascensionem in Asia suum edidit euāgelium. Quæ ita memorant vetusti ac temporibus illis propinqui ac veraces scriptores, Papias Hieropolitanus Episcopus & Martyr, Clemens Alexandrinus doctor insignis, Origenes Adamantius, Eusebius Cæsariensis Episcopus, Hieronymus, & alij. Idem existimandum est de Pauli & aliorum Apostolorū Epistolis: eas diuersis temporibus post prædicatum ac disseminatum iam multis in locis & gentibus Euangelium, ad eos, qui Christi fidem atque doctrinam receperāt, scriptas & missas esse. **A V L.** Quid igitur Euangelistas ad conscribenda Euangelia impulit? Non aliud certè, quàm vt Christi doctrinam omnem cōsignatam posteris relinquerent. **M O N.** Ne-

*Euange-
lia quan-
do conscri-
pta sint.
Ire. lib. 3.
aduer. ha-
res.
Euse. hi-
sto. eccl. li.
5. cap. 8.*

*Euse. Ec-
cles. histo.
lib. 2.
cap. 6.
Hiero. de
script.
Ecclie.*

quaquā. **A V L.** Cur igitur scripserunt. **M O N.** Dicam: Quo homines per se & per alios Apostolos religione Christiana iam imbutos & initiatos, absentes etiam, literis confirmarēt, falsasque opiniones, quæ tunc de Christo, vel etiam de doctrina eius exoriebantur, vera historia, & ipsis eius verbis referendis, quoad res postulabat, refutarent. Fuit autem necessarium in primis ad propagandam atque stabiliendam Christi doctrinam, omni ratione firmare, & in animis hominum penitus infigere, & quasi fundamentum quoddam certum firmumque omni illi ædificio substernere; qui nam ipse Christus fuerit, & quid egerit, & cur ei de rebus tantis tamque à sensu & intelligentia humana remotis indubitanter credendum sit. Atque ideo Euangelistæ non tam doctrinam eius, quæ diligenter passim ab ipsis ac cæteris discipulis eius docebatur, persecuti sunt, quàm profapiam, ortum, vitam, obitum, resurrectionem, & miracula conscripserunt: Ne ea quidem absolute, sed eatenus quatenus cuique opus erat ad id, quod sibi proposuerat. **A V L.** Quomodo? **M O N.** Nempe, Matthæus, quoniam Iudæis scribebat, volens eis demonstrare, Iesum Christum esse Messiam in lege ipsorum promissum, genus eius è stirpe David & Abrahæ deduxit, testimoniâque Prophetarum & argumenta præstantiæ ac dignitatis eius conscripsit, ea quæ circa ortum & obitum eius, quæque intermedio tempore ac-

*Euange-
lia cur
sint pro-
dita.*

*Euange-
liorum ar-
gumenta
Matthæus*

ciderūt, & miracula ab eo patrata persequēs: formam verò doctrinę eius deliniavit verius, quam exquisitè depinxit. Et tamen de his ipsis etiam, quę sibi proposuerat describenda multa prætermisit, quę extant apud alios euāgelistas. Quod Epiphanius quoque antiquus & illustris scriptor atque episcopus commemorat. Marcus, quoniam non Iudæis scribebat, verum ethnicis, qui de Messia promissionem non habebant, doctrinam tamē Christi suscipiebant, omisis incunabulis eius, à baptismo ac testimonio Ioannis orsus est, nec ferè quicquam præter miracula Christi, diuinitatis eius documenta, persecutus est, quò maiorem Romani fidem haberēt eius doctrinæ, quam crebro Petro concionante audiebant. Lucas cum utrūque hoc Euangelium vidisset, historiam ortus Christi, quæ à Matthæo & Marco prætermissa erat, diligentius exposuit, ne Christiani Iudaicas fabulas, vel hæreticorum commenta & nēnias in eo sequerentur. Ad hæc, quid is ipse Christus in terris degens egerit, & quomodo docuerit, & quæ circa mortem & statim post resurrectionem eius acciderint, luculentius is, quàm superiores duo attexuit, ne ea quidem omittēs ferè, quæ illi iam conscripserant. Quoniam autem omnes hi tres ea modo persecuti sunt, sicut apparet è scriptis ipsorum, & attestatur Eusebius, quæ Christus tertio demum anno aſta Chri ex quo docere cœperat, egerit, & quoniam exſti orti erant Ebion & Cerinthus hæretici, qui

Chri-

Christum hominem tantum & Prophetam *pservunt.*
sanctum, sicut etiam nunc Turcæ & Saraceni *Euseb.*
sentiant, ac non Deum, esse asseuerabant, *Hist Ec-*
cum errorē vt tolleret, & quod in cæteris re- *cles lib. 3.*
quirebatur vt suppleret Ioānes, rogatu Chri- *cap. 24.*
stianorum in Asia Euangelium suum longè *Ioannes.*
pōst, quemadmodum audiisti dudum, con-
scripsit, à baptismo Ioannis orsus. In quo &
ipso tamen nō multum extat doctrinæ Chri-
sti, præter, quæ is duobus sermonibus, altero
cum Iudæis in templo, altero cum Apostolis
in vltima cœna disseruit, ad suam ipsius ac
Spiritus Sancti Diuinitatem comprobandā,
amorēque mutuū & concordiam inter
discipulos stabilendam pertinentia. Vnde
perspicuum est, Ioanni ac cæteris Euangeli-
stis hoc in primis fuisse propositum, qui fue-
rit, & quid in mundo egerit Iesus, ac nō quid
docuerit, describere. Tamet si ne quæ egit
quidem omnia descripserunt, sed ea modo,
quæ faciebant potissimum ad adstruendam
ipsi fidem: sicut ipsemet Ioannes testificatur,
ita scribens: Multa quidem & alia signa fecit
Iesus in conspectu discipulorum suorū, quæ
non sunt scripta in libro hoc: Hæc autem scri-
pta sunt, vt credatis, quia Iesus est Christus,
Filius Dei, & vt credentes vitam habeatis in
nomine eius. A V L. Hæc Ioannes de suo tan-
tum Euangelio scripsit, qui non omnia acta,
neque omnem doctrinam Christi, quemad-
modum tu ipse fateris, conscripsit. Ac ne
cæterorum quidem Euangelistarum vnus

Ioan. 20.

Epiph.
contra hæ-
res. lib. 2.
to. 1.
Marcus.

Lucas.

Euangeli-
stæ tres,
tertij tan-
tum anni
aſta Chri
ex quo docere
cœperat, egerit,
& quoniam ex-
ſti orti erant
Ebion & Cerinthus
hæretici, qui

quispiã id præstitit: verũ omnes eã pariter cõplexi sunt, Spiritu sancto id agente, vt quod vnus prætermiserat alius repletet. *MON.* Ita quidẽ est, quod alius ab alio prætermissa repleuit, quemodmodũ & ego dudum dixi: sed in eo tantũ, quod quilibet eorum sibi proposuerat: nimirum in Actis Christi enarrandis demonstrantes, cum esse Messiam in lege promissum, & Liberatorem ac Doctorem totius mundi, verum Deum & hominem, quidque is egerit, & quid perpeffus sit verè, & non per vim adactus, sed vltro & volens: Quo alacrius Iudæi & Ethnici ea legentes, doctrinam eius, quæ in vniuerso orbe terrarum per Apostolos viua voce disseminabatur, amplecterentur, tenaciusque retineret. Verum est & illud, de suo Euangelio Ioannem scripsisse, non omnia in eo libro scripta esse, quæ Iesus fecit: sed illud quoque perpende, quod addit idem: Quod si omnia scribantur, mundus ipse non posset capere eos, qui scribendi essent, libros, tãtum abest, vt ea quatuor hisce euangeliorum libris, quos per breues habemus, comprehensa sint. Ac si maximè à Ioanne scriptum hoc non fuisset, tamen res ipsa indicat, Christum dominum, qui non ob aliud in mundum venerat, quàm vt quæreret saluum quẽ faceret quod perierat, tribus annis amplius assiduo iam turbis publicè, iam priuatim solis Apostolis concionantem, aliquanto plura locutum esse, quàm Euangelistæ conscripserunt: qui pau-

*Euangelistarum
propositũ*

*Christi do
ctrinam
non omnẽ
cõscriptã
esse ab eũ
gelistis.*

pauculas modo quasdam conciones eius easque ferè parabolicas, & ad congregandam magis, quàm informandam & gubernandam Ecclesiam pertinentes, descripserunt, atque id per quàm breuiter. Ipse verò de se testificatur: Semper se docuisse in Synagoga & in templo, quo omnes Iudæi conueniebant. Et apud Matthæum: Quotidie sedebam apud vos in templo docens. Certè non semper idem repetebat. Ea verò quæ sunt ab Euangelistis conscripta, vnica concione potuit enarrare, vel tunc sanè, cum in deserto per totum diem multa docuit turbam, quemadmodum scribit Marcus, vesperi autem quinque panibus ac duobus piscibus eam satiauit: Aut illo triduo duntaxat, quando quatuor millia virorum præter paruulos & mulieres, septem panibus & paucis pisciculis saturauit. Non tolerassent ij sanè tam diu famem & multa alia incommoda, si Christus eadem subinde repetiuisset: Nec sine graui causa Iudæi tantopere admirati sunt doctrinam eius & sapientiam, sicut prodiderunt iidem Matthæus & Marcus: Et tamen ibi nihil propemodum, aut certè paucula quædam ij commemorant, quæ ille tunc docuerit. Atque ita non vniuersa doctrina Christi quatuor his Euangeliiis descripta est: Quod ex illo quoque planum fit, quod in Actis Apostolorum scriptum est: Paulum, cum apud Milesios haberet sermonem, monuisse eos, vt meminissent verbi Domini Iesu: quod ipse, dixerit:

Ioan. 18.

Matt. 26.

Mar. 6.

Matt. 15.

Mar. 8.

Matth. 7.

Mar. 6.

Acto. 20.

Beatius esse dare, quàm accipere. Apud què autem quæso euangelistam hoc scriptum extat? Aut verò illa veteris testamenti scripturarum interpretatio, res, si qua alia, maximè necessaria, cuius mentionem facit idem Lucas in Euangelio: quod Dominus Iesus cum resurrexisset à mortuis, duobus illis discipulis Emauntem euntibus interpretabatur in omnibus scripturis, quæ de ipso erant, incipiès à Moysè & omnibus Prophetis? Aut illud etiam, quod idem scribit in Actis Apostolorum, quod Christus post passionem suam apparuit discipulis suis per dies quadraginta, loquens de regno Dei? Vbi quæso extant ij sermones, ac doctrina? A quo Euangelista ea conscripta est? A quo nam autem illud, quod scribit Paulus, Christum, cum resurrexisset à mortuis, visum esse Cephæ, deinde plusquam quingentis fratribus simul, deinde Iacobo, deinde Apostolis omnibus? A VL. At ea, quæ Euangelistæ prætermiserunt, Paulus, Petrus, alique Apostoli in Epistolis & scriptis suis suppleuerunt. MON. Vnde hoc deprehendi potest: Certè è scriptis ipsorum id non apparet: præter, quæ Lucas in Actis Apostolorum Christum dominum iam iam ascensurum in cælum, ad discipulos suos locutum esse memorat, & quæ scribit Paulus Corinthiis de vsu donorum spiritualium, & officio mulierum in Ecclesia ea domini esse mandata: Et quod idem dixit, quemadmodum à me dudum commemoratum est, Mileti sermonem habens.

Luc. 24.

Acto. 1.

Apostoli
nō supple
uerūt præ
termis
sa ab euāge
listis.

1. Cor. 15.

Act. 1.

1. Cor. 14.

Acto. 20

habens. Alibi nusquam eiusmodi quicquam extat, quod quidem ego meminerim. Atque hæc quoque illi obiter, oblata magis, quàm quæsitæ scriptis suis inseruere. Nec sanè id propositum habuere cum scriberent, vt prætermisssa ab Euangelistis persequerentur, doctrinamque Christi ad amicum conscriberent, verum vt absentes quosdam cœtus hominum, siue etiam singulos homines, credentes iam in Christum, doctrinamque eius tenentes, pro re nata confirmarent, commonefacerent, consolarentur, aduersus impendentia pericula præmunirent, corrigerent, administrationis nascentium etiam tunc ecclesiarum fundamenta iacerent, errores atque dubitationes tunc subnascentes extirparent. Quod quidem è scriptis eorū planum fit ac perspicuum. Vis ne autem explicatius id tibi ostendam? A VL. Maximè. MON. Principio acta Apostolorum, quæ Lucas Theophilo cuidam scripsit, quid in se contineant, ipse titulus indicat. Tametsi ea quoque, quæ per Apostolos post Ascensionem Christi acta sunt, obiter & modicè attingit. Vbi vero ad conuersionem Pauli ventum est, nihil ferè aliud, quàm peregrinationes & successus eius solius persequitur, cæterorum actis omisissis. Paulus quatuordecim scripsit Epistolas: Ad Romanos vnam, ad Corinthios duas, ad Galatas, Ephesios, Philipenses, Colossenses: singulas, ad Thessalonicenses, duas, totidem ad Timotheum, ad Titum, Philemonem, &

Apostolicarum
scripturarum cau
sa & ar
gumenta.

Acto
Apostolorum ar
gumen
tum.

Pauli epi
stolarum
numerus
& ordo.

Ad Romanos.

Hebræos item singulas. Quid igitur scribit in hisce epistolis? Romanis, ne potentia sapiētiæque humana turgentēs, oblatam ex Iudæa salutarem doctrinam aspernentur, lapsū, & inde cōsecutam miseriam & cæcitatem totius generis humani ob oculos ponit, factumque & arrogantiam eorum, simulque Iudæorum supercilium ex dignatione ac promissis dei existens, & ethnicos offendens, deprimi: demōstratōque communis liberatoris ac seruatoris Christi beneficio, ad pœnitentiam & fiduciam clementiæ ac misericordiæ Dei per eum ipsum Christum comparatæ, eos excitat, nec non ad honestam piāmque vitam, ad obedientiam, & obseruantiam principum ac magistratuum, & ad vitanda quorumuis hominum offendicula cohortatur. Corinthios priore epistola reuocat à dissensionibus, arrogantia, & libidinibus, docetque quomodo se se gerere debeant aduersus delinquentes, & circa iudicia litēsque, quæ inter eos suboriebantur. Respondet etiam ad quæstiones ab ipsis propositas de matrimonio, continentia, & vsu earum carniū, quæ idolis immolabātur: Pêrque eam occasione etiam de aliis quibusdam actionibus exterioribus, velut de ratione precationum, communionis mysticæ, siue cœnæ dominicæ, & vsu spiritualium Dei donorum præscribit, quomodo se in publico & in Ecclesia gerere debeant, exemplo gratuiti ministerij sui ad gloriam Dei & utilitatem proximi, mutuamque concordiam

spe-

spectantes. Ad extremum de resurrectione à morte eos confirmat, & ad beneficentiam in egenos inuitat. Pœstere verò posteaquam excusauit, cur ad eos non uenerit, sicut erat pollicitus, consolatur eos, quos graui oburgatione in priore contristauerat, & ad honestatem vitæ & subleuationem egenorum eos adhortatur: postremo increpat eos, qui de se non rectè sentiebant, potestatem & auctoritatem Apostolicam, ac dignitatem suam demonstrans. Galatas obiurgat, quod à religione Christiana ad cæremonias legis retrahi se patiebantur: demonstrans eam esse imperfectam & ad tempus datam: fidei verò ac doctrinæ Christianæ perfectionem & utilitatem exponens: Deinde ad vitam spiritualem & officia mutua eos cohortatur, fructus spiritus & his aduersa opera carnis enumerans. Ephesios fideles confirmat in fide, admonens beneficiorum Christi, suæque functionis & vinculorum: & ad concordiam, emendationem, honestatem, & ad sua quenque officia vitæ, denique ad māsuetudinem, constantiam, & vigilantiam eos excitat. Philippensibus scribens de statu rerum suarum, suoque erga ipsos studio, consolatur eos, & ad concordiam & modestiam siue humilitatem cohortatur, & vt à Iudæis sibi caueant, se verò imitentur, monet. Ad extremum gratias ipsis agit de subsidio missō. Colossenses item confirmat in fide, quā aliūde iam susceperāt,

*Posterior.**Ad Galatas.**Ad Ephesios.**Ad Philippenses.**Ad Colossenses.*

& aduersus hypocriticam sanctimoniam doctrinamque præmunit. Ad hæc, genera quædam hominum, quomodo se in societate vitæ gerere debeant, obiter admonet. Thessalonicenses item priore Epistola confirmat,

*Ad Thes
salonicen.
prima.*

& ad tolerantiam aduersorum erigit, comme morans officium suum & charitatem erga ipsos: & ab impuritate vitæ & ocio, ad sanctimoniam, vigilantiam, & alias virtutes eos reuocat: Denique spem & fidem resurrectionis à mortuis stabilit. Posteriore itidem eos consolatur & confirmat, admonens, ne se patiantur seduci ab iis, qui aduentum Domini ad iudicium instare, è scriptis & sermonibus suis perperam intellectis occasione erroris accepta, docebant: docetque quales esse debeant aduersus delinquentes, præsertim ociosos.

*Ad Timotheum
prior.*

Timotheum episcopum obiter docet, quomodo is vitam suam instituere, & gregè siue ecclesiam sibi commissam administrare ac regere, prauis dogmatibus suppullatibus obistere, cultus diuini curam habere, presbyteros & alios ministros ecclesiæ deligere & instituere, & aduersus quædam genera hominû gerere sese debeat. Hæc priore Epistola: Posteriori itidem eum officij admonet, futura pericula è prauis dogmatibus exortura prædicens. Ad Titum scribès, itidem obiter quædam attingit, quæ ad munus Episcopi pertinent circa delectum ministrorum Ecclesiæ, doctrinam, admonitionem, & correctionem populi, prauorumque dogmatum de-

Posterior.

Ad Titum

uitatio-

uitationem atque propulsationem: gratiamque & beneficentiam Dei erga hominès modicè commemorat. Philemonem rogat pro seruo fugitiuo Onesimo, vt ei peccatum & offensam condonet. Hebræos credentes quidem in dominum nostrum Iesum Christum, sed ad legem tamen suam respectantes, cohortatur ad constantiam fidei, propriis ipsorum scripturis demõstrans diuinitatem Christi, ac dignitatem Sacerdotij, perfectionemque sacrificij ac legis ipsius, Moisaicæ verò legis imperfectionem: nimirum quòd ea peccata delere, & iram Dei placare non potuerit, sed ad dominum Iesum Christum, promissum à Deo Messiam & seruatorem, viam commõstrarit, ritibusque ac cæremoniis suis omnibus dispensationem & functionem eius omnem, & satisfactionem pro peccatis hominum repræsentarit. Ad extremum, fidei dignitatem & antiquitatem commendat, & ad tolerantiam, obedientiam, & imitationè præfidum siue præpositorum ecclesiæ & ad alias virtutes eos cohortatur. Hæc ferè Paulus: Sûr præterea septem aliorum Apostolorum epistolæ, quæ Canonica & Catholica appellatur: Iacobi vna: Petri duæ: tres Ioannis: Iudæ vna. Ac Iacobus quidem Iudæos ad fidem conuersos breuiter commonefacit, quomodo vitam degere, fidemque honestis & piis actionibus ornare, & viuam repræsentare: quid item vitare, & quid expectare seu sperare debeant. Petrus quoq; priore epistola eos-

*Ad Philemonem.
Ad Hebræos.*

Iacobi.

*Petri
prior.*

dem Hebræos per nonnullas regiones disper-
 sos consolans & confirmans, ad pœnitentiã,
 sanctimoniam, & conditioni cuiusquæ con-
 gruentem vitam spe præmij proposita adhor-
 tatur: Posteriore idẽ facit: & vt à prauis do-
 ctrinis ac hæresibus, quæ multæ exorituræ er-
 rant, sibi caueant, præmonet: & quomodo
 cognoscendi sint tales peruersi doctores o-
 stendit. Ioannes charitatis virtutem & præ-
 stantiam prædicans, prima quidem Epistola
 cunctos vniuersè, secunda matronam quan-
 dam, tertia verò Caium ad amorem Dei, &
 cum hominibus mutuam, & ad rectam do-
 ctrinam retinendam, prauam verò cauẽdam,
 peccatãque vitanda hortatur: ac spem credẽ-
 tium confirmat. Iudas Thaddæus paruã scrip-
 sit Epistolam, nec aliud agit, quàm falsos &
 peruersos doctores siue Hæreticos depingit,
 ad cautionem Christianorum. Scripsit etiã
 Ioannes Apocalypsim: Quid autem habet in
 ea propositum? Ipse indicat statim à princi-
 pio sic scribens: Apocalypsis Iesu Christi,
 quam dedit illi deus, palam facere seruis suis,
 quæ oportet fieri citò, & significauit mittens
 per angelum suum seruo suo Ioanni. Ea verò
 ille non curiosè aut iacianter, verum ad con-
 stantiam & bonam spem Christianorum cõ-
 firmam conscripsit. Vides iam, neque Euan-
 gelistas, neque cæteros Apostolos eo propo-
 sito scripsisse, vt vniuersam Christi doctrinã
 ac verbum dei scriptis suis complecterentur.
 A V L. At ea complexi sunt, quęcunque nobis
 sunt

*Posterior.**Ioãnis 3.
Epistola.**Iudæ.**Apoca-
lypsis Ioã-
nis.*

funt ad salutem adipiscendã necessaria. M O N.
 Atqui si hoc ita esset, vt tu dicis, fieret, vt di-
 scipuli essent supra magistrũ, quod est contra
 Christi ipsius verbũ. Ac vt maximè inter ho-
 mines vsu venire possit, vt Discipulus Magi-
 stro sit præstantior, homo tamen Deo cõpa-
 rari non potest, quemadmodum ait Hiob, e-
 tiam cum perfectæ fuerit sciẽtiæ: tantũ abest,
 vt anteire eũ queat. Aut certè existimare nos
 oporteret, non à Deo nobis esse traditam reli-
 gionem nostram Christianã A V L. Quid ita?
 M O N. Quia testificatur Moses, opera dei per-
 fecta esse. Quod si Christus superuacaneum
 quippiam docuisset, non esset absolutus ma-
 gister: Atque ita ne Deus quidem. In iis enim
 quæ perfecta sunt, neq; deest quicquã, neque
 superest. Perfectum enim id est, cui nec addi,
 nec detrahi quicquã potest. Hinc & Cyrillus
 ita scribit: Nihil enim frustra, nihil superua-
 caneum Christus vnquã diceret. Igitur ne co-
 gitare quidem te oportet, euangelistas & cæ-
 teros apostolos eam tantum doctrinam scrip-
 ptis mandasse, quæ fuerit ad salutem nostram
 necessaria, minus autem necessaria præter-
 misisse, & magis probè eos intell. xisse, quid
 esset necessarium, quid non, quàm ipsum dei
 filium. Iam autè demonstratum est, neq; eua-
 gelistas omnem Christi doctrinã conscripsis-
 se, & cæteris Apostolis in scribendo quiduis
 aliud fuisse propositum, quàm vt præmissa
 ab illis persequerentur. Sed vt maxime omnia
 quęcunq; Christus docuit, omnes cõplexi es-
 sent.

*Luca. 6.**Hiob. 22.**Deut. 32.**Perfectũ
quid.**Cyri. in
Ioan. lib.
9. ca. 34.**Christum
nõ omnia
per se do-
cuisse.*

fent nihil prætermittentes, nec dum tamen vniuersa religio Christiana eorum scriptis contineretur. Etenim Christus quoad in terris vixit, non omnia quæ erant necessaria discipulos suos docuit. A V L. Pugnancia loqueris. Dudum dixisti, religionem Christianam perfectam esse; Et est id verissimum; Nunc verò ais, Christum, à quo ea nomen habet, non omnia quæ erant necessaria docuisse. M O N A. Non pugnant hæc inter se, verùm congruunt Christianam religionem absolutam esse, nec tamen Christi solius ea, quam in terris vitam degens tradidit, doctrina comprehendendi. Quod quidē ex eo coniici potest, quod scribit Paulus ad Hebr. de salute, hoc est, salutari doctrina, eam initiū enarrandi à domino accepisse, ab eis verò, qui audierunt, in nos confirmatā esse. Non quòd ille nō fuerit absolutus magister, aut inuiderit absolutā doctrinā iis, quos sibi delegit ac dilexit: Sed quòd ij tūc adhuc eius doctrinæ capaces nō essent. Et hoc enim diligentis & absoluti magistri est, non omnia simul & acruatim, sed particulatim docere, & vt ait Cyrillus, non transcurrere, neque aliora prius menti auditorum ingerere, quam priora cognouerint. Ita paulus quoque magistrum imitatus, erga Corinthios Hebræosque se gessit, sicut ipse memorat, & ego falsis alibi recitabo. Vísne autem videre, Apostolos etiam siue discipulos Christi, cum eos ille doceret, doctrinæ eius vniuersæ capaces non fuisse? Ecce tibi apud Matthæum,

eum eis Dominus diceret: Non quod intrat in os coinquinat hominem: rogabát eum, vt sibi edissereret eam parabolá. Respondet autem ille eis: Adhuc & vos sine intellectu estis? Lucas item commemorans, quomodo eis Dominus passionem & resurrectionē suam prænunciari: Et ipsi, inquit, nihil horum intellexerunt. Ioannes quoque memorans illud, quomodo Christus a sinā Hierosolymam inuectus est, deque eo longè antè per prophetā prænunciatum fuisse, ait, Discipulos hæc initio non intellexisse. Lucas etiam scribit, quòd post resurrectionem Dominus Iesus aperuit eis sensum, vt intelligerēt scripturas: Nihilominus tamē Marcus scribit, eum iamiam discessurum ab eis, & ascensurum in cælum, exprobrasse eis incredulitatem ac duritiam cordis. Igitur non potuit eos Christus, dum in terris fuit, omnia docere: non quòd ipse perfectus Magister non esset, sed potius quòd perfectus non ignoraret, quantum illi per inscitiam & ruditatem suam capere possent: Quod quidem ipse iam ad mortem transiens eis indicauit: Expedit, inquit, vobis vt ego abeam. Nisi enim abiero, paracletus non veniet ad vos. Et paucis interiectis, in quem vsum id expediret, ostendit, dicens: Adhuc multa vobis habeo dicere, sed nō potestis portare modò. E quibus verbis colligitur, ea magni momenti, difficilia, & necessaria fuisse. A V L. Et tamen idē dixit: Omnia quæ audiuisset à Patre, se eis nota fecisse. M O N. Verum, Omnia

Matt. 15.

Luc. 18.

Ioan. 12.

Luc. 24.

Marc. 16.

Ioan. 16.

Apostoli
docti à spi
ritu san-
cto.

Ioan. 15.

Hebr. 2.

Docendi
refta ra-
tio.Cyril. in
Ioan.
lib. 2.
cap. 135.
I. Cor. 13.
Heb. 5.
Aposto-
lorum ru-
ditas.

quidem eis nota fecit, sed vniuersè & in genere, & quasi per transfennam, vt solent mercatores mercas suas exponere. Exquisitorè autem explicationem in aliud tempus serua- uit. Vel certè more prophetarum, perinde dicebat, ac si iam fecisset, quod etiam tunc faciebat, & cumulatus etiam postea facturus erat: Et quoniam ab eis discedebat, non prætermisit, quin ipsis indicaret, quomodo id facturus esset. Subiecit enim ibidem apud Ioã- nem: Si autem abiero, mittam eum ad vos: nempe paraclerum. Et mox addit: Cum autè venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatè: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet. Idque mox post quinquagesimum diem factum est die Pentecostes, quando repleti sunt omnes Spiritu sancto. **AVL.** Ibi igitur perdidicerunt ea, quæ à Christo non satis intellexerant, vel omnino non didicerant, eaque omnia post ad nostram doctrinam conscripserunt. **M O N.** Est ita, quod didicerunt ij omnia de Spiritu sancto, Paulus autè, qui inter eos tunc non erat, cælitus & ipse postea per reuelationem Iesu Christi, quemadmodum ipse profiteretur, instructus est: verù neque id consecrati sunt in scribendo, vt omnem Christi doctrinam cõplecterentur, quod ego iam probauit, neq; præstiterunt omnino, sicut res ipsa testatur. Sunt enim nõ pauca dogmata & instituta ad religionem & salutem hominum pertinentia, quæ neque ab Euangelista, neque ab Apostolo villo scriptis mandata sunt.

Qualia

Qualia sunt, Deum esse principij expertem & immortalem: Christum de Mariæ virginis sanguine carnem sumpsisse, ac Deum simul & hominem natum esse, & in vna persona duas naturas, duasque voluntates retinuisse. Eiusdem modi etiam sunt, Christi ipsius Dei, & hominis, & spiritus sancti adoratio & inuocatio, vnus Dei in tribus personis vna essentia, baptismus infantium, & alia complura, quæ nunc omitto: Quæ vniuersus per omnem orbem terrarum Christianorum cætes iam inde ab initio in hunc vsque diem summo consensu & constantia retinet atque conseruat: Quæ, qui ignorare vult, ignorabitur. Cum autem in scriptura sacra nulla, expressa dütaxat, eorum fiat mentio, cur ea recipimus, constantèq; retinemus, & maiores nostri semper amplexi sunt, & retinere, nõ secus quàm ipsum Euagelium ac verbum Dei? cur iidem eos, qui in controuersiam ea reuocabant, Marcionem, Valentinum, Sabellium, Arrium, Macedonium, Eunomium, Nestorium, Eutychem, & Sectatores eorum pro Hæreticis & Christi doctrinæ aduersariis habuere, Necnos aliter sentimus? Non ob aliud sanè, quàm quod ea sic è doctrina atq; traditione Apostolorum accepta pro Christi doctrina ac verbo Dei habemus. Quanquã etiãsi Apostoli ea ex doctrina Christi nõ hausissent, nihilo secius tamè amplecti ea nos par esset, quàm ipsa Christi verba doctrinamq; Quia sicut ipsum misit deus pater, ita ipse quoq; misit Apostolos, quemadmodum

I. Cor. 14.

Apostolos potuissè docere ac docuissè se plurimam à Christo didicerant.

Galat. I.

Dogmata non scripta.

Ioan. 20. ipsemet apud Ioannem testificatur. Et vt au-
Luc. 10. thoritatem eorum fidemque stabiliret, dixit
 eis: Qui vos audit, me audit: & qui vos sper-
 nit, me spernit: Qui autem me spernit, spernit
 eum, qui misit me: hoc est, Deum patrem. Au-
 dis, quod hic non præsinit eis, qui vos audit,
 aut qui vos spernit, in eo scilicet, quod ex me
Ioan. 20. audit, & qui vos spernit: Et: Sicut me misit pa-
Matr. 28. ter, sic & ego mitto vos: nempe cum plena po-
Mat. 18. testate. Ipse enim de se dixit: Data est mihi
 omnis potestas in cælo & in terra. Illis itidē
 dedit potestatem, vt quicquid ligauerint, vel
 soluerint super terram, ligatum vel solutum
 sit etiam in cælo. Ne verò quisquam dubita-
 ret, quasi illi in rebus tantis tantique momen-
Acto. 4. ti minus conuenienter præter voluntatē Do-
 mini quippiam attentarent, videns conditio-
 nem ipsorum quod essent viles & indocti ho-
 mines ac piscatores, statim post missionem il-
Ioan. 20. lam, scribit Ioannes, insufflasse ipsum in eos,
 & dixisse: Accipite Spiritum sanctum. Quem
 Spiritum sanctum? Eum, quem ipse eis pro-
 miserat, Spiritum veritatis, qui à Patre proce-
 dit Quasi diceret: Mihi, qui sum veritas & à
 Deo Patre missus in mundum veni, sapientia
 & potestate parem: qui vos docebit omnem
 veritatem. Ac ne quis hoc fortè de ea modo
 veritate, quā ipse Christus eos docuerat, acci-
 peret, quod probabiliter accipi potuit ex illis
Ioan. 14. verbis, quæ paulò antè locutus erat: Ille vos
 docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæ
 cun-

cūque dixi vobis: prædicauit id dicēs: Adhuc
 multa habeo vobis dicere, sed non potestis
 portare modò. Et mox adiecit: Cum autem
 venerit ille spiritus veritatis, docebit vos om-
 nem veritatem: Intellige, quam ex me nondū
 addidicistis. Et volens ostendere, illā doctri-
 nam Spiritus sancti à sua diuersam non fore,
 addidit: Non enim loquetur à semetipso, sed
 quæcunque audiet, loquetur: & quæ ventura
 sunt annuntiabit vobis. Ille me clarificabit,
 quia de meo accipiet, & annūciabit vobis. En
 habes diploma Christi, quo is Apostolis, hoc *Aposto-*
 est, legatis suis fidem aſtruit cum plena & li- *lica do-*
 bera potestate. Eo igitur fretus, perinde fidē *ctrine au-*
 habere debes legatis, atq; ipsi domino, à quo *thoritas.*
 sunt missi: Nec minus apud te pōdus habeat,
 quicquid Apostoli, siue scripto, siue sine scri-
 pto nobis prodiderūt, quàm id, quod ipse do-
 minus docuit, & Euāgelistæ conscripserunt, *Ioan.* 17.
 quandoquidem is dedit eis eandem claritatē,
 quā ipse à patre habet, quæadmodū ipse apud
 eundem Ioannem affirmat: Apud Marcū ve- *Matr.* 13.
 rò ait, non ipsos esse qui loquantur, sed spiri-
 tum sanctum. Cuius rei ipsi sibi probè con-
 scij fuerunt. Atque ideo quoties Christi do-
 ctrina deficiebat, magna fiducia & authorita-
 te præscribebant Christianis, quæ sequerentur,
 quæque vitarent. Velut cum exorta esset
 Hierosolymis controuersia inter Iudæos &
 Ethnicos, ad fidem Christi conuersos, an o-
 porteret Ethnicos, fidem & religionem Chri-
 stianam amplexos, seruare ritus ac cæremo-

Acto. 15.

nias legis Mosaicæ, decreuerunt Apostoli, quid eos in hac parte sequi oporteret. Vnde autem decretum id petatum est? Ex Euangelio ac doctrina Christi? Nequaquam. Quod si quid eiusmodi illi de Christo didicissent, non dissimulassent procul dubio. Magnum certe pondus apud fideles habitura erat eius auctoritas. Non fide tamen illi: sed ita rescribunt Antiochenis: Visum est spiritui sancto & nobis, nihil ultra imponere vobis oneris, quàm hæc necessaria. Spiritus sancti mentionem faciunt, vt homines illi, qui Spiritum sanctum Deum esse cognouerant, scripto ac decreto illi fidem haberent, perinde ac verbo Dei, & Christi ipsius Euangelio. Nec permittunt ipsorum arbitrio vtrum ea sic feruare velint, nec ne, ex liberrima, vt isti vestri dicere solent, disciplina ecclesiæ: sed velut necessaria præcipiunt. A V L. Verum hoc est tamen in scriptura, & in actis Apostolorum. M O N. Est: At etiamsi non esset, nihilominus tamen credere oporteret, sicut crediderunt aliæ ciuitates, quibus Paulus & Silas tradebant custodire ea ipsa dogmata, quæ erant decreta ab Apostolis & senioribus, quemadmodum ibidem scribit Lucas. Vbi autem quæso extat quicquam in Euangelio de Diaconis? Et tamen eos Apostoli, non quasi ex instituto ac doctrina Christi, sed auctoritate sua instituerunt, & vniuersa Christi Ecclesia per omne tempus in hanc vsque diem retinet. Verum de eo quoque in iisdem actis scriptum est.

Vbi

Vbi autem scriptum est, qualia præcepta Paulus Corinthiis dedit, quorum facit mentionem in priore ad ipsos Epistola, ita scribens: Laudo vos fratres, quod per omnia mei memores estis, & sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis. Nullum vsquam extat argumentum, quo colligi queat, eum quippiam ad eos prius scripsisse, vbi præcepta illa continentur: Ac non de scriptis præceptis eum loqui (tradendi) verbum indicat. Ibidem autem cum per Epistolam præcepisset id, quod nusquam est in Euangelio, quomodo videlicet sese gerere debeant circa cœnam domini, siue cõmunionem corporis & sanguinis eius, adscripsit: Cetera cum venero disponã. Quomodo autem disposuerit, nusquam quicquam scriptum cõperimus. Credimus tamen ea non leuia & reiectanea fuisse quæ promisit. Non temerè enim de se scribit alibi. Puto quòd & ego spiritum Dei habeam. Nec dici potest, quod & doctrina Christi ea quæ se dispositurum promittebat, petiturus fuerit. Nihil enim extat ea de re apud Euangelistas, quod ipse eo loco prætermiserit. Quin adiecit is etiam de suo illa: Nunquid non habetis domos, & c. Et: Probet autè se ipsum homo. Ne illa quidè vsquã in sacra scriptura extant, quorum idem Paulus mentionem facit ad Timotheum scribens: Et quæ audisti à me per multos testes, hæc cõmenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere. E quibus verbis deprehendere potes, non modò non omnia, que

I. Cor. II.

I. Cor. 7.

2. Tim. 2.

*Act. 16.**Act. 6.*

ad fidem & instituta religionis nostræ Christianæ pertinent, conscripta esse, verum etiam viua voce, & per traditionem succedentium sibi inuicem idoneorum hominum, hoc est, episcoporum & presbyterorum (vt ex eo ipso Paulo ad eundem Timotheum, & ad Titum scribente constat) potius quàm per scripturam Apostolorum ea tradi & conseruari in Ecclesia voluisse. Non enim scribit: hæc commenda scriptis, sed fidelibus hominibus: Nec iis, qui legere, vel scribere, verum qui docere alios erunt idonei. Vbi autem in scripturis extant instituta illa, siue traditiones, quas idem Paulus scribit Theffalonicenses à se accepisse? Ac ne cuiquam leues & arbitrariè esse videantur, addit, per eas ipsos Deo placere oportere. Ne quis verò dubitet, de non scriptis traditionibus eum agere, posteriore ad eisdem Theffalonicenses epistola ipsemet tollit hunc scrupulum, ita scribens: Itaque fratres state, & tenete traditiones, quas didicistis siue per sermonem, siue per epistolam nostram. En exæquat scripturæ instituta per sermonem à se tradita. Nec id satis est: verum sequenti capite eiicit etiam ex Ecclesia eos, qui eiusmodi instituta, siue traditiones qui contempserint, idque nõ sua libidine, sed diuina Domini nostri Iesu Christi autoritate face-re se profitetur. Sic enim scribit: Denúciamus auté vobis fratres in nomine Domini nostri Iesu Christi, vt subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinatè, & non secundum tradi-

1. *Theff. 4*2. *Theff. 2.*2. *Theff. 3.*

traditionem, quam acceperunt à nobis. Vides, quàm seuerè animaduertat in transgressores traditionis suæ. Proinde non modo ea, quæ Euangelistæ quæuè cæteri Apostoli, cum sermonibus Christi didicissent, scriptis mandauerunt, sed etiam quæcunque ipsi ex se, seu scriptis, seu sine scriptis ecclesiæ Dei præceperunt ac tradiderunt, amplecti nos oportet. Et qui ea amplectitur, verbum Dei amplectitur: qui dixit: Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Quamquam enim Deus per Hieremiam prophetam, sicut iam dixi, se in cordibus ac mentibus hominum legem suam nouam scripturam esse promisit, scripsitque ad eò digito suo, hoc est, inspiratione spiritus sancti, tamè linguarum humanarum ministerio ad hoc usus est, & vitur etiam nũ. Argumẽto est illud, quod in Actis Apostolorum de Eunucho illo, qui erat super omnes gazas Candaces reginæ Ætiopum, memoriæ proditum est: Quem poterat quidẽ Deus ipse per se illustrare, vt & prophetiam Esaia, quàm legebat, intelligeret, & in Christũ crederet: nec tamen id fecit: Verum præcepit Philippo Euangelistæ vt accederet, & adiungeret se ad curam eius, docendi eius gratia. Cornelium quoque centurionem poterat ipse per se spiritus sancti afflatu conuerrere: nec tamen id fecit: Ac ne per angelum quidẽ, per quem ei denúciauit, orationes & eleemosynas eius sibi gratas esse. Verũ præcepit ei, vt Petrũ accerseret, & audiret ab eo verba, in quibus saluus fieret

*Luc. 10.
Hier. 31.**Heb. 8.
Deus per
homines
voluntatem
suam
nobis
parat
facit.**Acto. 8.**Act. 10.*

ipse ac domus eius: quo cōcionante, tum de-
 mum ille Spiritu sancto afflatus credidit. De
 Paulo iā antea dixi, quod licet à Christo cœ-
 litus vocatus, correptus, & cōuersus esset, tamē
 ille ipse Christus ab Anania discipulo vo-
 luit eum, quid factō opus esset, erudiri, ac per
 impositionē manuum eius spiritu sancto eum
 repleuit. Vides Deum non sine humano mi-
 nisterio salutem hominum perfecisse & per-
 ficere: Non quōd aliter non possit, cum ipse
 sit, qui fecit verbo suo cœlum & terram, ma-
 re, & omnia quæ in eis sunt, ipseque det sapi-
 entiam: sed vt eò magis mutua inter homines
 charitas augetur & conseruetur, quo magis
 homo homine utitur, ac opus habet, neu quis
 infusæ diuinitus sapientiæ præfidens, huma-
 nam disciplinam atq; societatem deserat vel
 contemnat. Propterea Paulus ad Galatas scri-
 bēs, ostendit non ex reuelatione aut lectione,
 sed ex auditu fidei accipi spiritum sanctum:
 Et ad Romanos: Fides, inquit, ex auditu, au-
 ditus verò per verbum Christi: Id verò per
 Apostolos, quorum sonus exiuit in omnem
 terram, & verba in fines orbis terrarum, pro-
 pagatum est. Vbi illud quoq; obseruare de-
 bes, quod Paulus Apostolorum verba & cō-
 ciones, Christi atque ita Dei verbum appel-
 lat: Nec dicit, scripta, sed sonum & verba eo-
 rum, vt non minorem habeamus fidem do-
 ctrinæ traditionique Apostolicæ, quam ip-
 si Christo, aut scripturæ diuinitus inspiratæ.
 Olim id Deus ita definiuerat, & non solū per
 Dauidem,

Dauidem, sed etiā per Esaiam euidenter præ-
 nunciarat, quod lex & religio Christiana vi-
 ua voce per Apostolos vniuerso mūdo tradi
 debuerit, iam tū studiose cauens, ne homines
 postea paterētur seduci se à falsis prophetis, qui
 vel ex ementitis reuelationibus diuinis, vel è
 folis scripturis pendere vellent, asseuerates iis
 omnem doctrinā salutarem, & instituta reli-
 gionis Christianæ contineri. Tametsi dū hoc
 ita pseudeuāgelici isti de scripturis asseuerāt,
 imprudentes præcipua quedam sua dogmata,
 quæ ipsi pro salutaribus & necessariis habēt,
 planè damoāt. E quibus enim Euangelistarū
 aut ceterorū Apostolorum, aut prophetarum
 scripturis ipsi proferūt suam illam, qualē ipsi
 intelligunt, imputatiuā iustitiæ? vel securam
 certitudinem de gratia Dei, sine qua negant
 quēquam hominē saluū fieri posse? vel quod
 sola fides iustificat? Aut igitur his, quæ nul-
 quā extāt in scripturis, falso verbi Dei nomē præ-
 tēdunt, ac demētatis à se hominibus imponūt
 (quod quidē heri demonstratum est) aut, nō
 omne verbū Dei & Euangelicam Christi do-
 ctrinā scripturis cōprehensam esse, nobiscum
 fateātur necesse est. Nisi quis forte ita intelli-
 gat: Quæ in scripturis tenuiter modo adum-
 brata ac deliniata, vel etiā silētio penitus præ-
 terita, viua autē voce & institutis Apostolorū
 tradita, aut vsu & moribus Ecclesiæ recepta
 & explicata sint, ea quoq; scripturis contineri:
 propterea quod earū testimonio Christi-
 que per eas loquentis autoritate Apostolorum

*Luthera-
 num do-
 gmata
 quedam
 sine scri-
 pturis.*

*Scriptu-
 ris quōm-
 do omnis
 doctrina
 salutaris
 continetur.*

simul & Ecclesiæ autoritas sanciat, ita vt Ecclesiæ vel Apostolorum doctrinam atque traditionem sequi, sit auctoritatem scripturæ sequi: contemnere verò, sit Christum ac Deum scripturæ authorem cõtemnere. Non solum autem scriptis ac viua voce docuerunt Apostoli, sed Christum præceptorem imitati: Cuius illa sunt verba: Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis. Et apud Lucam: Hoc facite in meam commemorationem. Hoc autem, non quod præcipio, sed quod me videtis facere. Hunc igitur imitati, & ipsi multa in mysterio, & signis quibusdam, ipsaq; actione & representatione auditoribus suis seruanda tradebant. Sunt enim ritus & instituta nonnulla iam inde à tempore Apostolorum apud Christianos populos recepta, quæ vt habitu quodam corporis & actione exercentur, ita demonstratione tacita, & in silètio magis, quàm scripto vel sermone tradita esse existimantur. Nonnulla autem videntur ne describi quidem aut enarrari posse. Ea quoq; non secus quàm quæ scriptis mandata, aut viua voce tradita sunt ab Apostolis, & vt verbum Dei suscipi & seruari à nobis par est. Quod autem habeat religio Christiana antiquitus eiusmodi quasdam actiones & ritus, quæ à Græcis & Latinis appellantur mysteria, argumèto est illud, quod scribit Paulus ad Corinthios: Orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente. Cæterum si benedixeris spiritu, qui

Ioan. 13.

Luc. 22.

Traditiones Apostolica in mysterio.

Ritus externi in religione Christiana.

I. Cor. 14.

supplet

supplet locum idiotæ, quomodo dicet amen ad tuam benedictionem? Hinc sanè apparet, tempore Pauli iam in ecclesia Christi ritus quosdam sacrorum & benedictionum fuisse. Quales autem ij fuerint, nihil scripto proditum ad nos peruenit. Ad extremum sic ille ibi cõcludit: Omnia autem honeste & secundum ordinem fiant in vobis. Quomodo autem honeste siue decenter & ordine quicquã fieri debeat, nulla de eo extat scriptura, aut viua vocis traditio, vixq; aliter, meo quidem iudicio, quàm actione ipsa & vsu id statui potuit, aut potest. Honestas enim atq; decorum, sicut in actione magis, quàm in verbis aut scriptis spectatur, ita exemplo & actione ipsa potissimùm docetur ac discitur. Eò & illud pertinere videtur, quod seruator noster cum Samaritana muliere loquens dixit: Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate. Hoc est: Spirituali pariter & exteriori cultu, ita, vt is neq; externis modo cæremoniis adumbratus, qualis apud Samaritanos & Iudæos tunc erat, neque spiritualis tantum, qualis est angelorum, futurus sit: sed hominibus animo & corpore constantibus cõueniens: qui tunc demum in veritate fit, si cum externa actione spiritus & animus consentiat. A V L. Non igitur respuit religio nostra externos cultus diuini ritus ac cæremonias? M O N. Nequaquã. Non mentes solas, sed & animas & corpora nostra Deus ad gloriam suam condidit & redemit. Atq; ita non modo interiore agnitione, mentisque &

Ioan. 4.

voluntatis erectione, verum etiã exteriorē corporis habitu & adoratione colī à nobis vult & inuocari. Quod quidē, vt Moyſi legē præteream, eorū, qui in lege naturali vixerunt, exemplis demonstrari poſſet. Legimus enim huiusmodi exteriores cultus ab Abele, Noa, Abraamo, Iſaaco, Iacobo, Melchisede cho, Iobo, & aliis pijs ac sanctis hominibus Deo ſep̄ exhibitos, & ab eo probatos & acceptatos, atque adeo nonnunquam etiam exactos fuiſſe. Sed ea prætermittā, ne ſim lōgior. E Christiana noſtra religione aliquid eiufmodi proferā.

- Acto. 7.* Genuflexione inter precandū non modo Stephanus, Paulus, & Petrus, verum etiã ipſe Chriſtus vſus eſſe. Idēmq; etiam oculos ad cœlum eleuaſſe, legitur. De tribus Magis Matthæus non ſine cauſa cōmemorat, quod procidētes adorauerint eum, Chriſtū videlicet puerum, qui tamen non in hoc, vt adoraretur in mundum venerat, & obtulerint ei munera, aurum, thus, & myrrham. Mariā verò Magdalenam ipſe dominus collaudauit, ſempiternāmq; apud omnes Chriſtianos populos eā ipſius laudem fore pronunciauit, quod pedes ſuos precioſo vnguēto inunxit, & capillis exteſit: diſcipulos autē ſuos ob id murmurantes increpuit. Collaudauit & peccatricē, ſiue ea illa ipſa Maria fuit, ſiue alia, q̄ itidem pedes ſuos lacrymis lauit, capillis teſit, & oſculata eſt. Iā
- Luc. 7.*
- 2. Tim. 2.* Paulus viros orantes puras manus atollere iubet: & quidem virum aperto, mulierem verò velato capite orare vult. Nec temerè & ſine cauſa

cauſa Chriſtus tam diligenter exprimit habitum orantis Publicani: nimirū, vt illo exēplo diſcipulos ſuos inſtitueret: Publicanus, inquit, à longe ſtans, nolebat nec oculos ad cœlum leuare, ſed percutiebat pectus ſuū. Quid illud, q̄ cum multos idē Chriſtus ſolo verbo ſanauit, in ſurdi & muti auriculas digitos ſuos immiſit, & expuens tetigit linguā eius? aut quod curaturus eū, qui cæcus natus erat, expuit in terrā, & fecit lutū e ſputo, & liniuit lutum ſuper oculos eius? An nō ſeruat autem in hanc vſque diē eccleſia circa baptiſmū hæc cæremonias, ab exēplo ſpōſi ſui petitas? Multa eiufdē modi commemorant Dionyſius Areopagita, & Clemēs Petri diſcipulus, itēmq; alij Apoſtolorū auditores, quæ iā tunc Chriſtiani ſine ſcripturæ ſacræ autoritate amplectebātur, nec ſecus q̄ præcepta Chriſti & verbum Dei venerabantur, non diſquirentes curioſe, quid ea ſibi vellent. Quæ de re ac de traditionibus omnino ita ſcribit ſanctus epiſcopus Baſilius, qui ante mille ducentos annos floruit: Dogmatā quæ in Eccleſia ſeruātur ac prædicantur, partim ex conſcripta doctrina habemus, partim ex Apoſtolorum traditione ad nos delata in myſterio recepimus. Quæ vtraque ad eandem pietatē vim habent, & nemo his contradicit, qui vel modicum ſaltem Eccleſiaſticorum iurium experiētiam habet. Si enim aggredieremur non ſcripto proditas conſuetudines velut non magnā vim habentes reiicere, imprudentes etiam ipſis principi-

Luc. 18.

Mar. 7.

Ioan. 9.

Dionyſi.

Eccl. hie.

rar. b. et

de Diui.

nom. in b.

Clem. re.

cogn.

Baſil. de

ſpiritu ſc̄o.

cap.

27.

palibus Euangelij partibus damnum inferremus, imò potius ipsam Euangelij prædicationem ad nudum nomen contraheremus: Velut, verbi gratia, vt eius quod primum ac communissimum est primam mentionem faciamus, figura crucis signare eos, qui in nomen Domini nostri Iesu Christi spem habent, quis scripto docuit? Ad Orientem conuersos esse nos dū oramus, quæ scriptura nos docuit? Inuocationis verba, dum ostenditur panis Eucharistiæ, & poculum benedictionis, quis sanctorum scripto nobis reliquit? Non enim his contenti sumus, quorum Apostolus aut Euangelium mentionem facit, sed & ante, & postea alia quædam dicimus, velut magnū robur ad mysteria habentia, ex doctrina scripto non prodita assumpta. Benedicimus aquam baptismatis, & oleū vnctionis, in superq; ipsum qui baptizatur, ex quibus scriptis? nonne à tacita & arcana traditione? Ipsam verò olei illitionem, quæ doctrina scripta docuit? At ter immergi hominem vnde est? Reliqua item quæ circa baptismū fiunt, renūciare Satanæ & angelis eius, ex qua sunt scriptura? nonne ex hac non publicata & arcana doctrina? quam in minime curioso ac sollicito silentio patres nostri cōseruauerunt: Recte illi, vt pote docti mysteriorum reuerentiam ac auctoritatem silentio custodiri. Quæ enim ne inspicere quidem fas erat non initiatis, horum doctrinam quomodo par erat in literis velut in triūpho ostentare? Aut quid tandem volens magnus ille

Moyſes,

Moyse, non omnibus omnia templi loca peruia esse statuit, verum extra sacra septa prophanos locauit, prima verò atria purioribus permittens, solos leuitas dei ministros dignos iudicauit: victimas verò & holocausta ac reliquæ sacrorum celebritatem sacerdotibus assignauit, vnumque ex omnibus delectum in adyta admisit, & neque hunc semper, sed vna solum anni die, atque huius hora certa ad ingrediendum ipsi constituta, qua propter nouitatem & insuetudinem, cum maiore admiratione inspiceret sancta sanctorum: probe gnarus ex sapientia sua, ei quod conculcatum est & per se apprehendi potest, imminere contemptum: quod verò remotum est ac ratum, ei naturaliter quodammodo esse coniuncta admirationem. Ad eundem modum etiam hi, qui ab initio res Ecclesiasticas sancierunt Apostoli & patres, in occulto ac silentio mysteriis auctoritatem conseruauerunt. Neque enim omnino mysterium est, quod ad populares & vulgares aures effertur. Hæc est ratio, cur aliqua tradita sint citra scriptum vt ne dogmatum cognitio neglecta fieret, & in contemptum veniret apud vulgus propter consuetudinem. Ita Basilius non modò de ritibus externis ac cæremoniis, sed in vniuersum de traditionibus Ecclesiasticis. Nec diuersum scribit Eusebius Cæsariensis: nempe Apostolos Ecclesiæ doctrinam salutarē partim in scriptis, partim sine scriptis viua voce tradidisse. Epiphanius item: Oportet, inquit,

Euse. demonstr. Euang. lib. I.

*Rituum
arcana
rationes.*

Epiph. aduer. hæres. in Ca. tharis. Orige. O. mil. 5. in Nume. Cle. stro. lib. 1. Atha. de Spiritu sancto. Chryf. cōtra Iudæ. Omil. 5. & in 2. Thessa. 2. Hier. ad uers. Luc. ei. & Virgi. & in Ec. ca. 10. Aug. in Ioan. tra. 8. ca. 109. & epist. 99. Cypr. de ablu. pedum. Tertul. de cor. mil.

nostraditione quoque vti. Neque enim omnia ex diuina scriptura possunt accipi, propterea quòd quædam scripturis, quædam autem traditione tradiderunt sancti Apostoli. Mitto Origenem, & Præceptorem eius Clementem Alexandrinum, Athanasium, Chrysostomum, Hieronymum, Augustinum, Cyprianum, Tertullianum, Theophilactum, Cyrillum, Nazianzenum, & multos alios Græcos & Latinos, recentiores iuxta ac vetustiores: quorum eadem est de traditionibus sententia. Ignatius quidem Petri discipulus, & in cathedra Anthiochena Successor, librum etiam de traditionibus Apostolicis & Ecclesiasticis conscripsisse memoratur: Qui, utinam extaret, minus audacter fortassis garriret Brætius, humanum aliquid illum in eo passum esse, & esse ea pudenda sancti illius Patris, quæ tegi potius, quàm nudari conueniret: Quod non veretur scribere de Basilio. Tametsi non intelligo, cur vel Basilium sanctissimum ac doctissimum episcopum, licet aliquando posteriori, cōtemnendum sibi esse putet. Nihil autem prohibet, quo minus in ipsum quoque vas electionis Paulum & Euāgelistas, atque adeo in Christum Dominum ab eo dictum illud esse intelligamus: quando quidem & ipse Christus cū exemplo suo, tum verbis honorificis eiusmodi ritus & cæremonias nobis mirifice, sicuti dudum ex me audiisti, commendauit. Quid autem potuit à Turca, vel Saraceno, vel incircunciso aliquo Phililistæo

stæo dici irreuerentius? Quid autem in eximios illos, quos dudum commemoravi, & alios multos Sanctos Doctores, ut Paulum doctorem gentium præteream, contumeliosus, quam traditionarios atque traditores eos appellare, propterea quod affirmant nō minus traditione, quàm scriptura Apostolica salutarem & Euangelicam doctrinam esse comprehensam? Et ista defendet consentaneis istius pseud euangelio, personæ quæ suæ, quàm ipse sibi sumplit, scommatibus & maledictis Vergeri? Satis ergo, ut arbitror, liquet multa, quæ ad fidem & religionem Christianam pertinent, Apostolos Spiritu Sancto moderante nobis nō scripto, sed viua voce, multa, ne viua quidem voce, sed in silentio, ipso vsu & actione prodidisse: quæ non modo non sunt magicæ præstigie, quemadmodum isti tui pseud euangelici irreuerenter loquuntur & scribūt, sed parem, ut ait Basilius, & post eum Bernardus, cum iis, quæ scripturis comprehensa sunt, vim habent ad pietatem, dummodo seruetur in vtrisque discrimen necessitatis & vtilitatis, eiusque perpetuæ & temporariæ, vniuersalis & certo hominum generi accommodatæ, aliisue circumstantiis, quæ admodum loquuntur Philosophi, circumscriptæ. A V L I C V S. Explica hoc apertius, MON. Verbi gratia: Illa traditio de baptizandis paruulis parem vim habet cum illa scriptura: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnū Dei.

et de Vir. velan. Theophi. in 1. Cor. II. Cyril. Epist. 1. Nazian. de Spiritu sancto. Euseb. Histor. Eccl. li. 3. cap. 35. Bern. in cant. omil. 66. Traditio- num & scriptura rum col- latio. Ioan 3.

Quæ autem tradita sunt de exorcismis ac terminatione baptizatorum, ac de ratione ieiuniorum festorumque dierum, parem cum iis, quæ de velandis vel non velandis capitibus in oratione, vel de tempore & forma eucharistiæ sumendæ scripta sunt. Quæ enim de baptismo primo loco viua voce tradita ac scripta esse dixi, vtraque pro necessariis ad salutem habenda sunt: Cætera autem, quæ dein ceptis enumeravi, non item: Sed vtilitatis ac decori in eis ratio ducitur, ita vt ex Ecclesiæ tamen autoritate vel consuetudine ea pendeant: Nec mutari temerè, aut contemni à quoquam debeant. Sic cæteræ quoque traditiones, eiusdem generis scripturis exquantur. Neque enim quæ scripturis ac scripto Dei verbo continentur, omnia generis eiusdem, & ex æquo omnia seruatu necessaria sunt ad salutem. Verum de eo dicendum erit fortassis alio loco fusius & explicatius.

A V L. At enim Christus non ad viuæ vocis, neque ad arcanas istas, quæ actione constant traditiones, sed ad scripturas nos remittit, inquiring: Scrutamini scripturas. Et alibi: Nónne ideo erratis nescientes scripturas? **M O N A.** Ad quosnam autè hæc locutus est? Certe nõ ad Apostolos, aut eos, qui iam in se crediderant: Verum ad Iudæos, improbe se tentantes, doctrinæque suæ aduersantes. **A V L.** Quin discipulos quoque ad scripturas remisit: Nec modò duos illos Emauntem euntes, verum etiam omnes pariter cõgregatos, cum eis post resur-

resurrectionem suam apparuit, sicut scribit Lucas: & aperuit illis sensum, vt eas intelligerent. **M O N.** Bene mones: Remisit: Sed dubitantes ac incredulos itidem, vt erant Iudæi. Ad quas verò scripturas vtrosque remittebat? Non ad eas certe, quas Euangelistæ & ipsimet Apostoli conscripserunt, quæ nec dum extabant: verum ad scripturas veteris testamenti, legem videlicet Moyfi Prophetas, & Psalmos. Cur autem remittebat? Vt inde formam doctrinæ suæ conficerent? Minimè. Sed vt crederent, Iudæi quidem, se esse promissum Messiam, & Prophetam illum magnum, nouæ legis latorem siue doctorem ac filium Dei: Apostoli verò, impleta esse omnia, quæ in scripturis de se prædicta fuerint, quo vtrique scripturarum illarum autoritate, quæ summa apud eos erat, adducti, doctrinam suam diuinam esse crederent, & susciperent, Apostoli verò etiam propagarent. Certè vel ratio ipsa id indicat, si quis persuadere quid cuiquam refraganti, vel dubitanti, & in suam sententiam adducere eum velit, eo id facere eum oportere, quod apud illum pòdus habeat. Quales erant apud Hebræos scripturæ sacræ, summam atque diuinam autoritatem obtinètes. Ac propterea Paulus quoque pædagogum legem appellat, quia per eam Iudæi ad Christum, perinde ac pueri ad magistrum, adduci debuere, à quo demum salutarem doctrinam perdiscerent. Itaque mox adiicit: At vbi venit fides, iam nõ sumus sub

*Joan. 5.**Mat. 12.**Iuc. 24.*

*Ad scri-
pturas
cur sine
remissi
Iudæi
Apostoli.*

Galat. 3.

*De scri-
pturis ve-
teris testa-
menti quid
sentien-
dum.*
Esai. 40.
Psal. 110.
Gene. 25.
Rom. 9.
Rom. 3.
Gal. 2.
Hebr. 7.
*Messias
promissus*
Gene. 3.
*Gene. 22.
26. et 28.*

pædagogus, hoc est, sub lege. **A V L.** Iam ergo nos Christiani veteris testamenti scripturas amplecti non debemus? Cur igitur eæ leguntur, ac in scribendo atque disputando, & in concionibus subinde multa inde promuntur? **M O N.** Cum eæ sint verbû Domini, quod (Esaia teste) manet in æternum, & mandata domini, quæ fidelia sunt, quemadmodum canit Psalter, confirmata in seculum seculi, facta in veritate & æquitate, contineant, sedulo eas amplecti debemus: Verû non aliter, quàm Deus ipse author earum id fieri vult: **A V L.** Quo pacto? **M O N A C H V S.** Vt secundum responsum diuinum non minor maiori seruiat, sed maior minori, Hoc est, vt vetus testamentum ad nouum, non nouum ad vetus adaptemus. Sic enim Paulus scripturam illam interpretatur. Neque enim propterea Deus dedit vetus testamentum, vt per id quisquam iustificaretur & seruarietur. Quin statim post transgressionem & peccatum primorum parentum nostrorum promisit is non Hebræis, qui nec dum vlli in rerum natura erant, verû posteritati illorum ipsorum primorum hominum, hoc est, vniuerso generi humano seruatorem, & necatorem serpentis, hoc est, diaboli, qui genus humanum deceperat, & in potestatem suam redegerat. Itidem & Abraham promisit semen, in quo benedici debebant omnes tribus terræ: Itémque Isaaco, & Iacobo aliquot seculis ante legem datam. Ad eundem modum & Hebræis omnibus, cum eis legem

gem dabit per Moysem, promisit, suscitaturum se esse prophetam de fratribus ipsorum, & in ore eius positurum verbum suum: Ad dita interminatione: Si quis verba eius non audierit, se vltorem fore: Post datam quoque legem itidem per Prophetas promisit non solum Hebræis, verum cunctis populis Messiam, doctorem iustitiæ, sacerdotem & regem sempiternum, qui iram Dei aduersus eos placaturus, & nouam legem, priore illa abrogata, cõditurus, per eamque ipsos in sempiternum gubernaturus, & beaturus esset: Quod prolixum esset enumerare. **A V L.** Cur igitur, & in quem vsum prior illa lex Hebræis data est, quando aliam eos expectare oportebat? **M O N A.** Respondebit tibi pro me Paulus: Ad confirmandas promissiones Patrum: & propter transgressionem: Hoc est, ad coercionem præfractorum & contumacium Hebræorum, & ad omne vitiorum genus, maximè verò ad idolorum cultum procliuium, donec veniret suo tẽpore Seruator & Messias promissus. **A V L.** Quis igitur nobis eius legis vsus est, posteaquam Messias ille promissus venit, & salutarem doctrinam nobis tradidit? **M O N A.** Permagnus, quemadmodum testificatur Paulus ad Romanos, ita scribens: Quæcunque enim scripta sunt (intellige in lege, de ea nanque ibi agit) ad nostram doctrinã scripta sunt vt per patientiam & consolationẽ scripturarum spẽ habeamus. Licet enim Christus Dominus in mortali corpore suo omnẽ ferẽ legẽ

Deut. 18.

*Lex vetus
cur data
sit He-
bræis.*

*Roma. 15.
Galat. 3.*

*Legis v-
sus apud
Christia-
nos.*

Roma. 15.

impleuerit, tamen restant adhuc multa cum in eo ipso, sed ad immortalitatem & claritatem Dei transformato, tum in mystico eius corpore, quod est ecclesia, & in nobis ipsis, membris eius, implenda. Alios item vsus eius de legis idem Paulus alibi enumerat, inquit: *2.Tim.3.* Omnis scriptura diuinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia: vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus. Quod si exactius vis nosse ea commoda, scire te oportet, quid lex in se contineat. Ne verò erres, legem hinc appello cum Paulo, non modò quinque libros Moysi, verum etiã omnia Prophetarum, & aliorum sanctorum virorum scripta, quæcunque in Canone scripturarum veteris Testamenti censentur. Hac lege, siue scriptura sacra, continentur, non solum præcepta & interdicta Dei, sed etiam rerum futurarum iuxta ac præteritarum, siue ad omne genus humanum, siue ad vnum populum Israeliticum, quem Deus sibi peculiari-ter delegerat, pertinentium, diuinæ reuelationes: Earum item, quæ quibusque temporibus, in illo ipso, populo præsertim, diuinitus humanitùsque gerebantur, & bonorum iuxta ac malorum successuum certa Dei prouidentia euenientiù certæ descriptiones: Ad hæc Psalmi, laudationes, & inuocationes Dei: & quæ quoquo modo ad excolendam humanã pietatem & sapientiam pertinent. Hæc omnia conscripta sunt præcipuè propter Hebræos, quò

Legis nomine quid uemat. Legis summa.

quò Dei potestatem, sapientiam, prouidentiam & bonitatem, beneficiãque erga se præ oculis haberent, suãque vitia nõssent: Eãque recognoscendo, præceptis Dei, spe præmiorum, ac pœnarum metu, & bonorum atque malorum exemplis in officio continerentur: & voluntati Dei conuenienter viuendo, ab ipso opem, præsidium, & omnia bona expeterent: Et quoniam, vitiata peccato natura, ad malum procliuēs, voluntati & præceptis Dei non vsquequãque obtemperabant, & erant sempiterno exitio obnoxij, cœlitus præmissam salutem, & salutis authorem certa spe expectarent. Deinde etiam propter nos, quem admodum scribit Paulus, hoc est, propter confirmationem nostram, Christianorum videlicet, ea scripta sunt, quo certius ac firmius credamus, dominũ Iesum Christũ, esse Dei cœli ac terræ conditoris filiũ, & filiũ hominis: seruatorem & magistrum totius mundi: illum, qui in lege illa fuit promissus, sacrificiis & ritibus variis repræsentatus, à sanctis patribus & Prophetis expectatus & prænunciatus: Hisque fidem & spem nostram confirmemus, quemadmodum hæc impleta sint, ita procul dubio cætera quoque, quæ iisdem scripturis continentur, siue ab ipso christo domino vel Apostolis eius prædicta & promissa sunt, impletum iri: Atque hæc meditando, Deique erga nos clementiam & beneficia nobiscum reputando, ardentius eum diligamus, & bonitatem ac sanctitatem eius imitemur, præ-

*Roma.19.
Heb.7.*

ceptisque eius pareamus, & quemadmodum Zacharias Ioānis baptistæ pater cecinit, vt sine timore de manu inimicorum nostrorū liberati seruiamus illi: In sanctitate & iustitia coram ipso omnibus diebus nostris. Huc mirum pertinere illud, quod dixit Christus: Scrutamini scripturas. Et statim subdit: Et illæ sunt quæ testimonium perhibent de me.

A V L. Hoc, vt mihi quidem videtur, de Prophetiis tantum & promissis intelligendū est. **M O N.** Quid igitur dices ad Paulinum illud, quod dudum recitauit? Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Vides hic nihil excipi? **A V L.** Igitur & circumcidi, & sacrificia bouum, hircorū, arietum, ouiu, vitulorum & auiu offerre, & omnes alias cæremonias ac præcepta legalia implere nos oportet? Verum pugnet id cū doctrina Pauli, ac decreto Apostolorum, cuius paulò ante mentionem fecisti. **M O N.** Obseruandum hic tibi est præceptorum discrimen, si non vis errare. Sicut enim ea non vnus modi sunt, ita & vsus eorum varius est. **A V L.** Expone hoc planius. **M O N.** Faciam. Sunt quædam præcepta ad informandos hominum mores ac voluntates pertinentia, quomodo videlicet homo quilibet erga deum & proximum se gere re, & quid vitare debeat. Hæc non sunt propria legis Mosaicæ, verum iam inde ab initio conditi humani generis in animis omnium insita sunt à Deo. De quibus illud Paulinum accipi oportet, quod scribit ad Roma-

nos:

nos: Cum enim gentes, quæ legem (subaudi scriptam) non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Verum enim uero corrupta per peccatum natura humana, cum ea præcepta obscurata ac pene deleta fuissent ex animis hominum, Deus dimittens cæteras gentes in præteritis generationibus ingredi vias suas, vni populo Hebræo per Moysen ea renouauit. Hæc omnibus populis ac seculis apta sunt: Cuius generis sunt decem illa, in duabus tabulis lapideis Mosi à Deo tradita, & alia eiusdem generis, quæ moralia vocantur: Eaque omnia dilectione Dei & proximi continentur, quemadmodum testificatur Paulus ad Romanos & ad Galatas scribens, & CHRISTVS ipse apud Mathæum. Ad huiusmodi præcepta seruanda nos quoque Christiani adstringimur, quemadmodum & Ioannes ostendit ita scribens: Et hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem suum. Et CHRISTVS ipse: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata: eaque mox enumerat. A talibus igitur præceptis Paulus & alij Apostoli nos immunes non redderunt. Tametsi illud simul indicant, quamuis renouati simus per baptismum, non posse tamen per ea, quantum in ipsis est, refrinari cogitationes & concupiscentias nostras voluntati Dei repugnantes. **A V L I C V S.**

M ij

Ioan. 5.

Præceptorum legalium discriminē.
Moralia.

Roma. 2.

Act. 14.

Moralium præceptorum summa & vsus.

Galat. 5.

Matt. 22.

1. Ioan. 4.

Matt. 19.

Roma. 7.

Quam igitur vtilitatem nobis afferunt, quandoquidem prauas cogitationes & concupiscentias non refrenant? **M O N A.** Voluntatem dei nobis declarant, & imbecillitatem nostrā coarguunt, quo maiori desiderio auxilium quæramus: quod nobis Prophetæ quidem ac cæremoniæ legis, tectius, Euangelium verò ac doctrina christi apertius commonstrat. Ea verò est gratia dei per dominum nostrum Iesum Christum nobis parta: quæ non tantum delet quicquid aduersus præcepta Dei commisimus, sed voluntatem etiam nostram corrigit, alacritatēque & vires nobis ad obtemperandum voluntati dei suppeditat, vt in præceptis eius ambulemus: Denique quod per humanam infirmitatem minus exacte præstare possumus, id ea ipsa gratia meritò christi supplet in nobis, & imperfectioni nostræ clemēter indulget. Hic est verus, bonus, & christianus moralium huiusmodi præceptorum vsus. Etenim finis legis est christus ad iustitiam omni credenti, quemadmodum idem Paulus Romanis scribit. Habes de primo genere præceptorum. **A V L.** Quodnam est alterum? **M O N.** Alia sunt præcepta ad externum cultum diuinum pertinentia: Qualia sunt circumcisio, sacrificia, expiationes, dies festi, vestitus sacerdotalis, vasa, & omne instrumentum cultusque tabernaculi, animalium ad escam delectus, & multa eiusdem modii alia: Quæ à Deo instituta sunt propter ordinem publicum, decorē ac dignitatem cultus

*Gratia
Dei vis
& efficiētia.*

Rom. IO.

*Cæremonialia
præcepta.*

tus diuini, & propter suum cuiusque hominis decorum conseruandum, vitandæque superstitiones aliarum gentium, quas Hebræi inter dæmonum ac idolorum cultores imbibent. Hæc præcepta vocantur cæremonialia, solisque Israelitis seruiebant, nec iis tamē omnibus, nec vbiq; neque semper sed ab ipso Deo certis locis, temporibus, personis, & aliis circūstantiis, adstricta fuere, sine quibus non obligabant. **A V L.** Ediffere ista planius. **M O N A.** Age: Circūcisio Abraę soli cum posteris ipsius, & seruis, idque maribus tantū præcepta fuit. Itaque alias nationes id præceptum non obligabat. Quod autem neque apud Abraę posteritatem, hoc est, apud Hebraicum populum, sempiternum id futurum fuerit, inde colligitur, quòd datum id est in signum peculiaris fœderis inter Deū & Hebræos, quo à cæteris gentibus distinguerentur. Cum autem fœdus illud alio nouo fœdere, per Hieremiam & alios prophetas prænunciato, antiquatum sit, signum quoque eius, ipsa inquam circumcisio, cessare debuit. Vbi enim cessat ratio legis, ne lex quidem ipsa locum habet. Iam de sacrificiis, quomodo fieri debeant, non vniuerso populo Hebraico, verum sacerdotibus modò præceptum datū est. Quod autem non vbiq; locorum Hebræi pecudes immolare festosque dies agere debebant, non obscure id deprehendes in Deut. Igitur nunc ij, quando eiecti & exclusi sunt eo loco, in quo eis Deus immolare præcepit,

*Gene. 17.
Circum-
cisionis in-
stitutæ
causa &
duratio.*

Hiere. 31.

*Sacrificio-
rum lega-
lium rati-
o.*

Leuit. 6.

7. &c.

Deut. 12.

Dan. 9. nullas pecudes immolant, neque vestitu sacerdotali vtuntur. Nec se in eo peccare arbitrantur. Peccarent autem si alibi, quàm vbi præcepit Deus ea seruari. Cum autem nunquam ij deinceps ad locum illum & ad arcam Dei reuersuri sint, secundum Danielis vaticinium, hoc argumento est, penitus iam cessasse sacerdotium illud & sacrificia, nec sempiternũ id fuisse præceptum. *Quod Paulus quoque confirmat ad Hebræos scribens. Hoc ipsum de aliis quoque cæremonialibus præceptis demonstrari posset: Sed satis est, de duobus præcipuis demonstrasse, ea solos Hebræos obligasse, & quidem ad tempus: quod iam præterit, parta vniuerso generi humano per Christum salute, veraque religione, qua adoramus patrem in spiritu & veritate, prodita. Vmbra enim futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum lex habuit. Et tamen & hæc, & omnia præcepta Dei æterna sunt, quemadmodum testificatur sapiens: Nec solos Hebræos, verum nos quoque Christianos in omne tempus obligant: sed spiritualiter. Lex enim spiritualis est, quemadmodum ait Paulus. Quanquam enim cæremonias illas, ita vt sunt descriptæ, peragi Deus ad certum tempus à populo illo voluit, tamen etiam tunc magis ab eis exigebat id, quod per eas significabatur, sicut ipse per Esaiam ostendit: Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? Et paulo inferius: Ne offeratis vltra sacrificium frustra: Incesum abominatio*

natio est mihi: Næomeniam, & sabbatum, & festiuitates alias non feram: Iniqui sunt cætus vestri: Calendas vestras, & solénitates vestras odiuit anima mea, facta sunt mihi molestia, laboraui sustinens. Itidem aliis multis in locis. Alibi verò aperte ostendit, eas ipsas cæremonias sibi gratas esse, si spiritualiter peragantur. Velut de circumcissione per ipsum Moysen diserte expressit: Circumcidite i- *Circūcisio spiri-*
 gitur præputium cordis vestri, & cætera. Ali- *tualis.*
 bi etiam apertius exponit, hanc cordis cir- *Deut. 10.*
 cumcissionem nihil aliud esse, quàm coërtio- *Deut. 30.*
 nem cogitationum siue voluntatum ab illi-
 citis concupiscentiis & amore rerum terrenarum, sic dicens. Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, & in tota anima tua, vt possis viuere. De hac ipsa circumcissione Hieremias quoque *Hier. 4.*
 facit mentionem: itémque Paulus ad Roma- *Roma. 2.*
 nos scribens, quod laus eius non ex hominibus, sed ex Deo sit. Et ad Philipenses: *Philip. 3.*
 Nos enim sumus circumcisio, qui spiritu serui-
 uimus Deo, & gloriamur in CHRISTO IESV. Vbi innuit quòd à nobis Christianis Circumcisio spiritualis seruari debeat, & quomodo id fieri oporteat. Ad eundem au- *Sacrificia*
 tem modum qualibus sacrificiis Deus de- *spiritua-*
 lectetur, ipse per Dauidem compluribus in *lia.*
 locis ostendit: Vt Psalmo quadragesimono. Aspernatus sacrificia taurorum, hircorum, & vitulorum, subdit: Immola Deo,

Psal. 49. sacrificiū laudis, & redde altissimo vota tua.
Psal. 4. Et alibi: Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in domino. Et alibi: Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicias. Et alio loco: *Psal.* 50. Ascendat ad te domine oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo: Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinū. *Ozeas* quoque dicit: Reddemus vitulos laborum nostrorum. Per Malachiam autem Deus ipse, cū ostendisset, nō esse sibi accepta sacrificia Hebræorum, ait: In omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. Loquitur quasi iam fiat id, quod postea fieri in noua lege debuit. De qua oblatione hic non est locus plura dicendi. Petrus etiam scribit ad Christianos: Offerentes spirituales hostias, acceptabiles Deo per Iesum Christum. Paulus item ad Hebræos Christo initiatos: Per ipsum ergo (Christū videlicet) offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum laborum consentientium nomini eius. Beneficentiæ autem & communicationis nolite obliuisci. Talibus enim hostiis promeretur Deus. Hæc sunt sacrificia, secundum vnicū, & hæc omnia deo accepta faciens Christi Iesu sacrificium, per legalia illa sacrificia significata, quæ Deus cū ab Hebræis exigebat, tum à nobis quoque Christianis exigit. Ad eundem modum intellige de omnibus aliis cæremoniis legis veteris, quod habeant suas significationes spirituales, & spiritualiter in nobis

nobis & à nobis peragi debeant. Quod illis etiā verbis Dei ad Moſen significatur, quem admodū interpretatur Paulus: Inspice, & fac (vel, vt est apud Paulum, vide facito) omnia secundū exemplar, quod tibi ostensum est in monte. Atq; hæc de cæremonialibus præceptis nūc sufficiant. Tertium genus præceptorum legalium est, quæ vocantur iudicialia: pertinentq; ad tuendam iustitiam in repub. & concordiam multitudinis, & ad prohibendam actionum deformitatem ac turpitudinem, coercendōsq; delinquentes. Cuius generis sunt illa: de seruis, emolumentis, damnis, cōtractibus, furibus, iniuriis, alijsq; delictis ac delinquentibus: Illa item, quorum facit mentionē Christus apud Mattheū: Quicumque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudij. Et il lud: Audistis, quia dictum est: Oculum pro oculo, dentem pro dente, & alia multa. Hæc quoq; secundū literā ad solos Hebræos pertinebāt, nec nos Christianos obligant. Quod quidē ex Euangelio doctrināque Christi coligitur, quando adulteram contra præceptum legis à lapidatione liberauit: quādo diuortijs à lege permisis interdixit, quando malū pro malo reddere vetuit. Neq; tamen hoc sic accipiendum est, quasi eiusmodi præcepta iudicialia, mala & inutilia nobis sint: sed q̄ maiorem perfectionem à nobis requirat Christus. Lex enim nihil ad perfectum adduxit, ait Paulus. Atq; ita quæ permissa fuerunt Hebræis, nobis vetantur: quod quidem illis verbis do-

Exod. 23.
Hebr. 8.*Matt.* 5.*Deut.* 24*Exod.* 21.*Deut.* 19.*Ioan.* 8.*Matt.* 5.9*Iudicialiū vsus apud christianos.**Hebr.* 7.

Christiana legis perfectio.
Matt. 19. mini significatur: Quoniam Moyſes ad duri-
 tiam cordis veſtri permiſit vobis dimittere v-
 xores veſtras. Animaduerſiones quoque in
 fontes acriores ſunt apud nos, quàm apud il-
 los fuere. A V L. Quid aiſ? M O N. Ideo fortaiſ-
 ſis hoc tibi mirum eſſe videtur, quòd mortè
 grauifſimum & acerbifſimum ſupplicium eſ-
 ſe ducis. A V L. Quæ autem pœna morte gra-
 uior eſſe poteſt? M O N. Non vna: Apud nos
 Chriſtianos excommunicatio eſt longe atro-
 cior pœna, quàm mors. Etenim ad animã, quæ cor-
 pore lóge eſt præſtãtor, viſ eius ſeſe exerit, ſe-
 parãtq; hominem à vera vita, domino in quã
 noſtro Ieſu Chriſto. Quã quanti fecerint ma-
 iores noſtri & probi Chriſtiani, non mo-
 dò ex annalibus & hiftoiriis nouimus, verum
 ipſi quoq; aliqua ex parte meminimus. Núc,
 proh dolor, in riſum iocúmque ea vertitur.
 Nec ſcio; an nos ipſi Eccleſiaſtici homines
 cauſam ei rei præbeamus. Hac fanè pœna Pau-
 lus in Corinthium illum, qui nouercam duxe-
 rat, animaduertit: itémque in Hymenæum &
 Alexandrũ, qui circa fidem naufragauerunt,
 & blaſphemabãt. Hac ipſa Chriſtus ipſe ma-
 giſter noſter animaduerti præcepit in eum,
 qui non audierit Eccleſiam. A V L. Hac ratio-
 ne durior erit lex Chriſtiana, quàm Moſaica.
 M O N. Ita quidem ſentit etiam Gregorius Na-
 zianzenus, qui propter præſtantiam theologi
 nomen apud Græcos meruit: A V L. Cur igitur
 ſcriptura vocat eam legem gratiæ & liber-
 tatis? aut cur dominus ipſe affirmat, iugum
 ſuum

ſuum ſuaue eſſe, & onus ſuum leue? M O N. Nò
 ideo lex Chriſtiana vocata eſt lex libertatis,
 quod liberum ac licitũ ſit homini Chriſtiano
 facere quicquid velit. Hæc enim eſt libertas
 carnis, à qua nos auocat Paulus, ad Galatas
 ita ſcribens: Vos enim in libertatè vocati eſtis
 fratres, tantum ne libertatem in occaſionem
 detis carnis: ſed per charitatem ſpiritus ſerui-
 te inuicem. Ad eundem modum & Petrus:
 Quafi liberi, & non quaſi velamen habentes
 malitiæ libertatem: ſed ſicut ſerui Dei. Quin
 Paulus præcepit nobis: Sicut enim exhibui-
 ſtis membra veſtra ſeruire immunditiæ & ini-
 quitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete mē-
 bra veſtra ſeruire iuſtitia in ſanctificationem.
 Eiúſque rei cauſam præmiſit dicens: Liberati
 autem à peccato, ſerui facti eſtis iuſtitia. Non
 igitur lex Chriſtiana eam libertatem præſtat,
 qua liceat nobis quicquid libet: Sed eſt lex li-
 bertatis, propterea quod per eam liberati ſumus
 à peccato, ſicut ipſe Chriſtus eius libertatis
 author affirmat: Et atteſtatur Paulus verbis
 dudũ à me citatis. Eſt etiã lex libertatis ideo,
 quòd Chriſtianus homo non inuitus & co-
 actus, verum lubès & ex amore ei parer, ac pa-
 rere debet. Ac propterea Chriſtus iugũ ſuum
 ſuaue, & onus leue eſſe affirmat. Amãti enim
 nihil eſt difficile. Lex autem gratiæ dicitur,
 quod per eã condonata nobis offenſa, in gra-
 tiam Dei reponimur, & infunditur nobis di-
 uinitus gratia, quæ in nobis, vel (vt rectius di-
 cam) per quam, & qua adiuuante nos legi dei

Rom. 6.

Iac. 1.

Matt. 11.

Lex liber-
tatis.

Galat. 5.

1. Pet. 2.

Rom. 6.

Ioan. 8.

Lex gra-
tia.

satisfacimus, vereq; iusti efficitur corâ Deo, ac non solum ipsi accepta fiunt recte facta nôstra, verumetiam certam habent æternamque remunerationē. Quotiescunque autē contingit, vt Deum quamlibet grauibus & enormibus peccatis offendamus, q̄ primum ad eum ex animo reuerſi fuerimus, & admissorū nos

Veteris et nouæ legis discrimen.

Christiana legis siue religionis seruitas.

Hebr. 10.

pœnituerit, recipit nos in gratiam. Atque hac in parte clementior est noua lex per Christū, quàm vetus per Moſen data. In illa enim non tam facilis erat condonatio culpæ & pœnæ, quàm est in hac. Quo clemetior autem ea est in eos, qui cum peccauerint agnoscunt culpā, & pœnitentes à Deo veniam petunt, eò seuerius animaduertit in eos, qui tam exuberanti gratia abutuntur, aut aspernantur eam, sicut testificatur Paulus inquires: Irritam qui faciēs legem Moyſi, sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritu gratiæ contumeliam fecerit? Hic certe animaduertere potes, atrociores esse pœnas noui testamēti, quàm veteris: Quod superius quoque in eadem epistola idem Paulus attingit. Atque ita eiusmodi præcepta legis veteris, quæ ad coercionem peccatorum attingunt, cæteraque iudicialia, non sunt damnata per Christū, sed ad perfectionem reducta. Quamquam ea quoque habent mysticas significationes, quibus nos Christiani adstringimur.

Ad

Ad externam autem eorum obseruationem non adstringimur. Verum sua sponte communitates atque respub. hominum Christianorum possunt iis vti, quatenus ea sibi vsui esse iudicāt. Neq; enim religio nostra abrogat mores & instituta ciuilia, quæ cum Christi & Apostolorū doctrina ex professo non pugnat. Ac ne à cæremoniis quidem legis Moſaicæ, quæ ad externum cultus diuini splendorem decoremq; pertinēt, abhorret, dum modò ea ex se ipsa pro necessariis ad salutem non habeatur. Quod quidem solum Paulus in iis insectatur, quemadmodū cū ex aliis Epistolis eius, tum ex ea, quam scripsit ad Galatas, planè apparet. Absque eo sanè & ipse quasdam, & cæteri Apostoli nonnūquam seruauerunt, & recepit seruaturque nonnullas etiam nunc sine villo piaculo catholica Christi ecclesia. A V L. Iam de tribus præceptorū generibus, quæ sit eorum ratio, quique vsus apud nos Christianos esse debeat, didici. Quid? Psalmodiarum & aliarum veteris testamēti precationum atque laudationū Dei, itemq; eorum, quæ ad excollendā pietatem & sapientiā pertinere dixisti, estne aliquis vsus? M O N. Perinde id quæris, quasi Christianos pecudes vel stipites esse oporteat, ac nō de iis Paulus illud scripsit: Vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonū instructus: Quod quidē partim sapiētia, pietate, & gratitudine erga deū, partim ope ipsius, eiusque opis imploratione perficitur. Quamuis autē aliunde quoque nō modò ad sapien-

Iudicialia & cæremonialia præcepta licet seruare Christianis.

Psalmorum & aliorum veteris testamenti scriptura vsus.
2. Tim. 3.

tiam, sed etiam ad laudandum & inuocandum Deum erudiri possimus, tamē absolutiora & efficaciora sunt ea, quæ diuinitus prodita esse constat, quàm quæ ab hominibus excogitantur. *A V L.* De rebus porro gestis & actionibus hominū rectis ac prauis, in veteri lege cōscriptis, quid dices? Cui nobis vsui sunt? *M O N.* Quid aliud dicam, quàm quod scribit Paulus Corinthiis? Nimirum ea scripta esse ad correptionē nostram: hoc est, propter exemplum recte quidem facta sequendi, contraria verò fugiēdi. Exempli gratia, ex *Abraæ* peregrinatione, & immolatione *Isaaci* filij, addiscimus obediētiam & amorem Dei, charissimis quibusque rebus anteponendū. E *Solomonis* lapsu, ne innitamur sapiētīæ nostrę, néue libidinibus indulgeamus. E *Dauidis* pœnitētia, ne post peccatum desperemus de misericordia Dei. Ad eundem modum de cæteris historiis existimandū est. *A V L.* Quale vero exemplum accipiemus è gemellis illis *Rebecca* vxoris *Isaaci*, qui in vtero matris se inuicem collidebant, & in ortu suo alter alterius plātam tenebat? Aut ex eo, quod *Sarra* *Agar* ancillam *Abraæ* viro suo ad vsum coniugalem tradidit, ac postea pariter cum puero, quem illa inde pepererat, eiecit? *M O N.* Licet possent hinc quoque exempla peti, vt sunt petita à magnis quibusdam Theologis, sed ea nunc omittam: Illud modò dicā, quod scribit Paulus ad *Galatas*. Hæc esse per allegoriā dicta. Quamuis enim ea sic acta sint, vt sunt literis mandata, aliud

aliud tamen quiddam significabāt, quemadmodum Paulus eo ipso in loco, & ad *Romanos*, & in priore ad *Corinth.* Epist. & aliis in locis interpretatur. Atque ea spiritualis interpretatio magna religionis nostræ mysteria, præclarāque promissa Dei in se complectitur: De quibus non est locus dicendi modo. Satis est, quod & hæc, & omnes aliæ res gestæ & euēta, & pleraque omnia præcepta spiritualem & mysticam rerum præteritarum, præsentium, & futurarū interpretationē habēt: quam nos amplecti cōuenit. In qua explicanda multum operæ posuerūt apud Hebræos quidem *Philo*, apud Christianos verò *Origenes*. In summa hoc de vniuersa veteris atque adeo noui quoque testamēti scriptura sentire nos oportet, tria esse eius genera, sicut & *August.* & *Chrysostomus* memorię prodidere, & res ipsa indicat. Est enim quæ nullum habet reconditorem sensum, præter eum, qui est secundum literā: *Qualis* est illa: *Audi* *Israël*, *dominus* *Deus* *vester*, *Deus* *vnus* *est*. Vel illa: *Beatus* *Maria* *est* *oratio* *cum* *ieiunio* *&* *elemosyna*. Alia est, quæ & ipsa quidē sensū literalī accipitur, sed præter eum aliā habet reconditorem interpretationem. *Qualis* est illa, quod *Noë* cū septem aliis hominibus in arca seruatus est à diluuiō: Et illa, quod *Hebræi* de petra aquam biberunt. Vtraque hæc scriptura & eo sensu accipienda est, quo *Mosēs* memorat: & eo, quē *Petrus* & *Paulus* mysticum prodiderūt. Tertium scripturę genus est, quod literalem

Mystica interpretatio scripturæ.

Rom. 9. 1. Cor. 10.

Scriptura sacra intelligenda. triplex ratio.

Aug. in sermo. de assumpt. Mariae.

Chryf. in psalm. 9. Deut. 6. Tob. 12.

Num. 20.

1. Pet. 3. 1. Cor. 10.

*Gen. 3.
Esa. 6.*

fenfum non admittit, sed mysticè tatum accipiendū est. Qualis est illa, quod Adam & Eua audierunt vocem domini Dei deambulantis in paradiso: Aut, quod Esaias vidit dominum sedētem super solum excelsum & eleuatum Vtraque hæc scriptura non potest ita accipi, vt intelligamus sic esse factum, vt scribitur: cum Deus spiritus sit, nec habeat corpus aut membra, nec vlllo loco comprehendatur. Habes igitur quomodo veterē legem intelligere, & seruare debeamus. A V L. At Paulus scribit: Quæcunque lex loquitur, iis qui sub lege sunt loquitur. Hic sanè non excipit ille huius vel illius modi præcepta, sed vniuersè dicit, quòd eos tantum obligent, qui sunt sub lege, hoc est, Hebræos. Christianos enim non esse sub lege, idem Paulus in eadem Epistola testis est, ita scribens: Non enim sub lege estis, sed sub gratia. Igitur Christiani nullo modo obligātur ad vlla legis Mosaicæ præcepta seruanda. M O N. Ad hæc ita tibi respōdebo. Priorem quidem illum Pauli locum: Quæcunq; lex loquitur, &c. non de Mosaica tantum, sed in genere de quauis lege, atque ita etiam de naturali, à qua moralia præcepta, omnes homines obligantia, proficiscuntur, intelligi recte posse: Alterū verò, vbi Christianos negat esse sub lege, proprie de Mosaica, hoc est, de ceremonialibus atq; iudicialibus præceptis accipi quemadmodū & illum: Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini. Sed tamē de moralibus quoque præceptis recte accipi potest,

Ioan. 4.

Luc. 24.

2. Par. 6.

Christiani quomodo liberi sint à lege veteri.

Roma. 3.

Roma. 6.

Galat. 5.

nos sub iis non esse ex vi legis, sed sub gratia: Verum hoc ad eos solos loquitur Paulus, qui spiritu Dei agūtur, quemadmodū ipsemet ad Galatas scribens interpretatur: Quod si spiritu, inquit, ducimini, non estis sub lege. Quod alibi planius etiā explicat inquires: Lex iusto non est posita, sed iniustis & nō subditis, impiis, & peccatoribus, sceleratis & cōtaminatis &c. Talibus enim lex est necessaria, vt à scelere & licētia reuocentur. Nec tamen ob id deo placent, quod inuiti faciunt quodammodo. Cæterum iusti, & qui spiritu ducuntur, non metu pœnæ, neque adacti à lege, sed iubentes & amore incitati sicut modo dixi, omnia, quæ deo legis auctori placēt, faciunt. Ac propterea scribit Paulus: Vbi spiritus domini, ibi libertas. Hanc autem iustitiā & hunc spiritum non habemus ex lege, sed ex gratia dei per fidem in Christum, sicut idem Paulus affirmat. Hæc enim gratia operatur & efficit in nobis charitatem erga Deum & proximum, quæ est finis præcepti, & plenitudo legis. Hinc planū fit, in quem vsum Deus legē dederit, & quomodo nos eam seruare, & secundum eam vitam instituire debeamus tam in moribus & actionibus exterioribus, q̄ in spirituali cultu Dei. Quæ cum perinde sit verbum Dei, atq; Euangeliū siue religio nostra Christiana, nō minus ponderis atque dignationis apud nos eam habere par est: Sic tamen, vt non ex ea Euangelium, sed eam ex Euangelio interpretemur. Nam vsque in hodiernum diem vela-

Galat. 5.

1. Tim. 1.

2. Cor. 3.

Galat. 3.

2. Cor. 3.

men in lectione veteris testamenti manet positum super cor Hebræorū, sicut testificatur Paulus: quod in Christo euacuatur. Et nūc enim vi x, ac ne vix quidē lex rectē intelligi potest, sine noua Christi lege. Sed nos procul ab instituto digressi sumus. A V L. Id & ego quidē animaduerto: Sed libenter hęc audiui. Expedit enim ea nosse, & est ad id, quod institutum cōducibile, an & quomodo Christianos legem seu testamentū vetus seruare oporteat, & qui eius nunc sit vsus. Quin ego ipse eō te deduxi, cum tu veteris testamenti mentionem faceres, quod de eo, ac non de nouo illa Christi verba accipienda sint: Scrutamini scripturas: Et illa: Nonne ideo erratis, nesciētēs scripturas? M O N. Sic est: Et fuit mihi obiter explodendus error Manichæorum, quem & Lutherus etiam tuus secutus est: Legem Moysi ad nos Christianos nihil penitus pertinere. Vt autē redeam ad rem: In veteri lege solam scripturā sequi nos oportere, minus absurde fortasse quispiā contenderit: Ea nāque ipsius Dei iussu in scriptis tradita est & cōseruata, & est in ea scriptum: Maledictus qui nō permanet in sermonibus legis huius: vel, ut est apud Paulum, in omnibus quæ scripta sunt in libro legis. Christus etiam ipse iussit nos scripturas scrutari. Quanquā in veteri quoque lege multum est loci relictu viuæ vocis traditionibus. Ait enim Sapiens: Non te prætereant narratio seniorū. Ipsi enim didicerunt à patribus suis: Quoniā ab ipsis discēs intellectū, & in tēpore necesse-

Manich.
& Lutheri error.
Lutheri in sermone de Moysē et lege.
Deut. 27.
Galat. 3.
Ioan. 5.
Traditiones in veteri testamento.
Eccle. 8.

necessitatis dare responsum. Et Deus ipse per Hieremiā prophetam: State super vias & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea: Et inuenietis refrigerium animabus vestris. Collaudat etiā per eundem prophetam Rechabitas, & pollicetur eis præmiū, propterea quod secuti traditionem paternā, non bibebant vinum, & in tabernaculis habitabant, non ædificātes, neque seminantes, neque plātantes vineas. Quinetiā per ipsum legis conscriptorē Moysen præcepit populo: Si difficile & ambiguum iudicium existeret de rebus legalibus, vt non scriptura, sed sacerdotum sententia requireretur, qui indicaturi essent cuius iudicij veritatem: Adiecta etiam pœna mortis, si quis superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio. De quo postea fortassis mihi plura dicenda erunt. Sic igitur vetus quoque testamentum non ad solam scripturam contrahitur: nec abhorret à non scriptis traditionibus. Ceterum Evangelica doctrina cū ab ipso quidem Christo Dei filio Deique verbo, sola viuā voce, & in mysterio ac silentio, ab Apostolis verō eius eorūque discipulis & successoribus non magis scriptis, quā quomodo à magistro (ipso quidē ita præcipiente) tradita, & per vniuersum terrarum orbem disseminata sit, nihil est causæ, quin ex æquo verbū Dei sit, & ex æquo apud christianos autoritatē habeat id, quod ab illis viuā voce, & mysterio ipsa actione proditū, & in Ecclesia catholica per longam

*Hier. 6.**Hier. 35.**Deut. 17.*

Scripturæ sacre atque traditionis paritas.

succedentium ætatū seriem conseruatum est, quàm quòd literis & scriptis mandatum. Nò minus igitur non scriptæ traditiones, quàm scripturæ Apostolicæ nobis in religione, & iis quæ ad salutem pertinent, amplectendæ & sequendæ, quin, vt Benardi verbis vtar, pari autoritate Euágelij cunctis recipiendæ sunt: Atq; ita hæc duo coniungéda, vt traditionem scriptura cõfirmet, vel certe non infirmet, scripturam traditio, quæ plerūque magis est perspicua, interpretetur. Ita fiet, quod ænigmatice sapiens Solomon scriptum reliquit, vt melius sit, duos esse simul, quàm vnum. Habent enim, inquit, emolumentum societatis suæ: Si vnus ceciderit, ab altero fulcietur: Si dormierint duo, fouebuntur mutuo: Et si quispiam præualuerit contra vnum, duo resistent ei. Funiculus triplex difficile rumpitur. **AV L.** Quid si traditio contrarium scripturæ vel diuersum doceat? **MON.** Quid si scriptura scripturæ videatur esse contraria? Sic nobis videtur non nunquã. Atque vt diuersitas aliqua possit esse in verbo Dei, siue scripto, siue non scripto, ea tamen, non ex ipso, neq; ex authore eius, qui semper idẽ ipse est, & non mutatur, sed ex hominum, ad quos vel propter quos factum est verbum, temporūq; & aliarum circumstantiarum diuersa ratione prouenit. Cæterū falsitatem, & contrarietate siue pugnantiam nullam in eo esse Christiano cuiuslibet persuasissimum esse debet. Sermo enim tuus veritas est, ait ipsa veritas. Cui adstipulans Propheta: Fidelia,

Ecll. 4.

Diuersitas & cõtrarietas an sit in verbo dei
Psal. 101
Malac. 3.

Ioan. 17.
Psal. 110.

delia, inquit, omnia mandata eius, confirmata in seculum seculi, facta in veritate & æquitate: ita, vt in iis neque falsitas vlla, neq; pugnantia locum habeat. Quod si tamẽ aliquid eius modi occurrat, in quo traditio à scriptura discrepare videatur, non dico maior, verum certior nobis esse debet scripturæ, quàm traditionibus autoritas, propterea quòd de hac dubitari fortasse possit, de scriptura verò non possit: quandoquidem hanc decretis Conciliorum ac totius Ecclesiæ Dei certa approbatione apostolicam esse, & à Spiritu sancto profectam, dubium non est. Sed cauendum est etiam atque etiam in interpretatione scripturæ, ne nostras ipsorum, aliorūve hominum falsas opiniones, vel etiam diabolicas fraudes pro verbo dei suscipiamus, certasque Apostolorū & Ecclesiæ traditiones propter peruersum vel etiam dubiū scripturæ sensum abiiciamus. Nam & Satan Christum dominū nostrum tentans, sicut iam prius dixi, scripturis vsus est, verū falso prauoque sensu eas peruertebat: Et in hoc vsque tẽpus idem faciunt serui eius Hæretici, & magistri mendaces, atque etiam alij scioli & arrogantes homines, prauas opiniones suas pro verbo Dei venditantes: Idque partim malitia, sicut pater ac dominus eorum Satan, partim per ignorantiam, & inscitiam: Neque enim continuò dei verbum est, quem quisque sibi sensum è scripturis colligit: De quo nunc iam dicendum est. **AV L.** Recte: Hoc enim erat alterum ex iis, de

Scriptura ne an traditio magis sequenda sit.

Scriptura non quolibet sensu Dei verbum est.

Scriptu-
ra diffi-
cultas.

quibus dicere proposueras. **MON.** Non tam plana est, & facilis intellectu scriptura, vt eam quilibet nullo negotio intelligat. Nam vt interpretum hallucinationes, vt Hebraicæ lingue ieiunam & concisam breuitatem, vt eiusdem pariter atque Græcæ idiotismos & modos loquendi ac scribendi peculiare nobis que inusitados, vt allegorias denique atque ænigmata præteream *καταρρησεις* certè, hoc est, abusiones verborum, dum propria desunt rerum vocabula, vel per imperitiam sermonis, quam Paulus quidem non dissimulat, admiffæ, vel etiam data opera exercendi & excitandi nostri causâ à scriptoribus sacris adscitæ, sepe lectorè fatigant. Iam verò res tantæ tamque sublimes, & captum intellectus humani superantes, quas scriptura sacra in se cõtinet, ipsæ per se sunt difficiles, nec vulgo tantum verum etiam doctis ac sapientibus multum negocij fãcessunt. Per speculũ enim adhuc videmus, & in ænigmate, quemadmodum ait Paulus, quoad sumus in hac vita: Post mortẽ demum in cœlis facie ad faciem cõtemplabimur. Ioãnes verò in Apocalypsi scribit: Se in dextra eius, qui sedebat in throno, hoc est, dei, vidisse librum scriptum intus & foris, signatum sigillis septẽ: Quem neque in cœlo, neque in terra, neque subtus terram aperire: quisquam potuerit, neque inspicere, præter Leonem de tribu Iuda, & agnum, hoc est, dominum nostrũ Iesum Christum, sicut ipse Ioannes interpretatur. Hic liber licet aliam quoque possit habere

I. Cor. 13.

Apoc. 5.

bere significationem, tamen sacras etiam scripturas veteris simul ac noui testamẽti repræsentare nõ ineptè existimari potest. Vbi cum Ioannes eum intus & foris scriptum fuisse dicit, nihil prohibet, quo minus per interiorẽ quidem scripturam vetus, per exteriorẽ verò nouum testamentum intelligamus. Nam illud quidẽ ab oculis hominum, hoc est, intelligentia Iudæorũ prorsus remotum fuit. Vsq; in hodiernũ enim diem, inquit Paulus, velamen in lectione veteris testamenti manet nõ reuelatũ. Hoc verò, nouum inquam, licet sit planius, & quasi verberans luce sua aspectum hominum, signatum est tamen mysteriis, nec à quouis legi siue intelligi potest, vt non frustra Christus dixerit: Nõ omnibus datum est nosse mysteria regni Dei. Atque hoc ita esse, testis est etiam Hieronymus ad Paulinum ita scribens: Totum quod legimus in diuinis libris, nitet quidem & fulget etiam in cortice, sed dulcius in medulla est. Qui edere vult nucleũ, frangat nucem. Reuela, inquit Dauid, oculos meos, & cõsiderabo mirabilia de lege tua. Si tantus Propheta tenebras ignorantie confitetur, qua nos putas paruulos & penè lactentes inscitie nocte circumdari? Hoc autem velamen non solum in facie Moyssi, sed in Euãgelistis & in Apostolis positum est. Turbis saluator in parabolis loquebatur, & contentans mysticum esse quod dicebatur, aiebat: Qui habet aures audiendi audiat. Nisi aperta fuerint vniuersa, quæ scripta sunt, ab eo,

2. Cor. 3.

Matt. 13.

Hierony.
ad Pauli.
de instit.
monachi.

psal. 118.

Luc. 8.

*Cyrl. in
Ioan. li. I.
cap. 6.*

2. Pet. 3.

Matt. 17.

Marc. 9.

Matt. 16.

Hæreses è

scripturis

malè in-

tellectis

existere.

qui habet clauem Dauid, qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit: nullo alio referante pandetur. Audis quid doctor hic sanctus, nec seculari tantum doctrina præstans, verumetiã in sacra scriptura exercitatisimus de scriptis Euangelistarum & Prophetarum scribat. Cyrillus verò sic: Nulla nanque fere verborum vis tanta est, vt exquisitè ineffabilem Dei gloriam possit exprimere. Nò debemus igitur humilitate verborum turbari, cum sciamus, piè que credamus, omne mentis acumen in re diuina hebescere. Sed mittamus sanctos doctores modò. De epistol. Pauli scribit Pet. in hæc verba: In quibus sunt quedam difficultia intellectu, que indocti & instabiles deprauant, sicut & cæteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem. Animaduerte quid hic scribat de obscuritate non modò Epistolarum Pauli, sed etiam cæterarum scripturarum: quas non esset procliuè peruersis sensibus deprauare, nisi essent intellectu difficiles. Vtrum igitur hic magis est habèda fides Luthero homini effroni & perdito, eiusque comparibus (qui tamen nonnunquã veritate adacti fatentur, scripturam sacram intellectu esse difficile, nec penitus à se intelligi) an principi A postolo, cui Christus dominus arcana sua cõcredidit, regniq; cælestis clauis tradidit? Sed quid opus est testibus? Euidētissimū id est, si quis intueatur hæreses, quecūq; vnquã inter Christianos populos exiterūt, earumq; authores. Omnes quidē ij sacras scripturas legebāt, sed perperam

perperam intelligebant, vel interpretabantur. Legendo autem non modò non correxerunt prauitatem suam, verumetiam inde prauitatis occasionem plerique sumpserunt: Certe omnes ferè scripturarum autoritate dogmata sua confirmarunt, & confirmant etiam nunc. A V L. At enim Petrus de veteris modo testamenti scripturis illud dicit, quod eã deprauantur ab indoctis & instabilibus. M O N. Vniuerse scribit? sicut & cæteras scripturas: non distinguens, veteris aut noui testamenti. Etiam extabant pleræque omnes noui testamenti scripturæ, cum hæc scriberet Petrus, paulò ante mortem suam, sicut ipsemet indicat. De vtrisque igitur intelligit. Cui rei argumento est illud, quòd multi hæretici non de veteri testamento, neque ex epistolis Pauli, sed ex aliis noui testamenti scripturis prauorum dogmatum suorum occasionem & cõfirmationem acceperunt, deprauantes eas ad suam ipsorum perditionem. Ac ne dubites. Cerdo, à quo Cerdoniani hæretici propagati sunt, non veteris testamenti, quod neutiquam recipiebat, sed Euangelicis scripturis dogma suum defendebat, asserens, duos esse deos sibi inuicem aduersos, alterum malum, siue seuerum ac truculentum, huius mudi in maligno posito, sicut scribit Ioannes, conditorem, & veteris testamenti authorem, quem Ioan. 12. Christus principem huius mundi, Paulus verò deum huius seculi appellarit: alterum autè bonū, clementem, & benignum, patrè domi-

*I. Cor. 3.
2. Pet. 1.*

Cerdo.

*I. Ioan. 5.
Ioan. 12.
14. 16.
2. Cor. 4.
Ioan. 6.*

ni nostri Iesu christi, cuius voluntas sit, vt nihil eorum pereat, quæ ipse ei dedit, sed quisquis crediderit in eum, habeat vitam æternam. Manichæi quoque verus testamentum reiiciebant, Euangelicis autem solum & Apostolicis scriptis varias & portentosas opiniones suas confirmabant. Iam Paulus Samosatenus & Photinus famosi hæretici ex illis Christi verbis à Ioanne Euangelista conscriptis: Hęc est autem vita æterna, vt cognoscât te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum: dogma suum peruersum hauserunt, asseuerantes Christum Iesum non esse verum Deum, ac tum demum cum esse cœpisse, quando ex Maria natus est. Itidem Sabellius, non tres esse personas in diuinitate, sed vnicam, asserens, quæ tribus appelletur nominibus. Illa quoque ex eodem Euangelio verba subfidio sibi sumebat: Ego & pater vnū sumus. Apollinaristæ verò, qui affirmabant, homines bonos ac Deo gratos post resurrectionem edendo & bibendo corporis voluptatibus fruituros esse: quod dogma Mahometes à Sergio monacho haustum, Saracenis, Turcis, atque Tartaris reliquit: vnde erroris sui occasionem acceperunt? an non ex Euangelio Lucæ, vbi scriptum est: Beatus qui manducabit panem in regno cælorum? Quæ verba licet Iudæi sint, à Christo tamen reprehensa non sunt: imò alibi apud eundem Euangelistam confirmasse is videtur eam opinionem, ad discipulos suos ita loquens: Et ego dispo-

no vobis, sicut disposuit mihi pater meus regnum, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Nouatus quoque negans peccatoribus penitentiam, Paulum authorem se habere iactabat. Quid Circumcisiones? An non Euangelicis Christi verbis nitebantur, cum vltro vitam suam periculis obicerent, & voluntariam mortem per præcipitia cædēsque mutuas consecrarentur, obuiorumque manus & arma in se prouocarent? Dicit enim, inquit, Christus: Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Sed mittamus veteres hæreses, quæ iam pridem extinctæ sunt. Sacramentarij Christum in Eucharistia verè esse negantes, an nõ scripturam illam iactitant: Christum oportere cælum suscipere vsque in tempora restitutionis omnium? An non Adamitæ, quos nunc vulgo alicubi Hortenses fratres vocant, dum promiscuos pecudum in morem vsurpant concubitus, scripturam pro se habent, non modo illam: Crescite & multiplicamini, verum etiam illam ex actis Apostolorum: Quod Apostolis erant omnia communia? Et habet vetustum eius scripturæ interpretem Nicolauum de septem diaconis. An nõ illam quoque; Omnia munda mundis? Quo adulteria quoque; & homicidia, & incæstus, & quæ contra naturam fiunt, defendi possunt? Quid illud siue Caluini, siue Melächthonis & Lutheri dogma, quo Deum peccati omnis authorē faciūt?

*Manichæi.**Paulus Samosatenus.**Photinus. Ioan. 17.**Sabellius.**Ioan. 10.**Apollinaristæ. Mahometes.**Lucæ. 14.**Luca 22.**Nouatianus.**Hebr. 6. Circumcisiones.**Ioan. 12.**Sacramentarij.**Actor. 3.**Adamitæ siue Nicolaitæ et Hortenses fratres.**Gene. 1.**Actor. 2.**Tit. 2.**Caluini.*

Amos. 3. Nonne & ipsum scripturam pro se habet? Si erit, inquit Amos, malum in ciuitate, quod dominus non fecerit? Et Hieremias: Scio domine, quia non est hominis via eius: nec viri est, vt ambulet, & dirigat gressus suos. Et deus ipsemet in Exod. Ego indurabo cor Pharaonis, & seruatorum eius. Ne Suencfeldius quidem ad euertendam auctoritatem scripturæ & externi ministerij verbi Dei scripturæ testimonio destituitur. Dicit enim Deus per Prophetam: Et erunt omnes à Deo docti. Nō docebit vnusquisque fratrem suum dicens: Cognosce dominum. Quia omnes scient me à minore vsque ad maiorem. Itémque Ioannes: Nō necesse habetis, vt aliquis doceat vos. Ad eundem modum plurimæ aliæ hæreses è peruersa scripturarum noui ac veteris testamenti intelligentia extitère, & existunt. Qua de re ita scribit Origènes: Quoniam diximus abominationem desolationis stantem in loco sancto esse mendacij verbum, quod in loco scripturarum sancto stare videtur, dicet aliquis, & quomodo quasi non stante ea illic, ita dicet aliquis discipulus Christi: Ecce hic Christus: ecce illic: Alius autem dicit: Ecce in solitudine est: alius autem, ecce in domibus? Vide ergo, si ad hæc dicere possumus, quod ait: ecce hic, ecce illic: quoniam ecce illic, nō extra scripturam foras adspiciendum est. Dicit enim qui seducere voluerit nos, & defendere contra veritatem: Ecce hic Christus, demonstrans, verbi gratia hunc euangelij locum: Alterius autem

N RELIGIONE. LIB. II. 103
autem erroris auctor dicit: Ecce hic Christus, offerens ad exemplum alterum textum, qui videtur defendere mendacij illius verbum, quod proposuit vindicare: Et sic ex lege, & Prophetis, & Apostolis profert vnusquisque, quæ videntur defendere mendacium illud, vtpote veritatem. Et mox: Erunt autem & alij plures, qui dicturi sunt discipulis ex diuinis scripturis, coniungentes illis suum proprium sensum, Ecce hic Christus, ecce illic. Audin' quid hic scribat? Quod August. quoque confirmat, ita scribens: Non aliunde natæ sunt hæreses, & quædam dogmata peruersitatis illaqueantia animas, & in profundum præcipitantia, nisi dum scripturæ bonæ intelliguntur non bene, & quod in eis non bene intelligitur, etiam temerè & audacter asseritur. Ne igitur persuadeas tibi, quemuis hominem rectè intelligere posse scripturas, isque fretum errare non posse. A V L. Verum docti tamen & stabiles probe eas intelligunt. Petrus enim de indoctis modo & instabilibus scribit, quod eas deprauant. M O N. Si doctos intelligis, doctrina seculari, vtpote acumine disputandi, eloquentia, & Philosophia, siue quæ naturas, motus, & causas rerum cœlestium pariter ac terrenarum persequitur, siue quæ circa mores & actiones humanas, relique familiaris & publicæ administrationem versatur, instructos, aut etiam in scripturis sacris exercitatos, vtraque ista doctrina excelluere omnes ferè prisce hæretici, dudum à me commemorati: Et tamè deprau-

*August.
in Ioan.
tract. 18.*

*Hæretici
docti &
in scripturis
exercitati.*

*Origenes in
Matth.
Omil. 29.*

I. Tim. 6. uabant ij scripturas ad suam ipforum & multorum aliorum perditionem. Et Paulus Timotheo scribit, quod quidam, non rudes & stupidi, sed promittentes falsi nominis scientiam, circa fidem exciderunt. Nostri quoque temporis heretici complures eiusmodi scientia siue doctrina præditi sunt. *Quin* stolidus & indoctus homo vix nouum aliquod dogma comminisci, aut ab alio inuentum tueri & propagare potest: Vt sanè ad quodlibet magnum facinus ingenio magno opus est. Ne Satan quidem acumen illud ingenij & sapientiam, quam à Deo cum crearetur accepit, per peccatum amisit: Et vel tanti temporis experientia, rerumque tam præsentium & futurarum, quàm præteritarum, cælestium iuxta ac terrenarum notitia omnem humanã doctrinam longe superat. In scripturis quoque sacræ exercitatisimus est: quod quidem aliqua ex parte planum ipse fecit, cum filium Dei in deserto tentaret. Et tamen deprauabat etiam tunc scripturas. Eratne autem illud verbum Dei, quod is & vas ac istrumenta eius heretici supra memorati pro se facere iactabant, & iactant etiamnum? Imò mendacia verbo Dei contraria eo quidem sensu, quo illi ea volebant & volût accipi. Atque id quidem planum est. Etenim Christus Dominus, & Ecclesia eius, quæ ex deo est, & verba Dei audit, scripturas illas eo sensu non audiebat, neque audit: Et increpuit autem diabolû Dominus: Ecclesia verò spiritu domini gubernata, vetustos

tustos illos seductores & hereticos cum dogmatibus ipforum damnauit. Quod si ea diuina ac verbo Dei consentanea fuissent, durassent omnibus creaturis inuitis, secundû illud, quod Gamaliel ad principes Iudæorum de doctrina Christi dixit: Si ex Deo est consilium hoc vel opus, nõ poterit id dissolui: Et secundum illam Esaiæ scripturam: Verbum domini manet in æternû. Eademq; Ecclesia, ista quoq; nouitia dogmata cum auctoribus suis damnat, & fundit^r proculdubio Dei ope euertet. Proinde quantumcunq; doctus & in scripturis exercitatus quis fuerit, eius interpretatione niti nos non oportet. Vt enim is quã *Acto. 5.* rectissimè scripturam intelligat, potest eam tamen improbè in prauum sensum detorque re, quo multitudinem seducat, ac discipulos post se abducatur: Quod sæpe heretici faciunt: Tametsi nullus eorum iurare dubitauerit, ita se interpretari, vt intelligit. *Acto. 20.* A V L. Cur igitur Petrus, indoctos tantum & instabiles deprauare scripturas ait? *MON.* Indoctos hîc non eos intelligit, qui nulla doctrina præditi sunt. Talibus enim difficile est deprauare scripturas: *Ind. Et instabiles.* Sed eos, de quibus etiam Paulus scribit: Si *I. Cor. 8.* quis autem se existimat scire aliquid, nondum cognouit quomodo oporteat, eum scire. Quasi dicat: Si quis doctrinam sibi arrogat, & sapientia sua nititur, is nihil scit, etiam si doctissimus esse videatur. Deus enim, à quo est vera doctrina & sapientia, superbis resistit, quemadmodum Petrus & Ia- *I. Pet. 5.* cobus

Iac. 4.
Matt. II.

cobus testificantur, humilibus autem dat gratiam. Et dominus ipse gratias agit Deo patri, quod mysteria sua absconderit à sapientibus & prudètib; & reuelauerit ea paruulis, hoc est, humilibus, qui licet sint docti ac sapientes, non prædunt tamen intelligentiæ suæ, sed captiuant eam, & in obsequium Christi redigunt. Hæc est vera Deoque grata doctrina & sapientia: quam quomodo nos adipisci oporteat, docet Paulus. Si quis, inquit, videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat, vt sit sapiens. **A V L.** Quid hoc sibi vult? Nunquid vult Paulus, vt quispiam obbrutescat, nec vtatur præclaro Dei dono doctrina ac sapientia? **M O N.** Nequaquam hoc requirit Deus. Imò Christus ostendit, quisquis commissio sibi à Deo talèto non negociatur, eum extremum commereri suppliciu. **A V L.** Quid igitur sibi vult illud? Stultus fiat. **M O N.** Ne de se ipse arroganter sentiat, nèue præfidat intelligentiæ suæ: Quod facere plerumque solent ij, qui aliquam affecuti sunt doctrinæ & sapien-
1. Cor. 8.
Indocti
idem &
instabiles.

tiæ opinionem. Atque id Paulus significat, cū dicit: Scientia inflat. Eiusmodi autem persuasionem, quam Petrus iuxta ac Paulus inscitiam vocant, inconstantia comitatur. Quoties enim quis intelligètia sua nititur, non acquiescit in eo, quod aliunde didicit, sed eo proiecto: aliquid aliud ipse excogitat, quo ostentet sapien-
2. Cor. 10
1. Cor. 3.

tiam ac doctrinam suam. Qua cum superbe tumeat, sit iusto Dei superbis resistentis iudicio, vt lumine diuino destitutus, ac sibi ipsi reli-

relictus, temere quiduis amplectatur, redargutusque à quopiam, aut ipse sibi displicens, illud quidè, quod dudum asseuerabat, reiciat: aliud verò quippiam diuersum à priori, vel etiam cōtrarium arripiat, eadèque temeritate & confidentia defendat, ne diuersum sentiètib; cedere videatur. Hinc sanè existit hereticorum inconstantia: qua Lutherum & ceteros nostri temporis hæreticos laborare heri euidenter demonstratum est. Iure igitur ac rectè Petrus eiusmodi inscitiam, qualem ibi vult intelligi, & qualem ego è Paulo, & aliis scripturis explanavi, cum inconstantia coniungit. Quæ cum ita se habeant, in nullius, quamuis docti & sapientis hominis intelligètia & interpretatione scripturæ acquiescere nos oportet: propterea quod & errare is possit, & in errorem mittere. Omnis enim homo mendax, ait Psaltes. **A V L.** Quantumuis enim sanctus doctus, ac sapiens quispiam sit aut fue-
Non ac-
quiescen-
dum esse
in cuius-
quam ho-
minis in-
terpreta-
tioni scri-
ptura.
Aug. ad
Hiero.
Epist. 19.

rit, homo certè est vel fuit, ignorantia & errori, quæ duo mala omne genus mortaliu ex originali peccato contraxit, obnoxius. Cuius sententiæ ad stipulatorem habeo Augustinu, ita scribentem ad Hieronymum: Ego fateor charitati tuæ, solis eis scripturarum libris, qui iam canonici appellantur, didici hunc timorem honorèque deferre, vt nullum eorum auctorem scribendo aliquid errasse firmissime credam. Ac si aliquid in eis offendo literis, quod videatur contrarium veritati, nihil aliud quàm vel mendosum esse codicem, vel

interpretem non assequutum esse quod dictum est, vel me minimè intellexisse non ambigam. Alios autem ita lego, vt quantalibet sanctitate doctrinæque præpolleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserūt, sed quia mihi vel per illos auctores canonicos, vel probabili ratione quod à verò non abhorreat, persuadere potuerunt. In eandem sententiam scribit etiam ad Vincentium Donatistam. Aliquot exempla tibi proferam, vbi præstantis ac probatæ doctrinæ viri, insigni etiam vitæ sanctimonia præditi in interpretatione scripturæ errarunt. Tertullianus ante mille trecentos annos celeberrimus vir fuit, & insigni doctrina scripturarumque peritia præditus, & multa præclare scripsit contra hæreticos: Et tamen malè intellexit scripturam sacram, vbicunque membrorum ac sensuum Dei fit mentio. Videtur enim existimasse Deum esse corporeum. Animam quoque humanam & angelos corporeos esse opinatus est: Qui vterque error est ingens. Hallucinatus est etiã discipulus eius Cyprianus, sanctus ac doctissimus episcopus, & ad extremum pro nomine Christi martyr factus, asseuerans baptizatos ab hæreticis, denuò baptizari oportere: eumque errorem scripturis male intellectis confirmabat. Origenes Adamantius cum profana doctrina, tum sacrarum literarum peritia præstans, tâta fuit dignatione & autoritate quæ se se diffundebat christiana religio, vt magni & sapientes viri, non tantum Christiani, sed

Tertulliani error.

Cyprianus.

Origenes.

sed Ethnici etiam ad eum vndique cõcurrerent, nec secus quã in prophetica aut apostolica, in eius sententiã & interpretatione scripturæ plurimi acquiescebant. Vitæ quoque integritate & sanctimonia iam inde à pueritia excelluit, ita vt puer etiam dũ martyriũ expetiuerit. Deniq; sex millia librorum cõscripsit, sicut testificantur Euseb. Epipha. Hierony. Et tamen perperã sensit de resurrectione corporum de saluatione dæmonum & hominum damnatorum, de migratione animarum à corporibus in corpora, & quod eæ pariter omnes ab initio creatæ à Deo, propter peccata in cælo perpetrata in mundum relegantur, & in corpora quasi in carceres quosdã includantur: In his & nonnullis aliis dogmatibus vehemèter errauit, autoritate scripturarum non destitit. Augustini doctrina & scripta in magno etiam nunc precio sunt: nec modò apud recte sentiètes, verum etiã apud hæreticos. Scripsit is tamen libros retractationum, in quibus errores suos in doctrina & interpretatione scripturarum corrigit. Quin & post eum alij nonnulli annotarunt quædã in scriptis eius, quæ ipse prætermiserat, recte ne an secus, nunc non disputo. Extant etiam epistolæ eiusdem August. & Hiero. inter ipsos vltro citroq; scriptæ, quibus vehemèter contendunt inter se de sensu scripturæ illi: à Paulo Cũ autem Cephas venisset Antiochiã, restiti ipsi in faciẽ: quia reprehensibilis erat. Quod si tam præstantibus ac doctis viris accidit nonnunquã, vt in intelligentia & interpretatione

Euseb. hist. Eccles. libr. 6.

Epiph. cõtra hæres. lib. 2.

to. 1.

Hiero. de viris illust.

Augustini.

Gabit. 2.

scripturarum hallucinarentur, quid existimandum est de iis, qui & acumine ingenij & scripturarum peritia minus valeant? **A V L.** Sic est: Vnus homo omnia animaduertere & nosse non potest. Cæterum vbi aliquot docti ac sapientes in eadem sententia & interpretatione scripturæ consenserint, ibi veritatē esse oportet. Ait enim christus: Vbi enim sunt duo vel tres cōgregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Vbi verò Christus est, ibi veritas. **M O N.** Non est nouum, nec inusitatum hæreticis, de paucitate gloriari. Tamet si solēt ij nōnunquam etiam paucitatē sibi inuicem exprobrare, vt est videre in cōcertationibus inter Ioa. Vestfalum & Caluinum, & tempore Augustini inter Maximianistas ac cæteros Donatistas. Cæterum Christus in illis verbis, quæ tu modo recitasti, neque paucitatem, neque multitudinem spectauit, sed cōcordiam: nec eam quamlibet, sed quæ in nomine suo coaluerit. Id autem non ex verbis, aut manibus, aut vultu, totiúsue corporis habitu, sed re ipsa iudicandum est. Illi quidem non in nomine Christi congregantur, qui consensum & concordiam Christiani populi, ad quam alendam & conseruandam ipse Christus discipulos suos in primis exhortatus est, & pro qua Deum patrem magnopere orauit, rumpunt, singularésque opiniones atque interpretationes scripturæ comminiscuntur, & pertinaciter tuentur. Qua de re etiam luculente ac diserte scripsit sanctus martyr Cyprianus,

Matth. 18.

Schismatici non congregantur in nomine Christi.

Iohn. 17.

&

& ego fortassis postea plura dicam. Ne te igitur moueat vel paucitas, vel multitudo. Perinde multi errare possunt, ac pauci, ac vnus etiam, si non fuerint in Christi nomine congregati. Ac ideo Deus per Moſen Iudæis ita præcepit: Non sequeris turbam ad faciendū malum, nec in iudicio, plurimorum acquiesces sententiæ, vt à vero deues. Non exiguus fuit numerus eruditorum ac disertorum Episcoporum cum Donato in Africa, qui damnabant baptismum paruulorum: Nō exiguus Tyri, Antiochiæ, Mediosani, Syrmij, Arimini, qui Arii dogma approbabant. Ingens etiā fuit cœtus Ephesi in altero concilio, siue cōciliabulo cum Dioscoro Alexandrino patriarcha, vbi peruersum Eutychetis dogma comprobatum fuit. Et omnes ij Christi nomen obtendebant, scripturisque sese tuebantur: Nec tamen verbum Dei erat illud, sed falsa ac verbo Dei contraria doctrina, quam damnauit Ecclesia Catholica. Iam & cum Nestorio nō pauci sentiebant Episcopi, *Ἐπιστομον* ac nō *Ἐδρόμον* Mariam dici oportere è scripturis asseuerantes. Cessere tamen ad extremum, nō scripturis, sed patrum & Ecclesiæ autoritate superati. Modò quoque non solus Zuinglius quatuor illa verba scripturæ: Hoc est corpus meum: peculiari quodam sensu interpretatur. Congruunt cum eo (tamet si non per omnia) Caluinus, Bulingerus, Capito, Beza, Ochinus, Lascus, Caroloſtadius, Oecolampadius, Berengarius: Nec scio an & Oſi-

Cypr. de vnit. Eccl.

Exod. 23.

Hereticorum conuenticula.

Luther.
ad Ar-
gentin.

der, & Suencfeldius: Nonnunquam & Buce-
rus, & multi alij. Dissentit Lutherus, quamuis
inuitus, quemadmodum ipse alicubi non dif-
fiteatur. Cum Luthero autem faciunt Brétius,
Vrbanus Regius, Iustus Ionas, Pomeranus,
Amsdorfius, Illyricus, Sneppius, Georgius
Maior, Sarcerius, Ioachimus Vestfalus, &
multi præterea. Vtrinque sunt docti & in scri-
pturis exercitati viri, speciem pietatis præ se
ferentes, & qui non putant, sed certo sibi a-
liisque persuadent, se spiritum Dei habere, &
quasi è secretiore dei consilio prodeuntes, in
nomine Christi se conuenire. Vtrisque adhe-
rēt plurimi homines, ciuitates, atque populi.
Penes utros igitur erit verus verborum illorū
sensus, & verbum Dei? Penes illósnē, qui pro
Hoc, accipiunt hic panis: & pro est, erit, aut
fiet: vsū scilicet vnius cuiusque sumentis, ita vt
mendacij coarguatur veritas, quæ id manu te-
nens, prius quàm à quoquam Apostolorum
sumeretur, dixit: Hoc est. Quid autem hoc
est? nempe, quod alteri irridentes eos dicunt:
Deus impanatus, si quidem est ibi simul panis
& corpus Christi. Penes hósnē igitur est ver-
bum Dei? an penes illis potius, qui ita inter-
pretantur: Hoc, non est, sed significat, corpus
meum: vel, est quidem, sed non corpus meū,
verum figura eius: vel, corpus quidem meum,
sed nō illud, q̄ pro vobis tradetur, & quod se-
det ad dextrā patris: vel est quidē illud ipsum,
sed non hoc, quod præsens exhibetur & mā-
ducatur, sed quod fide sola cælos penetran-

te sumitur, ita vt nihilominus vmbra corpo-
ris potius sit, quàm corpus: & non vno mo-
do falsum dixisse videatur veritas? Hinc igi-
tur, an illi rectius nobis verbum Dei, & qui-
dem breue ac perspicuum, interpretantur?
Soluat nobis hunc nodum nutabundus Me-
lanchthon (quò se adhuc adduci passus non
est) vel conciliator dissidentium Vergerius.
Equidem nolo hic asserere, utrosque per-
peram intelligere & interpretari, siue adeo
deprauare scripturam, veritatēque menda-
cij, vel veteratorix cuiusdam peruersitatis, si
non verbis, certe re ipsa coarguere, commen-
ta humana, ne dicam diabolica pro verbo dei
sequentes, & aliis obrudentes: Illud dico, se-
cundum dictamen rationis fieri non posse,
quin si hi recte scripturam illam intelligūt &
interpretantur, illi errēt, sin illi recte, hi perpe-
ram. Esse quidem potest, (vt est sanē) vtrique
vt perperam: Vt verò vtrique recte, non po-
test, cum inter se pugnent. Sed sequatur tan-
dem quis hos aut illos: an nō homines seque-
tur? An non erit obnoxius propheticæ illi ma-
ledictioni? Maledictus qui confidit in homi-
ne, & ponit carnem brachiū suum. Nulla cer-
tè propheta scripturæ propria fit interpreta-
tione, quemadmodū scribit Petrus. A V L Vbi
igitur veram istam ac certam interpretationē scri-
pturæ queremus? M O N. Aiunt isti nouatores, quod
scriptura se ipsa interpretetur. Quod enī vno
aliquo in loco obscurius scriptum est, aut mi-
nus plene explicatum, alibi planius & lucu-
certam.

Hier. 17.

2. Pet. 1.

Interpre-
tationē scri-
pturæ per
scripturā
non esse
certam.

lentius expressum reperitur. Est id quidem nonnihil: Fit enim non raro, vt rectè scriptura vna per aliam declaretur. Sed non satis tamen certa, imò fallax, hæc est regula. Ita quidem est, quòd scriptura alia planior & luculentior est, quàm alia. Verum fit etiam crebro, inter diuersas scripturas vt hæc vni videatur esse planior, illa alteri: Interdum non magis hæc, quam illa. Et offerunt sese nonnunquam vna & eadem de re pugnantes in speciem scripturæ: Quibusdam etiam de rebus vnica extat, & ea quidem minimè plana. Quid igitur hic fiet: Vnde petetur interpretatio? Vñne autem exemplis hæc tibi probentur? **AVL.** Imò plurimum te rogo, **MON.** En tibi. Pater maior me est, dicit dominus apud Ioannem. Et alibi: Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum, Deum meum, & deum vestrum. Est porro & alia scriptura: Ego & pater vnum sumus: Et apud Paulum: **Qui** (Christus videlicet) cum in forma Dei esset, nõ rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo. Hæc scripturæ duæ quidem priores congruunt inter se, itémque posteriores: verum hæc cum illis videntur pugna re. Quonam igitur modo aliam per aliam explanabis? Has ne duas posteriores per priores, quemadmodum faciebant Arriani & Eunomiani defendentes dogma illud suũ, quod filius Dei Christus Iesus non sit verus Deus, aut non æqualis neque similis in diuinitate Deo patri? An priores illas per posteriores, quemadmodum Alexander & Athanasius

Ale-

Alexandrini Episcopi interpretabantur Arriũ refellentes? In vtramlibet partẽ inclinaueris, quærã ex te, quare sic, ac nõ aliter? Et cur istas scripturas per illas exponis, ac nõ illas potius per istas? Quanquã non esset hoc scripturam vnã per aliã interpretari, sed vnã ad aliam torquere, cum eæ videantur esse inter se contrariæ. Quod si dicas, has esse planiores quàm illas, alij verò cuipiã contra, illæ, quã hæc, planiores esse videantur, quis inter vos cõtrouer siam dirimet? Si pro te faciunt Alexander & Athanasius, pro illo Arrius & Eunomius: Sin hi pro te, illi pro illo altero. Atq; omnes tamẽ hi, quamuis docti sacerdotes & episcopi, homines tamen fuerunt, errare potuerunt: Quod si ad probabilitatẽ confugies, vtræ de illis scripturis planiores sint, Arrij quidem iudicio, illa non admodũ plana est: Ego & pater vnum sumus. Potest enim fortassis hoc accipi non de vna natura siue essentia, verum de vna voluntate, amore, & cõcordia: sicut alibi itidem illa eiusdem Christi verba accipiuntur, vbi Deum orat pro discipulis suis & pro iis, qui per eos in se crediderint, vt vnum sint: Quod nõ potest accipi de vnitate naturæ, sed voluntatis, deque amore mutuo & concordia. Statim enim ibi subdit: Sicut & nos (nempe tu & ego) vnum sumus: Quibus verbis Arrius & Eunomius potissimum nitebãtur, asserentes, eam comparisonem vnitate hominum inter ipsos cum ea, quæ est inter Deum patrem & filium eius dominum Iesum Christum eodẽ

Hæretica interpretatio scripturarũ.

Ioan. 17.

Ioan. 14.

Ioan. 20.

Ioan. 10.

Philip. 2.

modo accipi oportere. Cum autē vnitas illa, quam suis ibi petit Christus, non nisi de vnitate voluntatis, amoris, cōcordiæq;, quam etiam inter diuersas naturas, velut inter homines & angelos, reperire licet, accipi possit, ne illam quidem quæ est inter Deum patrem & filium aliter accipi debere. Aliter, nō apta nec bona, esset ea comparatio: Non magis quam si quis dicat: Homo & aquila, sunt inter se similes. Aquila enim cernēdi, homo autem intelligendi acumine præditus est. Quin aptior etiam hæc esse apparet. Etenim visus & intellectus vtrunque tamen accidens est, quanquā non eiusdem generis, est tamen inter ea nonnulla similitudo: qualis inter essentiam & accidens (quo in genere est voluntas, amor, & concordia) esse non potest: longè minus vnitas. Altera quoque illa scriptura è Paulo: Qui cum in forma Dei esset, & c. non admodū plana cuiquam videri potest. Possit enim sic accipi: Christum dominum in forma dei fuisse, hoc est, similem Deo intelligētia & sapientia: sicut alibi scriptura dicit, hominem creatum esse ad imaginem siue formam & similitudinem Dei, nec tamen homo est Deus. Spiritus etiam sanctus in specie siue forma columbæ post baptisinū Christi apparuit: Nec tamen is columba fuit. Quod si maximè per formam illam diuinitatem accipi oporteret, id quod reuera verbis illis (Non rapinā arbitratus est, esse se æqualem Deo) significatur, aliquis tamen alius arripies ea verba, quæ statim sequuntur:

Gen. I.
Mar. I.
Luc. 3.

tur: Sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, diceret, Christum suscepta serui, hoc est, hominis forma, Dei formam amississe, aut vnā naturam siue essentiam ex humanitate atque diuinitate commixtam & confusam extitisse. Quod quidem Eutyches hæreticus videtur secutus esse. Vides vt neutiquam planæ & faciles intellectu sint hæ scripturæ? Sic item aliæ, quas Ecclesia pro se habebat aduersus hæreticos. Planiores esse videbantur Arrio & Eūnomio illę, quibus se tuebantur. Quid enim, inquit, planius dici potuit illo? Pater maior me est. Non potest profecto ea maioritas (vt sic dicam) secundum staturam intelligi. Statura enim in corpore est, Deus autē corpore caret. Atq; ita necessario intelligendū est, secundum essentiam, aut certè secundum eas proprietates, quæ incorporam essentiam cōsequuntur: quales sunt virtus, potestas, authoritas, sapientia, bonitas, & cæteræ, quæ in diuinitate nō sunt diuersa ab essentia, sed sunt ipsa dei essentia. Id verò si afirmes, ademeris filio dei diuinitatem. Nec minus aperta ipsis videbatur esse & altera illa: Ascendo ad patrē meum, & patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum. Quibus verbis videtur Christus ad Apostolos homines sese adiungere, & à deo disiungere, appellans eum cum ex æquo ipsis patrē ac deum suum. Cum autem nos filij Dei, nec tamē natura diuisimus, idem de Christo domino hæreticus intelliget. Cōfirmabitque opinionem suam se-

Eutyche-
tis error.

Ioan. 20.

quētibz illis verbis: Deum meum, & Deum vestrum. Deus enim supra se alium deum nō habet, nec potest habere: quādoquidem Dei nomine id venit, quod est omnium summū, & à quo res omnes cæterę existunt, cōseruantur, & gubernātur. Quod si dicat quis, illud: Pater maior me est: secundum humanam naturam à Christo dictum esse: itēque illud, Deum meum, & Deū vestrum: Hoc iam non fuerit scripturam per scripturam interpretari. Nihil enim eiusmodi extat neque in hac vtraque, neque in illa alia scriptura: In contrarium autē est illud, quod Christus exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens. Viden' quo te adducet istiusmodi scripturę per scripturam interpretatio, vt vel grauiter erres, vel certē in dubitationē venias, & aliunde harum scripturarū interpretationem quærere necesse habeas? Excutiamus autem & alias. Scribit

2. Cor. 15.

Paulus ad Corinthios: Caro & sanguis regnū Dei non possidebunt. Christus autem apud

Luc. 22.

Lucam dicit: Et ego vobis dispono locum, vt edatis & bibatis super mēsam meam in regno meo. Vtrā ex his per alterā interpretaberis? Si posteriorē per priorem, ilico vnum de duodecim articulis fidei, nempe de resurrectione corporū à morte, abieceris: Sin illam per hęc, in alium non minus grauē errorem incideris, quod in regno dei ac cœlesti comedisti ac bibitori simus, & aliis voluptatibus corporis fruituri. Tameñ videntur hęc scripturę inter se esse cōtrarię, vt neutram per alteram recte

expo-

exponere queas. Possent plures eiusmodi scripturę in mediū afferri, quas per alias scripturas interpretari non liceat, aut si interpretare, vix errore effugas: quale est de stirpe & genealogia Christi diuerse à Matthæo & Luca descripta: Aut vbi Euāgelistę fratrum Domini mentionē faciunt: aut quod is fuit primogenitus matris sue. A V L. Iam & ego ipse animaduerto, ita ferem habere. Cum igitur neq; humanis interpretationibus, neque iis, quę per alias scripturas fiunt, niti & fidere nos oporteat, vnde verum ac certum sensum sacrę scripturę petemus? M O N. Inde vnde scripturam ipsam habemus: A deo nimirum, cuius inspiratione Euāgelistę ac cæteri Apostoli scripserunt, quemadmodum testificatur Petrus. Dauid sanē ita canit: Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Et iterum. Seruus tuus ego sum, da mihi intellectum, vt sciam testimonia tua. Et alibi: Beatus quem tu erudieris domine, & de lege tua docueris eū. Lucas verō scribit de Apostolis: Tūc aperuit illis sensum (nimirum Christus dominus verus Deus & homo, Leo de tribu Iuda, & agnus, qui habet clauem Dauid) vt intelligerēt scripturas. A V L. At enim Christus pridem in cœlum ascēdit, nec loquitur inde nobiscum: neq; per angelos, aut visa & somnia nobis voluntatem suam, & sensum scripturarum aperit. Nisi fortē aliter tu sentis cum Suenckfeldis. M O N. Absit. A V L. Apostoli etiam, à quibus veram interpretationē earum, atque adeo

Matt. 1.

Luc. 3.

Mar. 3.

Luc. 8.

Ioan. 7.

Matt. 1.

Scriptura
vera
interpretatio à
Deo petenda.

2. Pet. 1.

Psal. 118.

Psal. 93.

Luc. 24.

traditiones quoque viuæ vocis, & in mysterio, in scripturis non extantes, de quibus dudum locutus es, haurire nos oporteat, pridem è viuus excefferunt. **M O N.** Vera sunt quæ dicis: sed non habet tamen Deus derelictui populum suum, quem sibi delegit. Hebræis temporariam legem dederat, scripturamq; sequi eos iusserat, sicut audisti, & tamen diligenter eis hac in parte prospexit, si quid difficile & ambiguum occurreret, de quo nihil extaret in scriptura, aut quod inde explicari non posset.

Dent. 17. Indicauit enim, vnde id petendum esset: iubens, vt sacerdotes præidentes loco quæ ipse elegerit, de eo consulerent, qui indicaturi ipsis essent iudicij veritatem. Eorumque sententiam omnino sequi eos voluit, non declinantes ad dexteram, nec ad sinistram. Si in veteri testamento, Deus Hebræis, quibus solis ad tempus id dabat, tam diligenter prospexit, longè minus existimandum est, in nouo, quod viuæ voce traditum, cunctis populis atque secularibus seruire debebat, nos in hac parte ab eo neglectos esse. **A V L.** Ergone nos quoque Christianos in omnibus obedire sacerdotibus, & quicquid ipsis visum fuerit, pro verbo Dei recipere oportet? **M O N.** Non propterea modò scripturam illam produxi: sed vt intelligeres duntaxat, Deum, sicut prospexerat Hebræis, quid sequerentur, si quid in scriptura expressum non esset, siue de sensu scripturæ controuersia existeret, ita neque Christianos in eo posthabuisse. Olim quidem Christus in cæli ascen-

ascendit: Sed ascendens ait: Non vos relinqua orphanos. Et: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, id est, non modo Apostolorum tempore, aut per centum, ducentos, trecentosve annos deinceps, verum omni tempore vsque ad consummationem seculi. De spiritu quoque sancto promissit: Ille vos docebit omnem veritatem. Atque vt intelligas, promissum hoc non ad solos Apostolos, qui pridem vita defuncti sunt, neque ad Montani, aut Lutheri, & nostra hæc nouissima tempora, sed ad omnes omnium temporum Christianos pertinere, subdidit: Et manebit vobiscum in æternum. Deum patrem etiam rogauit non pro Apostolis tantum, sed pro omnibus, qui per verbum ipsorum in se credituri essent, vt eos sanctificaret & confirmaret in veritate. Vnde apparet, promissa illa & petitionem Christi ad vniuersos Christianos ab initio ad finem vsque seculi, ac non ad certos homines hos aut illos, pertinere. Alioqui nihil certi in religione haberemus. Etenim difficile est homini nosse, quis à Deo ac spiritu sancto salutarè doctrinam verumq; scripturæ sacræ sensum habeat, quis non habeat. Minus etiã certum est cuiuspiam de seipso testimoniũ. Assueuerat Mōtanus habere se spiritum sanctum, nec aliter de ipso sentiebãt plurimi mortales ab eo seducti: Atq; ad eum ipsum esse spiritum sanctum à Christo promissum, qui non modò sensum scripturæ, sed omnem veritatem hominibus patefacturus esset, persuasum habebãt.

Ioan. 16.
Matt. 28.
Deũ esse
perpetuo
cũ Chri-
stianis.
Ioan. 16.

Ioan. 17.

Hæreticũ
falso ia-
stant spi-
ritũ Dei.
Mōtanus.

*Simō Magus.**Acto. 8.**Clemen. in lib. recogn.**Menāder.**Epipha. aduers. hares. lib.**I. tom. 2.**Lutherus*

Et erat tamen id falsissimum. Simonem quoque Magum Samaritani credebant esse virtutem Dei, quæ vocaretur magna, quemadmodum Lucas memorię mādauit, nec soli Samaritani, sed Romani quoq; & alij populi, sicut scribit Clemens discipulus & successor Petri Apostoli. Et tamen is non erat, sed demētabat homines, nec habuit partem in hoc verbo, quemadmodum Petrus pronunciauit. Menāder item eiusdem Simonis discipulus affirmabat se propter salutem hominum à Deo missum esse. Nec tamen verum id fuit. Quin virtute Christi is vnà cū prauis dogmatibus suis extinctus est, vt scribit Epiphanius. Scripsit & iactauit Lutherus, nihil esse in sacra scriptura, quod ipse non intelligeret: Doctrinā suam non esse suam, sed Dei, & instinctum Spiritus sancti: De Philippo autem suo, cum primum is commentarios in Epistola Pauli ad Romanos edidit, quod eodē spiritu eos conscripserit, quo Paulus illam ipsam Epistolam. Atque vt is mutuū Præceptorī suo testimonium redderet, scripsit & ipse, pro sacris, ac pro doctrina Christi se dicere, cum pro Luthero diceret. Et tamē neque Lutherus semper in sua sententia priorique interpretatione perstitit, & à Zuinglianis notatur multis in locis sacræ scripturæ in Germanicam linguam vertendis errasse: circa Psalterij verò enarrationē ipsemet fatetur non vbiq; id à se intelligi. Philippus autem cū alia scripta sua, tum commentarios illos subinde correxit, multaque in iis

muta-

mutauit, & quidē de rebus maximi momenti: & à Luthero atque Caluino, qui & ipse eundem spiritū Dei, doctrinamq; Christi, & verbum Dei sibi arrogant, dissentire sibi permittit. Quod Brentius quoq; pari arrogantē parrem libertatē seu verius licentiā adiungens, facit. Qua de re pluribus egi heri. Spiritus autē *Num. 23.* sanctus nō est vanus, neque mutationi obnoxius. *Malac. 3.* Deus est enim qui non mutatur. Quod si maxime certis signis atque documentis de quopiam probari posset, quod spiritus sancti non omnino sit exors, nec ita tamē securē dictis & interpretationi eius stare nos oporteret. De Christo enim domino scriptum est, *Ioan. 1.* spiritus sanctus māsit super eum, hoc est perpetuō, ac sine vlla intermissione cum eo perstitit. Cum cæteris hominibus non perpetuō permanet: sed sicut ait Christus, siue de eo ipso, siue de hoc aëreo spiritu, vbi vult spirat, nec scimus vnde veniat, aut quo vadat. *Ioan. 3.* Ad tēpus venit, & recedit: Id quod in eximijs illis, doctis ac sanctis viris Cypriano, Tertulliano, Augustino, Hieronymo, quorum mentes, linguas, ac digitos nō obscure spiritus sanctus rexit, ostēsum est. Nam de Origene in quo extant tamen quædā peruersa dogmata, tā confidenter id affirmare non ausim. Quāquam cum tam multa recte docuerit & conscripserit, credibile est non sine gratia spiritus sancti id eum fecisse: quandoquidem à solo Deo est sapiētia, veritas, & omne bonū: qui nō modō per eiecta & sancta vasa sua, sed etiā per Ietro

P

legis diuinæ ignarū, Balaam auarum, & a finā eius mutā, Caypham improbum & impium veritatem & volūtatem suā hominibus patefecit. Quod si illos tales tantōsq; viros nonnunquā spiritus sanctus deseruit, ita vt minus rectē docerent, scripturā sive interpretarētur, quid existimandū est de aliis, qui lōgē absunt ab eorū præsantia? Ac propterea scripsit Moses Hebræis: Si surrexerit in medio tui propheta, aut qui somnium vidisse se dicat, & prædixerit signum atque portentum, & euenit quod locutus est, & dixerit tibi: Eamus & sequamur Deos alienos quos ignoras, & seruiamus eis: Nō audies verba Prophetæ illius aut somniatoris. Quid ais Mose? Nōne si Propheeta est, & euenit id quod locutus est, habet spiritum sanctū, cum prophetia sine spiritu sancto non sit, quemadmodū scribit Petrus? Habuerit spiritum sanctum, quando prædixit signum & portentū quod euenit: Tūc quidem eō destitutus est, quādo homines à Deo vero ad idololatriā seducit. Cur autem id facit spiritus sanctus, vt afflet nonnunquā eum, quem non ignoret ab usurum esse dono suo? Reddit ibi Moses causam, subdēs: Quia tentat vos do minus Deus vester, vt palam fiat, vtrū diligatis eum, an nō, in toto corde, & in tota anima vestra. Proinde illa Christi promissio de perpetua sua & spiritus sancti præsantia, itemque oratio ad patrē de sanctificatione credentium & confirmatione in veritate, non ad vnum quempiā, aut aliquot homines priuatim, neq;

ad

ad vnum populum, neque ad vnū tempus vel seculum, verū ad vniuersum Christianū populū per omnia loca & secula diffusum pertinet. Is est autem ecclesia dei viui, columna & firmamentū veritatis, & corpus Christi: pro qua ipse Christus tradidit semetipsum, vt eā sanctificaret, mundans eā lauacro aquæ in verbo vitæ. Hæc est illa ciuitas sancta, Hierusalē noua, descendēs de cælo à deo, habens claritatē dei, sicut scribit Ioannes in Apocal. & vxor agni illius, qui tollit peccata mundi, qui despōdit eam sibi in sempiternā in iustitia, & iudicio, & in misericordia, & in miserationibus, & in fide quemadmodum ipse per Ozeā Prophetam prædixerat, securitatēq; ei præsistit, per Elaiam ita dicens: Noli timere, quia non confunderis, neque erubesces. Quid ita? Quia cædus meum cum eis, dicit dominus. Spiritus meus qui est in te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui, dicit dominus, amodo & vsque in sempiternū. Atque ideo subdit: Surge illuminare Ierusalem, quia venit lumen tuū, & gloria domini super te orta est. Quia ecce tenebrę operiāt terrā, & caligo populos, super te autē orietur dominus, & gloria eius in te videbitur: Et ambulabunt gētes in lumine tuo, & reges in splēdore ortus tui. Hæc est domus, non super innumerabilē cedentēq; arenā, sed super vnam, solidam, & firmam petram, quam neq; flumina eluunt vel subruūt, neq; venti disiciunt aut euertunt, ædificata.

P ij

Deut. 13.

2. Pet. 1.

Cum ecclesia & in ecclesia manere Christum & spiritum sanctum.

1. Tim. 3.

Eph. 1.

5.

Apo. 21.

Ioan. 1.

Oze. 2.

Esa. 54.

Esa. 39.

Esa. 60.

Matt. 7.

*Matth. 16.**Ioan. 8.*

Aduersus hanc portæ inferi, hoc est, diabolus pater mendacij, & qui sunt ex parte eius Hæretici, nullis dolis & astibus, aut viribus & copiis suis præualebūt: Per hanc nō modò cunctis hominibus, verum etiā principibus & potestatibus in cœlestibus, quemadmodum scribit Paulus, innotescere debuit multiformis sapientia Dei, secundū præfinitionem seculorū, quam fecit in Christo Iesu domino nostro.

Ephes. 3.

Propter quas diuinas, & fallere nescias promissiones, tanta semper penes Ecclesiam fuit autoritas apud omnes Christianos populos vt ea sola depositum verbi Dei ac doctrine apostolicæ existimaretur fideliter conseruare, & quicquid ea pro verbo Dei tradidisset, & quomodo, quoq; sensu tradidisset, id solū reciperetur, siue id scriptum, siue viua voce, seu moribus & in mysterio proditū esset. Itaque cū extarent olim Petri, Thomæ, Philippi, Matthiæ, Nazaræorū, extēntque etiā nunc Nicodemi & Bartholomæi, nī fallor, nomine Euāgelia, itēmq; liber pastoris, Apocalypsis Petri, epistola Barnabæ, acta Pauli, Andreæ, Ioā. & aliorum Apostolorum, (quorum faciunt mentionē Eusebius & Epiphanius, graues & vetusti scriptores) tamen eorum nihil habuit autoritatē verbi Dei. Hi verò libri, quos habemus in canone noui testamenti, sacrosancti semper fuerunt, & sunt apud nos, & ipsissima Christi & Apostolorum doctrinam continere iudicantur, non aliam ob causam, q̄ quod hos quidem approbavit & recepit, illos verò repro-

Scriptura apocrypha.

Euseb. eccle hist. lib. 3. cap. 25.

Epiph. aduersus hæres. lib. 1. tom. 2.

reprobavit ac reiecit sancta Christi Ecclesia: Et in illis ipsiis autē, quos ea recepit, is demū verus est & germanus, verbóque Dei consentaneus eorum sensus, non quem Hus, Viclefus, Petrus Abailardus, Berengarius, Vigilantius, Eutyches, Pelagius, Donatus, Nestorius, Macedonius, Aërius, Eunomius, Apollinaris, Photinus, Arrius, Sabellius, Manichæus, Marcion, Cerdo, Valentinus, & cæteræ eiusdem modi siue priscae, siue recentis & nouitiæ pestes, & portæ inferorum prodidere, sed quem ea ipsa Ecclesia Christi prodidit, & per multas ætates ad nos transmisit, & vsq; ad cōsummationē sæculi conseruabit. Qua de re ita scribit Origenes, de hæreticis agēs: Quoties autē canonicas proferūt scripturas, in quibus omnis Christianus consentit & credit, videntur dicere: Ecce in domibus verbum est veritatis. Sed nos illis credere non debemus, nec exire à prima & Ecclesiastica traditione: nec aliter credere, nisi quemadmodum per successionē Ecclesię Dei tradiderūt nobis. Et mox addit: Eorum verborum falsorum professores, quidam quidem nec ab initio simulāt scripturas, & sic fallere tentāt. Ideo existimo, eos sermones, qui sunt omnino extra scripturam, ostendere volens, dixit: Si dixerint vobis: Ecce in solitudine: nolite exire de regula fidei. Eos autem, qui ad schisma simulant diuinas scripturas, ostendere volens, dixit: Si dixerint vobis, Ecce in domibus: nolite credere. Quodcūq; professi fuerint de scripturis & de mysteriis,

Origen. omil. 29. in Matt.

quæ sunt in eis ad demonstrationē, nolite credere quæ dicuntur. Veritas enim similis est fulguri egredienti ab Oriente & apparēti vsque ad Occidentē, qualis est veritas Ecclesiæ dei. Ab ea enim sola sonus in omnem terram exiit, & in fines orbis terræ verba eorum, & velociter currit sola verè veritas Dei. Nec dissimilia sunt, quæ hoc etiā antiquior scribit Irenæus, qui se Apostolorum auditorem Polycarpū vidisse memorat. Non oportet, inquit, adhuc quærere apud alios veritatem, quam facile est ab Ecclesia sumere: cū Apostoli quasi in depositoriū diues, plenissime in eam contulerint omnia, quæ sunt veritatis: vt omnis, quicumq; velit, sumat ex ea potum vitæ. Hæc est enim vitæ introitus: Omnes autem reliqui fures sunt & latrones: propter quod oportet deuitare quidem illos, quæ autem sunt Ecclesiæ, cum magna diligentia diligere, & apprehendere veritatis traditionem. Vides, cū in interpretatione scripturarū, tum in omni veritate etiam absque scripturis cognoscenda ad Ecclesiā nos remitti ab his eximiiis doctoribus. De qua ita sensit etiam doctor gentium in fide & veritate Paulus, vt quamuis non ab hominibus, neque per hominem missus esset ad propagandum Euangelium, neque ab homine id didicisset, sed per reuelationem Iesu Christi, sicut ipse de se testificatur, tamē posteaquam per viginti ferè annos multis in locis prædicauit, non vltro, neq; suasionē humana adductus, sed secundū reuelationem ascendit

Hierog.

Hierosolymam, sicut etiam dixi superius, vbi tunc erant columnæ Ecclesiæ Christianæ, & ibi contulit cum illis Euangeliū, quod p̄ ē dicebat in gētibus. Quam ob rem? Vt eos doceret, aut vt periculū faceret, an id illi probe intelligerent? Nequaquam: Sed ne fortè ipse in vanum curreret, aut cucurrisset: Hoc est, vt exploraret, num qua de re ab illis ipse dissentiret, Innuens frustraneum futurum fuisse laborem suum, si quid diuersum à cæterorum apostolorum prædicatione, & à doctrina, quæ sequebatur Christi Ecclesia, in prædicatione sua appareret: Non quod ipsi magnopere de doctrina sua, quæ reuelatione diuina acceperat, dubitandū esset, sed vt cæteris, vt equidē arbitror, exemplū præberet, ne quis tantū doctrinæ ac sapiētiae suæ præfideret, quin ad Ecclesiā sibi de rebus difficilibus vel dubiis referendum, & in eius magis, quàm in sua ipsius sentētia acquiescendū esse existimaret. Quapropter etiam si Paulus ipse vel Petrus, vel etiam angelus de cælo (nedum Lutherus, Melanchthon, Brētius, Muncerus, Seruetus, Caluinus, Lascus, Oliāder, Suenckfeldius) Euangelizauerit nobis præter id quod in hac, & ab hac ipsa Ecclesia siue per scripturas, siue per traditiones apostolicas accepimus, anathema sit. Hanc qui nō audit, pro ethnico & publicano habendus est, secundū verbum domini. Is enim Christū ipsum, qui eam audiendā esse præcepit, & cuius ea sponsa & corpus est, nō audit: Et ideo non est de ouibus eius, pro

P iij

Iren. de
prescrip.
hære. lib.
3. cap. 3.
4.

Galat. 1.

Galat. 2.

Galat. 1.

Matt. 18.

Colos. 1.
Ephes. 5.

Ioan. 10. quibus ille Deum patrem rogauit, vt eas ser-
 uaret in nomine suo, vt vnum sint in se & in
Hebr. 5. ipso, & vt eas sanctificaret & confirmaret in
 veritate, vt sint consummatæ in vnum: In quo
Epilogus. exauditus est proculdubio pro sua reuerentiâ.
 Sit igitur demonstratum, religionem nostram
 atque doctrinam Christi salutarem non om-
 nem scripturis contineri, & in scripturis au-
 tem non statim esse habendû pro verbo Dei,
 quod suo quisque sensu profert, neque satis
 certam esse earum interpretationem, quæ sit
 collatione aliarum scripturarum: Proinde par
 esse, atque adedò necessarium, vt sicuti scriptu-
 ras ab ecclesia accepimus, ita interpretatione,
 quoque earum ab ea petamus, & non modò
 in ea ipsa traditione & interpretatiõe scriptu-
 rarû, sed in omnibus, quæcunque ea sine scri-
 pturis viua voce, aut in silêtio & in mysterio
 à domino vel Apostolis eius suscepit, & no-
 bis quasi per manus tradidit, ei plenam fidem
 habeamus, in eòq; penitus acquiescamus, nõ
 secus quàm in ipsissimo verbo Dei, **A V L.** Ita
 me scripturarum testimoniis & autoritate
 constrinxisti & adegisti, vt non grauatè fa-
 tear, Ecclesiam nos audire oportere cùm in
 interpretatione scripturarum, tum in omni-
 bus, quæcunque ea nobis è doctrina Christi,
 traditionique apostolica, seu verbis, seu scri-
 ptis, seu moribus & in silentio facta tradidit.
 Verum enimvero illud ex te lubês discerem,
 liceat ne ei (Ecclesiæ inquâ) præter sententiã
 doctrinamq; Christi, & Apostolorum nobis
 aliquid

aliquid præcipere & statuere. **M O N.** Si credis
 ea vera esse, quæ dixi dudum, ac verbo Dei
 confirmaui, de promissis & prærogatiuis Ec-
 clesiæ à Christo ac Deo datis, illud quoque
 firmiter ac citra vllam dubitationem credas
 oportet, eam nihil vnquam aduersus, aut etiã
 præter sententiam magistri, sponsi, & capitis
 sui, & quod sit alienum à verbo Dei, facere
 aut statuere, ac ne posse quidem. Cum enim
 verbum Dei sit ipsa veritas, & quicquid alie-
 num est à veritate, falsum sit ac mendacium,
 atque eæ sint portæ inferiorum, quomodo eæ
 præualebunt aduersus columnam veritatis,
 quæ super firmam petram ædificata, & in ve-
 ritate sanctificata, sponsa est & corpus veri-
 tatis, spiritum veritatis habens rectorem & gu-
 bernatorem perpetuû? aut quomodo ea con-
 fundetur, & recedent verba Dei de ore eius,
 ac de ore feminis eius? aut quomodo deni-
 que ea, quæ habet claritatem Dei, & in qua
 tenebris operientibus terram gloria domini
 videri debet, & gentes in lumine eius ambu-
 laturæ sunt, quomodo (inquam) ea falsita-
 tis aut erroris duntaxat & ignorantix tene-
 bris operietur? Absit à piis mentibus tam im-
 pia cogitatio. **A V L.** At ego audiui graues &
 pios, vt videbantur, viros, qui affirmarent,
 quibus de rebus nihil à Christo & Apostolis
 eius statutum esset, Ecclesiam recte posse sta-
 tuere: Et qui eiusmodi statuta eius nõ audiat,
 eum pro ethnico & publicano haberi debe-
 re. **M O N.** Rectissime illi: neque ego aliter

*Ecclesia
 nihil sta-
 tuit præ-
 ter Chri-
 sti senten-
 tiam.*

sentio: neque Christus ipse distinxit, vt diceret, Quicumq; non audierit ecclesiam, in eo, quod ea profert è doctrina mea vel vestra, ac verbo dei: Sed vniuerse dixit: Quicumque nõ audierit Ecclesiam: Verum tu non rectè accepisti, quæ ego dixi modò. Præter sententiã Christi ego negavi Ecclesiam quicquam statuere, non præter doctrinam. Nam si quid ea præter Christi Apostolorumq; doctrinam statuit, non præter sententiam Christi statuere existimanda est, cum talibus, qualibus dudum ostendi, prerogatiuis & promissis ab eo dotata sit. A V L. Ediffere ista planius. Mihi enim, quæ præter doctrinam cuiusquam sũt, etiam præter sententiam eius fieri videntur.

Præter
sententiã
& præter
doctrinam.

M O N. Erras: Diuersum est hoc ab illo. Potest enim aliquid præter doctrinam atque præceptum meum tuumue fieri, quod tamen haud præter sententiam nostram fiat. Exempli gratia: Præcipio famulo meo, vt mihi aliquid è prædio meo suburbano afferat: Ille verò veniens ad prædium, videt ædificium correptũ incendio, restinguit incendium, de quo ego ipsi nihil præceperam. An non videtur hic tibi facere præter doctrinam atque præceptum meum, nec tamen præter sententiam meam?

Quid si mandem pastori, vt gregem meum educat ad certa pascua, & ille animaduertens ea inundata aquis, ad alia quædam, mea itidem, & æque bona, eum inducat? An videtur is tibi præter sententiam meam fecisse, licet propter mandatum meum fecerit? A V L.

Sic

Sic est. Non fit præter sententiam præcipientis, quod is præceptorus fuerat, si prouidisset. Verum longè diuersa est ratio diuinorum ac humanorum præceptorum. Homo enim & prouidentia & memoria, & ratiocinatione falli potest, ita vt nec omnia prouideat quæ vsus postulat, nec semper id præcipiat, quod expedit, quòdque esset præceptorus, si non erraret, aut ignorantia teneretur. At Christus cum sit deus, & verbum dei patris: omnis erroris & ignorantie expers, non nisi salutarè doctrinam, & quidem omnem nobis tradidit, ita vt in ea neque correccioni, neque additioni locus relictus sit. Quo fit, vt qui doctrinã eius mutare, vel addere ei quippiam ausit, præter sententiam eius facere videatur. M O N. Minime gentium. Nam neque omnem salutarem doctrinam Christus nobis prodidit, & ea, quã siue ipse per se, siue per apostolos prodidit, admittit nonnunquam mutationem. Jam autè illud à me superius probatum est. Non omnè salutarem doctrinam Christum auditoribus suis tradidisse, quo captui eorũ in seruiret, ac aliquid etiã spiritui sancto relinquere. Ad eũdem modum apostoli quoque repleti spiritu sancto, præceptorem in hoc, vt in omnibus, imitati, paulatim doctrinã eius hominibus, ad captum eorum sese attemperantes, infundebant, non aliter, quã cum quis angustiore orificio liquorem in vas infundit. Vis hoc exempli tibi probari? En tibi: Petrus in prima illa sua cõcione, quã in die Pëtecostes ad multitu

Non omnem doctrinam salutarem traditam esse ab Apostolis.

Acto. 2.

dinem, quæ confluerat, habuit, Iesum Nazarenum virum tantum appellat, à Deo in ipsis approbatum virtutibus, & prodigiis, & signis quæ deus per illum fecit, & quod eum ab ipsis interemptum Deus solutis inferni doloribus suscitauit, & exaltauit, & dominum eum, Christumque fecit: Diuinitatis autem eius recte ac dissimulanter facit mentionem. Porro cum homines illi rogarent, quid se facere oporteret, Pœnitentiam agere, & baptizari vnumquemque iussit in remissionem peccatorum. Erat ne autem hæc vniuersa doctrina & ratio religionis Christianæ? Nemo est tam stupidus, qui ita sentiat. Statimne autem ab initio apostoli diaconos ordinarunt? Nō: sed tunc demum, cum iam aliquantisper propagatus esset Christianismus. Verum nusquam apertius cerni potest, non statim omnia simul. Apostolos docuisse, quæ in illo decreto de suffocatis, sanguine, idolothytis, & fornicatione. Iam lex vetus vnà cum ritibus ac cæremoniis suis per mortem Christi consummata erat, iamque penitus aboleri debebat, quæ admodum Paulus multis in locis, præsertim autem ad Romanos, Galatas, & Hebræos scribens affirmat, & ipsi Apostoli in concilio illo suo commemorat. Statim ne autem eam abrogarunt? Minimè. Quin ipsi eam initio seruauerunt. Argumento est, quod ad templum cum Iudæis precandi causa conueniebant, & quod Petro succensuerunt, quod is cum Ethnicis consuetudinem haberet & comederet. Com-

*Acto. 6.**Acto. 15.**Iean. 19.**Acto. 3.**Acto. 11.*

pluribus demum annis interiectis, cum Ethnicis seducti à Iudæis ad Iudaismum spectare cœpissent, Apostoli iidem conuentu acto Hierosolymis, rēque in consultationem posita, non repente tamen eam abrogarunt: Sed ethnicos modo eius obseruatione soluerunt, ita vt aliquid tamen oneris inde ad tempus eis imponerent, idque leniendorum Iudæorum Christo initiatorum gratia. Atque id ipsum etiam postea ferme exoleuit: Iudæos vero conuersos non vetuerunt legem seruare: Quin ipsi quoque in gratiam ipsorum, ieiunia, dies festos, & alias cæremonas obseruarunt, & Paulo, cum is postea Hierosolyma denuo reuertisset, persuaferunt, vt purificatus & attonsus secundum legis præscriptum templum ingrederetur, & pro se & quatuor aliis Deo munus offerret. Idem ipse Paulus Timotheum circumcidit: Et tamen Galatis scribit denunciās quod si circumciderentur, Christus eis nihil esset profuturus, & quod quisquis circumcitur, debitor sit vniuersæ legis faciendę. Corinthiis autem: Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Hic iam aperte abrogabat decretum illud commune Apostolicum. Vides quomodo Apostoli pedetentim in doctrina sua progrediebantur. Quod quidem etiam in concione Pauli, quam Athenis habuit, in actis Apostolorum descripta, animaduerti potest: & ex eo quod idem scripsit Corinthiis, recte colligitur: Et ego, inquit, fratres nō potui vo-

*Act. 11.**Act. 16.**Galat. 5.**1. Cor. 10.**Act. 17.**1. Cor. 3.*

bis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi: non escam. Nondum enim poteratis, sed ne nunc quidē potestis: (quid, nisi res sublimes intelligere?) In eandem sententiam scribit & Hebræis: De quo (Christo nimirum) nobis grandis sermo, & ininterpretabilis ad dicendum, quoniam imbecilles facti estis ad audiendum. Etenim cum deberetis magistri esse propter tempus, rursus indigetis, ut vos doceamini, quæ sint Elementa exordij sermonū dei, & facti estis, quibus lacte opus sit, non solido cibo. Vnde non illud modo apparet, non omnia simul, quæ ad salutem pertinerent, docuisse apostolos, sed etiam paulatim & sensim docendo, non omnem tamen doctrinam salutarem explicasse & absoluisse. Nam quod hic Paulus facta mentione sacerdotij Christi subdit, quod is per mortem consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ, additque grandem de eo restare sermonem, cuius tunc Hebræi capaces non essent, eum ne postea quidem ipsis exposuit. Neque enim ullam aliam Epistolam ad eos postea scripsit, neque rediit in Iudæam, sed Romæ, vnde illam scripsit, interfectus est. In aliis item epistolis eius nihil extat eiusmodi: Ac ne in aliorum quidem apostolorum scriptis. Longè verò aperius non vniuersam salutarem doctrinam per apostolos esse traditā ex eo perspicitur, quod Paulus idem scribit ad Corinthios, cum quædam

Hebr. 5.

I. Cor. II.

dam eis de cœna Domini statuisse: Cætera, inquit, cum venero, disponam. Oportet sanè aliquid vtile fuisse, quod eis pollicebatur, Neque enim leuis ille & vanus erat. Præstitne autem quod erat pollicitus? Non potest ostendi, eum postea Corinthum venisse: Quin posteriore ad eos ipsos Corinthos Epistola excusat, quod ad eos non venerit, sicut promiserat. Eam autem Epistolam ex itinere ad eos dedit, cum ad extremum Hierosolyma proficisceretur, vbi captus, Cæsareamque missus, & inde postea maritimo itinere Romam transmissus, pro Christi nomine supplicium expedit. In scriptis quoque eius ac ceterorum Apostolorum nihil tale reperitur. Quid igitur? Habuitne Deus derelictū Hebræos, Corinthos, & ceteros Christianos post mortem Pauli ac ceterorum Apostolorum, aut inuiditne illis sanctam illam ac proculdubio vtilem & salutarem doctrinam atque dispositionem à Paulo promissam, aut grandem illum residuū de sacerdotio Christi sermonem? Procul absit, ut ita sentiamus. Multæ & magnæ res atque vtilis aliquamdiu sub silentio latuerunt in Ecclesia Catholica, neque per Christum, neque per Apostolos eius explicatæ: Quarum nonnullas ego superius recensui: De quibus postea curiosi & peruersi homines disceptare, & Sathanæ instinctu graues & intolerabiles errores inter Christianos populos disseminare, rectamque religionem pervertere & opprimere cœperunt.

*Ecclesia
authori-
tas in dā-
nandis
Heresi-
bus.
Ephes. 4.*

Destituitne autem tunc Ecclesiam suā Chri-
stus, quam tantopere dilexit, ornavit, curavit,
& securam fecit, sicut audiisti superius? Pas-
sūne est eam omni vento doctrinæ circum-
ferri & succumbere? Minime gentium. Sed
qua virtute & autoritate ipse in terris vivēs
docuit: dæmonibus per eos homines quos
possidebāt, se confitentibus ac celebrantibus
silentium imposuit, ac tētatorem illum suum
increpuit, quaque Apostoli post eum quic-
quid opus erat in Christiana religione ordi-
naverunt & constituerunt, hæreticosque ex-
orientes refutarunt, ea ipsa virtute & autori-
tate Ecclesia, sicubi doctrina Christi & Apo-
stolica traditione destituebatur, suborientes
subinde in religione difficultates atque du-
bitationes dissoluebat: prauitates hæreticas
extinguebat: Nazaræos, Cerdonem, Marcio-
nem, Apellem, Gnosticos, Encratitas, Cata-
phrygas, Montanum, Quartadecumanos, A-
damitas, Catharos, Euchitas, Angelicos, Apo-
stolicos, Manichæos, Sabellium, Samofatenū,
Arrium, Photinum, Eunomium, Macedo-
nium, Antropomorphitas, Eutychem, Ace-
phalos, tuorum pseudeuangelicorum proge-
nitores, Aerium, Luciferum, Iovinianum, Vi-
gilantium, Donatum, Pelagium, Heluidium,
Berengarium, Valdenses, Picardos, Hussum,
& quasuis alias inferorum portas cum ipsa-
rum dogmatibus, quæ pro diis alienis populo
Christiano obtrudebant, superavit & oppres-
sit, deincepsque opprimet ac funditus euer-

tet.

tet. A V L. Non equidem abnuo, Ecclesiam sta-
tuere aliquid posse de eo, de quo nihil neque
à Christo Domino, neque ab Apostolis eius
statutum sit, modò ne homines Christiani ad
necessariam eorum statutorum obseruationē
pœna æternæ damnationis adstringantur.
M O N. Ridiculum. Ergo vis ea familia esse eo-
rum statutorum, quæ in comitiis quorūdam
populorum sicut leuiter conduntur, sic teme-
rè contemnantur. At Christus docuit, & in-
uiolabili lege sanxit: Qui non audierit eccle-
siam, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. An
non videntur autem tibi ethnici & publica-
ni obnoxij esse dānationi æternæ? A V L. Esto:
Hoc quoque ius obtineat ecclesia: Cæterum
Christi instituta mutare eam posse non arbi-
tror. M O N. Si Apostolis Christi instituta
mutare licuit, non intelligo cur non liceat
Ecclesiæ, eundem gubernatorem eandem
que autoritatem habenti. Potuisse autem, &
mutasse Apostolos dubium non est. Vis hoc
videre? Docuit Christus: Audistis quia di-
ctum est antiquis: Nō peritabis: Reddes au-
tem domino iuramenta tua: Ego autem dico
vobis, non iurare omnino. Quoties autem iu-
rat Paulus in Epistolis suis? Testis enim, in-
quit, mihi est Deus. Ego autem testem deum
inuoco in animam meam. An non discessit
autem idem ab instituto CHRISTI etiam in
illo, quod cum CHRISTVS ordinasset, sic-
cut scribit ipse Paulus, iis qui euangelium an-
nunciant, de Euangelio viuere, ipse eo non

*Ecclesia
potest obli-
gare con-
scientias
hominū.*

*Aposto-
los mutas-
se institu-
ta Chri-
sti.*

Matt. 15.

*Roma 1.
Phil. 1.*

*1. Thes. 2.
Lu. 10.*

Q

I. Cor. 9. est vsus, verum gratis prædicauit? Docuit
Matt. 15. Christus: Quod intrat in os, non coinquinat
Tit. 1. hominẽm. Cui attestatur Paulus: asserẽs omnia esse munda mundis: Et tamen apostoli sta-
 tuerunt & præceperunt, vt homines ethnici ad fidelem Christi conuerſi, & sanguine eius mundati atque sanctificati, abſtinerent à sanguine, suffocatis animalibus, & idolothuyis: Baptizabant etiam infantes, qui credere nondum poterant, quemadmodum memoriã mã darunt vetusti, & fide digni scriptores Augustinus & Origenes, imò & Dionysius Areopagita Pauli discipulus. Nõnne autem in eo discesserunt à præcepto domini, qui docendi & baptizandi munus coniunxit, ita vt videri possit, baptizandos non esse eos, qui per ætatem doceri nequeant. Ibidem autem certam baptismi formulam eis præscripsit: In nomine patris & filij, & spiritus sancti: Quam etiam formulam ij statim ipso die Pentecostes mutarunt. Cum enim multitudo illa, quæ ad miraculum concurrerat, post concionem Petri rogaret, Quid faciemus viri fratres? Respondit Petrus: Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi. Vides Petrum hic cæteris Apostolis præsentibus & non reclamantibus à præscripto magistri discedere, Patris & spiritus sancti nomen omittentem. Ad eundem modum & Samaritani à Philippo Euangelista baptizati sunt, sicut idem Lucas memorat: itẽmque Cornelius centurio cum domo sua à Petro:

August. contra Doct. lib. 4 cap. 24.
Orige. in 6. cap. ad Romanos.
Dionysii.
Hier. eccl. ca. 7.
Matt. 28.
Marc. 16.

Acto. 8.

Act. 10.

tro: & illi, quos Paulus Ephesi baptizauit. Vnde liquet. Apostolos instituta Christi mutasse: Nec tamen in eo quicquam peccarunt, nec aliud Euangelium prædicarunt, præter id quod à Domino acceperat: Nec detrahebant eo, vel addebant quicquam verbo Dei: sed utebantur potestate sua in dispensandis mysteriis ad ædificationem Ecclesiæ, distribuebantque familiæ Dominicæ pro ratione temporum tritici mensuram, simulque declarabant efficaciam promissionis christi, & auctoritatem spiritus sancti, qui eos docturus erat omnia, & suggesturus eis omnia quæcunque Christus ipsis dixisset, nempe quomodo ea essent accipiendæ, & quod nefas non esset à verbis eius discedere, modò ne discederetur à sententia. Cum autem promissio illa, sicut prius dixi, ex æquo ad Ecclesiam quoque pertineat, habeatque ea eundem gubernatorem spiritum sanctum, auctoritatẽ quoque eandem habeat necesse est. Quam sanè declarauit paulò post Apostolorum tempora, cum adhuc homines maiore, quàm nunc, timore dei, pietate, & scientia doctrinæ Christi præditi essent, nec facile se in aliud euangelium transferri paterentur, ne vitæ quidem periculis & extremis cruciatibus propositis. Victore pontifice Ecclesiæ præſidente intra ceteresimum & quinquagesimum annum post Christi ascensionem, cum subortum esset dissidium inter Christianos de festo Paschatis, *De Paschate.* ij quidem, qui id quartadecima Luna Apr-

Acto. 19.

lis, in quamcunque diem ea incidisset, pariter cum Iudæis celebrari oportere assueverant, non modò Ioannis Euangelistæ & aliorum quorundam Apostolorum instituto siue more, sed etiam Christi ipsius exemplo nitebantur. Et tamen Ecclesia statuit, vt non plena luna, verum die Dominico sequenti, Pascha celebraretur. Atque id ita cùm à multis particularibus synodis, tum ab œcumenico Nicæno Concilio postea confirmatum, apud omnes Christianos populos in hodiernum diem seruetur: Illi vero damnati sunt, qui per contumaciam ei decreto parère noluerunt. Scimus etiam Christum ad conficiendum siue cõsecrandum corpus suum in Sacramento Eucharistiæ azimo pane vsus esse, idemque factitasse Apostolos non magis doctrinæ quàm exemplorum ipsius obseruantes. Et tamen ecclesiæ postea fermentato vti placuit. Quamquam postea rursus sublata causâ placiti eius, ipsum quoq; placitum in desuetudinem abiit apud Christianos populos, Græcis & Russis exceptis, qui id etiam nunc retinent: Et indulsit hoc eis concilium Florentinum. Neq; illud ignoramus, Christum post cenam & agni agrestiumque laetucarum esum sacrosanctam cœnam suam instituisse: Et sic eam deinceps aliquandiu in Ecclesia vsitam fuisse, è Pauli Epistola priore ad Corinthios constat. Et tamen mutauit post Ecclesia id institutum, ita vt nunc nusquam nisi à ieiunis ea cœna, hoc est, Eucharistia sumatur in Ecclesia Catho-

De azimo & fermentato.

De tempo-
re sumenda
eucharistia.

I. Cor. II.

tholica: quod Augustinus quoque memorat suo tempore sic esse obseruatum. Iam ad Iasabbatum quoque à CHRISTO obseruatum esse legimus: Et ab ipso sanè vnà cum Patre & Spiritu Sancto, iam inde ab initio mundi conditi sanctificatum, & in lege Moisaica præceptum id fuit: & tamen Ecclesia id non seruauit, sed die dominica commutauit. Denique morem illum baptizandi in nomine Christi, ab Apostolis vsitatum, quem admodum paulò ante memorauimus, nonne Ecclesia post abrogauit, & Christi præceptum, non sine graui causa intermissum ab Apostolis, reuocauit? Qua vero auctoritate id fecit Ecclesia? Eadem, qua Paulus scripsit Galatis, Si circumciderentur, Christum eis nihil esse profuturum, ipse verò Timotheum circumcidit, decretumque illud Apostolicum de abstinentia à sanguine, suffocato, & idolothytis induxit: quaque ipsi Apostoli illius ipsius decreti onus ethnicis ad Christianismum conuersis imposuerant, & Christi de baptismo instituta mutarant: Nimirum Spiritus Sancti auctoritate: cuius doctrina & instituta perinde sunt verbum Dei, atque illud, quod CHRISTVS ipse docuit, instituit, & præcepit. AVL. Igitur varium & mutabile est verbum Dei? MONA. Ex se non est varium & mutabile, imò fidelia sunt omnia mandata eius, confirmata in seculum seculi, facta in veritate & æquitate, sicut iam semel atque iterum dixi. Sed quemadmodum ipse Christus

August.
rat suo tempore sic esse obseruatum. Iam ad Iasabbatum quoque à CHRISTO obseruatum esse legimus: Et ab ipso sanè vnà cum Patre & Spiritu Sancto, iam inde ab initio mundi conditi sanctificatum, & in lege Moisaica præceptum id fuit: & tamen Ecclesia id non seruauit, sed die dominica commutauit. Denique morem illum baptizandi in nomine Christi, ab Apostolis vsitatum, quem admodum paulò ante memorauimus, nonne Ecclesia post abrogauit, & Christi præceptum, non sine graui causa intermissum ab Apostolis, reuocauit? Qua vero auctoritate id fecit Ecclesia? Eadem, qua Paulus scripsit Galatis, Si circumciderentur, Christum eis nihil esse profuturum, ipse verò Timotheum circumcidit, decretumque illud Apostolicum de abstinentia à sanguine, suffocato, & idolothytis induxit: quaque ipsi Apostoli illius ipsius decreti onus ethnicis ad Christianismum conuersis imposuerant, & Christi de baptismo instituta mutarant: Nimirum Spiritus Sancti auctoritate: cuius doctrina & instituta perinde sunt verbum Dei, atque illud, quod CHRISTVS ipse docuit, instituit, & præcepit. AVL. Igitur varium & mutabile est verbum Dei? MONA. Ex se non est varium & mutabile, imò fidelia sunt omnia mandata eius, confirmata in seculum seculi, facta in veritate & æquitate, sicut iam semel atque iterum dixi. Sed quemadmodum ipse Christus

epist. 118.
De sabbato in Dominico

minutum commutato.

Gene. 2.

Exo. 20.

De forma

la baptis-

mi.

Galat. 5.

Galat. 5.

Act. 16.

Act. 16.

I. Cor. 10.

I. Cor. 10.

I. Cor. 10.

I. Cor. 10.

I. Cor. 10.

I. Cor. 10.

I. Cor. 10.

I. Cor. 10.

I. Cor. 10.

I. Cor. 10.

I. Cor. 10.

I. Cor. 10.

I. Cor. 10.

I. Cor. 10.

Dei filius, cum esset verus deus, propter nos in forma humane sese humiliavit, corpusque & *ἰσχυμῶτα* siue defectus, vt ita dicā, nostros in se suscepit, sic & in doctrina salutari ad captum nostrum sese attemperavit, demittens sese ad nostram imbecillitatem: iactoque certo, solido, & immobili religionis & salutis nostræ fundamento, reliquum ædificium ita superstruxit, vt in eo magnum duceret, ducique vellet à vicariis suis, ecclesiæ suæ ministris, temporum, locorum, & hominū, quibus consultum volebat, rationem. Nec id in nouo magis, quàm in veteri testamento. Quocirca & vxorem, inquit Chrysofostomus, aliam quidē repudiare, aliam vero introducere permisit, cum non hanc legem tulisset ab initio: Ciborum quoque magnum fecit discrimen, licet contrarium dixisset ab initio: Tanquam olea agri dedi vobis omnia. De loco quoque multas leges sanxit, non permittens vbique preces ad Deum peragere, quamuis ne hoc quidem constituisset ab initio: Quin etiam in Persarum regione Abrahamæ visus est, & in Palæstina, & vbique: & Moyfi post hæc in solitudine. Quid ergo? Repugnatne sibi ipsi scriptura? Absit. Sed omnia pro tempore administrat ac dispensat ad vtilitatem, vniuscuiusque generationis imbecillitatem corrigens. Subditque idem Chrysofostomus, Iudæis dictum esse. Dominus Deus tuus, Dominus vnus est: Quod autem habeat etiam filium, Dominus vnus est: Quod autem habeat etiam filium, Prophetas postea scriptum reliquisse: Nec id tamen val-

Chrysof.
in psalm.
109.
Deut. 24.
Gene. 2.
Matt. 19.
Leuit. 11.
Gene. 9.
Deut. 12.
Gene. 12.
Exod. 3.

de aperte, ne imbecillitatem Iudæorum offenderent: Nec celasse tamen, vt post hæc è propriis libris ij possent colligere decreta veritatis. Atque hæc de veteri testamento colligit Chrysofostomus. Quid in nouo? Nonne Christus eas ipsas leges, quas ipse cum patre per spiritum sanctum Iudæis de diuortio, ac de delectu locorum tulerat, rursus mutauit? Nonne apostoli eam, quæ erat de delectu ciborum, cæterasque cæremoniales abrogauerunt? Nonne autem Christus ipse sua ipsius instituta quædam mutauit? A V L. Ostende, vbi id fecerit. M O N. Cum dimitteret apostolos ad prædicandum ante mortem suam, præcepit eis, ne in viam gentium abirent, neque adirent ciuitates Samaritanorum, sicut scribit Matth. Cõtravero post resurrectionem suam præcepit eis, vt irent in orbem terræ vniuersum, docerentque omnes gentes, essentque sibi testes in Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Discessit idē à præcepto suo, quo præceperat, ne orantes multum loqueremur, quãdo in horto prolixius orauit, & in monte pernoctabat in oratione Dei. Discessit etiã tunc, quando ministro pontificis, qui ipsi alapam inflixerat, non modò non præbuit alteram maxillam, sicut ipse docuerat, sed etiam expostulauit cum eo, Cernis mutationem: nec tamen varium est & mutabile verbum Dei, sed manet in æternum, sicut aiunt Dauid & Esaias, licet non omne quibuslibet, neque semper, neque vbique, neque eodem modo

Matt. 19.
Ioan. 4.
1. Tim. 4.
Acto. 15.
Christus mutauit instituta sua.
Matt. 10.
Marc. 16.
Matt. 28.
Acto. 1.
Matt. 6.
Lucæ. 22.
Lucæ. 6.
Ioan. 18.
Matth. 5.

seruiat. Hoc secuti sunt Apostoli, fideles eius ipsius verbi Dei dispensatores & legati Christi, quando instituta & præcepta magistri sui, prout vsus postulabat, mutarunt: Eandemq; auctoritatem ecclesiæ post se reliquerunt, siue adedò Christus ipse, sicut iam audiisti, reliquit. **A V L.** Ergo omnem Christi doctrinam Ecclesia mutare potest? Absit hæc blasphemia à Christianorum auribus & animis. Non esset ea sponsa eius, quam Deus viro subditâ esse vult: sed aduersariâ. **M O N.** Non meministi, quid dudum dixerim? **A V L.** Quid nã? **M O N.** Nempe, Christum & apostolos solidū & immobile iecisse doctrine suæ fundamentū: præter quod nemo, ne ipsi quidem Apostoli, aut ecclesia, aut angeli de cælo aliud ponere possunt. De eo intelligi debet illud, quod scribit Paul^o Gal. Si quis vobis euāgelizauerit præter id quod accepistis, anathema sit Cæterū quæ huic fūdamento siue ab apostolis, siue ab ipso Christo superstructa sunt, nō omnia eiusdem modi sunt. Sunt enim quædam per modum consilij, quod necessariam obseruationē non habet (nisi quis ipse sibi vltro legem imposuerit) dicta vel scripta: quædam per indulgentiam: quædam præcepti quidem vim obtinēt, sed ita, vt id certis locis, temporibus, personis & aliis circumstatiis adstrictam sit, aut expe ditam magis quàm necessariam viam ad salutem muniat. In iis mutandis Ecclesia Christi Catholica iustam habet Spiritu Sancto gubernante auctoritatē, Christi ipsius sponsi sui &

Apo-

Apostolorum exemplis firmatam, ad ædificationem, non ad destructionem, ita vt licet præter doctrinam, non præter sententiam tamen Christi & Apostolorum, neque contra verbum Dei id facere videatur. Huc spectasse Paulus videtur, cum ita scriberet: Et si quid aliter sapitis, & hoc vobis Deus reuelabit. In quo singularis quædam cura & providentia Dei erga nos Christianos nostramq; salutem elucet, ita vt cum Davide recte canere possimus: Nō fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Quare Ecclesiam in omnibus profus, quæcunque ad religionem & cultum Dei, salutemque nostram pertinet, sine vlla dubitatione cōstantēque sequi nos oportet, si errare, & à veritate, hoc est, à Deo, vita & salute nostra excidere nolumus. **A V L.** Assentiuntur his aliqua ex parte Lutherani: Nempe, veram Dei ecclesiā non errare. Tametsi auctoritatem eius tam late patere negant. **M O N.** Negent vt volunt, dummodo conditor & spōsus eius Christus, & moderator spiritus sanctus per ora prophetarum & Apostolorum, sicut iam audisti, loquens, non neget, tot verò seculorum, quot ab initio nascentis ecclesiæ ad hæc nostra tēpora fluxerunt, consensus & vsus comprobet. Tametsi nō video qua fronte isti auctoritatem Ecclesiæ diminuant, si non his concedunt, eam nō errare. Si enim ea nō errat omnino vlla in re, ergo neq; in vsurpanda auctoritate, qua vtitur. **A V L.** Si ita sanè: Cæterum vbinam ea sit Ecclesia,

Phil. 3.

Psal. 147.

Gene. 3.

I. Pet. 3.

I. Cor. 3.

Gal. 3.

DE VERA CHR. RELIG. LIB. II.
 hic labor, hoc opus. Et isti enim Evangelici,
 vt nosti, eam sibi vendicant. M O N. Scio: Ve-
 rum nihil cum ea commune habent. Quod
 quidem euidenter planum fiet, vbi eam, si ti-
 bi videbitur, describers, & notas quibus ea
 cognosci possit ac debeat, demonstraro. A V L.
 Imo vt facias, magnopere te rogo. M O N. Fa-
 ciam. Sed in aliud tempus id differamus. Satis
 multa hodie dicta sunt, & tempus est, vt ad a-
 lia discedamus A V L. Mihi nondum est mole-
 lestum te audire. Audirem vel ad vesperum
 te talibus de rebus ita loquentem, talibusque
 documentis docentem. Sed tute tibi accom-
 moda. Nec in longum differas: Sed cras qua-
 so istam veram Christi Ecclesiam, quam se-
 qui nos oportet, mihi demonstra: ne declinẽ
 ad dextram, vel ad sinistram, M O N. Cras igitur,
 quemadmodum postulas, de ea id quod
 Deus inspirarit, conferemus inter nos.

A V L. Placet: Nec tu me ingratus expe-
 riere. M O N. Nihil opus est. A Deo
 mercedem huius laboris expe-
 ctabo. Quanquam equi-
 dem in eo officium
 meum facio.

F I N I S.

INDEX ALPHABETICVS

RERVM AC VERBORVM IN HOC

maximè insignium: in quo numerus fo-
 lium, b verò posteriorem paginæ fa-
 ciem designat.

A

A ctorum apostolicorum ar- gumentum. 73	cuerunt 118. b.
Adamita. 52. 102	Apostoli nõ suppleuerunt præ- termissi ab euāgelistis 72. b.
Adoratio dei externæ & in- terna nobis necessaria 83	Apostoli omnium linguarũ periti 67
Aetij & Eunomij hæresis. 27. b.	Apostolorum auctoritas vn- de. 78. b.
Agrestium tumultus à Lu- thero concitatus. 10	Apostolorum doctrina vna voce tradita 81. b.
Anabaptistarum hæresis. 34. b. 51. b.	Apostolorum vnititas 76. b.
Apocalypsis Ioannis. 75. b	Apostolos mutasse instituta Christi 121. b. & dein.
Apocalypsim Lutherus ne- gat apostolicam esse 13. b	Apostolos potuisse docere ac docuisse plura quam à Chri- sto didicerant. 78
Apollinaristarum error. 101. b.	Apostolice doctrina auctori- tas 79
Apostoli ambitiosi vsque ad contentionem. 6.	Apostolicarum scripturarũ causa & argumenta 73.
Apostoli docti à spiritu san- cto 77	Apostolici heretici 25. b.
Apostoli in initio legem ser- uabant 119	Applicatio misse 44
Apostoli non omnia simul do-	Arrij & Eunomij error 109.
	Arrianorum multitudo 107

I N D E X

Armenorum religio 23
 Ars nulla sine præceptore dis-
 scitur 67
 Augustana cõfessionis autho-
 ritas 41.a
 Augustini errores retractati.
 106.

B

Alaam, quid 17
 Baptismi carimonia a
 Christo instituta 84
 Baptismi formula mutata.
 123.
 Baptismi necessitas in parvulis.
 31
 Baptizandi forma à Christo
 tradita, ab Apostolis mu-
 tata 121.b
 Basilij seculum 84
 Berengarij dogm. damnatum
 27.
 Bohemorum religio 23
 Brandeburgica religio 14
 Bosor, quid 17

C

Carimonia omnes à Lu-
 theranis contẽpta. 15.b
 Caremonialia præcepta. 90.b
 Caremonialium præceptorum
 usus 91.b
 Caluini error de eucharistiã.
 35.

Caluiniãnorum error 102
 Canonice epistole 75
 Canonicorum librorum autho-
 ritas 105
 Carolo quinto abrogare impe-
 rium conati Lutherani 10
 Cataphryges discipuli Monta-
 ni. 2.b
 Catholica Ecclesia auctoritas.
 51.

Catholicũ dogma quomodo co-
 gnoscendum 29
 Caz inuri Regis Polonia mira
 religio 60.b
 Censurã de scripturis ecclesia-
 sticis hæretici sibi arrogant.
 13.b.
 Cerdonianorum hæresis. 101
 Christiana doctrina ut sit tra-
 dita 66.b
 Christiana legis perfectio.
 93.b.

Christiana legis seueritas.
 94.b.
 Christiani quomodo sint libe-
 ri à veteri lege 96.b
 Christianis semper adest deus
 112.
 Christianismi symbola. 19.b.
 Christus multa docuit quã ab
 Euangelistis conscripta non
 sunt 72

Chri-

I N D E X.

Christus mutauit instituta
 sua 124
 Christus non omnia per se do-
 cuit 76.b
 Christus non solum seruator
 est, verum etiam magister
 mundi 65
 Christus quando maxime po-
 pulum docuerit 72
 Christum se nostro captui ac-
 commodaui. 123.b
 Christus semel duntaxat scri-
 psit 66.b
 Christus vera religionis doctor
 66.

Christi acta tertij tantum an-
 ni tres euangelista conscri-
 pserunt 70
 Christi doctrina est verbum
 Dei 65
 Christi doctrinam non omnem
 conscriptam esse ab euange-
 listis 71.b
 Christi res, euangeliorum ar-
 gumenta 70
 à Christi verbis discedere li-
 cuit Apostolis, non a senten-
 tia 122
 in Christum blasphemia Lu-
 theranorum 14.b
 Ciborum delectus 123.b
 Circuncellionum error 101

Circuncisionis institutio. 91
 Circuncisio spiritualis 92
 ciuitas sancta, Hierusalem
 noua, ecclesia 114
 coinquinationes cur dicantur
 Lutherani 15
 colloquia de religione quãlia
 probanda sint 60.b
 Conciliorum auctoritas. 43.b
 concordia Christiani populi ar-
 guit Christi presentiam.
 106.b

confessio asseritur 31.b
 contrarietas non est in verbo
 Dei. 98.b
 contritio in pœnitentia 38
 credo sanctam ecclesiam castho-
 licam, religionis Christiane
 fundamentum 51
 crucis figura signare, unde in-
 stitutum 84.b
 cultus externus Dei Christia-
 no necessarius 83
 Cypriani error 105.b

D

Deus quid sit 110
 Deus peccatorum nostro-
 rum author non est 31.b
 Deus per homines nobis suam
 voluntatem patefecit 81
 Deum esse perpetuũ cum Chri-
 stiano 112

I N D E X.

<i>Dij alieni</i>	8.b	<i>Dominaciones contemnunt Lu</i>	
<i>Deos disos Cerdo hereticus as</i>		<i>therani</i>	12.b
<i>serebat</i>	101	<i>Domus supra firmam petram</i>	
<i>Diabolus etiam scripturas de</i>		<i>adificata, ecclesia</i>	114.b
<i>prauat</i>	103.b	<i>Donatistarum numerus hare</i>	
<i>Diaboli astus in euertedo Chri</i>		<i>sim esse veram non probabat</i>	107.
<i>stianismo</i>	48.b		
<i>Diaconorum institutio quan</i>			
<i>do cepit</i>	118.b		
<i>Diuersitas & contrarietas an</i>			
<i>sit in verbo Dei</i>	98.b		
<i>Docendi resta ratio</i>	76.b		
<i>Docti & indocti qui intelligā</i>			
<i>tur in sacris literis</i>	104		
<i>Doctrina apostolorum pedetē</i>			
<i>tim promulgata</i>	119 b		
<i>Doctrina Christi nonnunquā</i>			
<i>mutationem recipit.</i>	118. &		
<i>dein.</i>			
<i>Doctrina & sapientia deo gra</i>			
<i>ta qua sit</i>	104.b		
<i>Doctrina non assernanda pro</i>			
<i>pter impuram vitam</i>	6		
<i>non omnis Doctrina salutaris</i>			
<i>tradita est ab Apostolis.</i>	118.b.		
<i>Doctrina omnis salutaris quo</i>			
<i>modo scripturis contineatur.</i>	82.		
<i>Dogmata Christiana non scri</i>			
<i>pta</i>	77.b		
<i>Dogmata noua Lutheri</i>	24		

E

<i>Ecclesia catholica qua sit.</i>	37.b
<i>Ecclesia errare non potest.</i>	117.
	125.b
<i>Ecclesia nihil statuit prater</i>	
<i>Christi sententiam.</i>	117
<i>Ecclesia potest obligare con</i>	
<i>scientias hominum</i>	121
<i>Ecclesia authoritas.</i>	32. 120.b
<i>Ecclesie interpretatio in scri</i>	
<i>ptura dubiis requirenda.</i>	115.b
<i>Ecclesie profectus</i>	118.b
<i>Ecclesie Christi amplitudo.</i>	29.b
<i>Ecclesie dedicatio non nisi au</i>	
<i>thoritare pontificis facienda.</i>	54.
<i>Ecclesiasticorum magistratuū</i>	
<i>authoritas</i>	45.b
<i>Ego & pater unum sumus;</i>	
<i>vt intelligatur.</i>	109
<i>Epistola Pauli, difficiles.</i>	100.b.

I N D E X

<i>Epistolā b. Pauli ad Hebraos</i>		<i>Eucharistia consecrande &</i>	
<i>Lutherus negat Pauli esse.</i>	13.b	<i>sumende cerimonia ac reli</i>	
<i>Errores suos an corrigant ha</i>		<i>gio</i>	123
<i>retici</i>	50	<i>Eucharistiam verē continere</i>	
<i>Ethnici & publicani cnoxij</i>		<i>corpus Christi</i>	41.a
<i>damnationi eterna</i>	121	<i>de Eucharistia dissensiones ha</i>	
<i>Ethnicis ad fidē conuersis pre</i>		<i>reticorum</i>	34.b
<i>cepta ab apostolis.</i>	121.b	<i>Excōmunicationis pœna gra</i>	
<i>Euangelium quid</i>	66	<i>uior est morte.</i>	93.b
<i>Euangelium nō scriptum</i>	67	<i>Extrema vnctio asseritur.</i>	
<i>Euangelium verum in eccle</i>			31.b
<i>sia.</i>	69		
<i>Euangelij probandi & vin</i>			
<i>dicandi rationes</i>	68		
<i>Euāgelia cur sint prodita.</i>	70		
<i>Euāgelia quando conscripta</i>			
<i>sint</i>	69.b		
<i>Euangeliorum argumēta.</i>	70		
<i>Euangelici falso iactatur ver</i>			
<i>bum Dei</i>	8		
<i>Euangelici non sunt missi a</i>			
<i>Deo</i>	4		
<i>Euangelicorum inter se disen</i>			
<i>sio in doctrina</i>	33		
<i>Euangelista tres tertij tatum</i>			
<i>anni acta Christi conscripse</i>			
<i>runt</i>	70		
<i>Euangelistarum propositum</i>			
	71.b		
<i>Eucharistia quomodo corpus</i>			
<i>Christi contineat.</i>	4 1.b		

F

<i>Facinus magnum magno</i>	
<i>ingenio opus habet</i>	103.b
<i>Falsarum religionum origo.</i>	65.b
<i>Falsi propheta nota.</i>	3.b. 5.b
<i>Fides an sit pars pœnitentia.</i>	38.
<i>Fides iustificans qua sit.</i>	30.b
<i>Fœdus inter Deum & He</i>	
<i>braos peculiare, alio nouo fœ</i>	
<i>dere antiquatum</i>	91
<i>Forma quid significet in sacra</i>	
<i>scriptura</i>	109.b
<i>Franciscus Stancarus hereti</i>	
<i>cus.</i>	52
<i>Fructus doctrina pseudenan</i>	
<i>gelica</i>	9.b
<i>Fructus qui intelligantur a</i>	
<i>quibus prophetas dignoscere</i>	
<i>debeamus.</i>	6.b. 7

G Enufflexio in cultu Dei. 83.b
 Germaniæ clades II
 Germanicarum ciuitatum inter se diffensio in religione. 33.b
 de Gratia Dei non presumendum 32
 Gratia Dei vis & efficientia 90.b

H Hebrai unde interpretationem dubiorum suorum peterent III.b
 Hebrai maxime ad idololatriam procliuui 88
 Hæresis quid 50
 Hæresis e scripturis male intellectis extitere. 100. b. & dein. 101. 102. 103.
 Hæreses nunquam præualuerunt aduersus ecclesiam. 29.b
 Hæreseon nostri temporis propagatarum causa 62
 Hæreseon fundamentum. 50.b.
 utilitas. 57
 Hæresiarum agmen 121
 Hæretica interpretatio scripturarum 109
 Hæretici an cõburendi 37.b

Hæretici docti, & in scripturis exercitati. 103
 Hæretici falso iactatur spiritum Dei 112.b
 Hæretici, hæreticorum librorum lectione suis interdicunt. 59
 Hæretici honestæ vite. 7
 Hæretici inuicem cõminantur. 34.
 Hæretici maxime sunt, qui de bonis ecclesiasticis à tenens educati sunt 52.b
 Hæretici nostri temporis. 3.b
 Hæretici recta prauis admiscunt 57.b
 Hæretici secum ipsi singuli pugnant 40.b
 Hæretici semper scripturas prætexunt. 47.b sed in eis errat. 48.
 Hæretici vitandi 59.b
 Hæreticorum cõfidentia. 52.b
 Hæreticorum conuenticula. 107
 Hæreticorum dissidium interitum eorum accelerat 49.b
 Hæreticorum doctrina nouitas 21.
 Hæreticorum sex 33.b. 34
 Hæreticorum incõstantia unde sit 105
 Hæreticorum libri exurendi. 59.
 eorumq; lectio interdicta. ibi.
 Hæreti-

Hæreticorum monstra ac pestes 14. 16. b
 Hæreticorum nostri temporis uanitas, & impostura 4
 Hæreticorum veterum dogmata 28.
 Historiarum veteris testamenti usus 95.b
 Hoc est corpus meum, ut intelligendum. 107. b. & dein.
 Hominis præstantia 63. b.
 Homines deus erudiri uult per homines 81. & quamobrem. ibid. b.
 Honoratos viros non verentur Lutherani maledictis incesfere 14. b
 Hosii episcopi Parmensis laus. 56. b
 Huss hæreticus condemnatus. 25. b.
 Hussitarum dogmata 25. b.

Iacobi epistola canonica. 75
 Ieiunium asseritur. 32
 Ignatius Petri discipulus, in Antiochena cathedra successor. 85. b
 Imaginum sacrarum eueriores Lutherani 14. b
 In forma Dei esse, quid sit. 109. b.

Indocti qui intelliguntur in sacris literis 104
 Indocti idem & instabiles. 104. b,
 Indulgentiæ apostolicæ 45. b
 Inuocationis sanctorum cõsideratio 35. b
 Ioannis epistola canonicæ. 75. b
 Ioannis euangelium quanto scriptum sit. 69. b. quid conueniat. 71
 Iouiniani hæresis 27. b
 Iudæ epistola 75. b
 Iudæi nouiter ad fidem conuersi ut ab apostolis tractarentur 119.
 Iudicialia præcepta. 93. eorum usus apud Christianos. 93. 95.
 Iurauit sepiissime Paulus. 121. b.
 Iustitia etiam nostra, non solè imputata 30. b

Latici qui dicuntur 2.
 Lectio sacrarum quæ & in quibusdam probanda 61
 Lex euangelica 31. 66
 Lex ex euangelio interpretanda. 97
 Lex libertatis & gratia cur dicta sit lex Christiana. 94.

I N D E X.

<i>Lex omnis an à Christo in moralis suo corpore impleta sit.</i>	88. in fin.	<i>sit.</i> 67. b. <i>quid cōtineat.</i> 70. b
<i>Lex quibus sit posita</i>	97	<i>Lutherana doctrina ortus.</i> 17
<i>Lex vetus cur sit Hebrais data.</i>	88	<i>Lutherus qui fuerit</i> 2. b
<i>Lex vetus quando abrogata.</i>	118. b	<i>Lutherus quo spiritu incitatus fuerit</i> 20. b
<i>Lex ultra clementior, vetusne, an Christiana</i>	94	<i>Lutherus & ceteri pseudonagelici sunt falsi prophetae.</i> 3. b
<i>Legis Mosaeicae finis.</i>	65. b	<i>Luthcri dogmata.</i> 9. 24
<i>Legis, nomine quid veniat.</i>	88. b	<i>Lutheri iactantia.</i> 13. 112. in cōstantia, 42. b, <i>impudentia.</i> 99. b 100. b
<i>Legis summa.</i>	88. b	<i>Lutheri opera falsata</i> 37. 45
<i>Legis usus apud Christianos.</i>	88.	<i>Lutherana doctrina pugnat cum sacra scriptura</i> 30. b
<i>Liber nullus sine aliqua fruge.</i>	58.	<i>Lutheranorum quaedam dogmata sine scripturis</i> 82
<i>Liber scriptus intus & foris, quisit.</i>	99. b. & dein.	<i>Lutheranis praeceteris insensu Solimanus</i> 15
<i>Liberum arbitrium</i>	32	<i>Lux haeticorum</i> 20. b
<i>Libertatis lex cur dicta sit lex Christiana.</i>	94	
<i>Literalem sensum alicubi scriptura non admittit</i>	96. b	
<i>Locus ex epistola Petri, 2 ca. 2. Qui post carnem in concupiscentiis, &c. enarratus.</i>	12. 13. 14. 15 & dein.	
<i>Loci conditio multa mutat.</i>	123. b.	
<i>Luca euāgelium ut scriptum</i>		

M <i>Agdalena laus.</i>	83. b
M <i>Magistratus ecclesiastici assertio</i>	31
<i>Mahometae error</i>	101. b
<i>Maioritas inter Christum & Deum patrem qua intelligatur</i>	110
<i>Maledictionis filij Lutherani.</i>	16.
<i>Manichaeorum & Lutheri error</i>	97. b
<i>Marci Euāgelium quid contineat.</i>	

I N D E X.

<i>tineat.</i>	70. b	<i>Musculi falsa interpretatio.</i>	53.
<i>Matthaei euāgelium hebraice conscriptum.</i>	69. b.	<i>quid contineat</i>	70
<i>Melanchthonis adulatio & inconstantia</i>	40. b. 113	<i>Mystica interpretatio scripturae.</i>	96
<i>Menandri haetici impostura</i>	112. b		
<i>Memmonij haetici</i>	52		
<i>Merita bonorum operum</i>	31		
<i>Messias statim post peccatum primorum parentum promissus</i>	87. b		
<i>Miraculis comprobatum euāgelium</i>	68. b		
<i>Missa commendatio</i>	44		
<i>Missa contemptus apud Lutheranos</i>	15. 30		
<i>Montani haetici iactantia.</i>	112. b.		
<i>Moralia praecpta, animis hominum insita.</i>	89. b.	<i>Eorum summa & usus</i>	90
<i>Mortis simulatae verus exitus apud haeticos nostros</i>	5.	<i>pro Mortuis orandum</i>	31. b
<i>Moschorum religio</i>	22	<i>Moyse vir mira prudentia in rebus deo sacris</i>	85
<i>Multitudo haeticorum rem ipsam veriore non facit</i>	107.		

N <i>Ebula turbinibus exagitata</i>	18
<i>Nicolitarum error</i>	102
<i>Non acquiescendum esse in cuiusquam hominis interpretatione scripturae</i>	105
<i>Novati error</i>	102
<i>Novitas haeticorum</i>	21
<i>Novum etiam testamentum mysterium plenum est</i>	100

O <i>Culorum eleuatio in adoratione dei</i>	83. b
<i>Oecolampaj testimonium de eucharistia.</i>	41. & dein. 42
<i>Omnia quae audiui à patre meo, nota feci vobis, &c. ut intelligatur</i>	77
<i>Oslander haeticus</i>	52
<i>Opera etiam iustificatur.</i>	39. b
<i>Orantis habitus qualitus esse debeat</i>	84
<i>Oratio prolixa damanda non est.</i>	124
<i>Orientē versus oramus.</i>	48. b

Origenis præstantia, & error tamen	106.113	Photini error	101.8
Oues sunt Christiani	58.b	Pœnitentia & remissio pecca- torum	38.44.b
Omnia vestimenta	7.b.8	Pœna noui testamenti grauior- es sunt quam veteris	93.b
P			
P ædagogus cur sit appel- lata lex	87	Polonorum constantia in reli- gione	60
Pape authoritas asseritur.	21.b 45.46	Portæ inferorum, quæ	117
Paschatis celebrandi controuer- sia	122.b	Potestatis ecclesiasticae aucto- ritas.	4
Pater maior me est, ut intelli- gatur	108.b	Præceptorum legalium discri- men	89.b & dein.
Paulus cœlitus institutus in sa- cra literis	77.b	Præter sententiam aliquid fie- ri, & præter doctrinam dif- ferunt	117.b
Paulus cur euangelium suum ecclesia communicarit	116	Profanus quis dicatur	2
Paulus etiã post conuersionem suam Iudaica quadam ob- seruauit	119	Propheta etiam veridicus, non semper sequendus	113.b
Paulus nõ omnia præstitit que promisit	119.b. & dein.	Propheta miraculis probatur se a deo missos esse	4.b
Pauli euangelium	67.b	Psalmorum, orationum & a- liorũ veteris testamenti scri- ptorum usus	95
Pauli humiliatio	68	Pseudeuangelicæ doctrinæ for- ma & fructus	9
Pauli Samaritani error	101.b	Pseudeuangelici post carnem ambulant	12
Peccatum mortale & venia- le.	38.b	Purgatorius ignis.	31.46. & dein.
Pelagij hæresis	27	R	
Petri epistola canonica	75	R echabitarum commen- datio	98
Perfectum quid	76	Religio	
Philippi Melanchthonis adu- latio	112.b		

Religio noua Lutheranorũ.	30.	nij præditus	103.b
Religio Russenorum	22	Satisfactio asseritur	31.45
Religio vera reterã à patribus.	65.b	Sancti post mortem cum Chri- sto regnant	31.b
Religionis semina	65	Sanctorum inuocatio	43.b
Ritus externi in religione Chri- stiana	82.b. & dein.	Schismatici non congregantur in nomine Christi	106.b
Rituum arcana traditiones.	84.b.	Scholasticorum doctorum stu- dium	56
Romana ecclesie primatus	37	Scientia inflas quæ sit	104.b.
Romani episcopi authoritas.	54.b.	non scribere, sed prædicare di- scipulis suis præcepit Chri- stus.	66.b
Russorum & Græcorum dog- mata	22	Scripta sacra scripturæ nõ u- nius modi omnia sunt	125
S			
S abbatũ in diem domini- cam commutatum	123	non scripta, sed uerba aposto- lerũ in omnes fines terræ exi- erunt	81.b
Sabellij error	101.b	Scripturæ sacrae, uerbũ dei.	69
Sacerdotium Iudaorum abo- litum esse ut doceatur	91.b	Scriptura non quolibet sensu uermum dei est	99
Sacramenta ecclesie	40	Scripturã sacram semper præ- texunt hæretici	47.b.
Sacramentariorum dissensioncs inter se	35 107.b	Scriptura sacra quæ sit haberi da, & quæ eius germana in- terpretatio	116.b
Sacramentariorum hæresis.	51.b. 102	Scriptura sacra cereum habet nasum	48
Sacrificium Christianorum.	31	Scripturæ sacrae authoritas.	43.
Sacrificiorũ legalium ratio	91.	Scripturæ sacrae atque tradi- tionis par authoritas	98
Sapientia stulta mundanorum.	104.b.		
Satan in angelũ lucis se trans- fert	58		
Satan maximo acumine inge-			

I N D E X.

Scriptura sacra intelligenda
difficultas 99.b
Scriptura sacra intelligenda
triplex ratio 96
Scriptura vera interpretatio a
deo petenda 111
Scriptura in quem finem sint
scrutanda 88.b. & dein.
Scriptura interpretatio non in
vniuersum per scripturam
fit. 108
Scriptura inter se nonnunquam
pugnare videntur. 108. b.
& dein.
Scriptura sacra non sola sunt
verbum dei 63.b
ad Scripturas cur sint remissi
Iudaei & apostoli 87
de Scripturis veteris testame-
ti quid sentiendum 87.b
Scripturis abutitur & diabolus
& haeretici 99
Scriptura apocrypha 114.b
sectas introducere non metuunt
haeretici 13.b
Seductores qui dicantur 19. b
Sensus in sacris literis alius li-
teralis, alius mysticus 96
Sermo, mentis interpres 63.b
Seruetiani haeretici 52
Simonis Magi impostura 112.b
Species ne utraque in sacra-

mento eucharistia omnibus
danda sit 35.b
Spiritus a Christo discipulis in
sufflatus qui fuerit. 78.b
Spiritus sanctus cum ecclesia
& in ecclesia semper manet.
114.
Spiritus sanctus non mutatur.
113.
Spiritus sanctus non semper
adest singulis hominibus. 113
Spiritus sanctus semper veris
Christianis adest 112.b
Stanciens morior 2
Stultum fieri quid sit 104.b
Suenckfeldij haeresis 52.b
102.b

T

Temporis conditio multa
variat 123.b
Tertulliani error 105.b
Timotheus cur a Paulo circum-
cisus 119
Traditionarij improbe vocati
traditionum assertores 86
Traditiones apostolicae in myste-
rio 82.b
Traditiones ecclesiasticae 84.b
Traditiones in veteri lege. 97.b
Traditiones in quata venera-
tione habendae sint 98.b
Traditiones Pauli 80

Tradi-

I N D E X.

Traditionum & scripturarum
collatio 86
Transsubstantiatio etiam apud
Graecos 55
Turba rem meliorem non fa-
cit 107
Turcarum error 101 b

V

Valdensium sive Picardorum
propria dogmata. 25. b
Verbum dei quid appelletur.
64.
Verbum Dei an sit mutabile.
123. b
Verbum Dei efficax 67. b
Verbum Dei, fundamentum est
religionis 62. b
Verbum Dei manet in aeternum.
124. b.
Verbum Dei miraculis compro-
batum 68. b
in Verbo Dei an sit contrarie-
tas. 98. b
Vergerius. 17. b
Veritas, similis fulguri egredi-
enti ab Oriente 115. b
Vetus testamentum nouo est a-
daptatum. non contra 87. b
Veteris & nouae legis disci-
men 24. b
Vigilantijs haeresis 27

Viri aperto capite orent, mu-
lieres velato. 83. b
Viri sancti ac docti insigniter
in interpretatione scripturae
errarunt 105. b
Vita impuritas doctrinam non
auertat 6
Vita vocis traditiones. 97. b
Vnitas Christi cum patre, &
vnitas hominum inter se. 109.
& dein.
Voluntatem suam deus etiam
pro malos homines nobis ape-
rit 113. b
Voluptate dei existimare de-
licias 15
Votorum consideratio. 32. 44
Vviclef haereticus condemna-
tus 25. b
Vuittembergenses impressores
falsarii 45
Vxorum plurium vsus a quo-
dam haeretico nostri temporis
inductus 12. b
Vxorum repudium aliquando
permissum 125. b

Z

Zvinglij doctrina quam per-
niciosa. 11

F I N I S.